

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
GUMANITAR FAKULTET
MILLIY G'OYA, HUQUQ VA MA'NAVIYAT
ASOSLARI KAFEDRASI

Katta o'qituvchi M.Q.Oripova

***“Ma’naviyat o’qitish metodikasi”
o’quv uslubiy qo’llanma***

Buxoro 2010

Ushbu o'quv uslubiy qo'llanma BuxDU "Milliy g'oya, huquq va ma'naviyat asoslari" kafedrasining 2009 yil ____ iyunda bo'lib o'tgan ____ sonli bayonnomasi qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

Taqrizchilar:

Tarix fanlari nomzodi, dotsent R.E.Qilichev
Katta o'qituvchi N.S.Nuriddinova

Kirish.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan keyin mamlakatimizda huquqiy demokratik davlat qurish va jahon hamjamiyatidan rivojlangan davlat sifatida o'rin olish vazifasi qo'yildi. Albatta, yurtimizda jahon talablariga mos keladigan har tomonlama rivojlangan, o'z kasbini puxta egallagan, vatanparvar, fidoiy insonlarni tarbiyalab yetishtirishda ta'lim muassasalarida o'qitishni yanada yuksak bosqichga ko'tarish, uning tarbiya bilan uyg'unligini ta'minlash katta ahamiyatga ega.

Ta'limda chuqur islohatlar o'tkazmay turib, totalitar tuzumning mafkurasi bilan sug'orilgan o'quv yurtlarida buni amalga oshirib bo'lmazligi hammaga ayon edi. Shu sababli Prezidentimiz Islom Karimov ta'limdagi islohotlarga katta e'tibor bilan qaradi. Shu o'rinda haqli savol tug'iladi, degan edi yurtboshimiz, - bizning o'rta, o'rta maxsus va oliy maktablarimiz kasb mahorati va ma'naviy - ruhiy jihatdan ana shunday zamonaviy sohalarida ishlaydigan yoshlarni tayyorlashga qodirmi? Menimcha unchalik tayyor emas. Xalq ta'limi yangicha sharoitlarda o'z ishini nihoyatda sekinlik bilan qayta qurmoqda. Jahon bozoridagi integratsiya, ilmiy - texnikaviy taraqqiyot sur'atlari xalq ta'limining barcha bo'g'inlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlashni talab etmoqda. Binobarin, bu hol tarbiya, ta'lim, siyosiy va kasbiy tayyorgarlik masalalarini hal etishga jamuljam yondoshishni taqozo etmoqda. Shu sababli mustaqillikning dastlabki yillaridayoq sho'ro hokimiyati yillarida oyoq osti qilingan ma'naviyatimizni tiklash bosh vazifa qilib qo'yildi. 1992 yil iyulida, hali mustaqillikka bir yil to'lmasdan turib yurtboshimiz "asrlar mobaynida boshqa yerga qaram bo'lib kelgan o'zbek xalqining iqtisodiy va ma'naviy ravnaq topishini ta'minlash - mustaqil O'zbekiston Respublikasining oliy burchi deb e'lon qildi".

Har bir jamiyatning ijtimoiy - iqtisodiy, madaniy taraqqiyoti bevosita uning ma'naviy - axloqiy negizlarining rivojlanishi bilan bog'liqdir. Yurtboshimiz "O'zbekistonni yangilash va rivojlantirishning o'z yo'li to'rtta asosiy negizga asoslanadi. Bu negizlar: umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik; xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish; insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilish va vatanparvarlik", deb ko'rsatgan edi. Ma'naviyat sohasida belgilangan maqsadlarni amalga oshirish uchun o'tgan davr ichida mamlakatimiz rahbariyati tomonidan juda katta ishlar amalga oshirildi. 1994 yilda Prezidentimizning "Istiqlol va ma'naviyat" to'plami chop etildi.

1994 yil 23-aprelda Prezident tomonidan "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida" Farmonlari e'lon qilindi.

1997 yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX-sessiyasida qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da, shuningdek 1999 yil 3 - sentyabrdagi "Respublika ma'naviyat ma'rifat kengashini qo'llab - quvvatlash to'g'risida" Prezident farmonidagi xalqimizning ma'naviyati masalasiga, yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga

ruhida tarbiyalashga juda katta ahamiyat berildi.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da uzluksiz ta'limni isloh qilish yo'nalishlarida "milliy mustaqilik prinsiplari va xalqning boy intellektual merosi hamda" umumbashariy qadriyatlarning ustuvorligi asosida ta'limning barcha darajalari va bo'g'inlarida ta'lim oluvchilarning ma'naviy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish" alohida belgilab qo'yildi. Bu masalani o'ta muhimligini hisobga olib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 24-iyulda "Ma'naviy - ma'rifiy islohatlarni yanada chuqurlashtirish va uning samaradorligini oshirish chora tadbirlari to'g'risida" maxsus qarori qabul qilindi. Bu hujjatlarga binoan Respublika Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi 1997-yildan boshlab barcha oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida "Ma'naviyat va ma'rifat asoslari" maxsus kursini o'qitish to'g'risida qaror qabul qildi.

Yuqorida keltirilgan faktlar yoshlarimizning ma'naviy kamolati masalasi haqiqatan ham dolzarb vazifa ekanligini ko'rsatadi. Prezident Islom Karimov 2000 yil 22-yanvarda bo'lib o'tgan Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi sessiyasida jamiyatimiz taraqqiyotining yaqin kelajakdagi maqsad va vazifalarini ko'rsatib berdi. U o'z nutqida jamiyat rivojining yetti asosiy

yo'nalishini birma-bir tavsiflab, ularning yaqin istiqboliga qaratilgan maqsad va vazifalarini aniqladi. Dolzarb masalalar siyosat davlat qurilishi, iqtisodiyot sohalari bilan birga ma'naviyat masalasini qo'ydi va uning maqsadi hamda unga erishish chora tadbirlari bilan belgilab berdi. Ma'naviyat sohasidagi birinchi masala qilib, "...milliy qadriyatlarimizni tiklash, o'zligimizni anglash, milliy g'oya va mafkurani shakllantirish, muqaddas dinimizning ma'naviy hayotimizdagi o'rni va hurmatini

tiklash kabi mustaqillik yillarida boshlangan ezgu ishlarimizni izchillik bilan davom ettirish, ularni yangi bosqichga ko'tarish va ta'sirchanligini kuchaytirish" masalasini qo'ydi. Prezidentimizning ushbu ko'rsatmalari, ijtimoiy gumanitar fanlar sohasida faoliyat ko'rsatayotganlarga, shu jumladan "Ma'naviyat asoslari" o'quv predmetidan ta'lim beruvchilarga ham umumiy metodologik asos vazifasini

bajaradi. Prezidentimizning 2006 yil 25-avgustdagi "Milliy g'oya va ma'naviy- ma'rifiy ishlarining samaradorligini oshirish to'g'risida"gi qarori bilan bu masala yanada kuchaytirildi.

Bu mas'uliyatli va murakkab vazifa davlatning boshqa tadbirlari bilan birgalikda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni ro'yobga chiqarish orqali bajariladi. Ushbu dasturning tarkibiy qismi sifatida ta'lim tizimining barcha bosqichlarida, shuningdek o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi bo'g'inida ham "Ma'naviyat asoslari" o'quv predmeti orqali bilim va tarbiya berish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Ayni paytda "Ma'naviyat asoslari" o'quv predmeti orqali milliy istiqloq g'oyasi va mafkurasini chinakkam moddiy kuchga aylantirish vazifasi ham hal qilinadi. O'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalarida gumanitar o'quv predmetlarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish muammosi yangi muammolardan bo'lsada, fuqoralarning ma'naviyatini yuksaltirish masalasi insoniyat jamiyati paydo bo'lgandan beri davom etmoqda yoki dastlab og'zaki tarzda, yozuv paydo bo'lgandan boshlab esa turli manbalar asosida avlodlardan avlodga o'tib kelmoqda. Dastlabki yozma manbalarda, jumladan "Avesto"da "ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu ish" zardushtiylilik axloqining asosiy qoidasi bo'lsa, "Qur'oni karim" va "Hadis"larda yuksak ma'naviyat inson uchun qanchalik zarurligi yuzlab joylarda ko'rsatib o'tiladi. Buyuk allomalarimiz Abu Nosir Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Al Buxoriy, Bahovuddin Naqshband, Ahmad Yassaviy, Ulug'bek, Alisher Navoiy, jadidchilik namoyondalari Maxmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Alvoni, Abdurauf Fitrat, Cho'lpon va boshqalarning asarlarida ma'naviyat masalasi, komil insonni tarbiyalash haqida ajoyib fikrlar mavjud. Jadidlar o'z davrida o'qitish texnologiyasi, bolalarga mavjud bilimlarni qanday yetkazish masalasi bilan qiziqdilar. Jumladan, Abdulla Avloniyning "Insonlarga eng muhim, ziyoda sharaf, baland daraja beruvchi axloq tarbiyasidir. Biz esa avvalgi darsda tarbiya ila dars orasida farq bor, deduk, chunki dars oluvchi-beruvchi, tarbiya oluvchi amal qiluvchi demakdur. Shuning uchun tarbiya qiluvchi muallimlarning o'zlar ilmlariga omil bo'lib, shogirdlarga ham bergan darslarni amal ila choqushtirib o'rgatmoqlari lozimdur. Bu ravish ta'lim ila berilgan dars va ta'limot shogirdlarning diliga tez ta'sir qilib, mulloyi boamol bo'lurlar. Agar tarbiya qiluvchi muallim o'zi olim bo'lib, amalsiz bo'lsa, buning ham shogirdlarning axloqiga zo'r ta'siri bo'ladur".

Ma'naviyat masalasi mamlakatimiz mustaqilligidan keyin yangi bosqichga ko'tarildi. Shu sababli Prezidentimiz asarlarida fuqoralarni ma'naviy tarbiyalashning zarurligi, uining davlatimiz hayot-mamotiga, taraqqiyotiga ta'siri va bu haqdagi vazifalar aniq - ravshan ko'rsatib berilgan. Shuningdek, Prezidentimiz "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" nomli nutqida o'qitish texnologiyasiga ham alohida to'xtalib "maktablardagi

jarayonda o'qituvchi hukmron. U boladan faqat o'zi tushuntirayotgan narsani tushinib olishni talab qiladi. Prinsip ham tayyor. Mening aytganim-aytgan, deganim-degan" deya an'anaviy dars berish usullarini tanqid qilgan edi. Shu sababli Ma'naviyat asoslaridan dars beruvchi o'qituvchilar o'qitishning xilma-xil usullari bilan qurollantirish, yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash metodlarini o'rgatish metodikasining umumiy va xususiy tamoyillaridan baxabar qilish nihoyatda dolzarb masaladir. Bu vazifalarni esa metodika fani amalga oshiradi.

I – bob "Ma'naviyat asoslari" fanining umumdidaktik asoslari va tuzilishi. 1-§ "Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi" fan sifatida, uning ta'lim jarayonida tutgan o'rni va vazifalari. 1. O'qituvchining metodik tayyorgarligi va vazifalari. Mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, xalq ta'limi tizimida bo'layotgan o'zgarishlar "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda hamda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ko'rsatib o'tilganidek, har bir maktab o'qituvchisi yoki kasb-hunar kolleji o'qituvchisi oldiga muhim vazifa qo'yilmoqda. Bu vazifalar ta'lim uchun xos bo'g'inlarni ajratish imkonini beradiki, bu bo'g'inlar xilma-xil o'quv fanlari dasturlarida, o'quv rejalarida, darsliklarda ta'limning joriy etilishi hamda metodik tizimida biror tarmoqni hosil qilishi mumkin. Davlat ta'lim standartlarining aniq o'quv fani bo'yicha emas, balki ta'lim sohalarini bo'yicha ishlab chiqilishi o'quv fanlarini variativ tanlash asosida o'quv-metodik majmualar (dastur, o'quv rejasini keng imkoniyatlar ochib beradi, shuningdek, o'quv fanlararo bog'lanish va bilimlarini muvofiqlashtirish tamoyili asosida o'quv fanlarining ichki bog'liqligi va fanlararo aloqasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ma'naviyat asoslari o'qituvchisining metodik tayyorgarligi deyilganda biz buni ilmiy dunyoqarash asosida fanlarni o'qitish metodikasini umumiy pedagogik-psixologik va ijtimoiy tayyorgarlik bilan uzviy bog'lanishda tayyorlanishni tushunamiz. Bunday tayyorlanish vazifasiga ma'naviyat asoslari fani sohasida ma'lum bilim va ko'nikmalarni egallash va bolalarni o'qitish orqali tarbiyalashni

o'zlashtirishi kiradi. Metodik tayyorgarlik maktab o'qituvchisi yoki kasb-hunar kolleji o'qituvchisini tayyorlashning tarkibiy qismi bo'lib, uning ta'limiy-tarbiyaviy faoliyatidan ajralgan holda qaralishi mumkin emas. Ikkinchi tomondan, ma'naviyat asoslari fanini o'qitish birinchi bosqichdir, ya'ni bolalarni navbatdagi ma'naviyat asoslari kursini o'zlashtirishga tayyorlash bosqichidir. Ma'naviyat asoslari ta'limning bu ikki jihati (aspekti), (ma'naviyat asoslari ta'limning tarkibiy qismi va metodik tayyorgarligi) metodikada o'zining munosib aksini topishi lozim.

Ma'naviyat asoslari kursi asosidagi bilimlar bir tomondan boshqa soha ilmlarida kam foydalaniladi va tafakkuri rivojlanishiga yordam beradi. Shu bilan boshlang'ich bilimlar yagona majmuini yaratadi, ikkinchi tomondan zaruriy metodologik tasavvurlarni va fikrlashning mantiqiy tuzilishlarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

Bolalik va o'smirlik davri o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini shakllanishida mas'ul davr ekanligini psixologlar isbot qilishgan. Mana shu davrda shakllantirilmagan narsalarni keyinchalik to'ldirish, ma'naviyat asoslari metodikasining, xususan, ma'naviyat asoslari fani o'qitish metodikasining markaziy vazifalaridan biri – o'qitishning yetarlicha yuqori rivojlantiruvchi samaradorligini oshirishni ta'minlashda o'qitishni o'quvchilarning aqliy rivojlanishlariga ta'sirlarini jadallashtirishdan iborat.

"Ma'naviyat asoslari fani ta'lim-tarbiyaviy vazifalarini nazariy va amaliy bilimlar tizimi asosidagina hal etishi mumkin. Bu ilmiy dunyoqarash, psixologiya, pedagogika, didaktika, falsafa, demokratik jamiyat qurish, ma'naviyat asoslari fanini o'qitish nazariyasini (ma'naviyat asoslarining didaktikasi) o'z ichiga oladi. Biroq birgina nazariy bilimlarning o'zi yetarli emas. O'qitishning ma'lum mazmuni va o'qituvchilarning aqliy faoliyati saviyasi bilan ta'sirlanadigan u yoki bu o'quv yo'nalishi uchun eng yaroqli usullarini va qullay bilish darsga

tayyorlanishda yoki darsning o'zida yuzaga keladigan aniq metodik vazifalarni hal etishni bilishi zarur.

Ayni shu ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda o'quvchilarning aqliy rivojlanishlariga asos solinishi sababli maktab o'qituvchisi yoki kasb-hunar kolleji o'qituvchisi uchun o'quvchilarning aqliy faoliyatlarini darajasini va imkoniyatlarini bilish va hisobga olish ayniqsa muhimdir. Kelgusidagi amaliy faoliyat uchun xususiy, amaliy, seminar ishlarida ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasida bajariladigan ishlar orqali egallanadi. Nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlarga tayyorlanishda va mashg'ulotlarning o'zida o'qitish amaliyotida foydalanish jarayonida yuzaga keladigan turli-tuman metodik masalalar hal etilishi lozim.

Metodik masalalar har bir darsda yuzaga keladi, shu bilan birga, odatda ular bir qiymatli yechimga ega emas. O'qituvchi darsda yuzaga kelgan metodik masalaning mazkur o'quv vaziyat uchun eng yaroqli yechimining tez topa olishi uchun bu sohada yetarlicha keng tayyorgarlikka ega bo'lish talab etiladi. Keltirilgan masalalar darsda iloji boricha turli usullar bilan hal etilishi lozim.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi o'qitish vositasi sifatida mavjud didaktik, pedagogik mahorat, mantiq ilmi va ma'naviyat asoslari nuqtai nazaridan mazmunan yetarli emasligi tufayli mustaqil ravishda foydalaniladi va o'rganilgan materialni faqat mustahkamlash vositasi sifatida foydalaniladi.

Milliy istiqlol g'oyalarini, huquqiy madaniyatni shakllantirish, milliy mafkurani targ'ib qilish ma'naviyat asoslarini shakllanishida ta'limning markaziy vazifasi bo'lib kelgan va shundoq bo'lib qoladi. Biroq, bu vazifa yagona bo'lib qolmasdan, balki u o'quvchilarni fanni o'rganishga yanada kengroq va har tomonlama tayyorlash ishinining tarkibiy qismi bo'lib qoladi. Ushbu masala ikkita asosiy yo'l bilan amalga oshiriladi: birinchidan pedagogika ta'lim yo'li, ya'ni o'quvchilarning fikrlashini turmushda qo'llaniladigan ma'naviy mulohazalarga va bilimlarni egallashga tayyorlash; ma'naviy tarbiya yo'li, ya'ni o'quvchilarni eng muhim tushunchalarni va eng avvalo ma'naviy, axloqiy, milliy g'oya va mafkura tushunchalarini o'rganish va unga amal qilishga tayyorlash.

Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasining fan sifatida shakllanishi

Zamonaviy ta'limning o'zi nimadan iborat bo'lishi kerak? O'quvchi yoki talaba qanday bilimga ega bo'lishi lozim? O'quvchilarga qachondan boshlab, qanday qilib, qanday usulda va uslubda milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimizni o'rgatishimiz, chuqur anglatishimiz kerak?" degan savollar ma'naviyat asoslari fani oldidagi asosiy masalalardan biri bo'lib kelmoqda. I. A. Karimov bizda "Har qanday o'quv bosqichiga aniq talablar standart darajasida rasmiylashtirilmagan"ligini alohida ta'kidlab, ta'lim jarayonining barcha bosqichlari uchun ana shunday talablar ishlab chiqish zarurligini ilk bor asoslab berdi.

So'ngi yillarda mamlakatimizda maktabda ma'naviyat asoslarini o'qitish ayniqsa kasb-hunar kollejlari tizimida o'z ko'lamini va ahamiyatini jihatidan nihoyatda katta bo'lgan o'zgarishlarni amalga oshirdi va oshirmoqda.

Maktab ta'limi oldiga tamomila yangi maqsadlarning qo'yilishi ma'naviyat asoslarini o'qitish mazmunining tubdan o'zgarishiga olib kelmoqda. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish kursi mazmunida ham, darslik va qo'llanmalardan foydalanish metodikasida ham rivojlanish bo'lishini talab qiladi. Bugungi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning shakllanish jarayoni, bozor munosabatlarining raqobatlashuvi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun talablari ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasiga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi.

Ma'naviyat (arabcha, ma'nolar majmui) so'zining lug'aviy ma'nosi juda keng bo'lib, jumladan "fanlarni bilish" demakdir. Ma'naviyat asoslari fanining o'rganadigan ob'ekti insonlarning davlatga jamiyatda, bir-birlariga bo'lgan munosabatlaridan iborat.

Ma'naviyat asoslari kursining maqsadi o'quvchilarga ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ma'naviy bilimlar tizimini berishdan iboratdir. Bu bilimlar tizimi ma'lum usullar (metodika) orqali o'quvchilarga yetkaziladi.

"Metodika" grekcha so'z bo'lib "metod" degani "yo'l" demakdir. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi ijtimoiy gumanitar fanlar tizimiga kiruvchi o'qitish metodikasining mustaqil fan tarmogi bo'lib, jamiyat tomonidan qo'yilgan o'qitish maqsadlariga muvofiq ma'naviyat asoslarini o'qitish qonuniyatlarini ma'naviyat asoslari rivojining ma'lum bosqichida tadbiq qiladi. O'qitishda yangi maqsadlarning qo'yilishi ma'naviyat asoslarini o'qitish mazmunining tubdan o'zgarishiga olib keldi. O'quvchilarga ma'naviyat asoslari, fani samarali ta'lim berilishi uchun bo'lajak o'qituvchi uchun ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasini puxta egallab, chuqur o'zlashtirib olmoq'i zarur.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

1. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish va undan ko'zda tutilgan maqsadni asoslash (nima uchun ma'naviyat asoslari o'qitiladi, o'rgatiladi).
2. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o'rgatish) bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib, qanday taqsimlarsa, fan asoslarini o'rganishda izchillik ta'minlanadi, o'quv ishlariga o'quv mashg'ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta'limning mazmuni o'quvchilarning aniq bilim va bilish imkoniyatlariga mos keladi.
3. O'qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o'qitish kerak, ya'ni, o'quvchilar hozirgi kunda zarur bo'lgan ijtimoiy – gumanitar bilimlarni, malaka, ko'nikmalarni va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o'quv ishlari metodikasi qanday bo'lishi kerak?)
4. O'qitish vositalari – darsliklar, didaktik materiallar, ko'rsatmali qo'llanmalar va o'quv-texnik vositalaridan foydalanish (nima yordamida o'qitish)
5. Ta'limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta'limning darsdan tashqari shakllarini tashkil etish)

O'qitishning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va shakllari metodik jihatlarining asosiy tarkiblari murakkab bo'lib, ularni belgilash o'qituvchi mahoratiga bog'liqdir. Bu jarayon amaliy imkoniyatlar bilan kengroq bog'lansa, ko'proq samara berishi mumkin.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi boshqa fanlar, eng avvalo, ma'naviyat asoslari faniga yaqin bo'lgan milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasi, tarix, shaxs va jamiyat, falsafa, siyosatshunoslik fanlari ijtimoiy-gumanitar fanlarga o'xshab dialektikaning umumiy qonuniyatlariga, bilish nazariyasiga va umumetirof etgan metodologiyaga tayanadi.

Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi fani bilan boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar orasida ikki tomonlama bog'lanish mavjud.

Bir tomondan, ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi huquq, falsafa, tarix va boshqa fanlarning umumiy nazariyasiga tayanadi va shu asosda shakllanadi. Bu hol ma'naviyat asoslarini o'qitish masalalarini hal etishda metodik va nazariy yaqinlashishning bir butunligini ta'minlaydi.

Ikkinchi tomondan, ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi ta'lim-tarbiyaning umumiy qonuniyatlarini shakllantirishda xususiy metodikalar tomonidan erishilgan ma'lumotlarga tayanadi, bu uning hayotiyligi va aniqligini ta'minlaydi. Shunday qilib, metodikalarning aniq materiallaridan "oziqlanadi", undan pedagogik umumlashtirishda foydalaniladi va o'z navbatida metodikalarni ishlab chiqishda yo'llarni bo'lib xizmat qiladi. O'qitishda predmetlararo bog'lanishni to'g'ri amalga oshirish uchun o'qituvchi buni hisobga olishi juda muhimdir.

Ilmiy-tadqiqot metodlari – bu qonuniy bog'lanishlarni, munosabatlarni, aloqalarni o'rnatish va ilmiy nazariyalarni tuzish maqsadida ilmiy axborotlarni olish usullaridir.

Kuzatish, tajriba, maktab hujjatlari bilan tanishtirish, o'quvchilar ishlarini o'rganish, suhbat va so'rovnomalar o'tkazish ilmiy-pedagogik tadqiqot metodlari jumlasiga kiradi.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'lgan quyidagi uch savolga javob beradi:

1. Nima uchun ma'naviyatni o'rganish kerak?
2. Ma'naviyatdan nimalarni o'rganish kerak?
3. Ma'naviyatni qanday tushunish kerak?

Ma'naviyatni o'rganish va o'qitish haqida ulug' mutafakkir Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino va boshqalar ta'lim va tarbiya haqidagi hurfikrlarida o'z davrida ilg'or g'oyalarni olg'a surganlar.

Ma'naviyat asoslari o'zining tuzilish xususiyatiga ko'ra shartli ravishda uch bo'limga bo'linadi:

1. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishning umumiy metodikasi.

Bu bo'limda, ma'naviyat asoslarini fanining maqsadi, mazmuni, metodologiyasi shakli, metodlari va vositalarining metodik tizimi pedagogika, psixologik qonunlari hamda didaktik tamoyillar asosida ochib beriladi.

2. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishning yaxlit va aniq metodikasi.

Bu bo'limda ma'naviyat asoslarini o'qitish umumiy metodikasining Qonun va qoidalarini aniq mavzu materiallariga tadbii qilish yo'llari ko'rsatiladi.

3. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishning maxsus metodikasi.

Bu bo'lim ikki qismdan iborat:

1. Metodikaning umumiy masalalari.
2. Metodikaning xususiy masalalari.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasini talabalarga o'rgatishda pedagogik texnologiya, axborot texnologiyalari yutuqlaridan, shuningdek, turli xil metodlardan foydalanilmoqda. Jumladan, kuzatish metodi – odatdagi sharoitda kuzatish natijalarini tegishli qayd qilish bilan pedagogik jarayonni bevosita maqsadga yo'naltirilgan holda idrok qilishdan iborat. Kuzatish aniq maqsadni ko'zlagan reja asosida uzoq va yaqin vaqt oralig'ida davom etadi, kuzatish tutash yoki tanlanma bo'lishi mumkin.

Tutash kuzatishda kengroq olingan hodisa (masalan, ma'naviyat asoslari darslarida o'quvchilarning bilish faoliyatlari), tanlanma kuzatishda kichik-kichik hajmdagi hodisalar (masalan, ma'naviyat asoslari darslarida o'quvchilarning mustaqil ishlari) kuzatiladi.

Tajriba – bu ham kuzatish hisoblanib, maxsus tashkil qilingan, tadqiqotchi tomonidan nazorat qilib turiladigan va tizimli ravishda o'zgartirib turiladigan sharoitda o'tkaziladi. Tajriba natijalarini tahlil qilish taqqoslash metodi bilan o'tkaziladi. Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasida suhbat metodidan ham foydalanishi mumkin. Kursning maqsad va vazifalarini yaqqol aniqlash, uning nazariy asoslari va tamoyillarini ishlab chiqish, ishchi faraz tuzish, ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasining shakllanishida asosiy mezonlar hisoblanadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Ma'naviyat asoslari metodikasining predmeti nimadan iborat?
 2. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasining milliy g'oya, pedagogika va psixologiya, pedagogik texnologiya bilan aloqasi nimadan iborat?
 3. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasida predmetlararo aloqalarning ahamiyati nimada?
 4. Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasining ta'lim jarayonida tutgan o'rni va vazifalari.
- Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi hozirgi zamon ta'lim jarayonida katta o'rin tutib, eng avvalo talaba o'quvchilarni umumiy uzimda o'qitish va tarbiyalash vazifasini

qo'yadi. Umumiy metodika maktab o'qituvchisi yoki kasb-hunar kolleji o'qitishning mazmunini va tizimligini aks ettiradi, har bir bo'limni o'qitishning o'ziga xos xususiy metodlarini o'rgatadi. Xususiy metodika ma'naviyat asoslarini o'qitishning asoslangan metodlarini va o'qitish formalarini, shuningdek o'quv faoliyatini tashkil qilish yo'llarini ko'rsatadi. Ma'lumki o'qitish tarbiyalash bilan o'zaro mustahkam bog'liqdir. Ushbu metodika o'qitishni tarbiyalash bilan qo'shib olib borish yo'llarini o'rgatadi.

Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi bir necha fanlar bilan jumladan pedagogika, psixologiya, boshqa fanlarni o'qitish metodikalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'naviyat asoslari fani Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi kursining o'quv predmetiga aylangan. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasining o'qitish vazifalariga:

- ta'lim-tarbiyaviy va amaliy vazifalarni amalga oshirishi; nazariy bilimlar tizimini o'rganish jarayonini yoritib berishi;
- o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish yo'llarini o'rgatishi;
- ta'limni insonparvarlashtirishga ko'maklashishi;
- ma'naviyat asoslarini o'qitish jarayonida insonni mehnatni sevishga, o'zining qadr-qimmatini, bir-biriga hurmat kabi fazilatlarini tarbiyalash va boshqalar kiradi.

Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasi ta'lim berishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning mazmuni bilan bog'lab o'qitishni nazarda tutadi. Ma'naviyat asoslari kursining vazifasi maktab, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy ta'lim muassasalari oldiga qo'yilgan "o'quvchilarga fan asoslaridan puxta bilim berishda yangi texnologiyadan foydalanish, ularga hozirgi zamon ijtimoiy-iqtisodiy bilimlarni berish, turmushga, kasb-hunarga yo'naltirish, kasblarni ongli tanlashga o'rgatish, ularni vatanparvar qilib tarbiyalash" kabi vazifalarni hal qilishda yordam berishdan iborat. Shunday qilib, boshqa har qanday o'quv predmeti kabi ma'naviyat asoslari boshlang'ich kursi ma'naviyat asoslarini o'qitishning maqsadi quyidagi uch omil bilan belgilanadi:

1. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish, o'qitishning umumta'limiy maqsadi.
2. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish, o'qitishning tarbiyaviy maqsadi.
3. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish, o'qitishning amaliy maqsadi.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish, o'qitishning umumta'limiy maqsadi o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

- a) o'quvchilarga ma'lum bir dastur asosida bilimlar berish. Bu bilimlar ma'naviyat asoslari fani to'g'risida o'quvchilarga yetarli darajada ma'lumot berishi, ularni ma'naviyat asoslari fanining yuqori bilimlarini o'rganishga tayyorlashi kerak. Bundan tashqari, dastur asosida o'quvchilarning o'qish jarayonida olgan bilimlarning ishonchli ekanligini tekshira bilishga o'rganishlari, nazorat qilishning asosiy metodlarini egallashlari lozim.
- b) o'quvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini tarkib toptirish lozim bo'ladi. Ma'naviyatni tushunish, o'rganish o'quvchilarning madaniyatini to'g'ri shakllantirish, o'z fikrini aniq, ravshan va lo'nda qilib bayon eta bilish, mustaqil fikrlash, bilimlarni turmushda qo'llash malakalarini o'zlashtirishlariga yordam berishi kerak.
- d) o'quvchilarni jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari asosida real haqiqatlarni bilishga o'rgatish. Bunday bilimlar berish orqali esa o'quvchilarning tasavvur qilish xususiyatlari shakllanadi hamda mantiqiy tafakkur qilishlari yanada rivojlanadi.

Ma'naviyat asoslarini o'qitishning tarbiyaviy maqsadi o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

- a) o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish.
- b) o'quvchilarda fanni o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini tarbiyalash. Ma'naviyat asoslari o'qituvchisining vazifasi o'quvchilarda mustaqil mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga ularda bozor iqtisodiga asoslangan huquqiy demokratik jamiyat

kurish qonuniyatlarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini, shuningdek, ilmiy, taffakkurni va madaniyatni shakllantirishni tarbiyalashdan iboratdir.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish darslarida o'rganiladigan ibora, tushuncha va ular orasidagi qonuniyatlar o'quvchilarni atroflicha fikrlashga o'rgatadi. "Ma'naviyat asoslari" fani boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularga suyanadi, ulardan o'ziq oladi. Jumladan, tarix, adabiyot, inson falsafasi, milliy istiqlol goyasi, O'zbekiston Konstitutsiyasi va boshqalar ma'naviyat asoslari fanining nazariy manbalari hisoblanadi. Ular bir-birini to'ldiradi va boyitadi.

Fanning mavzularini o'rganishda:

- xalq og'zaki ijodining ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etishdagi ta'sir kuchi
- xalqning orzu-umidlari, dunyoqarashi, xarakter va xususiyatlari ochib beriladi. Ularda xalqning g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, badiiy-estetik, ekologik, iqtisodiy, diniy, aqliy, jismoniy madaniyati mazmuni, ma'naviy talab va ehtiyojlari, orzu-umidlari, ta'lim-tarbiya shakllari usul va vositalari va ifodasini topadi. Demak, ma'naviyat-kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasi fanining maqsadi shaxs ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish, o'sib kelayotgan yosh avlodni iymon-e'tiqodli, sharm-hayoli, or-nomusli, o'z Vatani, xalqi, uning boy tarixiy va madaniy qadriyatlari, merosi, urf-odatlariga sodiqlik, ularga bo'lgan muhabbatni shakllantirishga qaratilgandir. Bosh vazifasi: O'zbekiston mustaqilligini his eta bilish, o'zligini anglash, milliy ong, milliy g'urur, milliy g'oya va milliy mafkura tamoyillarini tushuna bilish, ma'naviy pok, jismonan baquvvat, Vatan tuyg'usi bilan yashaydigan, fidoiy, izlanuvchan, tashabbuskor, mustaqillikni mustahkamlashda ishtirok etadigan, uning mas'uliyatini anglaydigan yoshlarni voyaga yetkazishdek buyuk ishga munosib hissa qo'shishdan iborat. Mavzularni o'qitishdan alohida mahorat, bilim, ijodkorlik talab etiladi. Mavzular, dalillar aniq misol, turli rivoyat, hikoyat, voqealar bayon etilishi maqsadga muvofiqdir. Ma'naviyat asoslarini o'zlashtirishda yangi pedagogik texnologiya, pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib ularga quyidagilar kiradi:
- talabning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga qiziqirish;
- o'quvchi-talabalarining o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishni ta'minlash;
- o'quvchi-talabaning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirish;
- pedagog va o'quvchi talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini takomillashtirish.

Pedagogik texnologyaning asosiy negizi bu o'qituvchi va o'quvchi-talabaning belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlangan texnologiyalarga bog'liq deb hisoblaymiz, ya'ni o'qitish jarayonida maqsad bo'yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo'llaniladigan har bir ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, jaryonida o'quvchi talabalar mustaqil fikrlay olsalar, ijodiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o'zlar xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, o'qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, bizning fikrimizcha ana shu o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Talabalar quyidagi ta'lim prinsiplarini bilishlari va uni amaliyotda qo'llay olishlari shart: mazmun, metod, og'zaki (verbal), yozma test shakllari, amaliy (seminar), ma'ruza, laboratoriya. Vositalari: komp'yuter, kinoskop, kodoskop, kinoapparat, videomagnitofon, displey, tarqatma material, usul, chizmalar, yozmalar, yozma materiallar, pedtexnologiyalar.

Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor, ya'ni bu maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Jarayon: o'qituvchi o'quvchi-talaba.

Maqsad: mazmun – metod – shakl – vosita – natija.

Maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishishi, ham o'quv hamkorlikdagi faoliyati hamda ular qo'ygan maqsad, tanlangan mazmun metod, shakl vositaga ya'ni texnologiyaga bog'liq. Ma'naviyat asoslarini o'qitishning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda asosiy tushunchalarni shakllantirishdir.

Tushuncha – bu predmet to'plamlarining muhim, umumiy belgilari to'g'risidagi fikrdir. Tushuncha o'quvchilarda predmet va haqiqiy olam hodisalarining hissiy obrazlari bo'lgan tasavvurlarni umumlashtirish asosida vujudga keladi. Masalan: ma'naviyat, ma'rifat tushunchalari orqali idrok qilish bilan o'quvchilar ma'no, bilim, rux to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'ladilar. Bu tushunchalarning rang – barang xossalarini e'tiborga olib, bu tasavvurlarni taqqoslab, o'quvchi uning umumiy, muhim xossalarini umumlashtiradi. Bu misoldan ko'rinadiki, tushunchalarning shakllanish usullaridan biri qaralayotgan predmetlar to'plamiga mos bo'lmagan har xil belgilarni chiqarib tashlab, umumiy, muhim, belgilarni saqlab qolishdan iboratdir. Bu tushunchalar orasida bog'lanish tushunchalar ta'rifida uning yaqin turi va ko'rinishi farqlarini ko'rsatish bilan ifodalash mumkin. Masalan: ma'naviyat, ma'rifat tushunchalarining shakllanishidan tashqari fanlararo munosabatni aniqlash ham muhimdir. Masalan: aniq tushunchalar qaralayotgan ob'yektlar orasidagi munosabatlarni o'rnatish bilan shakllanadi. Ma'naviyat, ma'rifat, madaniyat, milliy istiqlol g'oyasi, milliy g'oya, mafkura, axloq tushunchalariga umumiylik sifatida qaraladi.

1. O'quvchilarning o'quv faoliyatiga rahbarlik qilish.

Darsda o'qituvchi o'quvchilarni o'qitadi, o'quvchilar esa o'qiydi degan fikrni boshqa so'zlarda quyidagicha ifodalash mumkin, o'quvchilar o'quv, malaka va bilimlarni egallaydilar, o'qituvchilar esa bilimni egallash jarayoniga rahbarlik qiladilar. Bu rahbarlik o'qituvchining o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil qilishdan iborat bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi kerakli material tanlaydi, uni ma'lum ketma-ketlikda joylashtiradi, o'quvchilarga bilim manbalarini tavsiya qiladi, o'quvchilarning o'zlashtirish bo'yicha faoliyatini tashkil etadi, bilimni o'zlashtirish jarayoni qanday o'tishini nazorat qiladi. O'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish jarayoni qiyin jarayondir. Buni murakkab tushunchalarning vujudga kelishini haqqoniy anglagandagina to'g'ri tushunish mumkin.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish bilimlar va uning xaqiqatligi bizning atrofimizda turgan narsalarning mavjudligiga, uni kuzatish va tajribalarga bog'liq emas, kuzatish va tajriba bizga tushunchalarning hosil bo'lishiga mayl bag'ishlaydi. Lekin haqiqatni tasavvur qilishga asosan tushunchalar bizdan tashqaridagi narsalarning xossalarini aks ettiradi. Kosmos tushunchasi yoki fazoviy olam tushunchasi bizdan tashqaridagi narsalarning xususiyatlaridan kelib chiqqan.

Tushunchalarning vujudga kelishini bunday tushunish yosh maktab o'quvchilarining tashqi olam ob'ektlariga xos bo'lgan fazoviy shakl, miqdoriy munosabatlarni o'rganishlarini tarbiyalaydi va tashqi olam haqidagi, kosmos haqidagi tushunchalarning shakllanishida asos bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, o'quvchilar mavjud bilimlarni, o'zlarining katta shaxsiy tajribalarida mustaqil munosabatning ta'siri bo'lgan holda egallaydi. O'qituvchi o'quvchilarning bilimlarini aniqlaydi, ularni to'ldiradi va shu poydevorga yangi bilimlarni o'zlashtirishni tashkil etadi. Yangi bilimlarni bunday egallash, yangi fakt va tushunchalarni kuzatish asosida mustaqil ishlashi, shuningdek, kishilar tomonidan ishlangan bilimlarni egallash bilan olib borish mumkin. Bunda yangi bilimlarni egallash yangi va oldingi bilimlar orasidagi ta'riflangan tushunchalar va yangi faktlar orasidagi qarama-qarshiliklarni hal qilish asosida boradi. Tushunchalar o'quvchi ongida o'zgarishsiz qolmasdan ular shaklan o'zgaradi, rivojlanadi. Masalan: o'quv va hayotdagi amaliy tajribalar asosida predmetlar taqqoslash, solishtirish, shuningdek, bolalar asosiy belgilarni o'zlashtirib oladi. Shunday qilib,

o'quvchilarning o'qituvchi rahbarligida bilimlarni egallash jarayonini quyidagicha ifodalash mumkin:

-O'quvchilarning shaxsiy hayotiy tajribasi va oldin egallagan bilimlari.

-Maktabda tashkil qilingan tajriba: kuzatish, laboratoriya va boshqa amaliy ishlar. -- To'plangan tajriba, kitoblarda bosilgan bilimlar, bilimlarni o'quv - amaliy va hayotiy - amaliy ishlarda qo'llash.

-O'qituvchi va o'quvchilar faoliyati orasidagi moslik.

O'quvchilarning bilim olishlari va o'qituvchining unga rahbarligini quyidagicha kursatish mumkin.

O'qituvchining faoliyati:

1. O'quvchilarning bilimini so'rash, suhbat, hisoblash, amaliy topshiriqlar berish asosida o'quvchilar bilimini aniqlash.

2. Ko'rgazmali qurol va vositalarni namoyish qilish va kuzatishni tashkil qilish.

3. Suhbat tushuntirishlarni bog'langan holda bilimlarni bayon qilish, kitob bilan ishlashni uyushtirish.

4. O'quvchilarning o'quv-amaliy va hayotiy-amaliy ishlarini tashkil etish.

5. So'rash va amaliy ishlarni bajarish bo'yicha topshiriq berish yo'li bilan o'quvchilar bilimini tekshirish.

O'quvchilar faoliyati:

1. O'qituvchi savollariga javob berish yordamida topshiriqlar bajarish.

2. Tavsiya qilingan ob'yektlar ustida kuzatish, tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, deduktiv xulosalar chiqarish.

3. O'qituvchining bayonini tinglash, kitob o'qish, faktlarni umumlashtirish va eslash.

4. Egallangan bilimlarni amaliy ishlarni bajarishga qo'llash, oldin egallangan bilimlarni o'zgargan sharoitda qo'llash.

5. O'qituvchining savollariga javob berish, amaliy ishlarni bajarish. Ma'naviyat asoslarini o'qitish borasida izchillik, fikrlash shakllari, bir qator fanlar orasidagi aloqadorlik.

Ma'naviyat darslarida bilimlarning shunday puxta poydevorini qo'yish kerakki, bu poydevor ustiga bundan keyingi ta'limni uzluksiz davom ettirish mumkin bo'lsin. Buning uchun ma'naviyat asoslarini o'quv materiallari bilan o'quv materiallari orasida uzilish bo'lmasligi kerak. Ma'naviyat asoslari dasturidagi o'zaro izchillik ana shu qat'iylikka amal qilgan holda amalga oshiriladi. O'qituvchilar o'zaro fikr almashishda va bir-birining o'quv materiali, o'qitish metodi bilan tanish bo'lishi kerak.

1. Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodlarining turlari. Didaktikaga doir qo'llanmalarda bilimlarni bayon qilish va mustahkamlashning formalari sifatida quyidagi o'qitish metodlari qaratiladi: kuzatish, o'qituvchining bilimlarni (bayon, suhbat, hikoya, mashq) o'quvchilar bilan darslik va boshqa kitoblardan ishlash, kuzatish, seminar ishi, mustaqil ishlar. Ma'naviyat asoslarini o'qitish jarayonida o'qitish materialining mazmuni va o'quv sinfining katta-kichikligiga qarab bu metodlardan turli o'rinlarda foydalanish mumkin.

2. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda kuzatish. O'quvchilar bilan faktlarni kuzatish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar quyidagi umumiy xulosaga keladilar: qaratilgan holda kuzatish metodini qo'llash, shuningdek, o'qituvchi tomonidan bilimlarni bayon qilishga doir bosqichlarda ham katta ahamiyatga egadir.

3. Suhbat metodi. O'qituvchi biror metodni, masalan, suhbat metodini qo'llaganda o'quvchilarning bilish faoliyatini har tomonlama o'stirish mumkin.

4. Bayon qilish metodi. Bayon qilish metodi ilki turga bo'linadi:

a) ko'rgazmali bayon qilish. Bunda o'qituvchi bilimlarni bayon qilish bilan birga uning haqiqiyliklari misollar orqali namoyish qiladi.

b) muammoli bayon qilish. Bunda o'qituvchi materialning muammosini qo'yadi, uni hal etish yo'llarini ko'rsatadi, asoslaydi va isbotlaydi.

5. Mashq metodi. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishning o'ziga xos xususiyati shuki, yangi material bilan tanishish hamda tegishli bilim, o'quv va malakalarni hosil qilish o'quvchilar tomonidan mashqlar tizimini, ya'ni, ma'lum topshiriqlarni bajarish orqali amalga oshiriladi. Mashqlar material mazmuniga va strukturasi qarab turlicha bo'lishi mumkin. Mashqlar har xil bo'lishi mumkin: darslikdan olingan va uni o'qituvchi yozdirishi mumkin, odatdagi yoki qiziqarli ko'rinishda, didatik o'yin shaklida va h.k. Darsda ayniqsa tayyorgarlik mashqlari muhim ahamiyatga ega. Bu mashqlar shunday xarakterda bo'ladiki, uning mazmunida oldingi o'quv materialini takrorlash, mustahkamlash va yangi materialni o'rganishga poydevor tayyorlash mumkin bo'ladi. Masalan, o'qituvchi oldin yangi material bilan tanishish asosan o'quvchilar bajaradigan mashqlar tizimi orqali amalga oshiriladi. Mashqlarni o'rinli bajarishning eng asosiy roli ko'rgazmali qilib bajanshdir. Shuning uchun tushunchalar va qonuniyatlar bilan tanishtirishda foydalaniladi.

6. Dasturlashtirilgan o'qitish. O'quv materialining uncha katta bo'lmagan, mantiqan o'zaro bog'langan qismlarini o'z ichiga olgan va maxsus ishlangan topshiriqlar bo'yicha materialni o'rganish dasturlashtirilgan o'qitish deyiladi. Har bir qismning bajarilishini o'qituvchi yoki maxsus asbob nazorat qilib turadi. Nazoratning natijasi o'quvchiga aytiladi. To'g'ri bo'lsa baholanadi, noto'g'ri bo'lsa uni tuzatish to'g'risida ko'rsatma beradi. Bu o'qitishning ayrim xususiyatlari odatdagi o'qitish metodlarida ham mavjud. Hozir ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda dasturlashtirilgan o'qitish uchun maxsus o'quv qo'llanmalari bo'lmasa-da ba'zi bir topshiriqlarni bajarish mumkin.

7. Ma'naviyat asoslarini o'qitish jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrini o'stirish. Ma'naviyat asoslarini o'qitishda o'quvchilarning mantiqiy fikrini o'stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Bilimlarni bolalar aniq tushinish uchun moslashtirilgan narsalarni o'zaro bog'liqlikda, biridan ikkinchisini hosil qilish tartibida keltirib chiqaradilar. Shunga o'xshash ko'rgazmali tahlil va sintezlar natijasida o'quvchilar ichki nutq yordamida fikrlab, eng yuqori ko'rsatkichdan ongli tahlil va sintez qilishga erishadilar. Bu esa o'quvchining deduktiv xulosa chiqarishi bo'ladi. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda bu metodlardan shundaylarni qo'llash kerakki, u o'quvchilarning fikrlashini faollashtirish va bu fikrlarni rivojlantirishga yordam berishi lozim.

1. Ma'naviyat asoslari darsi va o'qitishning turli shakllari. Ma'naviyat asoslarini o'qitishni uyushtirishning tarixiy, murakkab, ko'p yillik tajribada tekshirilgan va hozirgi zamonning asosiy talablariga javob beradigan, shaklli darsdir.

O'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishi faqat o'quv ishida to'g'ri metod tanlashga bog'lash bo'lmasdan, balki o'quv jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog'liqdir. Dars deb, dastur bo'yicha belgilangan, aniq jadval asosida, aniq vaqt mobaynida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning tashkil etilgan o'quv ishiga aytiladi. Dars vaqtda o'quvchilar ma'naviyat asoslari fani nazariy ma'lumotga, ya'ni darsda hamma o'quv ishlari bajariladi. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish darsining o'ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o'quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Shuning uchun har bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o'quv va malakalar singdiriladi. Odatda darsda bir necha didaktik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni o'tish; o'tilgan mavzuni mustahkamlash; bilimlarni mustahkamlash; bilimlarni unumlashtirish, tizimlashtirish; mustahkam o'quv va malakalar hosil qilish va hokazo.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish darslarining o'ziga xos yana bir tomoni shundaki, bu - o'quv materialining abstraktligidir. Shuning uchun ko'rgazmali vositalar o'qitishning faol metodlarini sinchiklab tanlash, o'quvchilarning faolligi, sinf o'quvchilarining o'zlashtirish darajasi kabilarga ham bog'liq. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish darsida turli-tuman tarbiyaviy vazifalar ham hal qilinadi. O'quvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyraklikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, mas'uliyatni va sof vijdonlilikni, to'g'ri

va aniq so'zlashni va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi.

5 O'quv ishini tashkil etishning darsdan tashqari quyidagi shakllari mavjud:

1. Mustaqil uy ishlari.
2. O'quvchilar bilan yakka va guruh mashg'ulotlari.
3. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar.
4. O'quvchilar bilan ishlab chiqarishga, tabiatga ekskursiya.

Bu yerda sanab o'tilgan ish shakllari va dars bir-birini to'ldiradi. Asosiy masala darsga taalluqlidir. Darsda hamma ishlarga bevosita o'qituvchi rahbarlik qiladi. Qo'shimcha mashg'ulotlarda esa ish o'qituvchining o'zi tomonidan yoki o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladi.

Ma'naviyat asoslari darslari tizimi.

O'quvchilar bilan har bir darsda bir necha tushunchalar bilan ish olib boriladi. Har birini shu darsning turli bosqichlarida o'zlashtirishi mumkin. Har bir tushunchani tushunish boshqa bir tushunchani takrorlash, esga olish bilan olib borilsa, bu tushuncha esa keyingi tushunchalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. O'qitish jarayonida har bir o'quv materiali rivojlantirilgan holda olib boriladi, bu o'quv materiali o'zidan keyin o'qitiladigan materiallarni tushunish uchun poydevor bo'ladi. Boshqa tushunchaning o'zlashtirilish jarayonini qarasak, u bir necha darslarning o'zaro bog'liqlik o'qitilishi natijasida hosil bo'ladi. Shunday qilib ma'naviyat tushunchalarini tushuntirish birgina darsning o'zida hosil qilinmasdan, balki o'zaro aloqada bo'lgan bir qancha darslarni o'tish jarayonida hosil qilinadi. Bunday darslarni birgalikda darslar tizimi deb ataymiz. Shuning uchun o'qituvchi mavzuning mazmunini ochadigan darslarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirishi

kerak. Darslar sistemasining tuzilishidagi eng katta talab darsning o'quv tarbiyaviy maqsadini e'tiborga olish, o'qitish tamoyillarining metodik va umumpedagogik tomonlarini hisobga olishdir. Mavzu bo'yicha yaxshi o'ylangan darslar tizimining o'quv vaqtini mavzuchalarga to'g'ri taqsimlashga bog'liq. Unda o'quvchilarning mustaqil fikrlash, xususiy xulosalar chiqarish, undan umumiy xulosalar chiqarishga olib kelish diqqat markazida turishi lozim, hosil qilingan bilimlarni doimo bir tizimga keltirish va umumlashtirishni ham ta'minlash kerak. Dasturning qandaydir mavzusining mazmunini anglashda, mavzu materialini dars vaqtlariga taqsimlashda, ya'ni bilimlarni o'zlashtirishga quyidagi asosiy bosqichlar qaratiladi:

1. Yangi materialni o'qitishga tayyorlash.
2. Yangi o'quv materialini idrok qilish va yangi bilimlarni hosil qilish.
3. Bilimlarni mustahkamlash va turli xil malakalarni hosil qilish.
4. Bilimlarni takrorlash, umumlashtirish va bir tizimga keltirish.
5. Bilim va malakalarni tekshirish.
3. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish, o'qitishda mustaqil ishlar.

Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish va fanga bo'lgan qiziqishini rivojlantirish omillaridan biri bu o'quvchilar bilan olib boriladigan mustaqil ishlardir. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish darslarida mustaqil ishlar yangi materialni o'rganishga tayyorgarlik ko'rishda, yangi tushunchalar bilan tanishishda, bilim, o'quv va malakalarni mustahkamlashda shuningdek, bilimlarni nazorat qilishda amalga oshiriladi. Ma'naviyat asoslarini o'qitishning amaliy maqsadi o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

a) o'quvchilar ma'naviyat asoslari darsida olgan bilimlarini kundalik hayotda uchraydigan elementar masalalarni yechishga tadbiq qila olishga o'rgatish, o'quvchilarda bilimlarni turmushda qo'llash malakalarini shakllantirish va ularni mustahkamlash uchun maxsus tuzilgan ijtimoiy, iqtisodiy masalalarni hal qilishga o'rgatish;

- b) ma'naviyat asoslarini o'qitishda texnik vosita va ko'rgazmali qurollardan foydalanish malakalarini shakllantirish. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarning jadvallar va hisoblash vositalaridan foydalana olish malakalarini tarkib toptirishga qaratilgan;
- d) o'quvchilarni mustaqil ravishda fundamental bilimlarni egallashga o'rgatish.

O'quvchilar imkoni boricha mustaqil ravishda qonuniyat munosabatlarini ochishlari, kuchlari yetadigan darajada umumlashtirishlar qilishlari, shuningdek, mustaqil xulosalar qilishga o'rganishlari kerak. O'qitish samaradorligining zaruriy va muhim sharti o'quvchilarning o'rganilayotgan materialni o'zlashtirishlari ustidan nazoratdir. Didaktikada uni amalga oshirishning turli shakllari ishlab chiqilgan. Bu o'quvchilardan nazorat ishlari va mustaqil ishlar, uy vazifalarini tekshirish, testlar, texnik vositalar yordamida sinash kabi usullardir. Didaktikada dars turiga, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga va h.k. bog'liq ravishda nazoratning u yoki bu shaklidan foydalanishning maqsadga muvofiqligi masalalari shuningdek, nazoratni amalga oshirish metodikasi yetarlicha chuqur ishlab chiqilgan. Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasida mustaqil va nazorat ishlari, o'quvchilardan individual yozma so'rov o'tkazishning samarali vositalari yaratilgan. Ba'zi didaktik materiallar dasturning chegaralangan doiradagi masalalarining o'zlashtirilishini reyting tizimida nazorat qilish, ma'naviyat asoslari kursining barcha asosiy mavzularini nazorat qilish uchun mo'ljallangan. Ayrim materiallarda (ayniqsa, maktab uchun mo'ljallangan) o'qitish xarakteridagi materiallar, boshqalarida esa nazoratni amalga oshirish uchun materiallar ko'proqdir. Ma'naviyat asoslari fanidan topshiriqlarning murakkabligi bo'yicha tabaqalashtirilishidir. Bu materiallar tuzuvchilarning g'oyasiga ko'ra ma'lum mavzu bo'yicha topshiriqning biror usulini bajarishi bu mavzuni faqat o'zlashtirganligi haqidagina emas, balki uni to'la aniqlangan darajada o'zlashtirganligi haqida ham guvohlik beradi. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitish metodikasida "o'quv materialini o'zlashtirish darajasi" tushunchasining mazmuni to'la ochib berilmagan. O'quvchilar uchun qo'llanmalarda didaktik materialning u yoki bu topshiriq'i qaysi darajaga mos kelishini aniqlashga imkon beradigan mezonlar aniq emas. Amaliyotda o'quvchilar ko'pincha biror topshiriqning usullarini biri boshqalaridan soddaroq yoki murakkabroq deb aytadilar. Bundan tashqari, didaktik materiallar qanchalik san'atkorona tuzilgan bo'lsin, ularning mazmuni va tuzilishida qanchalik sermahsul va chuqur g'oyalar amalga oshirilmasin, ular baribir barcha metodik vazifalarni tezda hal etishga qodir emas, chunki hech qanday o'rgatuvchi mashina o'qituvchining intuitsiyasini, ya'ni hissiyotini almashtira olmaydi. Shunday qilib, didaktik materiallarni o'quvchilarning o'quv materialini o'zlashtirish darajasini nazorat usullaridan biri sifatida qarash lozim. Shu bilan birga muayyan usul mazkur sinf, mazkur o'qituvchi uchun eng yaxshi usul bo'lmazligi ham mumkin. Shu sababli didaktik materiallar o'qituvchini o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini aniqlash imkonini beradigan individual tekshirish uchun nazorat turlarini tuzishdan xalos eta olmaydi. Bu umummetodikaning asosiy vazifalaridan biridir. O'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi mussasalarida ma'naviyat asoslarini o'qitishning asosiy vazifasi bo'lgan ta'lim-tarbiyaviy vazifalarni hal qilishda o'quvchi-talabalarning ma'naviyat asoslarini kursi bo'yicha qanday darajada tayyorgarligi borligiga bog'liq. Shuning uchun bilimlarini aniqlash, o'qitishga tayyorlashda asosiy ish metodi tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tabaqalashtirish kabi aqliy jarayonlarni bajarish malakalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bunday ishlar talaba o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini rivojlantirishga katta yordam beradi, bilimlarni o'zlashtirishga qiziqishi kuchaya boradi.

Nazorat savollari:

1. Ma'naviyat asoslarini o'qitishning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
2. Ma'naviyat asoslari kursini o'rganishga tayyorlashning asosiy vazifalarini sanab chiqing.
3. Ma'naviyat asoslarini o'qitishdagi izchillik amalga oshirishning asosiy yo'llari qanday?
4. "Ma'naviyat asoslari" fanining ta'lim jarayonida tutgan o'rni.

5. "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitish metodikasi fani nimani o'rganadi, nimani o'rgatadi?
6. O'qitish metodikasining tadqiqot tamoyillari?
7. Fanining maqsad vazifalari?

Ma'naviyat asoslarini o'qitish metodikasidan ma'ruza matnlari

I-Mavzu:

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlarida ma'naviyat masalalari (2 s.)

REJA :

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlarida ma'naviyat va ma'rifat, milliy mafkura va inson kamolotiga oid nazariy qarashlar.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari ustida ishlash metodikasi.
3. Mustaqillik yillarida ma'naviyat va ma'rifat masalasi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi qarorlari, buyruqlari.

Ma'naviyat – jamiyatning, millauning yoki ayrim bir kishining ichki hayoti, ruhiy kechinmalari, aqliy qobiliyati, idrokini mujassamlashtiruvchi tushuncha. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov talqin etganidek, "Mustaqil O'zbekiston kuch – qudrati manbai – xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar osha avaylab asrab kelmoqda. "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitish metodikasi yoshlarimiz ongida ma'naviyat tushunchalarini singdirish, madaniy, siyosiy, huquqiy, ta'lim – tarbiyaviy islohotlarni amalga oshirish va chuqurlashtirish bilan bog'liq bo'lgan dolzarb muammolarni o'rganib, ularni o'quvchilar ongiga singdirishda Prezidentimiz I.A.Karimovning asarlari nazariy – metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur ma'ruza matnida "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda Prezident asarlaridan foydalanish usullari, mazkur fanni o'qitishni belgilab beruvchi qaror va farmonlar haqida va ularda ko'zda tutilgan masalalar xususida to'xtalamiz.

I- masala bayoni:

O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritish va mustahkamlash ijtimoiy –siyosiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy-ma'naviy, ta'lim-tarbiyaviy islohotlarni amalga oshirish va chuqurlashtirish, barqaror bozor iqtisodiyotiga o'tish bilan bo'lgan qator dolzarb muammolarning hal etish yo'llarini ilmiy-nazariy asoslab berish, istiqlolning buyuk kelajagini, aniq ilmiy rejalarini tuzib berish Prezident Islom Karimov nomi va ilmiy faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. Prezident I.Karimovning keyingi yillardagi sa'y-harakatlari bilan amalga oshirilayotgan ishlar, ichki va tashqi siyosatda tutgan o'rni o'z taktikasi va strategiyasi bilan yangi davrning yangi rahbari sifatida shakllanib, nazariy va amaliy jihatdan mustahkamlanib borayotganidan dalolat beradi. Darhaqiqat, u mutlaqo yangi sharoitlarda vujudga kelgan, eng zamonaviy siyosat yurgizuvchi, yangicha tarixiy sharoitlarga mos ravishda ish tutadigan davlat arbobi. Ichki va tashqi g'animlarimiz, O'zbekiston taraqqiyotidan g'ashi kelayotgan muxoliflarimiz qanchalik ig'vogarona ishlar bilan

shug'ullanmasin mustaqil O'zbekiston sha'niga, rahbariyati va xalqchil milliy davlatchilik siyosatiga mutlaqo putur yetkaza olishmaydi.

O'zbekiston Prezidenti I.Karimov "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li", "O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura" (1996), "Bizdan ozod va obod Vatani qolsin" (1996), "Bunyodkorlik yo'lida" (1996), "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir" (1996). "Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi", (1997), "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka, tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" (1997); "O'zbekiston buyuk kelajak sari" (1998), "Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevoni" (1997), "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" (1998), "Jamiyat mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin" (1998); "Adolat, Vatani va xalq manfaatlari har qanday narsadan ulug'" (1998), "O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz" (1999), "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" (2008), "Eng asosiy mezon – hayot haqiqatini aks ettirish" (2009) nomli va boshqa asarlari, nutqlari, risolalari, suhbatlari, javoblari ma'naviyat, ma'rifat, qadriyatlar haqida bayon etilgan nazariy yo'l-yo'riqlar va ta'limotlar juda katta ilmiy va amaliy, siyosiy ta'lim va tarbiyaviy ahamiyatga molikdir. Mazkur kitoblari, shuningdek, nutqlar, ma'ruzalar o'zining mazmun-mohiyati bilan I.Karimov ta'limotining nechog'li ilmiy asoslanganligi, puxta-pishiligi, zamonaviyligi, tamomila yangiligi, amaliy jihatdan muhim va zarurligi ko'rsatib turibdi. Ma'naviyat-ma'rifat, ta'lim-tarbiya, xalq maorifini yangicha asosda qayta tashkil etish haqidagi Prezidentimiz g'oyalari va ta'limoti O'zbekiston davlati mustaqilligini mustahkamlashda dasturil amal bo'lib xizmat qilmoqda.

Prezidentimizning milliy taraqqiyotimiz dasturi darajasiga aylangan birinchi asari "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li"da ma'naviyatning inson hayotidagi ahamiyatini ochib, shunday yozgan: "Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'giti bilan birga singadi. Ona tilining buyuk ahamiyati shundaki, u ma'naviyat belgisi sifatida kishilarni yaqin qilib jipslashtiradi. Tabiatga yaqinlik, jonajon o'lkani binihoya go'zalligidan bahramand bo'lish ma'naviyatga oziq beradi, kuchaytiradi.

Ma'naviyat insonga havodek, suvdek zarur. Sahrodagi sayyoh har doim buloqdan chanqog'ini bosadi. Xuddi shuningdek, inson ham necha-necha azoblar va qiyinchiliklar bilan, ma'naviyat chashmasini izlaydi. Qo'ni-qo'shnilar, xalq, mustaqil davlatimizga sadoqat, insonlarga hurmat, ishonch, xotira, vijdon erkinligi – ma'naviyatning ana shunday ma'nosi juda keng. Inson, uni inson darajasiga ko'taradigan asoslarni o'z aqli bilan tom ma'noda qamray olmaydi. Inson o'zini xalqining bir zarrasi deb sezgandagina ma'naviyat bilan tutashadi.

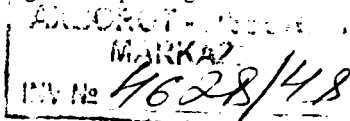
Bizning odamlarimiz Vatandan uzoqlashganda juda iztirob chekadilar, go'yo xalqidan uzoqlashib ketgandek bo'ladi. Shuning uchun ham xalq Vatandan yiroqlikni og'ir qabul qiladi. chunki unda har bir qadrdon kishi uchun qayg'uradigan umumiy qalb bor.

Ma'naviyat bilan jiddiy shug'ullanish, uni yuksaltirish va boyitish, milliy, ma'naviy, ma'rifiy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar mezoniga amal qilish orqali komil o'zbeklar yurtini barkamollashtirish, azaliy tarixiy kuch-qudrati va shuhratini tiklash, ma'naviyatini, ma'rifatini shakllantirish tabiiy bosh strategik maqsad bo'lib qoldi.

O'zbek jamiyati ma'naviyati va uning mafkurasini ana shunday tarzda muqaddas deb bildi va shunga munosib o'z istiqloq mafkurasi siyosatini – rivojlanishning ma'rifiy negizlarini ishlab chiqdi.

Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash, rivojlanishni davlat hamjamiyatining eng muhim vazifasi, deb belgiladi.

Xullas, milliy kamolotning umuminsoniy qadriyatlariga sodiqlik, ma'naviy-ma'rifiy merosini asrash, yangicha istiqloq madaniyatini shakllantirishda ulardan oqilona foydalanish orqali inson imkoniyatlarini erkin namoyon etishga ko'maklashish bilan bog'liq dolzarb ma'naviy-axloqiy mohiyatlar mafkuraviy yangilanishning asoslari qilib belgilandi.

O'zbekiston mustaqilligi, uning buyuk kelajagi tub mohiyati bilan yangi tamaddundir, o'z millatning yangi ma'rifiy-madaniy mohiyatlar kengliklariga olib chiqishi muqarrar. Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan milliy-ma'naviy tiklanish va ma'naviy yangilanish konsepsiyasining juda katta nazariy va metodologik ahamiyatga ega ekanligini alohida ta'kidlash lozim. Fikrimizcha ularning ahamiyati quyidagilardan iborat:

BIRINCHIDAN, bu konsepsiya sobiq sho'rolarning totalitar tuzumi sharoitida boy milliy ma'naviyatimizning inqirozga yuz tutganligini va uning sabablarini tushunishga;

IKKINCHIDAN, sobiq sho'rolarning o'tkazgan zo'ravonligi, zulmi va jinoyatkorona hatti-harakatlariga qaramasdan, milliy-ma'naviy merosimizning ildizlari mustaqil bo'lganligi ucun bu zo'ravonliklarga bardosh berib, o'z salohiyati va xususiyatlarini saqlab qolganligini tushunib yetishga, xuddi shuningdek ana shu omil mustaqilligimiz sharoitida kuch-qudrat, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularimiz uchun manba bo'layotganini tushinib yetishga;

UCHINCHIDAN, har bir millat u son jihatdan kichik yoki kattami, bundan qat'iy nazar mustaqillik ularning har biri uchun havo va suvdek zarur ekanligini, faqat mustaqillik millatning milliy ma'naviyatini saqlab qolishga, uni rivojlantirishga va keyingi avlodga yetkazish baxtiga muassar etadigan asosiy omil ekanligini tushunishga, bu esa har bir millatdoshimiz va vatandoshimizning mustaqillikdek ulug' ne'matini saqlab qolish uchun fidoyilik ko'rsatish ma'naviyatining yuksak belgisi ekanligini qalban his etishga imkon beradi;

TO'RTINCHIDAN, milliy-ma'naviy tiklanishning mohiyatini, "Ma'naviyat" tushunchasi, uning shaxs, millat kamoloti, davlat va jamiyat taraqqiyotidagi o'rini bilib olishga, uni rivojlantirish uchun merosimizni chuqur o'zlashtirish, tinmay izlanish, ma'rifat, fan-texnika, texnologiya yutuqlarini sabot bilan o'zlashtirish hamda Prezidentimizning bugungi taraqqiyotimizni ta'minlaydigan "Kuch-bilim va tafakkurda" degan ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan konseptual g'oyasiga izchillik bilan amal qilishimiz;

BESHINCHIDAN, milliy mustaqillikni mustahkamlash va islohotlarni amalga oshirish jarayonida milliy ma'naviyat tiklanishimiz oldida turgan vazifalar ko'lamini bilib olishga va uni amalga oshirishda umummilliy safarbarlik harakatini avj oldirishda fidoyilik ko'rsatishi

OLTINCHIDAN, talab yoshlarning milliy-ma'naviy tiklanish borasida ular oldida turgan vazifalarni bilib olishga, milliy g'urur, iftixor, fidoyilik, vatanparvarlik, insoniylik kabi fazilatlarini shakllantirish mustaqilligimizni mustahkamlash va taraqqiyotimizning asosiy sharti ekanligini tushunib yetish;

YETTINCHIDAN, milliy istiqlol g'yasining ma'no va mazmunini chuqur anglashimizga, mustaqillikni mustahkamlash jarayonida ma'naviy yangilashimiz borasidagi strategik vazifalarimizning asosiy yo'nalishlarini va ko'lamini chuqur bilib olishimiz hamda ularni amalga oshirishda fidoyilik ko'rsatishimizning zarurligi kabilardir.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy-ma'naviy tiklanish ilmiy nazariy konsepsiyasi juda katta nazariy, metodologik va amaliy ahamiyatga egadir. Bu konsepsiya kelajakda masalani yana ham chuqurroq o'rganishimiz uchun asos bo'ladi.

Prezidentimizning ma'naviyat va ma'rifat to'risidagi qarorlari uning keyingi asarlarida ham yanada mukammal tus oldi.

Shu 2008 yil Prezidentimizning "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" asarida ayniqsa ma'naviyat masalalari kuchli yoritib berilgan. Darslar davomida ushbu asar qo'llanma sifatida foydalanish mumkin.

2-masala bayoni: Prezident asarlari ustida ishlash metodikasi.

Maktabda "Odobnoma" (1-4s), "Vatan tuyg'usi(5-6s), "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari"(7-9s) fanini o'qitishning nazariy metodologik asosini Prezident asarlari tashkil etadi. Shuning uchun undan foydalanish zarur.

O'qituvchi maktabda "Manaviyat asoslari"fanini o'qitish jarayonida darsning ilmiyligini ta'minlash uchun, nazariy jihatdan puxta bo'lishga erishish uchun, avvalo O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari bilan puxta tanish bo'lmog'i va o'qitish jarayonida ulardan foydalanishni bilmog'i kerak.

Maktabda "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda, ayniqsa 1-4 sinf "Odobnoma" fanini o'qitishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlarining ba'zi fikrlari bilangina qisqacha tanishtirib boriladi. Bu tanishtiruv aksariyat hollarda mavzu uchun umumlashtiruvchi yakun va mavzu materialini xulosalash maqsadida ishlatiladi.

5-6 sinflarda "Vatan tuyg'usi "ni o'qitishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlaridan foydalanish boshlang'ich sinfdagilarga nisbatan biroz takomillashadi, ya'ni, o'quvchilar darslik matnida berilgan iqtiboslarni o'qib tushinishlari tekshirib ko'rishi mumkin, yoki bo'lmasa shu iqtibosdan chiqargan xulosalarni daftarga yozishi talab qilinishi mumin.

6-sinf "Vatan tuyg'usi "fanidan "Biz buyuk ma'naviyat egasimiz" 4' mavzusini o'tilish darsida o'qituvchi ma'naviyat darsida o'qituvchi ma'naviyat haqida qisqachqa izoh bergach, Prezidentimizning quyidagi fikrlarini aytib o'tish lozim. O'qituvchi bu iqtibosni o'zi o'qib yoki o'quvchilarga o'qitib, izoh berishi kerak. Har bir tushuncha o'qituvchi tomonidan tushuntirib borilishi kerak:

"Ma'naviyat insonga havodek, suvdek zarur. Sahrodagi sayyoh har doim buloqdan chanqog'ini bosadi. Huddi shuningdek inson ham necha-necha azoblar va qiyinchiliklar bilan ma'naviyat chashmasini izohlaydi. Yer, oila,ota-ona, bolalar, qarindosh urug'lar, qo'ni-qo'shnilar, xalq, mustaqil davlatimizga sadoqat insonlarga hurmat,ishonch xotira, vijdon, erkinlik-ma'naviyatning ma'nosi ana shunday keng"

Bu iqtibos olingan kitob o'quvchilarga ko'rsatilishi va daftarlarga yozdirilishi zarur.

Yana Prezident asarlaridagi fikrlar o'quvchilar mavzuning mohiyatini anglash uchun muhim o'rin egallaydi Masalan 6-sinf "Vatan tuyg'usi "fanidagi "Vatanparvarlik" 13-mavzusini o'quvchilarga tushuntirish davomida buyuk ajdodlarimiz haqida to'xtalamiz. Va o'qituvchi shu fikrini ta'kidlash uchun quyidagi iqtibosni keltirishi mumkin.:

"O'zbekiton fuqarosining vatanparvarligi —bu qayta o'zgarishlar yo'lini ko'rsatuvchi, ko'zlangan maqsaddan chetga chiqmaydigan yo'lchi yulduz, ishonchli kompasdir"

Maktabda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari "fanlarini o'qitishda prezident asarlaridan foydalanishning metodlari (usullari)tavsiya qilinadi ;

- 1- o'qituvchi o'z bayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlaridan,iqtiboslar keltirilishi mumkin.
- 2- Darsda prezident asarlaridan olinga parchalarni izohli o'qish. va o'qituvchi rahbarligida tahlil qilish tavsiya etiladi.
- 3- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlaridan foydalanib ,muammoli bayon etish usulidan foydalanish.
- 4- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hajmi kichikroq asarlarini, yoki ulardan olinga parchalarni ovoz chiqarib o'qish yo'li bilan.
- 5- Asardagi yoki undan olingan parchadagi murakkab joylarni o'qituvchi. o'zi o'qib, tahlil qilib, tushuntirish yo'li bilan.
- 6- O'quvchilarni asarlardan iqtibos olish, reja tuzish, asardagi muhim joylarni aniqlay olish hamda tezis olishga o'rgatish yo'li bilan
- 7- O'quvchilarning nazariy bilimlarini umumlashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlaridan foydalanish.
- 8- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari asosida takrorlash darslari o'tkazish
- 9- Nazariy konferensiya va seminarlar o'tkazish yo'li bilan
- 10-Audio va videoga yozib olinga nutq, ma'ruza,intervyulardan foydalanish orqali

11-Ko'rgazmali.rangli, fotolavhalar, iqtiboslar.bilan 7-8-9-sinflarda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda Prezident asarlaridan foydalanishni yosh xususiyatlarini inobatga olib foydalanishni didaktik tamoyillar asosida o'rganishni tashkil qilish zarur.

7-sinfda Prezident asarlaridan iqtibos olish ko'nikmasini shakllantirish lozim.Bunda o'quvchilarga aniq mavzu va 1-2 ta.asar bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega.

7-sinfda Milliy istiqlol.g'oyasi ma'niviyat asoslari "darsligidan 13-mavzu "Insoniy fazilatları".mavzusini o'qitishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston :milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura (1 jild) asaridan foydalanib, quyidagi iqtibosni keltirish mumkin: "Insonparvarlik-bu o'zbek xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir.Shafqatsizlik va zo'rvonlik uning tabiatiga yotdir"

Bu fikrni o'quvchilar orasida muammoni tahlil qilishimiz mumkin .

8-sinfda ayrim asarlarni to'liq o'rganish tavsiya etiladi .Albatta o'qituvchi yordamida I.A.Karimovning "Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin." (Tafakkur jurnali 1998 yil 2 son) va mavzular vazifa qilib berilayotganda shu mavzu haqidagi fikrlar mavjud asarlarni topib, o'qib kelish vazifa qilib berilsa maqsadga muvofiq bo'lardi.

8-sinf darsligi 15 mavzu "Milliy bayram va an'analar", "Xotira va qadrlash kunini nishonlash" mavzusida prezidentning "Bizdan ozod va obod vatan qolsin"(1996)asarini o'qishni vazifa qilib berish tavsiya etiladi.

9-sinflar va kasb-hunar kollejlari va akademik litsey o'quvchi-talabalariga alohida manba daftari ochib, unga qisqacha O'zbekiston respublikasi Prezidentining avtobiografiyasi, asarlari haqida ma'lumot, iqtiboslar (manba) izohlari bilan va ma'naviyat- ma'rifatga doir nazariy fikr mulohazalari yozib borishi mumkin. Bu daftarda Prezidentning 15 tom asarining ro'yxati keltirilishi zarur.

O'qituvchi dars jarayonida darslikdan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlaridan ham foydalanishi mumkin.

9-sinf va kollej, litseylarda Prezident asarlari asosida seminar, konferensiyalar o'tkazish, o'quvchilarni referat tariqasidagi kichikroq axborot tayyorlashga o'rgatmoq zarur.

3-masala bayoni: Ma'naviyat-ma'rifatni rivojlantirish" jamoatchilik faoliyatini jonlantirish, fanni o'qitish xususidagi O'zbekiston respublikasi Prezidenti farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari, O'zRO va O'MTV qarorlari, buyruqlari.

O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligining 2000 yil 9-oktabr "Milliy istiqlol g'oyasi fanining ta'lim mazmuniga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 12/1-sonli hay'at majlisi qaroriga ko'ra 2000-2001 o'quv yilining 2 choragidan e'tiboran 7-9 sinflar uchun "Ma'naviyat asoslari fani o'miga "Milliy istiqlol va ma'naviyat asoslari" o'quv fanini joriy etish, hamda 9-sinf bitiruvchilari uchun "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" o'quv fanidan davlat imtihoni o'tkazish belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligining 2001 yil 22 oktabr "Milliy istiqlol g'oyasini ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiiq etishni yanada takomillashtirish haqida"gi 152-sonli buyrug'iga ko'ra "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanlarini o'qitish jarayonida darslar, seminar, bahs-munozaralar, mushoira, sahna darslari, aqliy hujum, uchrashuv, o'yin, debat, dars kompozitsiyasi kabi noan'anaviy usullardan keng foydalanish bilan o'quvchilarning dars jarayonida faolligini oshirishda, shaxsiy fikr-mulohazalarni erkin ifodalashni ta'minlashga erishish talab qilindi.

Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 22 oktabr 152-sonli buyrug'iga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimidagi "Odobnoma", "Vatany tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanlari bo'yicha tajriba tayanch maktablari to'g'risida nizom qabul qilindi. 2001 yil 18 yanvar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoyishi (F-1331) "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fani bo'yicha ta'lim dasturlarini yaratish va respublika ta'lim tizimiga joriy etish to'g'risida e'lon qilindi. Unga ko'ra milliy istiqlol g'oyasini xalqimiz, avvalo yoshlarimiz ongiga singdirish jarayonini tahlil qiluvchi va

takomillashtiruvchi maxsus metodologik komissiya tuzildi. Malakali olimlarning, ekspert guruhlari tuzilishi vazifasi belgilandi. Unda tayyorlanayotgan darslik va o'quv qo'llanmalarini malakali ekspertlar muhokamasidan o'tkazib, ularning mazmunini alohida nazorat qilish topshirilgan. Viloyatimizda Buxoro shahridagi 6-son maktab tajriba tayanch maydonchasi qilib olindi. (2001 yil 2 fevral A-16 sonli Buxoro viloyat hokimligi xalq ta'limi boshqarmasi buyrug'i; tajriba-sinov sinflari 7-A, 8-B, 9-A qilib olingan).

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining 2003 yil 7 noyabrda buyrug'i chiqdi: "Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishidagi fanlarni o'qitishni takomillashtirish" haqida. Unga ko'ra milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar fanini o'qitishda ta'limning interfaol usullari, ilg'or pedagogik axborot texnologiyalardan foydalanish, kompyuter va multimedia vositalarini, elektron versiyalarni o'quv jarayoniga joriy etish, dars jarayonini joriy etish, dars jarayonini ko'rgazmali qurollar, tarqatma materiallar, qo'shimcha adabiyotlar bilan to'ldirish ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 1994 yil 23 aprelda "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazini tashkil etish to'g'risida"gi farmoni e'lon qilindi. Unga ko'ra:

1. Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazi"ni tashkil etish;
2. Markazning samarali faoliyatini ta'minlash maqsadida unga 6-8 bosma taboq hajmida "Tafakkur" jurnalini chop etish, noshirlik ishlarini yuritish huquqi berildi
3. Moliya Vazirligi va boshqa tegishli tashkilotlar markazni hamda jurnal tahririyatining asosiy faoliyati uchun zarur bo'lgan ashyo-jihozlar bilan ta'minlashi yuklatildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 yil 9 sentabrda "Ma'naviyat va Ma'rifat jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida"gi farmoni e'lon qilindi. Unga ko'ra jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy madaniy merosga, tarixiy an'alarimizga, umuminsoniy qadriyatlarimizga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalarga sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir.

1998 yil 24 iyulda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ma'naviy-ma'rifiy islohotlarning mohiyatini hamon teran anglamaslik, rasmiyatchilikning mavjudligi, tashabbuskorlik, siyosiy jarayonlarga jalb etishda qat'iyatsizlik, kishilar ongini o'zgartirishning xalqchil va ta'sirchan usullaridan foydalana bilmaslik hollari ko'zga tashlanmoqda. Ana shu nuqsonlarni hisobga olib, ma'naviy-ma'rifiy ishlarga daxldor bo'lgan tegishli davlat va jamoat tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish hamda ular ishining samaradorligini yanada oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi ushbu qarorlarni qabul qiladi.

1999 yil 3 sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika Ma'naviyat va Ma'rifat Kengashini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Farmoni e'lon qilindi. Unga ko'ra mamlakat hayotining barcha sohalarini erkinlashtirish jarayonida aholining ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirib borishda yuksak ma'naviyat va ma'rifati, milliy va umuminsoniy qadriyatlarini chuqur egallash, demokratik tamoyillar hamda fuqarolik jamiyati asoslarini har tomonlama o'zlashtirgan shaxsiy va umummilliy manfaatlarini o'zaro uyg'un ko'ra oladigan erkin shaxs va ongli avlod tarbiyasining o'ta muhimligini hisobga olib, ma'naviy-ma'rifiy islohotlar davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi ekanligini ta'kidlagan.

2001 yil 18 yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fani bo'yicha ta'lim dasturlarini yaratish va Respublika ta'lim tizimiga joriy etish to'g'risida"gi farmoyishi e'lon qilindi. Undan maqsad, oldimizda turgan olijanob va buyuk maqsad: milliy istiqlol g'oyasini xalqimiz, avvalo yoshlarimiz ongiga singdirishga qaratilgan o'quv, ilmiy-uslubiy va tarbiyaviy ishlarning samaradorligini ta'minlash va yanada takomillashtirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimovning 2006 yil 25 avgustda "Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Vatanimiz mustaqilligining ma'naviy asoslarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimiz, an'ana va urf-odatlarimizni asrab-avaylash, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlod qalbi va ongi ona yurtga muhabbat, istiqbolga sadoqat tuyg'ularini chuqur singdirish masalasi bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Bu borada tegishli idora va tashkilotlar, jumladan, Respublika "Ma'naviyat va Ma'rifat Kengashi" va uning joylardagi bo'limlari tomonidan muayyan ishlar amalga oshirilayotganini qayd etish lozim.

Shu bilan birga, xalqaro maydonda mafkuraviy, g'oyaviy va informatsion kurashlar kuchayayotgan hozirgi murakkab va tahlikali davrda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni zamon talablari asosida tashkil etish, yoshlarimizni turli mafkuraviy xurujlardan himoya qilish, yurtdoshlarimizning hayotga ongli munosabatlarini shakllantirish, yon atrofda yuz berayotgan voqealarga daxldorlik hissini oshirish, mamlakatimiz mustaqilligiga, tinch, osoyishta hayotimizga xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan tajovuzlarga qarshi izchil kurash olib borish vazifasi ushbu sohadagi ishlarni, jumladan, Ma'naviyat va Ma'rifat Kengashining faoliyati va tarkibiy tuzilishini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda.

Tayanch tushunchalar:

Prezident asarlari, dastur, qaror, farmon, Prezident asarlaridan foydalanish usullari, tamoyil, metodika, iqtibos, nazariy konferensiya

Takrorlash uchun savollar:

1. "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitish metodikasining nazariy metodologik asosini nima tashkil etadi?
2. Prezident asarlarida ma'naviyat tushunchasiga qanday ta'rif berilgan?
3. "Milliy istiqloq g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanlarini o'qitishda Prezident asarlaridan foydalanishning qanday metodlaridan foydalaniladi?
4. 2006 yil 25 avgustdagi "Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida"gi Qarorda qaysi masalalar ko'rib chiqilgan?
5. 1999 yil 5 sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviyat va ma'rifat Kengashini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi farmoni asosida ma'naviyat va ma'rifat sohasida qaysi ishlar amalga oshirildi?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li", T.: "O'zbekiston" 1992 yil
2. I.A.Karimov "Istiqloq va ma'naviyat", T.: "O'zbekiston" 1994 yil
3. I.A.Karimov "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", T.: "O'zbekiston" 1998 yil
4. I.A.Karimov "Ma'naviy yuksalish yo'lida", T.: "O'zbekiston" 1998 yil
5. I.A.Karimov "O'zbekiston XXI asrga intilmoqda", T.: "O'zbekiston" 1999 yil
6. I.A.Karimov "Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin", T.: "O'zbekiston" 1998 yil
7. I.A.Karimov "Milliy istiqloq mafkurasi e'tiqod va buyuk kelajakka ishonchdir" T.: "O'zbekiston" 2000 yil
8. I.A.Karimov "Oллоh qalbimizda, yuragimizda", // "Xalq so'zi" 1999 yil 6 mart.
9. I.A.Karimov "Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori", T.: "O'zbekiston" 1997 yil
10. I.A.Karimov "O'zbekiston milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura", T.: "O'zbekiston" 1999 yil
11. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", T.: "O'zbekiston" 2008 yil
12. I.A.Karimov "Eng asosiy mezon – hayot haqiqatini aks ettirish", T.: "O'zbekiston" 2009 yil
13. Sultonmurod Olim "Ma'naviyat – mas'ullik" (I.A.Karimovning "Istiqloq va ma'naviyat" kitobi haqida mulohazalar), //Tafakkur 1995 yil

2-Mavzu: "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani o'qitilishining ta'lim-tarbiyaviy vazifalari va tuzilishi.

(4 soat)

1-Ma'ruza: "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining o'qitilishi

(2 soat)

Reja:

1. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining maqsad va vazifalari.
2. "Vatan tuyg'usi" (5 sinf) fanining tuzilishi.
3. "Vatan tuyg'usi" (6-sinf) kursining mazmuni, tarbiyaviy vazifalari.
4. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanini o'qitish jarayonini takomillashtirishda matbuot materiallari, badiiy adabiyotlardan, izohli lug'atlardan, hujjatli materiallardan foydalanish.
5. Mavzu-jadvallarni yoritishda ko'rgazmali qurollar, sxemalar, fanni o'qitish jarayonida krossvord, o'quvchi xotirasini charxlovchi o'yinlar tashkil qilish, testlardan foydalanish.

Kirish

5-6 sinflarda "Vatan tuyg'usi" fani orqali inson uchun eng muqaddas va qadrlı tushunchalardan biri bo'mish Vatan haqida zarur bilim hamda tasavvurlar berib boriladi.

Vatan tuyg'usi – muqaddas tuyg'udir. U insonga doimo hamroh bo'lishi. bu tuyg'u unga kuch-quvvat berishi, o'z xalqini sharaflashga, ota-bobolari o'g'itiga sodiq bo'lishiga da'vat etadi. Vatan tuyg'usini qalban idrok etish, shu tuyg'u bilan yashash inson hayotiga ma'no-mazmun bag'ishlaydi, uni kamolot sari yetaklaydi va bunday odam hayotning murakkab so'qmoqlarida odimlaydi, o'z xalqining mard va fidoyi farzandi bo'lib voyaga yetadi. Eng muhimi, bunday insondan uning o'zi ham, el-yurti ham naf ko'radi. Mana shunday insonlarni tarbiyalashda, "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) o'quv dasturi alohida ahamiyatga ega bo'lib, bu fan o'quv yili davomida 68 soat (34 soatdan) o'tiladi.

Mazkur ma'ruza matnida "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining tuzilishi, mazmuni, tarbiyaviy vazifalari, "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining o'qitish jarayonini takomillashtirishda matbuot materiallari, badiiy adabiyotlardan, izohli lug'atlardan, hujjatli materiallar, ko'rgazma qurollar, jadvallar, sxemalar, fanni o'qitish jarayonida krossvord testlardan foydalanish xususida to'xtalamiz.

1-masala bayoni: "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fani maqsad va vazifalari.

Milliy istiqlol yutuqlarini mustahkamlash, mustaqil Respublikamizning jahon hamjamiyatidagi salohiyatini ta'minlashda, o'z bilimini, kuch g'ayratini ayamaydigan yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazish, o'g'il-qizlarimizda vatanparvarlik, insonparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarini uzluksiz ravishda rivojlantirib borish, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" ta'lim muassasalari oldiga qo'yayotgan dolzarb vazifalardan biridir. Shunga asosan o'quv-tarbiya muassasalarida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni shunday tashkil qilish kerakki, pirovard natijada yurtboshimiz I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek: "O'g'il-qizlarimizni o'zligini anglashda, mustaqil, ongli fikrlashga o'rgatsin, ularning tafakkurida bo'shliq vujudga kelmasin". Bu fikrni amalda tadbiq etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi 1999 yil 20 iyulda 130-sonli buyruq qabul qilib, unda 1999–2000 o'quv yilidan boshlab umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 5-6 sinflarda "Vatan tuyg'usi" fanini o'quv rejasiga kiritish va uni davlat ixtiyoridagi soatlar hisobidan o'qitishni yo'lga qo'ygani edi.

“Vatan tuyg’usi” fanining asosiy maqsadi: Vatan haqidagi bilim va tushunchalarni sharhlab, o’quvchilarning qalbi hamda ongiga nazariy va amaliy usullar bilan singdirib, ularda yurtga muhabbat, ona zaminga sadoqat, mardlik va vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirish, g’urur-iftixor tuyg’usini tarbiyalashdan iborat.

Vatan nihoyatda teran va serqirra tushuncha bo’lgani kabi, u bilan bog’liq tuyg’u va tasavvurlar ham nihoyatda keng qamrovli bo’lib, butun bir bilimlar tizimini tashkil etadi. Ya’ni, biz Vatan deganda o’zimizning hayotimiz, taqdirimiz bilan bog’liq qadrdon bir hududnigina tushunib qolmaymiz, balki u bilan bog’liq voqea-hodisalar, jarayonlarni ham tushunamiz. Vatan tuprog’ida yashaydigan xalq va millat, ularning tarixi, muqaddas qadriyatlari, betakror madaniyati, odamlarning o’ziga xos fe’li, go’zal tabiati, shahar va qishloqlari, osmoni va yeri – hammasi ana shu bilimlar tizimini tashkil etadi. Shu bilimlar tizimini mukammal egallagan insongina o’z yurtining munosib farzandi bo’la oladi.

Bu fanni o’qitishda quyidagi tamoyillarni inobatga olish zarur:

- milliy istiqlol g’oyasi asosidagi yangicha dunyoqarashni shakllantirish ta’lim tizimidagi izchil va uzluksiz jarayon ekanligi;
- milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg’unligi;
- Vatan haqidagi bilim va tushunchalar, fuqarolik haqidagi tasavvurlar, vatanparvarlik, yurtga sadoqat, xalqparvarlik kabi fazilatlarini shakllantirishga xizmat qilishi;
- adabiyot, tarix, geografiya kabi fanlardagi bilim va tushunchalardan keng foydalanish;
- o’quvchilarning erkin va hayotiy fikrlashga asoslanishi;
- nazariy g’oyalarning hayotiy misollar asosida ochib berilishiga erishish;
- ta’lim jarayonining texnologik va ijodiy yondashuv asosida tashkil etilishi va hokazolar.

Shu tamoyillarga asosan “Vatan tuyg’usi” (5-6 sinf) fani o’z oldiga quyidagi vazifalarni qo’yadi:

1. “Vatan tuyg’usi” o’quv predmetining maqsadi, vazifalari, mazmuni haqida ma’lumot berish;
2. “Vatan”, “yurt”, “ma’naviyat”, “yurtsevar”, “odob”, “axloq”, “iymon”, “e’tiqod” kabi tushunchalarning ma’no-mazmuni to’g’risida o’quvchilarda tasavvur hosil qilish;
3. Millat, milliy ma’naviyat, milliy mafkura, tarixiy e’tiqod, madaniyat, milliy qadriyatlar, urf-odatlar to’g’risida dastlabki ma’lumot berish;
4. O’zbekona axloq, odob, iymon, e’tiqod to’g’risida o’quvchilarga ma’lumot berib, ushbu axloqiy tushunchalarning bola ma’naviy kamolotidagi o’rni va ahamiyatini ochish;
5. Milliy mustaqil davlatning ramzlari (bayroq, tamg’a, madhiya)ning vatanparvarlikdagi o’rmini ko’rsatish;
6. Vatan, vatanparvarlik, tarixiy Vatan, Vatan tarixining yoshlar ma’naviy barkamolligini yuksaltirishdagi ahamiyatini ko’rsatish;
7. O’zbek xalq pedagogikasi asosini tashkil etgan ertaklar, maqollar, rivoyatlar, asotirlar, dostonlar, xalq qo’shiqlari, o’yinlari va hokazolarning tarbiyaviy-ta’limiy xususiyatlaridan kengroq foydalanish;
8. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning milliy ma’naviyat nazariyotchisi, targ’ibotchisi ekanligini ko’rsatish va boshqa vazifalardan iborat.

2-masala bayoni: "Vatan tuyg'usi" (5-sinf) fanining tuzilishi.

X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" o'rta maktablarning 5-sinflari uchun o'quv qo'llanmasi.

"Milliy istiqlol go'yasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" o'quv fani bo'yicha maxsus metodologik komissiya tomonidan nashrga tavsiya etilgan. (3-nashri, Toshkent, "Ma'naviyat", 2007)

O'quv qo'llanma 2 bobdan iborat:

I bob: "Vatanni sevmok iymondandir".

Birinci mavzu: "Vatan tuyg'usi" fani nimani o'rgatadi?

Insonda o'zi, oilasi, mahallasi, shahar yoki qishlog'i haqidagi bilimlarga qiziqishi kuchli bo'lishi, Vatan faqat inson tug'ilgan, tarbiya topgan oila, mahalla, shahar yoki qishloqdan iborat emasligi.

Yer yuzida birinchi insonning paydo bo'lishi haqidagi rivoyatlar, barcha xalqlar, millatlar, butun bashariyat bir ota-onadan tug'ilgani. Mustaqillik va Vatan tuyg'usi, Prezident Islom Karimovning Vatanga fidoyiligi haqidagi da'vatkor so'zlari.

Vatanni bilish, avvalo, o'zlikni anglash, katta hayot yo'lida adashmaslik uchun kerakligi. Vatanni qadrlash uchun mukammal inson bo'lish sharti.

Mamlakatimizda sog'lom avlodni voyaga yetkazish uchun amalga oshirilayotgan ishlar "Vatan tuyg'usi" fanining o'quv dasturiga kiritilishi, bu yo'ldagi yana bir amaliy qadam ekani.

"Vatan tuyg'usi" fanining predmeti, maqsadi va vazifalari. Uning vatanparvarlik tuyg'usini, kamol toptirish borasidagi ahamiyati.

Ikkinchi mavzu: "Vatan nima?"

Inson tug'ilgan, kindik qoni to'kilgan joy Vatan deyiladi (A. Avloniy). Odamzot uchun keng ma'noda Yer yuzi Vatan ekani. Insonlarda shu zaminida yashash nasib etgani bois, uning "ona zamini" deb ulug'lanishi. Vatanga xos xususiyatlar uning farzandlari vujudiga singib ketishi. Har bir insonning fe'li-atvori va fazilatlarida Vatan xususiyatlari namoyon bo'lishi.

Amaliy mashg'ulot: "Vatan – muqaddas makon" mavzusida sirtqi sayohat dars.

Uchinchi mavzu: "Vatan tuyg'usi nima?"

His-tuyg'u insonga xos xususiyat ekani. Dunyodagi hamma narsa odamda qandaydir his-tuyg'u uyg'otishi. His-tuyg'uning ta'rifi. Vatan tuyg'usi – muqaddas tuyg'u ekani. U insonga doimo hamroh bo'lishi. Bu tuyg'u unga kuch-quvvat berishi, o'z xalqini sharaflashga, otabobolari o'g'itiga sodiq bo'lishga da'vat etishi. Vatan tuyg'usining vorisiylik tuyg'usi bilan uzviy bog'liqligi. Vorisiylikning ta'rifi. Shajara va nasl-nasab haqida ma'lumot.

Amaliy mashg'ulot: Muhammad Yusufning "Ulug'imsan Vatanim" she'ri asosida suhbat.

To'rtinchi mavzu: "Oila – Vatan timsoli".

Inson uchun dastlabki Vatan ona bag'ri ekani. Odamning ilk his-tuyg'ulari ona bag'rida uyg'onishi. Go'dakning avvalo ona mehridan, ona alla'sidan ta'sirlanishi. "Ona Vatan" deyilishining sababi Ona haqidagi hadis yoki dono hikmat. Ona haqidagi taassurotlar bilan

Vatan haqidagi taassurotlarning o'xshashligi. Ona mehri bilan Vatan tuyg'usi o'rtasidagi mushtaraklik. Vatanning butun boyligi farzandlarning sog'lom va barkamol bo'lib o'sishiga xizmat qilishi. Bobolar o'giti, otalar ibrati. Oila va Vatan tuyg'usi, oila jamiyat negizi (I.Karimov), Mustaqillik yillarida oilaga e'tibor ortganligi. Tarbiya haqida ma'lumot.

Amaliy mashg'ulot: Abdulla Oripovning "Ona degan nom" she'ri asosida Vatan va Ona haqida bahs.

Beshinchi mavzu: "Vatanni nega sevamiz?"

Vatan insonning peshonasiga bitilgan tole' ekani, uni tanlab bo'lmasligi (E.Vohidovning "O'zbekim" qasidasidan satrlar). Inson taqdir hukmi bilan qaysi makonda tug'lsa, voyaga yetsa, uning uchun o'sha joy Vatan bo'lishi. Vatanda insonning avlod-ajdodlari, davlati va xalqi bilan bog'liq an'analar, o'lmas qadriyatlar shakllanishi. Vatanni faqat beqiyos boyliklari, go'zal tabiati va qulay shart-sharoitlari uchun sevmaydilar. Vatan ajdodlar saqlab kelayotgan muqaddas tuproq, tabarruk zamin ekanligi. Vatanda erkin va bexatar yashash imkon'i borligi uchun ham qadrlri ekani. "O'z uyim - o'lan to'shagim" maqolining ma'nosi. Vatan tuyg'usining g'urur-iftixor hislariga aylanishi. Vatan himoyasi.

Amaliy mashg'ulot: "Vatanparvar ajdodlarimiz" mavzusida To'maris, Shiroq, Spitamen, Jaloliddin Manguberdi kabi ulug' zotlar jasorati haqida suhbat.

II bob: "Bizning Vatanimiz - O'zbekiston".

Oltinchi mavzu: "O'zbekiston - Vatanim manim".

Dunyoning turli mintaqa va mamlakatlarga bo'lishnishi. Mintaqa va mamlakat haqida ma'lumot. O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasining markazida joylashgan mamlakat ekani. Yurtimizning betakror tabiati, hududiy tuzilishi. Yer osti va yeri ush boyliklari. Uning iqtisodiy salohiyati, saxovati va mehnatkash xalqi. Ko'hna va navqiron shaharlari. Go'zal vodiylari, viloyatlari - barchasi g'urur-iftixor manbai ekani. Shoir ijodida ona yurt madhi.

Amaliy mashg'ulot: Abdulla Oripovning "O'zbekiston - Vatanim manim" she'ri asosida yurtimizning betakror tabiati, beqiyos boyliklari mehnatkash va olijanob odamlari haqida suhbat.

Yettinchi mavzu: "O'zbekiston xalqi".

Insoniyat - yagona manba-bir ota-onadan tarqalgan umumiy jamoa ekani. Uning o'tmishi va buguni, tarixi va taqdiridagi mushtarak jihatlar. Dunyoda xalqlar va millatlarning ko'pligi. Har qaysi millat Yaratganning mo'jizasi ekani. Har bir xalq va millatning tili, madaniyati va qadriyatlari turli-tuman ekani. El-elatlar, xalq va millat so'zlarining ma'nosi. Dunyodagi hech bir xalq birgina etnik qatlam yoki millatdan tashkil topmasligi. "O'zbek xalqi" va "O'zbekiston xalqi" degan tushunchalarning farqi. O'zbekiston xalqining asosini o'zbeklar tashkil etishi. O'zbeklar tarixan ikki etnik qatlam, ya'ni tubjoy elatlar va ularga kelib qo'shiladigan xalqlardan tashkil topgani. Tarixiy jarayonlarning o'zbek xalqi shakllanishiga ta'siri. O'zbekiston xalqi bugungi kunda rang-barang etnik tarkibdan iborat ko'pmillatli jamoa ekani. U o'z tarkibida 130dan ziyod millat va elat vakillarini birlashtirishi. Ularning barchasi yagona oila - O'zbekiston xalqi, uning xohish-irodasi O'zbekistondagi davlat hokimiyatining asosiy manbai ekani.

Amaliy mashg'ulot: Muhammad Yusufning "Xalqim" she'ri asosida suhbat.

Sakkizinchi mavzu: "O'zbekiston davlati va Prezidenti".

O'zbekiston davlati. Mamlakatimizning 1991 yil 31 avgustda o'z mustaqilligini qo'lga kiritgani va tom ma'noda davlat maqomiga ega bo'lgani, bugungi kunda u davlat ramzlariga ega ekani. Jahondagi eng nufuzli xalqaro tashkilotlarga a'zo ekani, dunyo hamjamiyati bilan teng huquqli aloqa o'rnatgani, O'zbekiston huquqiy demokratik davlat, fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan borayotgan dunyoviy davlat ekani. Huquqiy demokratik jamiyat va dunyoviy davlat haqida ma'lumot. Prezident umumxalq saylovi asosida yetti yillik muddatga saylanishi. O'zbekistonning birinchi Prezidenti. Prezident I.Karimovning O'zbekiston davlatchiligini tiklash va rivojlantirishdagi xizmatlari.

Amaliy mashg'ulot: "O'zbekiston – kelajagi buyuk davlat" mavzusida suhbat.

To'qqizinchi mavzu: "Istiqlol nima?"

Dunyo davlatlarining ko'pligi. Ular o'zlarining davlatchilik huquqlarini qanchalik erkin amalga oshirishga qarab, mustaqil, yarim mustaqil yoki butunlay qaram bo'lishi mumkinligi. Mustaqil davlatlarning ta'rifi. O'zbekiston 1991 yil 31 avgust kuni mustaqillikka erishib, mustaqil davlatlar qatoridan joy olgani. Shunga qadar u SSSR deb atalgan imperiya tarkibidagi. sobiq markazga qaram bo'lgan o'n beshta respublikaning biri hisoblagan. Istiqlol so'zi mustaqillik so'zining ma'nodoshi bo'lib, ozodlik va erkinlikni bildirishi. Istiqlol xalqning asriy orzu-umidi ekani. Bugungi kunda erishilayotgan barcha yutuqlarimiz mustaqillikni asrash va mustahkamlash yo'lida xizmat qilishi har bir yurtdoshimizning muqaddas burchi ekani.

Amaliy mashg'ulot: "Istiqlol olinur, berilmas" mavzusida mustaqillik yo'lidagi kurashlar haqida Prezident I.Karimov asarlari asosida suhbat.

O'ninchi mavzu: "Vatanimiz timsollari".

Timsol haqida ma'lumot. Vatan timsollari rasmiy va norasmiy bo'lishi. Rasmiy timsollarga avvalo mamlakatimizning davlat ramzlari – bayrog'imiz, gerbimiz va madhiyamiz kirishi. Mamlakatimiz Prezidenti, parlamenti, Konstitutsiya, davlatchilik ramzlari ham rasmiy timsollar hisoblanishi. Rasmiy timsollarning ma'no-mazmuni, maqomi, mamlakat Konstitutsiyasi va boshqa tegishli qonunlarda belgilab qo'yilishi. Ular Vatanimizning shaxsi va g'ururini ifoda etishi. Ularni bilish va hurmat qilish, ko'z qorachig'idek asrash har bir O'zbekistonning fuqarosi burchi ekani. Vatanning norasmiy timsollariga inson uchun aziz bo'lib qolgan qadriyatlarining barchasi kirishi mumkin. Vatan timsollari fidoyi va vatanparvar insonlarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega ekani.

Amaliy mashg'ulot: "O'zbekiston bayrog'i, davlat madhiyasi va gerbi haqida suhbat".

2007 yilgi o'quv qo'llanmasining afzalligi:

- 1) Takrorlashlarga chek qo'yilgan
- 2) Dizayni:
 - a) suratli, rangli
 - b) lug'atga oid so'zlar, tayanch tushunchalar, "Bilib ol!" rangli ramkaga olingan

5-sinf “Vatan tuyg’usi” fanidan yillik rejalashtirish

T/r	Mavzular	Soat
1	I bob. Vatanni sevmog' iymondandir. Vatan tuyg'usi fani nimani o'rgatadi?	1
2-3	Vatan nima?	2
4	Amaliy mashg'ulot: “Vatan – muqaddas makon” mavzusida suhbat.	1
5-6	Vatan tuyg'usi nima?	2
7	Muhammad Yusufning “Ulug'imsan, Vatanim” she'ri asosida suhbat.	1
8	1-MSNI. Erkin mavzudagi insho.	1
9	Oila- Vatan timsoli.	1
10	Amaliy mashg'ulot: Abdulla Oripovning “Ona degan nom” she'ri asosida Vatan va ona haqida suhbat.	1
11-12	Vatanni nega sevamiz?	2
13	Amaliy mashg'ulot: “Vatanparvar ajdodlarimiz” mavzusida To'maris, Shiroq, Jaloliddin Manguberdi, Spitamen jasorati haqida suhbat.	1
14	Takrorlash.	1
15	2-MSNI. Test.	1
16-17	II bob. Bizning Vatanimiz – O'zbekiston. . O'zbekiston – Vatanim manim.	2
18	Amaliy mashg'ulot: A.Oripovning “O'zbekiston – Vatanim manim” she'ri asosida suhbat.	1
19-20	O'zbekiston xalqi.	2
21	Amaliy mashg'ulot: M.Yusufning “Xalqim” she'ri asosida suhbat.	1
22-23	O'zbekiston davlati va Prezidenti.	2
24	Amaliy mashg'ulot: “O'zbekiston – kelajagi buyuk davlat” mavzusida suhbat.	1
25	3-MSNI. Test.	1
26	Istiqlol nima?	1
27	Amaliy mashg'ulot: “Istiqlol olinur, berilmas!” mavzusida suhbat.	1
28-29	Vatanimiz timsollari.	2
30-31	Amaliy mashg'ulot: “O'zbekiston bayrog'i, davlat madhiyasi va gerbi haqida” suhbat.	2
32	4-MSNI. Erkin mavzudagi insho.	1
33-34	Takrorlash.	2
Jami:		34

“Vatan tuyg’usi” fanidan MSNIlarni hisoblash jadvali

	1-MSNI	2-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	8-dars	15-dars
MSNIni o'tkazish shakli	Erkin mavzudagi insho	Test
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	30 daqiqa
BKM elementlari soni	8	15
NISB	5	5

	3-MSNI	4-MSNI
MSNI'ni o'tkazish muddati	25-dars	32-dars
MSNI'ni o'tkazish shakli	Test	Erkin mavzudagi insho
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	20	5
NISB	5	5

3-masala bayoni: "Vatan tuyg'usi" (6-sinf) kursining mazmuni, tarbiyaviy vazifalari.

6-sinf "Vatan tuyg'usi" fanining asosiy maqsadi: yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usi va milliy g'urumi shakllantirish, ajdodlarimiz merosiga hurmat, Vatanga sadoqat, istiqloлга fidoyilik tuyg'ularini kamol toptirish, ma'naviy-ma'rifiy texnologiyaning ta'sirchan yo'l va usullarini o'ylab topish, bozor iqtisodiyoti sharoitida o'z-o'zini boshqara oladigan va har qanday vaziyatlarda ham to'g'ri yo'l topa biladigan shaxsni tarbiyalashdir.

Vazifalari:

1. Yosh avlodda milliy go'ya, milliy mafkura va umumbashariy qadriyatlar, demokratik tamoyillarga asoslangan dunyoqarashni shakllantirish
2. Ona Vatanga muhabbat, e'tiqodlilik, jasurlik, fidoyilik ruhini o'quvchilar ongiga chuqur singdirish
3. Milliy qadriyatlarimiz, allomalar merosidan, islom dinining insonparvarlik g'oyalaridan foydalanish
4. O'zbekiston hududida kechayotgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy yangilanishlar mohiyatini yosh avlod qalbiga singdirib, uni bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylantirish.

X.Sultonov, I.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" o'rta maktablarning 6-sinflari uchun o'quv qo'llanmasi.

"Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" o'quv fani bo'yicha maxsus metodologik komissiya tomonidan nashrga tavsiya etilgan (4-nashri, Toshkent, "Ma'naviyat" 2006)

O'quv qo'llanma 3 bobdan iborat:

I bob: "Biz kimmiz, kimlarning avlodimiz?"

Birinchi mavzu: "Vatanni anglash"

Ikkinchi mavzu: "Biz o'zbek xalqimiz"

Uchinchi mavzu: "Biz buyuk tarix egasimiz"

To'rtinchi mavzu: "Biz buyuk ma'naviyat egasimiz"

Beshinchi mavzu: "Milliy davlatchiligimiz"

Oltinchi mavzu: "Milliy qadriyatlarimiz"

Yettinchi mavzu: "Biz - O'zbekiston fuqarosimiz"

Takrorlash

II bob: "Yurtimizda qanday jamiyat barpo etilmoqda?"

Sakkizinchi mavzu: "Huquqiy demokratik davlat nima?"

To'qqizinchi mavzu: "Erkin fuqarolik jamiyat nima?"

O'ninchi mavzu: "O'zbek modeli nima?"

O'n birinchi mavzu: "Inson huquqlari nima?"

Takrorlash

III bob: "Vatan yagonadir, Vatan bittadir!"

O'n ikkinchi mavzu: "Sog'lomlik va komillik"

O'n uchinchi mavzu: "Vatanparvarlik"

O'n to'rtinchi mavzu: "Yoshlar va Vatan kelajagi"

Takrorlash

Mazkur "Vatan tuyg'usi" 6-sinf o'quv dasturi o'quv yili davomida 34 soat o'tiladi.

"Vatan tuyg'usi" (6-sinf) bo'yicha o'quvchilar quyidagi bilim va tasavvur, ko'nikma va malakalarni egallashi lozim:

- Vatan haqida bilim va tushunchalar, o'z yurtiga munosib farzand, haqiqiy vatanparvar inson bo'lishda muhim ahamiyat kasb etishi, Vatan va vatanparvarlik tuyg'usi
- Vatanga muhabbat, ona zaminga sadoqat, mardlik va vatanparvarlik fazilatlarining Vatanni sevish va anglash orqali shakllanishi
- Milliy g'urur tushunchasining mazmun-mohiyati
- Mustaqillikni asrash va mustahkamlash, Vatan ravnaqi uchun kurashish O'zbekiston zamimida yashayotgan har bir insonning farzandlik burchi ekani
- Vatan tarixini, xalq hayotini, milliy qadriyatlarni bilish va qadrlash
- Ajdodlarimizning boy merosi, ibratli fazilatlarini bilish va ularga munosib bo'lish
- Vatanning betakror tabiati, moddiy va ma'naviy boyliklarini ko'z-qorachig'idek asrab-avaylash
- Ozod Vatan fuqarosi bo'lish, tinch va osoyishta yashash uchun ona yurtning qudratini oshirish yo'lida o'z kuch-qudrati, bilim va iste'dodini sarflash chinakam baxt ekanini anglash
- Milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'zida uyg'unlashtirishga intilish
- Oila va mahalla, qadrdon qishloq yoki shaharning tarixini bilish, ularning an'analarni qadrlash, o'z tug'ilgan, voyaga yetgan makonni hech qachon unutmaslik
- Davlatimiz ramzlari, ularning muqaddasligi haqida tushunchaga ega bo'lish
- Zamonaviy ilmlarni egallash, o'z kasbining mohir ustasi bo'lish, Vatanga sadoqat bilan xizmat qilishning muhim sharti ekani
- Ma'naviyat haqida tushunchaga ega bo'lish
- Fuqarolik hissi, o'z yurtining faol fuqarosi bo'lish shartlari
- Kitob va bilim, Vatanga muhabbat, el-yurtga sadoqat – yuksak ma'naviyatni shakllantiradigan manbalar ekanini bilish
- Vatanga sog'lom va bilimli yoshlar zarurligini anglash
- Sog'lomlik va komillik haqidagi dastlabki tushunchalarni bilish
- Prezident I.Karimovning barkamol avlod haqidagi fikrlarini bilish, yurtimizda yosh avlod uchun yaratilayotgan imkoniyatlar haqida ma'lumotga ega bo'lish.

6-sinf "Vatan tuyg'usi" fanidan yillik rejalashtirish

T/r	Mavzular	Soat
1-2	1. Biz kimmiz, kimlarning avlodimiz? Vatanni anglash.	2
3	Amaliy mashg'ulot: "Vatan ravnaqi" mavzusida davra suhbat.	1
4-5	Biz o'zbek xalqimiz.	2
6	Amaliy mashg'ulot: E.Vohidovning "O'zbekim qasidasi bo'yicha bahs.	1
7	Biz – buyuk tarix egasimiz.	1
8	1-MSNI Erkin mavzudagi insho.	1

9	Amaliy mashg'ulot: Tarix o'qituvchisi ishtirokida tarix xonasida yoki muzeyda suhbat.	1
10-11	Biz buyuk ma'naviyat egasimiz.	2
12	Amaliy mashg'ulot: "Kitob – ma'naviyat manbai" mavzusida kutubxona yoki ma'naviyat xonasida suhbat.	1
13-14	Milliy davlatchiligimiz.	1
15	2-MSNI. Test.	1
16	Amaliy mashg'ulot: "Islom Karimov mustaqil O'zbekiston davlati asoschisi" mavzusida ma'naviyat xonasida suhbat.	1
17	Milliy qadriyatlarimiz.	1
18	Amaliy mashg'ulot: "Milliy qadriyatlarimiz o'zligimiz timsoli" mavzusida suhbat.	1
19-20	Biz – O'zbekiston fuqarosimiz.	2
21	Amaliy mashg'ulot: "Ozod Vatan fuqarosi bo'lish baxti" mavzusida suhbat.	1
22	Takrorlash.	1
23-24	II. Vatan yagonadir, Vatan bittadir. Sog'lomlik va komillik.	2
25	3-MSNI. Test.	1
26	Amaliy mashg'ulot: "Kamil inson" haqida suhbat.	1
27-28	Vatanparvarlik.	2
29	Amaliy mashg'ulot: "Hech kimga bermaymiz seni. O'zbekiston!" mavzusida suhbat.	1
30-31	Yoshlar – Vatan kelajagi.	2
32	Amaliy mashg'ulot: "Vatanni sharaflash – farzandlik burchi" mavzusida yosh sportchi, olim yoki san'atkorlar haqida suhbat.	1
33	4-MSNI. Erkin mavzudagi insho.	1
34	Takrorlash.	1
Jami		34

"Vatan tuyg'usi" fanidan MSNIlarni hisoblash jadvali

	1-MSNI	2-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	8-dars	15-dars
MSNI o'tkazish shakli	Erkin mavzudagi insho	Test
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	10	20
NISB	5	5
	3-MSNI	4-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	25-dars	33-dars
MSNI o'tkazish shakli	Test	Erkin mavzudagi insho
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	20	9
NISB	5	5

To'rtinchi masala bayoni: "Vatan tuyg'usi (5-6 sinf) fanini o'qitish jarayonini takomillashtirishda matbuot materiallari va badiiy adabiyotlardan foydalanish".

"Vatan tuyg'usi" fanini o'qitish jarayonini takomillashtirishda dars shakllaridan, an'anaviy dars turlaridan tashqari, no'an'anaviy va aralash tipdagi darslardan, matbuot materiallaridan, badiiy adabiyotlardan ("Qobusnoma", "Kalila va Dimna"), xalq dostonlari, hikoyat, rivoyatlardan, izohli lug'atlardan, hujjatli materiallardan unumli foydalanish lozim. Bunday usullar yordamida o'tkazilgan mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda ichki his-tuyg'u, holatlar va insoniy munosabatlar shakllana boradi.

Hadis nima? – Hadisi shariflarda Muhammad s.a.v. so'zlari, qilgan ish-faoliyatlari va sahobalari tomonidan amalga oshirilgan ishlarga munosabatlar bayon etilgan.

Buyuk muhaddislar:

1. Imom Buxoriy (809-869) – "Al-jome' as-sahih"
2. Imom Muslim (869-935) – "Sahih Muslim"
3. Imom Abu Dovud (819-889) – "Sunani Abu Dovud"
4. At-Termiziy (824-892) – "Sunani Termiziy"
5. Imom an-Nasoiy (840-915) – "Sunani Nasoiy"
6. Imom ibn Mojja (824-882) – "Sunani ibn Mojja"

Ilova 1: Matbuot materiallaridan foydalanish (Manba: 2008 yil, 15 fevral, //Islom nuri, 3-365 – son)

Ilova 2: Badiiy adabiyotdan foydalanish (Sultonmurod Olim, Sunnat Ahmedov, Rahmon Qo'chqorov "Adabiyot" 8-sinf, Toshkent, G'.G'ulom nomidagi matbaa ijodiy uyi, 2006 yil 312-314 bet)

"Ulug'imsan Vatanim"
Muhammad Yusuf

Men dunyoni nima qildim,
O'zing yorug' jahonim,
O'zim xoqon,
O'zim sulton,
Sen taxti Sulaymonim,
Yolg'izim,
Yagonam deymi,
Topingan koshonam deymi,
O'zing mening ulug'lardan
Ulug'imsan, Vatanim...

Shodon kunim gul otgan sen,
Chechak otgan izimga,
Nolon kunim yupatgan sen,
Yuzing bosib yuzimga.
Singlim deymi,
Onam deymi,
Hamdard-u hamxonam deymi,
Oftobdan ham o'zing mehri –
Ilig'imsan, Vatanim.

Sen Mashrabsan,
Xalqda tumor,

Balxda dorga osilgan,
Navoiysan, shoh yonida
Faqrini duo qilgan.
Yassaviysan, meniki deb,
Ko'ringan da'vo qilgan,
Ming bir yog'i ochilmagan
Qo'rig'imsan, Vatanim.

Sen Ho'jandsan,
Chingizlarga
Darvozasin ochmagan,
Temur Malik orqasidan
Sirdaryoga sakragan,
Muqannasan qorachig'i
Olovlarga sachragan,
Shiroqlarni ko'rgan cho'pon
Cho'lig'imsan, Vatanim.

Kim Qashqarni qildi makon,
Kim Enasoy tomonda,
Jaloliddin – Qurdistonda,
Boburing – Hindistonda,
Bu qanday yuz qarolig' deb

Yotarlari zimistonda,
Tarqab ketgan to'qson olti
Urug' inson, Vatanim...

O'g'lim desang osmonlarga
G'iro't bo'lib uchgayman,
Chambil yurtda Alpomishga
Navkar bo'lib tushgayman,
Padarkushdan pana qilib
Ulug' beging quchgayman,
G'ichir-g'ichir tishimdagi
So'lig' inson, Vatanim...

O'tgan kuning - o'tgan kundir,
O'z boshingga yetgan kun,
Qodiriyini bergan zamin,
Qodiriyini sotgan kun.
Qo'lin bog'lab,
Dilin dog'lab,
Yetaklashib ketgan kun,
Voh bolam! deb ayto'lmagan

Dudug' inson, Vatanim.

Yoningda qon yig'lagan bir
Shoiringga qarab qo'y,
Gar qo'qonga yo'ling tushsa,
Detdomlarni so'rab qo'y,
Hech bo'lmasa Usmon hokin
Keltirmoqqa yarab qo'y,
Olislarda qurib qolgan
Qudug' inson, Vatanim...

Sen - shoxlari osmonlarga
Tegib turgan chinorim,
Ota desam,
O'glim deb,
Bosh egib turgan chinorim,
Qo'ynimdagi iftixorim,
Bo'ynimdagi tumorim,
O'zing mening ulug'lardan
Ulug' inson, VATANIM!

Muhammad Yusuf

(1954-2001)

1954 yil 26 aprelda Andijon viloyati, Marhamat tumani, Qovunchi qishlog'ida tug'ildi. Maktabni bitirgach, Toshkentdagi "Rus tili va adabiyoti" institutida o'qib, uni 1976 yil bitirgan. She'rlari 1976 yil chop etilgan. 1978-1980 yillar Respublika "Kinosevarlar jamiyati"da, 1980-1986 yillar "Toshkent oqshomi" gazetasida, 1986-1992 yillar G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotida xizmat qiladi.

1992-1995 yillar "O'zbekiston ovozi" gazetasida, O'zbekiston Milliy Axborot Agentligi (O'za)da xizmat qiladi.

1997 yil shoir O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasiga rais o'rinbosari etib tayinlanadi.

1998 yil "O'zbekiston xalq shoiri" unvoni sohibi bo'ldi.

2001 yil 31 iyunda Qoraqalpog'iston Respublikasi, Ellikqal'a tumaniga qilgan safar chog'ida she'r o'qiyotib, 47 yoshida yurak xurujidan vafot etgan.

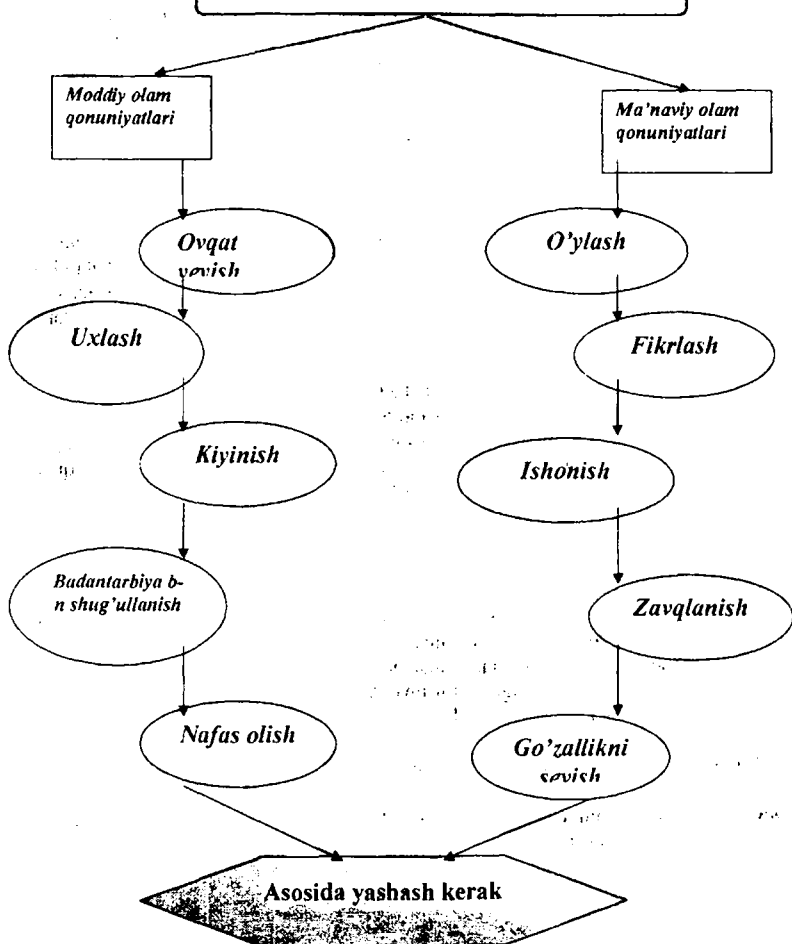
Izohli lug'at

T/r	So'z	Ma'nosi	Manbasi
1	Anglash	Ong so'zi bilan bog'liq bo'lib, shuur orqali o'ylash, fikrlash vositasida tushunish, idrok etish, bilish deganidir.	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 3-bet
2	Gumanizm	Lotincha "gumanus" so'zidan olingan bo'lib, insoniylik, insonga xoslik, insonparvarlik degani	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 15 bet
3	Ma'naviyat	"M'ani", "ma'no" so'zlari-ning ko'plik shakli bo'lib, insonning ma'noli hayoti va faoliyatini	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent

		bildiradi	"Ma'naviyat" 2006 yil, 23 bet
4	Milliy davlatchilik	Xalq irodasining uyushgan, yagona maqsadga safarbar etilgan tarzda namoyon bo'lishidir	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 33 bet
5	Respublika	Lotin tilidan res-ish, publikis – jamoatchilik so'zlaridan olingan bo'lib, davlat saylov tizimi orqali, ya'ni ko'pchilik irodasiga tayangan holda boshqarish shakli	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 37 bet
6	Erkinlik	Insonning qonunga zid bo'lmagan xatti-harakati	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 61 bet
7	Komillik	Kamolotga yetish, ya'ni mukammal bo'lishdir	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 88 bet
8	Sog'lomlik	Inson har bir a'zosining o'z vazifasini to'liq ado eta oladigan darajada kuch-quvvat va imkoniyatga ega bo'lishi, bir maromda faoliyat yurita olishga aytiladi	X.Sultonov, M.Qarshiboyev, "Vatan tuyg'usi" 6-sinf uchun o'quv-qo'llanmasi, Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil, 88 bet

Ko'rgazmalardan foydalanib, ma'lumotlarni izohlashga yo'naltirilgan o'qitish bu – hozirgi kun maktablarida eng ko'p qo'llaniladigan ta'lim turidir. Ko'rgazmali ta'limda o'qituvchi fandagi tayyor ilmiy xulosalarni ko'rgazmaga qarab tushuntirish usulidan foydalanib bayon qiladi, o'zi tahlil qiladi. O'quvchilar yangi tushunchalarni tinglaydilar, idrok qiladilar, anglab oladilar, misollar yordamida mustahkamlab, amalda qo'llash yo'llarini o'rganadilar. Bunday ta'limda o'quvchilarda diqqat, esda saqlash, qayta xotirlash rivojlanadi. 5-sinf "Vatan tuyg'usi" fanini o'qitishda "O'zbekiston davlati va Prezidenti" mavzusini yoritishda O'zbekistonning siyosiy xaritasi, Prezidentning rangli fotosuratlaridan, "Vatan timsollari" mavzusini yoritishda bayroq, gerb surati tushirilgan ko'rgazmalardan foydalanish mumkin. 6-sinf "Vatan tuyg'usi" fanini o'qitishda "Biz buyuk ma'naviyat egasimiz" mavzusini yoritishda ma'naviy merosimiz bo'lmish yozma manbalar "Avesto", "Qur'oni Karim", xalq og'zaki ijodi bo'lmish kitoblardan, buyuk allomalimiz Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqalarning fotosuratlaridan ko'rgazma quroli sifatida foydalanishimiz mumkin.

MUKAMMAL - INSON

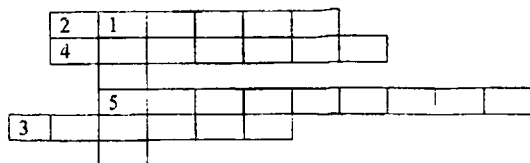

Belgilari	Huquqiy demokratik davlat shakli	Avtoritar davlat shakli	Totalitar davlat shakli
1	Davlat hokimiyatini shakllantirishda xalq faol ishtirok etadi	Butun hokimiyat ko'proq bir shaxsning irodasiga bog'liq bo'ladi	Davlatda biror bir partiya yoki guruh yakkahokimligi hukmron bo'ladi
2	Xalq irodasi davlat hokimiyatining yagona manbai sifatida tan olinadi	Xalq amalda davlat hokimiyatini shakllantirish va uning faolligi ustidan nazorat qilishdan chetlashtiriladi	Davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud vakolatlari hukmron partiya qo'lida to'planadi
3	Davlat hokimiyati inson huquqlari va erkinliklarini amalda ta'minlaydi. Mulkiy daxlsizlik to'liq ta'minlanadi.	Davlat hokimiyati aholining manfaatini hisobga olmaydigan hukron sinf qo'lida bo'ladi	Jamiyat hayotining barcha jabhalari hatto fuqaroning shxsiy hayoti ham davlat tomonidan boshqariladi.
4	Davlat hokimiyati organlari ma'lum muddatda saylanadi va almashinib turadi. Qonun davlatga nisbatan ustuvor.	Davlat huquqqa nisbatan ustun bo'lib, davlatning qarorlari zo'ravonlik vositasida amalga oshiriladi	Mamlakat aholisima'muriy buyruqbozlik apparati tomonidan qo'rqitish. z o'ravonlik qilish va qatag'onlar o'tkazish vositasida itoatda saqlanadi
5	Davlat hokimiyatini amalga oshirishda turli siyosiy partiyalar ishtirok etadi. Jamiyatda g'oyalar va fikrlar xilma xilligi amal qiladi	Inson va fuqaro huquqlari poymol qilinadi. Davlat manfaatlari shaxs manfaatlari nisbatan ustuvor hisoblanadi	Aholi qashshoqlashadi, jamiyat harbiylashadi.

6-sinf "Vatan tuyg'usi" fan, "Yoshlar – Vatan kelajagi" mavzusi yuzasidan tuzilgan.

o-masala bayoni: "Fanni o'qitish jarayonida krossvord, o'quvchi xotirasini charxlovchi o'yinlar, testlar tashkil qilish va foydalanish".

BOSHQOTIRMA (1)

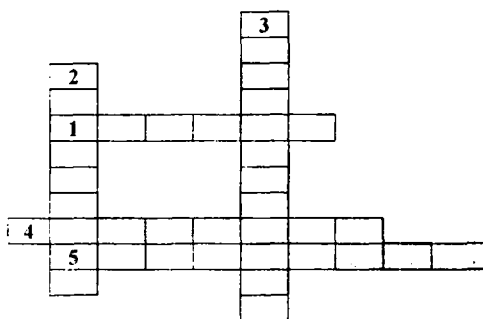
Savollar:

1. Nobel asoschisi bo'lgan kimyogar muhandisning ismi nima?
2. "Hamsa" asarini yozgan buyuk shoir kim?
3. Zardushtiylikning muqaddas kitobi
4. "Ziji jadidi Ko'ragoniy" kimning asari?
5. Uyg'onish davri yana qanday nomlanadi?

Javoblar:

1. Alfred
2. Navoiy
3. "Avesto"
4. Ulug'bek
5. Renessans

BOSHQOTIRMA (2)

Savollar:

1. G'arbda ajdodlarimizdan kimni "Sharq Rafaeli" deb atashgan?
2. Zahiriddin Muhammad Boburning yirik asari?
3. Ibn Sinoning qaysi asari Yevropa universitetlarida olti asr davomida qo'llanma bo'lib kelgan?
4. Mahmud Zamaxshariy ulug' xizmatlari uchun musulmon olamida qanday nomlangan?
5. "Ma'ni", "ma'no" so'zlarining ko'plik shakli bo'lib, insonning ma'noli hayoti va faoliyatini bildiradigan so'z nima?

Javoblar:

1. Behzod
2. "Boburnoma"
3. "Tib qonunlari"
4. Jorulloh
5. Ma'naviyat

6-sinf "Vatan tuyg'usi" fanidan "Biz buyuk ma'naviyat egasimiz" mavzusi yuzasidan tuzildi

"Aqliy hujum"

"Komil, komil inson deganda nimani tushunasiz va komil inson kim?" degan savol o'qituvchi tomonidan o'rta tashlanadi. Javoblar doskaga yoziladi. Komil so'zi – nuqsonsiz degani. Komil inson – ajdodlar orzusi, komil inson – iymon va e'tiqodlilik, halollik va poklikning oliy timsoli. Komil insonning eng mukammali, eng aqli va donosi. Komil inson – jamiyatning tirk vijdoni.

Bu tushunchalar o'qituvchi tomonidan umumlashtiriladi.

Uni qo'llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikrlar muhokama etilmaydi, baholanmaydi. Sababi: o'quvchilar fikrini bayon etgan payt baholansa, o'quvchining boshqa fikrlari to'xtaydi, ya'ni g'oya kelmaydi.
2. Bildirilgan fikrlar bo'lmag'ur bo'lsa ham, hisobga olinadi. Qarshi fikr bildirilmaydi.
3. Bildirilgan g'oya va fikrlarni to'ldirish va amalda kengaytirish mumkin.
4. G'oya va fikrlarni bildirish uchun vaqt aniq belgilanadi.

Bu o'yin o'quvchilarda hozirjavoblik hissini rivojlantirishga yo'naltirilgan.

"Miya gimnastikasi"

Sinf qatorlarga bo'linib, o'tilgan mavzulardan foydalanib, musobaqa shaklida o'tkaziladi. Masalan: har bir qatordan bittadan o'quvchi 3 minut ichida 20 ta teterminni aytsin.

Yopiq test

Test savollari (5-sinf)

1. Odamlarning nasl-nasab jihatdan o'zaro yaqinligini belgilash usuli (qarindoshlik)
2. Nikoh va qarindoshlik asosida birikib yashash (oil)
3. U arabcha so'z bo'lib, ko'ngil, yurak, dil ma'nolarida ishlatiladi (qalb)
4. Arabcha so'z bo'lib, joy degan ma'noni anglatadi (mahalla)
5. U o'zbekcha so'z bo'lib, qishlaydigan joy degan ma'noni anglatadi (qishloq)
6. U Vatandan ayrilish degani (g'urbat)
7. U lotincha so'z bo'lib, madaniy taraqqiyot degan ma'noni anglatadi (sivilizatsiya)
8. Til, din, makon, tarix, turmush tarzi va ma'naviyat birligiga ega bo'lgan insonlar jamoasi (millat)
9. U arabcha so'z bo'lib, yaratilgan degan ma'noni bildiradi (xalq)
10. Fransuz tilidan olingan bo'lib, oliy hokimiyat degan ma'noni anglatadi (suverenitet)

Ochiq testlar

1. Oilaning asosini kimlar tashkil etadi?
 - a) aka-uka
 - b) opa-singil
 - c) buvi-buva
 - d) ota-ona
 - e) opa-aka
2. "Otasining qo'lini olibdi" degan iboraning ma'nosini toping
 - a) biror muammoni ota bilan hal qilish
 - b) otaga itoat etish
 - c) otani hurmat qilish
 - d) ota kasbini davom ettirish

3. Inson kamoli uchun eng muhim tarbiya qaysi tarbiya hisoblanadi?
 - a) oila tarbiyasi
 - b) bog'cha va maktab tarbiyasi
 - c) jamoa tarbiyasi
 - d) b va c javoblar to'g'ri
 - e) to'g'ri javob yo'q

4. "Otdan beso'roq, bemaslahat biror-bir ishni qilmaslik" haqida berilgan hikmatni toping
 - a) Otang bolasi bo'lma, odam bolasi bo'l
 - b) Ota rozi-Xudo rozi
 - c) Otang o'tirgan uyning tomiga chiqma
 - d) Qush uyasida ko'rganini qiladi
 - e) To'g'ri javob berilmagan

5. Nimani sotib ham, almashtirib ham bo'lmaydi?
 - a) nonni
 - b) boylikni
 - c) ko'ylakni
 - d) Vatanni
 - e) Tilla buyumlarni

6. Qanday odamlarni o'z ajdodlari ruhini chirqiratgan, farzandlari kelajagiga bolta urgan odamlar deymiz?
 - a) Chayqovchilarni
 - b) Maqtanchoq kishilarni
 - c) Vatanga xiyonat qilganlarni
 - d) Vatanni unutganlarni
 - e) C va d javoblar to'g'ri

7. Malika To'maris kimlarga boshchilik qilar edi?
 - a) Masaggetlarga
 - b) So'g'dlarga
 - c) Skiflarga
 - d) Saklarga

8. Malika To'maris o'g'lining ismi yozilgan qatorni toping
 - a) Doro
 - b) Kir
 - c) Krez
 - d) Sparganes
 - e) Kambiz

9. Mo'g'ul istilolariga qarshi uzoq vaqt kurash olib borgan vatandoshimizning nomi
 - a) Muhammad Xorazmshoh
 - b) Temur Malik
 - c) Jaloliddin Manguberdi
 - d) To'g'ri javob yo'q

Tayanch tushunchalar:

Maqsad, vazifa, tamoyil, matbuot materiallari, badiiy adabiyotlar, sxema, jadval, ko'rgazma qurollar, ochiq test, yopiq test, izohli lug'at, "Aqliy hujum", "Miya gimnastikasi"

Takrorlash uchun savollar:

1. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining yuzaga kelish sabablari nimadan iborat?
2. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining asosiy maqsadi nima?
3. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fanining vazifalarini sanab bering?
4. "Vatan tuyg'usi" (5-6 sinf) fani o'qitish jarayonini takomillashtirishda badiiy adabiyotlar, matbuot materiallari, izohli lug'atlardan foydalanishning ahamiyati nimada?
5. Mavzularni yoritishda ko'rgazma qurollar, sxemalar, jadvallarning roli qanday?
6. Fanni o'qitish jarayonida krossvord, o'quvchi xotirasini charxlovchi o'yinlar tashkil qilish, testlardan foydalanishning ahamiyati nimadan iborat?

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Toshkent.: "O'zbekiston", 2008 yil
2. "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risidagi hujjatlar", T.: "O'zbekiston", 1991 yil
3. I.A.Karimov "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li", T.: "O'zbekiston", 1992 yil
4. I.A.Karimov "Bizdan ozod va obod Vatan qolsin", T.: "O'zbekiston", 1994 yil
5. I.A.Karimov "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori", T.: "O'zbekiston", 1997 yil
6. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", T.: "O'zbekiston" 2008 yil
7. X.Sultonov, M.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 6-sinflar uchun o'quv-qo'llanmasi, T.: "Ma'naviyat", 2006 yil
8. X.Sultonov, M.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 5-sinflar uchun o'quv-qo'llanmasi, T.: "Ma'naviyat", 2007 yil
9. "Vatan tuyg'usi" fanidan majburiy standart nazorat ishlarini o'tkazish yuzasidan tavsiyalar 5-6 sinf, Toshkent, 2006 yil

3-mavzu: 7-sinfda o'qiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" kursining tuzilishi va ta'lim tarbiyaviy vazifalari.

(2 soat)

Reja:

1. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" 7-sinf kursining qisqacha tavsifi.
2. Fan bo'yicha o'quv rejasi, kalendar va tematik reja, reja konspekt.
3. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani (7-sinf) tarbiyaviy ahamiyati.

Kirish.

5-6 sinflarda "Vatan tuyg'usi" fani orqali inson uchun eng muqaddas va qadrlı tushunchalardan biri bo'lmish Vatan haqida zarur bilim hamda tasavvurlar berib borildi. 7 sinfda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani o'rganiladi.

Milliy istiqlol g'oyasining hayotimiz uchun zarurligi Prezidentimiz Islom Karimovning quyidagi so'zlarida aniq ifoda etilgan: "Har qanday inson tabiiyki, murod-maqsdasiz yashay olmaydi. Binobarin, toki hayot mavjud ekan, mamlakatlar, davlatlar va ularning manfaatları bor ekan, ular taraqqiyot yo'lini e'tangı kun uqlarını o'zining milliy g'oyasi, milliy mafkurasi orqali belgilab olishga intiladi".

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani mustaqil taraqqiyot jarayonida insonning e'tiqodi, dunyoqarashi, tafakkuri, xarakteri va vazifalarini shakllantiradigan, ularga ta'sir etadigan ma'naviy-mafkuraviy asoslarni o'rganishdan iborat. Ushbu darslik 34 soatga mo'ljallangan bo'lib, yil davomida o'qiladi. Birinchi yarim yillikda 16 soat, ikkinchi yarim yillikda 18 soat o'qiladi.

Darslikda milliy g'oyaga asoslangan va ma'naviyatga oid mavzular mavjud. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qishdan ko'zda tutilgan maqsad g'oya, g'oyaning turlari, mafkura, milliy istiqlol g'oyasining asosiy tamoyillari, olijanob faziladlar, oila, maktab tarbiyasi, komillik bilan bog'liq tushuncha va tasavvurlarni shakllantirishga qaratilgan. Fanning oldidagi vazifasi esa ma'naviyat, g'oya va mafkura haqidagi tushunchalarni, milliy istiqlol g'oyasi asosiy tamoyillarini ma'rifiy yo'llar bilan singdirish, yuksak fazilatlarni, e'tiqod, dunyoqarash va mafkuraviy immunitet asoslarini, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, yosh avlod ongida bo'shliq vujudga kelishiga yo'l qo'ymaslikdan iboratdir.

Biz o'z Vatanimizga sodiq bo'lib, buyuk ajdodlarimiz va bugungi zamondoshlarimizning sharaflı va mas'uliyatli ishini davom ettirmoqchi, shu muqaddas yurt, shu muqaddas zaminga munosib farzand bo'lmoqchi bo'lsak, bu ilmni har tomonlama chuqur o'rganishimiz lozim. Ana shundagina biz o'zimizning kimligimizni, qanday buyuk zotlarning zurriyodi ekanligimizni yanada teranroq his qilib yashaymiz. Ana shundagina bizni xalqimiz tanlab olgan yo'ldan hech kim, hech qachon, hech qanday kuch qaytara olmaydi. Bu ilmni faqatgina "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani o'rgatadi.

1-masala bayoni: 14-mavzu. Mustaqillik mohiyati va ma'naviy qadriyatlar (2 soat)

Bu mavzuni o'rganishda O'zbekistonning taraqqiyot yo'liga kirganligi, Respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy islohotlar, mustaqillik va ma'naviyat mafkurasi, ma'naviyatning mohiyati, uning tarkibiy qismlari, mezonlari, vatanparvarlik, adolatlilik, milliy iftixor tuyg'ulari ma'naviyat timsollari sifatida o'quvchilar ongiga yetkaziladi.

Ma'naviyatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, O'zbekiston bozor iqtisodiyoti sharoitida ma'naviyat masalalarini rivojlantirish, mustaqillik sharoitida ma'naviy barkamol inson

tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning uzluksizligi, mazmuni va tizimi, ma'naviy qadriyatlarni tiklashda davlat ahamiyatiga molik qaror, farmonlarga e'tibor beriladi.

So'ng davlatimiz ramzlari: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, davlat gerbi, davlat madhiyasi, davlat bayrog'i o'rganiladi.

Mavzuni o'rgatish jarayonida she'rlar, hikoyalardan foydalanish.

Masalan:

Dunyoda dunyosi bordir bu yurtning,

Xumosi-Tug'rosi bordir bu yurtning.

Bayrog'i ko'ksiga bosib jon bergan,

Najmiddin Kubrosi bordir bu yurtning.

Mustaqillika erishganimizdan so'ng ma'naviy qadriyatlarimiz tiklandi. Yurtimiz tarixida o'chmas iz qoldirgan ajdodlarimizning porloq xotirasi tiklandi.

Bunga misol qilib, 1995 yil 26 dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonini o'quvchilarga ko'rsatish mumkin.

Bu farmon 1996 yilni "Amir Temur yili" deb e'lon qilish to'g'risidadir.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING

FARMONI

26.12.1995y.

1996 yilni "Amir Temur yili"

deb e'lon qilish to'g'risida

Buyuk davlat arbobi Amir Temur tug'ilgan kunining 660 yilligi munosabati bilan mamlakatimiz jamoatchiligidan tushayotgan ko'plab takliflarni inobatga olib, uning davlatchilikni barpo etishdagi, fan, ta'lim va madaniyat taraqqiyotidagi ulkan hissasini nazarda tutib, YUNESKO Bosh konferensiyasining 1996 yilda Amir Temurning 660 yilligi jahon jamoatchiligi tomonidan keng nishonlanishi to'g'risidagi qaroriga e'tiboran xalqaro va Respublika miqyosida tadbirlar o'tkazilayotganligini hisobga olib, O'zbekiston fuqarolarining, yosh avlodni milliy iftixor va vatanparvarlik tuyg'ularini yanada rivojlantirish maqsadida, 1996 yil "Amir Temur yili" deb e'lon qilinsin.

O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti:

I. A. Karimov.

17-mavzu: Millatim-faxrim mening.

Bugungi kunda mamlakatimizda 130dan ziyod millat va elat vakillari istiqomat qiladi. Bu-tabiiy rang-baranglik jamiyatdagi milliy o'ziga xoslik dialektikasini ifodalaydi. Mamlakatimizda barcha millat va elat vakillari ahil va inoq yashaydilar, bu muborak zaminimizni o'z vatanlari deb biladilar. Shuning uchun Prezidentimiz tomonidan aytilgan "Bu aziz Vatan barchamizniki" g'oyasi tili, dini va millatidan qat'iy nazar, barcha yurtdoshlarimizning orzu-intilishlarini ifodalaydi. Har bir millat yaratganning mo'jizasi. Chunki har bir millat jami odamzodga xos o'ta noyob fazilatlarini, betakror turmush tarzi orqali go'zal bir shaklda namoyon etadi.

O'zbek millati ham o'ziga xos an'ana, urf-odat, o'tmishiga ega. Biz millatimizdan faxrlanishimiz, uni ko'klarga ko'tarishimiz va albatta dunyoga olib chiqishimiz zarur.

18-19-mavzular: Vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usi.

Vatanparvarlik, avvalo, makon tuyg'usi. Har bir odam o'zi tug'ilgan, o'sib-voyaga etgan makonni Vatan deb biladi va unga mehr-muhabbat, sadoqat, sog'inch, fidoiylik kabi tuyg'ular bilan bog'lanadi. Yurtga, Vatanga bo'lgan ana shu tuyg'ularning barchasini bir og'iz so'z bilan vatanparvarlik tuyg'usi deymiz.

Vatanparvarlik – insonning amaliy faoliyati hamdir. Biz o'z Vatanimizni o'ylab, uning bugungi taraqqiyoti, yorug' kelajagi yo'lida mehnat qilsak, kurashsak bularning barchasi vatanparvarlik harakati bo'ladi, yuksak insoniy fazilatlaridan biri sifatida qadrlanadi.

Bu mavzu haqida ma'lumot berilganda bilim, e'tiqod, axloqiy fazilatlarining vatanparvarlik bilan uyg'unlashuvi natijasida taraqqiyotga ta'sir etuvchi ma'naviy omilga aylanishi;

Vatanparvarlikning iymon, e'tiqod, pok vijdon, Vatan hamda millat oldidagi mas'uliyat burchini anglash bilan bog'liq ekanligi;

I.A.Karimovning risola va nutqlarida vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usini talqin etilishi masalalari keng yoritiladi. Vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usining mohiyati, vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usi mezonlari bilan bog'liqligi o'quvchi ongiga yetkaziladi.

Shuningdek, dunyo taraqqiyotiga hissa qo'shgan allomalarimiz, vatanparvar xalq qahramonlari, yurtimiz mustaqilligi, hurligi uchun kurashgan insonlar, ularning hayotlari, ibratli amallari haqida o'quvchilarga so'zlab beriladi.

Masalan, ulug' bobokalonimiz Amir Temur uning hayoti, faoliyati, qilgan buyuk amallari haqida o'quvchilarga aytib o'tiladi.

Bu o'rinda "Temur tuzuklari", Sharofiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma", B.Ahmedovning "Amir Temur" asarlaridan parchalar keltirish mumkin.

Zakovat mashqi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0	V	A	T	A	N	P	A	R	V	A	R
	A	N	O'	M	A	O	L	O	I	N	I
	T	G	M	I	J	D	I	S	J	D	YO
	A	L	A	R	M	SH	SH	T	D	I	Z
	N	A	R	T	I	O	E	G	O	J	A
		SH	I	E	D	H	R	O'	N	O	T
			S	M	D			N	Y		N
				U	I			A	L		
				R	N			V	I		
					K			O	K		
					U			I			
					B			Y			
					R						
					O						

1. Uning arabcha talqini "ona yurt" degani.
2. Shuur orqali idrok qilish.
3. Mil.av. 530-yilda Kir Ilga qarshi kurashgan malika.
4. Buyuk o'zbek davlatiga asos solgan sarkarda.
5. Mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashgan qahramon.
6. O'tmishda yurtimizni boshqargan rahbar.

7. Yurt obodonchiligiga hissa qo'shib masjid, xonaqoh, hammomlar qurdirgan shoir, davlat arbobi.
8. Ezgu fazilatlaridan biri. U insonlarni o'zgalar oldida hurmatli qiladi.
9. Kishining kundalik faoliyati, qilmishi, fe'l-atvori oila, jamoat, jamiyat va Vatan oldida ma'naviy mas'uliyat his etish.
10. Shoir va hukmdor bo'lgan Zahiriddin Muhammad Bobur tug'ilgan joy.
11. Savob ishlarni qilib, gunoh ishlardan saqlanmoq.

Bunday o'yinlar o'quvchining tafakkuri charxlanishiga olib keladi. Ijodiy tafakkuri yetarli darajada rivojlangan o'quvchi ta'lim jarayonida har qanday muammoni yechishga o'ziga xos yo'l topadi, o'z kuchi, aqli, bilim, malakasiga tayanib qiyinchiliklarni bartaraf qila oladi, xullas ijodiy vazifa o'quvchining topqirlik layoqatini o'stiradi.

Mashg'ulotni olib borayotgan o'qituvchi esa bu topshiriq, ijodiy ishlardan maqsadi o'quvchilarning nutq faoliyatini oshirishga qaratilganligini unutmaslik lozim. Shu bilan birga har bir topshiriq ilmiy bo'lishi shart. Bu topshiriqni bajarish jarayonida talaba (o'quvchi)ning bilim, malakalarining zaif tomoni ham aniqlanadi.

20-21-mavzular: Huquqiy madaniyat.

Har bir davlatning qonun asoslari, huquq me'yorlarining mavjudligi, fuqarolarning mavjud qonunlarni bilishi va o'z faoliyatida unga rioya etishi huquqiy demokratik davlat barpo etishning muhim sharti hisoblanadi.

Huquqiy madaniyat insonning qonunlarni bilishi va ular asosida yashash yo'lida ortirgan bilim va tasavvurlari, hayotiy tajriba va ko'nikmalari majmui, umumiy huquqiy saviyasidir.

Fuqarolik jamiyatida kishilarning yetuk ma'naviyati, uning huquqiy burch va mas'uliyati bilan o'zaro munosabati asos ekanligi, yosh avlodning jamiyat, davlat qonunlarini o'z burchlari va mas'uliyati bilan bog'lay olishi, o'smir-yoshlar o'rtaqidagi qonunbuzarlik holatlarining paydo bo'lishidagi ijtimoiy ildizlar, qonunbuzarlikning oldini olish yo'llari, O'zbekiston Respublikasi fuqarolik - prosessual kodeksida huquqiy ongning ifoda etilganligi va hokazolar tushuntiriladi.

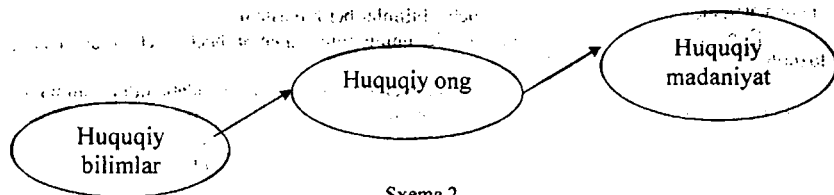
Huquqiy madaniyat qonunda belgilangan haq-huquq, erkinlik va majburiyatlarni bilish, ulardan foydalana olish, ularni fuqarolik hissi bilan ado etish ko'nikmasi va tajribasining insoniy qadriyatlar bilan o'zaro uyg'unlashuvi asosida shakllanadi.

"Huquqiy madaniyat" tushunchasi "Huquqiy ma'rifat" va "Huquqiy savodxonlik" kabi tushunchalar bilan uzviy bog'liq. Huquqiy ma'rifat nafaqat qonunlarni, balki ularni amalga oshirish bilan bog'liq qonuniy hujjatlarni bilishni ham talab etadi. Huquqiy savodxonlik va ma'rifat asosida huquqiy ong shakllanadi. Huquqiy ongi shakllangan inson qonuniylik bilan qonunsizlikning farqini biladi.

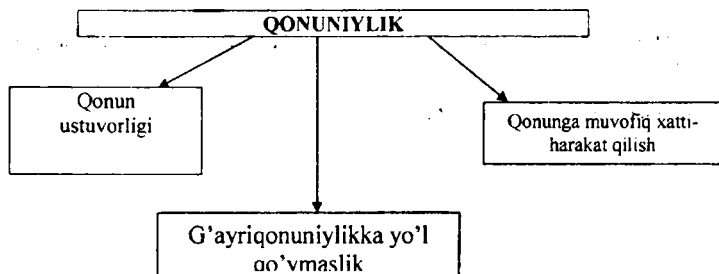
Huquqiy demokratik davlat o'z nomi bilan erkin jamiyatdir. Unda zo'ravonlik yo'q. Bu jamiyatda hamma erkin yashaydi va erkin harakat qiladi, hayotning barcha sohaları qonun asosida erkin rivojlanadi. Lekin ana shu imkoniyatlardan to'laqonli foydalanish, jamiyat hayotida ongli fuqaro sifatida faol ishtirok etish, Konstitutsiya va qonunlarda belgilab qo'yilgan majburiyatlarni vaqtida ado etishni talab qiladi. Aks holda qonunda ko'zda tutilgan jezo choraları qo'llanilishini o'quvchilarga tushuntirish. Huquqiy jamiyatda qonun bergan erkinlik va imkoniyatlarni suiste'mol qilishga yo'l qo'ymasligi, bu huquqiy madaniyatga zid har qanday hatti-harakatga qarshi jezo muqarrar ekanini dars jarayonida o'quvchilarga tushuntirib berish, ularning huquqiy savodxonligini, huquqiy ongini o'stirish zarur.

Buning uchun o'quvchilarga, avvalo, mamlakatimiz Konstitutsiyasi, uning mohiyatini tushuntirish, Respublikamizda qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar haqida ma'lumot berib borish kerak.

Sxema 1

Sxema 2

BOSHQOTIRMA

			1.M	A	D	A	N	I	Y	A	T
2.F			A	R	M	O	N				
			3.D	E	M	O	K	R	A	T	I
4.F	U	Q	A	R	O	L	I	K			
	5.Q	O	N	U	N	I	Y	L	I	K	
6.K	O	N	S	T	I	T	U	S	I	Y	A
	7.H	I	D	O	Y	A					
	8.G	A	Z	E	T	A					

1. Arabcha so'z bo'lib "rivojlanish", "yuksalish", "takomilga yetish" degan ma'noni anglatadi.
2. 1997 yil 7-iyunda huquqiy bilim va madaniyatni oshirishga qaratilgan qanday normativ hujjat imzolandi?
3. Biz O'zbekistonda qanday jamiyat barpo etmoqdamiz?
4. Muayan bir davlatga mansublik belgisi.
5. Qonun ustuvorligi, qonunga muvofiqlilik, faqat qonun asosida yashash
6. Bosh qonunimiz qanday nomlanadi?
7. Huquqiy masalalarga bag'ishlangan Marg'iloniyning kitobi.
8. Huquqiy ongni o'sishiga yordam beruvchi ommaviy axbarot vositalaridan biri.

22-mavzu: Inson va tabiat.

Bu mavzuni o'rgatish jarayonida o'quvchilarga tabiat, uning inson hayotidagi beqiyos o'imi, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, tabiiy resurslarni avaylash va boshqa shunga aloqador masalalar haqida tushuncha, bilimlar berib boriladi.

Dars jarayonida tabiatga yondashish, uning muvozanatini hech qachon buzmaslik lozimligi o'quvchilarga uqitirilishi lozim.

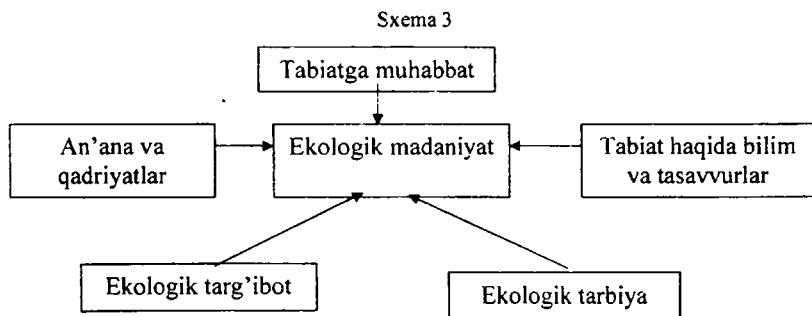
Shuningdek, mavzuni tushuntirish jarayonida badiiy, tarixiy adabiyotlar, ommaviy axbarot vositalaridan foydalanilsa yaxshi samara beradi.

Masalan, "Avesto" kitobini, "Qur'oni Karim"ni misol qilib keltirish mumkin. "Avesto"da yerni, suvni asrash, hayvonlarga ozor yetkazmaslik haqida ko'pgina ezgu fikrlar mavjud.

Mavzuni yanada tushunarli, qoniqarli bo'lishi uchun she'rlar, maqollar, laparlardan foydalanilsa ham bo'ladi. Masalan, A.Oripovning "Qo'riqsona" she'rini aytib, izohlab berish mumkin.

Darsdan ko'zlangan maqsad - o'quvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirish bo'lishi kerak.

Ekologik madaniyat bir nechta omillar asosida shakllanadi. Buni quyidagi sxema asosida o'quvchilarga tushuntirish mumkin.

23-mavzu: San'at hayotimizda.

Ushbu mavzuni o'qitish jarayonida insonning ma'naviy kamol topishida san'atning o'imi, san'at tushunchasi va uning mohiyati, san'at nomini anglash, ijod hamda borliqni go'zallik qonuniga ko'ra o'zlashtirish, insonda borliqqa nisbatan muayan g'oyaviy, axloqiy, estetik munosabatlarni hosil qilishda asos ekanligi, san'at turlari: xalq amaliy san'ati, haykaltaroshlik, badiiy san'at, musiqa, tasviriy san'at, grafika, teatr, televideniye haqida ma'lumot beriladi.

San'at turlarining o'ziga xos xususiyatlari haqida tasavvur hosil qilinadi.

Mazkur mavzu o'rganilgandan so'ng san'at saroyi, me'morchilik obidolari, madaniyat uylariga sayohat qilish orqali qadriyatlarimizga bo'lgan insoniy munosabat tarkib toptiriladi.

Mavzuni o'tish jarayonida o'qituvchi foydalanishi mumkin bo'lgan interfaol usullardan biri

"DOMINO" o'yini

"Start-finish"

O'yin boshlovchi-o'quvchi muayan bir kartochka oladi, uni qalam bilan shartta ikki qismga ajratadi. Kartochkaning birinchi qismiga Start deb yozadi, ikkinchi qismiga o'yin boshlovchi mashg'ulot (dars)da o'tilgan tayanch tushunchalar asosida savol beradi va keyingi o'yin ishtirokchisiga beradi. Ikkinchi o'yin ishtirokchisi yangi kartochkani olib, uning birinchi

qismiga savolga javob beradi, kartochkaning ikkinchi qismiga keyingi o'yinchi uchun savol yozadi, o'yin 10-15 o'quvchi o'rtasida davom etadi.

O'yin oxirida kartochka o'yin boshigacha yetib kelib, u savolga javob yozadi va o'yin kartochkasining oxirgi qismiga finish deb yozib qo'yadi.

Bu o'yin o'quvchini o'ylashga, fikrlashga, ijod qilishga undaydi.

Javoblar reyting asosida baholanadi.

5 ball-to'liq, to'g'ri javob uchun;

4 ball-mohiyatini ochgan, biroq ketma-ketlik buzilgan bo'lsa;

3 ball-mohiyati to'liq ochilmagan, asoslanmagan fikrlar bo'lsa;

2 ball-mohiyati deyarli ochilmagan, mantiq yo'q;

1 ball-umuman yomon.

Kartochka № 1	
Start	Tafakkur nima?

Kartochka № 2	
Tafakkur arabcha "fikr" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, o'ylash, muhokama, mushohada va fikr yuritish ma'nolarini bildiradi.	San'at nima?

24-mavzu: Insoniy fazilatlar: mehr-oqibat va insonparvarlik.

Ushbu mavzuni o'qitish jarayonida o'quvchilarga mehr-oqibat, insonning o'z tug'ishganlariga, o'zgalarga samimiy muhabbati, ularni ayashi, rahmdilligi, mehribonligi, muruvvat-odamgarchilik yuzasidan qilinadigan yaxshilik, saxovat-oqibat, mehr-muruvvat natijasida kelib chiqadigan munosabatlar birligi ekanligi tushuntiriladi.

Insonga mehr-oqibat, muruvvat ko'rsatish, insonparvarlikning oliy xislati, insondagi sharafni, oliyanoblikni manbai aql va donishmandlik ekanligi, mehr-shavqat, muruvvat va oliyanoblik ko'rsatish, mard, sabr-matonatli, o'z va da'sining ustidan chiqadigan, pokdil, boshqalarga ozor, ziyon yetkazmaydigan, ularga madad beradigan kishi bo'lish, nifoqning oldini olishi, kishilarga pand bermaslik, ko'zni yomon nazardan, tilni yomon so'zdan asrash, xalq moliga ta'ma qilmaslik kabilarning mohiyati tushuntiriladi.

Mavzuni o'rganishda hadislar, ibratli hikoyalar, xalq og'zaki ijodidan foydalanilsa yaxshi natija beradi.

O'quvchilarga ana shu mavzu yuzasidan ularning fikrlarini bilib olish maqsadida bayon, insho yozish topshiriq sifatida berilsa yaxshi samara beradi.

Hadislardan namunalar:

Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) shunday deganlar:

"Halokatga olib boruvchi yetti narsadan qochinglar!" dedilar. "Ular nima, ey Rasululoh?" deyishdi. Payg'ambar (s.a.v): Alloh taolloga shirk keltirmoq, sehr-jodu qilmoq, yetimning haqqini yemoq, begunoh pokdoman mo'mina ayollarga tuhmat qilmoq, dedilar".

"Rasululoh (s.a.v) mish-mish tarqatmoqni, ezmalik qilmoqni, mol-dunyoni isrof etmoqni va qizlarni tiriklayin ko'mib tashlamoqni man qilganlar", Imom Buxoriy rivoyatlari.

Jobir (r.a) rivoyat qiladi: "Rasululoh (s.a.v): "Zulmdan saqlaninglar, chunki u Qiyomat kunida zulmat bo'ladi. Ha yana baxillik va xasislikdan saqlaninglar. Chunki u sizlardan avvalgi ummatlarning halokatga uchrashiga, qon to'kishlarga hamda harom narsalarni halol qilib olishlariga sabab bo'lgan edi", deydi.

27-mavz: Xulq-odob ma'naviyat negizi.

Xulq-odob qoidalarining, ijtimoiy va shaxsiy hayotda axloqiy munosabatimizning milliy asoslari, hozirgi zamon yigit va qizlarining axloqiy xislatlari, bu xislatlarning shaxsiy hayotga, milliylikka ta'siri, hozirgi zamon yigitlariga xos fazilatlar, mardlik, botirlik, jasurlik, g'amxo'rlik, tantilik, mehr-shavqat va muruvvat, yigitlik burchini his etish va uni ado etish. Hozirgi zamon qizlariga xos fazilatlar: fidoiylilik, ezgulik, latofatlilik, nazokatlilik, mehnatsevarlik haqida tushuncha beriladi. Yigit va qizlarning xulq-odob qoidalariga rioya etish, ularning o'zaro muomala munosabati, sog'lom turmush tarzini tushuntirishga e'tibor beriladi.

28-mavzu: Do'stlik va o'rtoqlik.

Ushbu mavzuni o'rganishda do'st tutish qoidalarini, yaxshi do'st ulkan boylik ekanligi, do'st va birodar, do'stga muruvvatli, saxovatli bo'lish, do'st va dushmanga muomala qilish, aqlsiz odam bilan do'st bo'lmaslik, muruvvatsiz, mehr-shavqatsiz, ilmsiz kishilardan o'zini chetga olish, do'st tanlash qoidalarini, do'st boylik va lavozimga qarab o'lchanmasligi, do'stlikning shakllanishi o'quvchilar ongiga yetkaziladi.

Dushmandan ogoh bo'lish, dushmanga nisbatan xushyorlik va ehtiyotkorlik, do'stga ham dushmanga ham mo'tadil turish haqida ma'lumot beradi.

Mavzuni yoritishda hikmatli so'zlardan foydalangan holda o'yin tashkil qilish mumkin. O'yin qatorlar asosida olib boriladi. Eng topqir qator o'quvchilari guruh asosida baholanadi.

Masalan:

1. Do'st achitib gapirar, dushman
(kuldirib)
2. Do'st so'zini tashlama, tashlab boshing
3. Do'st boshga boqar, dushman
(oyoqqa)
4. Do'st yuzidan bilinar, dushman
(izidan)
5. Do'st hisobi.....
(dilida)
6. Do'sti nodondan
(dushmani dono yaxshi)
7. Qoziq ustida qor turmas, nodon kishi ...
(do'st bo'lmas)
8. Do'sting bilan dildosh bo'l,
Qilar ishiga
(qo'ldosh bo'l)

Shuningdek, mavzuni tushuntirib berishda pand-nasihat asosida yozilgan asarlar, masalan Kaykovusning "Qobusnoma"sidan foydalanish mumkin.

29-mavzu: Do'stga vafodorlik namunasi.

Do'stlikning eng muhim sharti vafodir. Do'stga vafodor odam Vataniga ham, xalqiga ham vafodir. Aksincha, do'stga xiyonat qilgan inson xalqqa, millatga, vatanga ham xiyonat qilmasligiga kafolat yo'q. Do'stlik rishtalarining bog'lanishida do'stlarning saviyasi, iqtidori ham muhim o'rin tutadi. Hech qachon aqlli, dono odam nodon va ahmoq odam bilan, baxil saxiy bilan, botir qo'rqqoq bilan do'st bo'la olmaydi.

Abdurahmon Jomiyning Alisher Navoiy bilan, Alisher Navoiyning Husayn Boyqaro bilan, Cho'lonning Fitrat va Usmon Nosir bilan bog'lagan do'stliklari, haqiqiy do'stlikka timsollardir.

Xalqimizda "Mingta do'sting bo'lsa ham kam, bitta g'animing bo'lsa ham ko'p" degan hikmat bor. Dushmani bo'lmagan inson saodatlidir. Inson yashar ekan umri davomida ko'p do'stlar orttirishi va albatta ularga vafo qilishi, ularning og'ir kunlarida ham birga bo'lishi shart. Shunga aytiladida "Do'st kulfatda bilinar" deb.

Kaykovusning "Qobusnoma" asaridan parcha. "Ey farzand, bilgilki, toki kishi tirikdir, do'stsiz bo'lmag'usidir. Kishining do'stsiz bo'lganidan birodarsiz bo'lgani yaxshidir. Bir donishmanddan so'radilarki, "Do'st yaxshimi, birodar?" donishmand dedi: "Do'st yaxshi".

Shuning uchun do'stlarning ishi to'g'risida o'ylagil, ularga hadyalar yuborgil, muruvvatlar qilgil, chunki har kim do'stlarni yod qilmasa, do'stlar ham uni yod qilmag'usidir, oqibat u kishi hamisha do'stsiz qolg'usidir.

Hamma vaqt do'st tutmoqni odat qil, chunki har kishining, do'sti ko'p bo'lsa, ayblari ham oshkor bo'lmaydi, fazilati ko'payadi. Lekin yangi do'stni topganingda eski do'stdan kechmagil, ulardan yuz o'g'irmagil, toki hamisha do'sting ko'p bo'lsin.

Bunday ibratli pand-nasihatlarini dars jarayonida ko'plab keltirish yaxshi natija beradi. Sababi o'quvchi hali do'st tanlash, do'st bilan muomala qilish qoidalarini yaxshi bilmaydi. O'qituvchi ularga buni yaxshilab tushuntirmog'i darkor.

30-mavzu: Kamtarga kamol-manmanga zavol.

Bizning odobimizga ko'rk qo'shadigan fazilatlaridan biri kamtarlik hisoblanadi. Bu fazilat atrofda qiladigan dinini ravshan qiladi, kamtarini insonga hurmat ham, ehtirom ham o'rntacha bo'ladi.

Mavzuni o'tish jarayonida o'quvchilarga kamtarin odam qanday bo'lishligi, uning el oldidagi, jamoat oldidagi, hurmati beqiyos bo'lishligi haqida o'quvchilarga tushuncha berib boriladi. Kamtarin odam atrofda qiladigan o'ziga nisbatan munosabatda ortiqcha izzat-ikrom, alohida ehtirom talab qilmaydigan, izzat talab bo'lmagan, muvaffaqiyatlaridan kibru-havoga berilib, maqtanchoqlik qilmaydigan odam hisoblanadi.

Xalqimiz hamisha kamtarlikni ulug'lab, bu hislatni asrab kelgan.

Dimog'dorlik kamtarlikning aksi bo'lib, insonning o'ziga, o'z qobiliyatiga, ortiqcha baho berishi natijasida namoyon bo'ladigan illatdir. Buning asosida o'zgararni mensimaslik, ularga past nazar bilan qarash kabi illatlar yotadi. Kibru havo, manmanlikka berilgan inson o'z yutuqlarini boshqalarga bo'rttirib ko'rsatadigan, atrofda qiladigan mensimay munosabatda bo'ladi. Bu illat Qur'oni Karim va Hadisi shariflarda qattiq qoralangan.

31-mavzu: Muloqot madaniyati.

Muloqot kishining ichki va tashqi olamini namoyon etuvchi, insonlararo munosabatlarning muhim shartidir.

Dars jarayonida muloqot madaniyati ham shaxs ma'naviyatining muhim belgilaridan biri ekanligi o'quvchilarga tushuntirib boriladi.

Zero, inson o'z his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, kayfiyat va qarashlarini muloqot jarayonida bayon etadi.

Inson o'z hayoti davomida atrofda qiladigan bilan muomala qiladi. munosabatga kirishadi. Demak, har bir kishi boshqalar bilan munosabat o'rnatishi, u orqali maqsadga erishishi, atrofda qiladigan jamlash uchun muloqot madaniyatini yaxshi egallagan bo'lishi talab etiladi.

Bu o'rinda ulug' alloma, donishmand bobolarimiz muloqot madaniyati, uning qonun-qoidallari haqida qoldirgan hikmatlari, fikrlari, o'g'itlaridan misol qilib keltirish mumkin.

Masalan:

"Kishida aql kamligining belgisi uning o'ziga taalluqli bo'lmagan so'zga aralashishdir" *Aflotun*.

"Hamma ishlaringizda to'g'ri bo'ling, odamlarga muomalada xulqingiz chiroyli bo'lsin". *Hadisdan*.

Payg'ambar (s.a.v)dan

"Islomda qaysi amal afzal hisoblanadi?";-deb so'rashibdi.

Shunda Payg'ambar (s.a.v):

"Tilidan ham, qo'lidan ham boshqalarga zarar yetmaydigan amal barcha amallarning afzalidir. *1. Buxoriy. "Al-jome' as-sahih"*.

"Johil kishi uchun eng yaxshi ish jim turishdir. Darhaqiqat u buni bilganida, balki johil bo'lmadi". *S. Sheroziy*.

"Menga hasad qilib, o'ldirishga qasd qilgan kishilarga shunchalik ko'p sovg'a in'omlar berib, muvovvatu ehson ko'rsatdimki, bu yaxshiliklarni ko'rib, xijolat teriga g'arq bo'ldilar. Hamisha mening roziligimni olib ish tutgan do'stlarim oldimga panoh tilab kelganlarida, ularni o'zimning baxtu-davlatimga sherik bilib, hech qachon ulardan mol-mulk va tirikchilik ashyolarini ayamadim". *"Tenur tuzuklari"*.

32-mavzu: Oilada va jamoat joylarida muloqot madaniyati.

Muloqot insonlarga xos hayotiy, ma'naviy ehtiyoj ekanligi, muloqot jarayonida kishilar o'rtasida o'zaro munosabatning qaror topishi, munosabatlar natijasida ichki ehtiyojlar, qiziqish, his-tuyg'u, orzu-istak g'oyalarning namoyon bo'lishi bilan birga kishida siyosiy ong, ma'naviy madaniyat, go'zal hatti-harakat, xulq-atvor me'yoringning shakllanishi, kishilar o'rtasida muloqotning boshlanishi hamda asta-sekin kundalik hayotiy, axloqiy faoliyat me'yoriga aylanib borishi, muloqot madaniyatining mohiyati ayrim xalqlar, shu jumladan, Sharq xalqlari o'rtasidagi muloqot turlari, oila a'zolari: ota-onaga, oilasidagi kattalarning o'zaro muloqotlari, oila a'zolarining qo'ni-qo'shni, do'stu-o'rtog'lar bilan muloqoti, jamoat joylari, turli to'y-tantanalar, madaniy hordiq chiqarish makonlari, transport, turli ommaviy yig'inlarda katta-kichik yoshdagilarning o'zaro muloqot turlari va odobi haqida ma'lumot beriladi.

33-mavzu: Sir saqlash odobi.

Sirning turi ko'p: davlat siri, oila siri, er-xotin siri, do'stlar siri, qarindosh-urug'lar siri, yigitlar siri, qizlar siri va boshqalar.

Mavzuni o'quvchilarga yetkazishda sir saqlash odobi haqida ma'lumot, tushunchalar beriladi.

O'quvchilarga muloqot jarayonida ko'pchilik bilishi lozim bo'lmagan so'zlarni gapirmaslik, uni ichida saqlash ham san'at, ham mahorat ekanligi tushuntiriladi. Agar inson bunday mahoratga, irodaga ega bo'lmasa, sirni oshkor etsa, jamoat, oila a'zolari, qarindosh-urug'lar, do'stlar oldidagi ishonchini yo'qotishi, o'zining irodasizligini ko'rsatishini aytib o'tish lozim.

Donishmandlar e'tirof etganidek, "Siring oshkor bo'lishini xohlamasang, do'stingga ham aytma".

Xalqimizning hikmatlarida shunday o'lmas o'gitlar mujassam:

“Siringni barchaga aytishdan ehtiyot bo‘l, chunki mulohazakor degan so‘z ehtiyotkor bo‘lish degandan boshqa narsa emas. Agar siringni saqlasang, u sening asiringdir, oshkor bo‘lsa, sen siringni asiri bo‘lib qolasan”.

Sir saqlay bilgan odamlarni atrofdagi odamlar ham biladilar, sirni boshqalarga aytmasligini bilganlari, yaqin do‘st deb hisoblaganlari uchun ichlaridagini aytadilar. Demak, dars jarayonida sir omonat ekanligi, omonatga xiyonat qilish esa katta gunoh sanalishi tushuntirib beriladi.

2 – masala bayoni:

O‘quv reja

№	Mavzular	Soat	Uyga vazifa	Foydalanilgan adabiyotlar	Sana
1	Kirish	1	3-7 betlarni o‘qib kelish	Qarshiboev, S.Nishonova, O. Musurmonova, R. Qo‘chqorov. 7-sinf “Mil.ist va ma’n.asoslari” darsligi. T. Ma’naviyat 2006	
2	G‘oya nima?	1	Mavzuni o‘qib kelish	I. Karimov asar/i, ma’ruzalari asosidagi, “Mil.ist g‘oyasi. asosiy tushuncha va tamoyillari” T. O‘zbekiston 2000 9-13 betlar	
3	G‘oyaning asosiy xususiyatlari va turlari	1	Mavzu bo‘yicha tayyorlanib kelish	7-sinf “Milliy istiqlol va ma’naviyat asoslari” 13-19 betlar	
4-5	Jamiyat rivoji va bunyodkor g‘oyalar	2	Mavzu bo‘yicha krassvord tuzish	7-sinf darsligi 19-24 betlar	
6-7	Vayronkor g‘oyalar va ularning zararli oqibatlari	2	Vayronkor g‘oyalar va ularning oqibatlari haqida mustaqil ish	I. Karimov asarlari, ma’ruzalari asosidagi “Mil.ist g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillari” T. O‘zbekiston 2000 39-42 betlar	
8	MSNI № 1 test	1	O‘tilganlarni takrorlash	7-sinf darsligi 7-42 bet.	
9	O‘tilganlarni mustahkamlash	1	Mavzularni o‘qib kelish	7-sinf darsligi 7-42 b	
10-11	Mafkura nima?	2	Konspektini o‘qib kelish	7 s darsligi 31-37b, I. Karimov “Mil ist mafkura va buyuk kelajakka ishonishdir”. 2006 O‘zbekiston	
12-13	Taraqqiyot va mafkura	2	Mavzuni o‘qib kelish	I. Karimov “Jamiyatimizning mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat qilsin”. Tafakkur jurnali 1998y 2 son	
14	Mustaqillik va ma’naviyat	2	Mavzuni o‘qib kelish		
15	MSNI № 2 insho	1	Erkin mavzuda insho yozish		
16	O‘tilganlarni takrorlash	1	Takrorlovchi savollar tuzib kelish	7s darsligi 42-45b. I. Karimov “Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz” 494-495 betlar	
17	Millatim - faxrim	1	Krassvord tuzib	7 sinf darsligi 45-53 betlar	

	mening		kelish	
18-19	Vatanparvarlik milliy iftixor tuyg'usi	2	Matn tuzib kelish	7 sinf darsligi 53-57 b
20-21	Huquqiy madaniyat	2	Mavzuga doir test tuzib kelish	O'z Resp Konst. 7 s darslik 61-68b
22	Inson va tabiat	1	Tabiatni kuzatish mavzusida insho yozish	7 sinf darslik 68-71 b.
23	San'at kundalik hayotimizda	1	Mavzuga doir matn tuzish	"Alpomish" dostonidan parcha yodlab kelish
24	Insoniy fazilatlar: mehr-oqibat va insonparvarlik	1	O'qib kelish	Safokl "Shoh Edip", E. Vohidov "Ruhlar isyoni", Nizomul-mulk "Siyosatnoma"
25	MSNI № 3 ijodiy ish	1	O'qib kelish	
26	O'tilganlarni mustahkamlash	1	Savollar tuzib kelish	7 s darslik 45-88b
27	Xulq odob - ma'naviyat negizi	1	Mavzu bo'yicha matn tuzib kelish	7s darslik 89-98 b
28	Do'stlik va o'rtoqlik	1	Do'stlik to'g'risida ibratli .o'zlar topib kelish	Kaykovus "Qobusnoma"
29	Do'stga vafodorlik namunasi	1	Konspektini o'qib kelish	7 sdarslik 98-103 b.
30	Kamtarlik, kibru havo	1	Mavzuni o'qib kelish	7s darslik 106-109 b
31	Muloqot madaniyati	1	Ijodiy ish	Imom Buxoriy "Jome" as- sahih" to'plamidan o'qib kelish
32	Oilada va jamoat joylarida muloqot madaniyati	1	Mavzuni o'qib kelish	"Oila va jamiyat" gazetasi 2002 y.4-son.
33	Sir saqlash odobi MSNI №4	1	Konspektini o'qib kelish va testga tayyorgarlik ko'rish.	Imom Buxoriy "Al-jome as- sahih"
34	O'tilganlar yuzasidan takrorlash	1	Takrorlash	7-sinf darslik 89-117 betlar

Kalendar reja

№	Mavzular	Soat	Sana
1	Kirish	1	
2	G'oya nima?	1	
3	G'oyaning asosiy xususiyatlari va turlari	2	
4-5	Jamiyat rivoji va bunyodkor g'oyalar	2	
6-7	Vayronkor g'oyalar va ularning zararli oqibatlari	1	
8	MSNI № 1 test	1	
9	O'tilganlarni mustahkamlash	2	
10-11	Mafkura nima?	2	
12-13	Taraqqiyot va mafkura	1	
14	Mustaqillik va ma'naviyat	1	

15	MSNI № 2. Ijodiy erkin mavzu. Insho	1	
16	O'tilganlarni takrorlash	1	
17	Millatim - faxrim mening	2	
18-19	Vatanparvarlik milliy iftixor tuyg'usi	2	
20-21	Huquqiy madaniyat	1	
22	Inson va tabiat	1	
23	San'at kundalik hayotimizda	1	
24	Insoniy fazilatlar: mehr-oqibat va insonparvarlik	1	
25	MSNI № 3 ijodiy erkin insho	1	
26	O'tilganlarni mustahkamlash	1	
27	Xulq odob ma'naviyat negizi	1	
28	Do'stlik va o'rtoqlik	1	
29	Do'stga vafodorlik namunasi	1	
30	Kamtarlik kibru havo	1	
31	Muloqot madaniyati	1	
32	Oilada va jamoat joylarida muloqot madaniyati	1	
33	Sir saqlash odobi MSNI №4. Test	1	
34	O'tilganlar yuzasidan takrorlash	1	
Jami		34	

Tematik reja

№	Mavzular	Soat
1	Kirish	1
2	G'oya nima?	1
3	G'oyaning asosiy xususiyatlari va turlari	2
4-5	Jamiyat rivoji va bunyodkor g'oyalar	2
6-7	Vayronkor g'oyalar va ularning zararli oqibatlari	1
8	MSNI № 1 test	1
9	O'tilganlarni mustahkamlash	2
10-11	Mafkura nima?	2
12-13	Taraqqiyot va mafkura	1
14	Mustaqillik va ma'naviyat	1
15	MSNI № 2 Ijodiy erkin mavzu. Insho	1
16	O'tilganlarni takrorlash	1
17	Millatim - faxrim mening	2
18-19	Vatanparvarlik milliy iftixor tuyg'usi	2
20-21	Huquqiy madaniyat	1
22	Inson va tabiat	1
23	San'at kundalik hayotimizda	1
24	Insoniy fazilatlar: mehr-oqibat va insonparvarlik	1
25	MSNI № 3 ijodiy erkin insho	1
26	O'tilganlarni mustahkamlash	1
27	Xulq - odob ma'naviyat negizi	1
28	Do'stlik va o'rtoqlik	1
29	Do'stga vafodorlik namunasi	1
30	Kamtarlik kibru havo	1
31	Muloqot madaniyati	1

32	Oilada va jamoat joylarida muloqot madaniyati	1
33	Sir saqlash odobi MSNI №4. Test.	1
34	O'tilganlar yuzasidan takrorlash	1
Jami		34

**7-sinf uchun "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari"
o'quv fanidan yillik rejalashtirish**

№	Mavzular	Soat
1	Kirish	1
2	G'oya nima?	1
3	G'oyaning asosiy xususiyatlari va turlari	2
4-5	Jamiyat rivoji va bunyodkor g'oyalar	2
6-7	Vayronkor g'oyalar va ularning zararli oqibatlari	1
8	MSNI № 1 test	1
9	O'tilganlarni mustahkamlash	2
10-11	Mafkura nima?	2
12-13	Taraqqiyot va mafkura	1
14	Mustaqillik va ma'naviyat	1
15	MSNI № 2 Ijodiy erkin mavzu. Insho	1
16	O'tilganlarni takrorlash	1
17	Millatim - faxrim mening	2
18-19	Vatanparvarlik milliy iftixor tuyg'usi	2
20-21	Huquqiy madaniyat	1
22	Inson va tabiat	1
23	San'at kundalik hayotimizda	1
24	Insoniy fazilatlar: Mehr-oqibat va insonparvarlik	1
25	MSNI № 3 ijodiy erkin insho	1
26	O'tilganlarni mustahkamlash	1
27	Xulq - odob ma'naviyat negizi	1
28	Do'stlik va o'rtoqlik	1
29	Do'stga vafodorlik namunasi	1
30	Kamtarlik, kibru havo	1
31	Muloqot madaniyati	1
32	Oilada va jamoat joylarida muloqot madaniyati	1
33	Sir saqlash odobi MSNI №4. Test.	1
34	O'tilganlar yuzasidan takrorlash	1
Jami		34

MSNI larni o'tkazish jadvali

MSNI	1-MSNI	2-MSNI
MSNI ni o'tkazish muddati	8-dars	15 dars
MSNI ni o'tkazish shakli	Test	Ijodiy erkin insho
Berilgan vaqti	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlar soni	20 ta	12 ta
NISB	5	5
MSNI	2-MSNI	3-MSNI

MSNI ni o'tkazish muddati	25 dars	33 dars
MSNI ni o'tkazish shakli	Ijodiy erkin insho	Test
Berilgan vaqti	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlar soni	11 ta	20 ta
NSIB	5	5

1-MSNI. Test

Maqsad: Test orqali milliy istiqlol g'oyasi bo'limida olgan bilim, ko'nikma va malakalarini mustahkamlash, o'quvchilarning siyosiy ongini o'stirishga erishish.

Bilim

- Voqea-hodisaning eng muhim xususiyatlarini o'zida mujassam etadigan "tasavvur" tushunchasi ekanini bilish.
- Qonun-qoidalar va qarashlarni o'zida mujassam etgan "tamoyil" so'zining ma'nosini tushunish.
- "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" deganda mustaqillik g'oyasi va uni amalga oshirishning asosiy tushuncha va qoidalari, shu yo'nalishdagi bilim va tasavvurlarni tushunish.
- G'oya qanday xususiyatga ega ekanligi haqida tushunchaga ega bo'lish.
- Ilg'or, konservativ, milliy, umumbashariy, ilmiy, asl, soxta, bunyodkor va vayronkor g'oyalar haqida bilimga ega bo'lish.
- Orol muammosi qanday g'oya turiga kirishini bilish.
- Terrorchilik, aqidaparastlik va giyohvandlik kabi illatlarga qarshi kurashuvchi g'oya qanday g'oya ekanligini bilish.
- Hizbut-tahrir singari oqimlar haqida bilish.
- Terrorchilik va ekstremizm kabi yovuz kuchlarni paydo qiluvchi hamda avj oldiruvchi aqidaparastlik haqida tushunchalarga ega bo'lish.
- Ateizm haqida tushunchaga ega bo'lish.

Ko'nikma

- Ko'pchilikning manfaatini ifodalaydigan ijtimoiy maqsad nimaligini anglab yetish.
- Fikr odamlarning e'tiborini tortadigan, birlashtiradigan, harakatga undaydigan bo'lsa g'oya paydo bo'lishini anglash.
- Millatga xos sifatlarini, ota-bobolar udumlari va asriy an'analarni ifodalovchi "milliy" so'zining ma'nosini anglash.
- Manfaat nima ekanligini anglash.
- Soxta g'oyaning mohiyatini tushunib, ularga qarshi sog'lom g'oyalar bilan kurashishni ifodalovchi mafkuraviy immunitet haqida tasavvurga ega bo'lish.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" o'quv fanidan majburiy standart nazorat ishi (MSNI)lar to'plami

7-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan taqvimiy mavzuviy rejalashtirish (34 soat)

No	Mavzular	Soati
I chorak.	1. Milliy istiqlol g'oyasi	
1	1. Kirish "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari ta'limining maqsad va vazifalari"	1
2	G'oya nima?	1
3	G'oyaning asosiy xususiyatlari va turlari	1

4-5	Ma'kura nima?	2
6-7	Taraqqiyot va ma'kura	2
8	MSNI № 1 test	1
9	Takrorlash	1
II chorak.		
10	Jamiyat rivoji va bunyodkor g'oyalar	1
11-12	Vayronkor g'oya va ma'kuralar	2
13	Bo'lim yuzasidan takrorlash	1
14	MSNI № 2 test	1
15-16	Mustaqillik va ma'naviyat. Ma'naviy qadriyatlar	2

I yarim yillik uchun MSNI larni o'tkazish jadvali

MSNI	MSNI-1 (1-chorak)	MSNI-2 (2-chorak)	
MSNI ni o'tkazish muddati	8-dars	14 dars	
MSNIni o'tkazish shakli	Test	Test	
Berilgan vaqti	40 daqiqa	40 daqiqa	
BKM elementlar soni	20 ta	20 ta	40 ta
NSIB	5 ball	5 ball	10 ball

I chorak.

MSNI-1. Test

Maqsad: Test orqali milliy istiqlol g'oyasi ta'limida olgan bilimlarini mustahkamlash, o'quvining siyosiy ongini o'stirishga erishish.

Testlar:

1. Tushuncha nima?

- A) voqea-hodisaga qarab ishi tutish
- B) voqea-hodisaning xususiyatlarini o'zida mujassam etadigan tasavvur
- C) voqea-hodisaga munosabat
- D) yangi jamiyat qurishda insonning roli
- E) hammasi to'g'ri

2. Tamoyil nima?

- A) qonun-qoidalar, qarashlar
- B) bilimni sinash
- C) voqea-hodisani anglab olish
- D) A va S javoblar to'g'ri
- E) to'g'ri javob yo'q

3. "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" deganda nimani tushunasiz?

- A) narsa hodisaning eng muhim xususiyatlari
- B) bir tarafga qarab yo'nalish
- C) mustaqillik g'oyasi va uni amalga oshirishning asosiy tushuncha va qoidalari, shu yo'nalishdagi bilim va tasavvurlar
- D) mustaqillik tizimidagi tushunchalar
- E) tamoyillar va tushunchalar

4. Ijtimoiy maqsad nima?

- A) ko'pchilikka tegishli bo'lgan narsa va hodisa
- B) insonning o'z oldiga qo'ygan maqsadi
- C) orzu-niyatlarning amalga oshishi
- D) shaxsiy fikr
- E) to'g'ri javob S va d javoblar to'g'ri

5. Qachon g'oya hosil bo'ladi?

- A) inson o'z maqsadini amalga oshirsa
 B) fikr odamlarning e'tiborini tortadigan, birlashtiradigan, harakatga undaydigan bo'lsa
 C) shaxsiy maqsadni ustun bo'lishi
 D) A va D javoblari
 E) A va C javoblari
- 6. Milliy deganda nimani tushunasiz?**
 A) faqat o'zbek millati yoki boshqa millat nazarda tutiladi
 B) bitta hududda yashovchi, bir mamlakatda yashovchi xalqqa tegishli narsalar
 C) ota-bobolarning milliy udumlari
 D) asriy an'analar
 E) xalqning ezgu maqsadlari.
- 7. Manfaat nima?**
 A) insonning maqsadga muvofiq bo'lgan talab va ehtiyojlarga javob beradigan holatidir
 B) insonning ko'rgan moddiy foydasi
 C) ma'naviy ozuqa olish
 D) C va D javoblar to'g'ri
 E) to'g'ri javob yo'q
- 8. G'oya qanday xususiyatlarga ega?**
 A) ko'pchilikni orzu-niyatlariga erishish uchun kurashish
 B) shaxsiy manfaatdan ko'ra ko'pchilikning manfaatini ko'zlash
 C) ozodlik tushunchasini anglash va uni saqlash
 D) o'ziga xos tizim hosil qilish, uyushtirish, safarbar etish, harakat manbai bo'lish
 E) barchasi to'g'ri
- 9. G'oyalarning qanday turlari mavjud?**
 A) aniq maqsad sari etaklaydigan g'oyalar milliy umumbashariy, diniy, dunyoviy, ilmiy, falsafiy g'oyalar
 B) insonlarni olg'a yoki orqaga boshlovchi g'oyalar, ilg'or, konservativ
 C) xalqning irodasi, manfaat va maqsadlarini qanchalik to'g'ri aks etishiga ko'ra turlari: asl, soxta, bunyodkor va vayronkor g'oyalar.
 D) insoniyat uchun qadri bo'lgan barcha g'oyalar
 E) A, B, C javoblar to'g'ri.
- 10. Orol muammosi qanday g'oya?**
 A) siyosiy
 B) umumbashariy
 C) ilmiy
 D) falsafiy
 E) konservativ
- 11. Terrorchilikka, giyohvandlikka qarshi, aqidaparastlikka qarshi kurash qanday g'oya?**
 A) ilmiy, siyosiy
 B) umumbashariy, siyosiy
 C) falsafiy, asl
 D) soxta, konservativ
 E) milliy, sinfiy
- 12. Mafkuraviy immunitet nima?**
 A) kasallikka qarshi kurashish
 B) soxta g'oyalarning mohiyatini tushunib olish
 C) ilg'or g'oyalar bilan yashash
 D) turli g'oyaviy ta'sirlarga qarshi sog'lom g'oyalar bilan kurashish
 E) konservativ g'oyalarni yoqlash
- 13. Insonning qalbida qanday kuchlar...**
 A) bunyodkorlik va vayronkorlik
 B) ezgulik va yaxshilik

- C) sotsializm va kapitalizm
 D) shovinizm va kosmopolitizm
 E) kommünizm va sotsializm
14. Bunyodkor g'oyalar qanday paydo bo'ladi?

- A) o'zaro kelishuvlarda
 B) yaxshi tarbiyadan
 C) insonlarning ezgu maqsadlaridan
 D) bilimdonlikdan
 E) diniy va dunyoviy bilimlarni yaxshi egallash

15. Vayronkor g'oya qanday g'oya hisoblanadi?

- A) inson qalbida salbiy intilishlarni uyg'otuvchi g'oya
 B) ezgu tushunchalarni soxtalashtiruvchi
 C) yovuz maqsadlar uchun foydalanuvchi g'oya
 D) xalq boshiga kulfat keltiruvchi g'oya
 E) barchasi to'g'ri

16. Diniy shaklda ham, dunyoviy shaklda ham namoyon bo'luvchi aqidaparastlik tufayli qanday yovuz kuchlar ishi zo'rayadi?

- A) giyohvandlik va terorchilik
 B) ekstremizm va terorchilik
 C) taksokomaniya va ekstremizm
 D) sotsializm va "tolibonlik"
 E) ateizm va terorchilik

17. Ateizm (dahriylik) nima?

- A) dinga aloqasi bo'lmagan maskura
 B) dunyoviy bilim bilan bogg'liq
 C) din ta'limotini tanqidiy o'rganadigan fan
 D) bolshevizm bilan bog'liq
 E) A, B, C javoblar to'g'ri

18. Bolshevizmning fojialari:

- A) 70 yillik tutqunlik
 B) sibr qurbonlari
 C) soxta kommunistik g'oyalar
 D) qatag'onlik qurbonlari
 E) barchasi to'g'ri

19. Bunyodkor g'oyalar:

- A) vatanparvarlik, mehnatsevarlik
 B) giyohvandlik, xalqparvarlik
 C) tinchlik, terorizm
 D) ota-onaga hurmat ustozni e'zozlash
 E) A va D javoblar to'g'ri

20. Aqidaparastlikka qarshi kurashuvchi kuch:

- A) hur fikrlik
 B) tenglik
 C) adolatlilik
 D) dinlarga hurmat
 E) millatlar do'stligi

Test javoblari

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	A	S	A	B	B	A	D	E	B	B	D	A	S	E	B	S	E	E	A

II chorak

MSNI-2. Test.

Maqsad: G'oyaviy dunyoqarashni shakllantirish.

Testlar:

1. E'tiqod nima?

- A) biror narsaga ishonch bilan qarash va shu asosida harakatlanishi
- B) o'z do'stiga ishonish
- C) ertangi kunga ishonish
- D) farzandning kelajagiga ishonish
- E) hammasi to'g'ri

2. Dunyoqarash nima?

- A) olingan chuqur bilim
- B) odamlarning narsa-odisaga munosabati
- C) haqiqatni tan olish
- D) e'tiqod ongda, dunyoqarash qalbida
- E) inson tili orqali

3. E'tiqod va dunyoqarash insonda qanday shakllanadi?

- A) e'tiqod va dunyoqarash faqat qalbda shakllanadi
- B) ongda shakllanadi
- C) e'tiqod qalbda, dunyoqarash ongda shakllanadi
- D) e'tiqod ongda, dunyoqarash qalbda shakllanadi
- E) inson tili orqali

4. Soxta mafkura qanday?

- A) odamlarni o'z g'oyasiga ishontirib, haqiqatni yashirgan, insonlarni teskari ishlarga boshlagan mafkura
- B) faqat haqiqatni yoqlagan
- C) e'tiqod uchun kurashgan
- D) ertangi kunga ishonch beruvchi
- E) barchasi to'g'ri

5. Aqida nima?

- A) qoidalar
- B) ko'nikmalar
- C) yangi dunyoqarash
- D) hozir qo'llanmaydi
- E) diniy va dunyoviy bilimlar

6. Hozirgi kunda o'rta asr qonun-qoidalarini o'rganmoqchi bo'lgan, taraqqiyot uchun to'sqinlik qilayotgan mafkura nomi?

- A) kommunizm
- B) kapitalizm
- C) konfutsiylik
- D) aqidaparastlik
- E) budparastlik

7. Taraqqiyot nima?

- A) yagona g'oyani doimo ilgari surish
- B) millatning o'sib borishi
- C) muttasil olg'a intilish, rivojlanish
- D) shaxsni shakllantirish
- E) yangi mafkuralarning paydo bo'lishi

8. Konservativ mafkura:

- A) taraqqiyotga xizmat qiladi

B) eskilikni yoqlaydi
C) taraqqiyotga to'sqinlik qiladi

D) A va C javoblar to'g'ri

E) B va C javoblar to'g'ri

9. Taraqqiyotga qanday yovuz kuchlar to'sqinlik qiladi?

A) shovinizm, sotsializm

B) kapitalizm, kommunizm

C) diniy qarashlar

D) dunyoviylik

E) aqidaparstlik, terrorchilik

10. O'zbek millatiga xos sifatlar:

A) mehmondo'stlik

B) odoblilik

C) menatsevarlik

D) samimiylik

E) barchasi to'ri

11. Milliylik deganda nimani tushunasiz?

A) yagona vatanga yashab turib, shu ering ezguli g'oyalari bilan yashash

B) faqat millatning o'ziga xos bo'lishi kerak

C) boshqa millat egalarga xos emas

D) o'z millatining ravnaqi uchun kurashish

E) hammasi to'g'ri

12. O'zbek millati uchun eng muqaddas tuyg'u:

A) oilaga muhabbat tuyg'usi

B) Vatan tuyg'usi

C) farzandlarga muhabbat

D) o'z kasbini sevis

E) do'stlik tuyg'usi

13. Rivojlanish qanday ko'rinishlarda namoyon bo'ladi?

A) texnik taraqqiyot

B) ilmiy taraqqiyot

C) madaniy taraqqiyot

D) ma'naviy taraqqiyot

E) barchasi

14. Insonning ma'naviy olami nima orqali ko'rinadi?

A) tarbiyasi

B) kiyinishi

C) kimning farzandi ekanligi

D) o'zini tutishi

E) barchasi to'g'ri

15. Xalqimiz ezgulikka erishish va uni doimo saqlab qolish uchun nima qilishi kerak?

A) quyidagilarning barchasi

B) doimo xushyor va ogoh bo'lish

C) adolatli bo'lish

D) ulg'a qarab borish kerak

E) qiyinchiliklarni yengish kerak

16. Millat ruhi nimada ko'rinadi?

A) xalqning doimiy an'analariga hurmat

B) urf-odatlarni e'zozlash, Vatanga muhabbat

S) oila, jamoaga mehribonlik

D) madaniy boyliklarni asrash

E) a, b, c, d javoblar to'g'ri

17. Milliy iftixor tuyg'usi nima?

A) o'z milliy mansubligidan faxrlanish

B) o'zlikni anglash

C) boy tarix, meroslardan g'ururlanish

D) o'z millatini boshqa millatdan ustun qo'yish

E) a, b, c javoblar

18. Mustaqilligimizni ifodalovchi ramzlar:

A) Konstitutsiya, davlat gerbi

B) davlat bayrog'i, madhiyasi

C) mudofaa kuchlari, milliy valyutasi

D) a va b javoblar to'ri

E) barcha javoblar to'g'ri

19. O'zbekiston Respublikasi mustaqiligi Deklaratsiyasi qachon e'lon qilingan:

A) 1991 y 1 sentyabr

B) 1991 y 31 avgust

S) 1991 y 2 sentyabr

D) 1991 y 3 sentyabr

E) 1991 y 21 oktyabr

20. O'zbekiston Respublikasi davlat gerbi qachon qabul qilingan?

A) 1992 y 2 iyul

B) 1991 y 18 noyabr

C) 1991 y 1 sentyabr

D) 1989 y 21 oktyabr

E) 1993 y 2-3 sentyabr

Test javoblari

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

20	Amaliy mashg'ulot. Jinoyat va jazo	1
21	Inson va tabiat	1
22	Amaliy mashg'ulot. Ekologik sud	1
23	Insoniy fazilatlar	1
24	Amaliy mashg'ulot. Insonparvarlik, mehr-muruvvat tuyg'usi	1
25	MSNI-3. Test	1
26	O'tilganlar yuzasidan mustahkamlash	1
4-chorak		
27	San'at kundalik hayotimizda. San'atning mohiyati	1
28	Xulq odob ma'naviyat negizi	1
29-30	Do'stlik va o'rtoqlik. Kamatarlik, kibru-havo va manmanlik	2
31	Amaliy mashg'ulot. Munozara	1
32	Muloqot madaniyati. 1. Muloqot nima? 2. Sir saqlash	1
33	Amaliy mashg'ulot. Guruhlarga bo'linib, musobaqa uyushtirish. MSNI-4. Test	1
34	O'tilganlarni takrorlash	1

2-yarim yillik uchun choraklik MSNI larni tekshirish jadvali

MSNI	MSNI-3 (3-chorak)	MSNI (4-chorak)	
MSNI ni o'tkazish muddati	25 dars	33 dars	
MSNI ni o'tkazish shakli	Test	Test	
Berilgan vaqti	40 daqiqa	40 daqiqa	
BKM elementlar soni	20 ta	20 ta	40 ta
NISB	5 ball	5 ball	10 ball

III chorak

MSNI-3 Test

Maqsad: Test orqali o'quvchilar bilimini aniqlash yoki yozma ish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini o'zlashtirish.

Testlar

1. Vatanparvarlik nima?

- A) vatanga muhabbat
- B) do'stlarga muhabbat
- C) vatanda yashash
- D) vatan so'zini ardoqlash
- E) vatanni himoya qilish

2. "O'quv qunt beradi, bilim sharaflon-shon. Shu ikkovi tufayli ulug'dir inson". Bu kimning so'zlar?

- A) Yusuf Xos Hojib
- B) A.Navoiy
- C) H.Olimjon
- D) A.Oripov
- E) Bobur

3. I. Karimov qaysi nutqida ta'lim-tarbiya tizimi haqida fikr bildiradi?

- A) "O'zbekiston XXI asrga intilmoqda"
- B) "Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori"
- C) "Barkamol avlod orzusi"
- D) "Olloh qalbimizda"
- E) "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir"

4. Qanday kishilar ko'proq hurmatga sazovor?

- A) bilimli kishilar
- B) boy kishilar
- C) sergap kishilar
- D) hazilkash kishilar
- E) barchasi to'g'ri

5. "Beshikdan qabrgacha ilm izla" hikmatli so'z nimaga da'vat qiladi?

- A) ko'p o'qishga
- B) bilimli bo'lishga
- C) bilim olishni doimo amalga oshirish
- D) hech qachon ilm olishni to'xtatmaslik
- E) C va D javoblar to'g'ri

6. Huquqiy madaniyat nima?

A) qonunni yaxshi bilish, ulardan o'z o'rnida foydalanish, axloq-odob bilan ularga rioya qilish

B) o'z haq-huquqlarini anglash

C) qonunga rioya qilish

D) qonunlardan o'z o'rnida foydalanish

E) qonunni yaxshi bilish

7. Huquqiy madaniyat tushunchasi necha turga bo'linadi:

A) huquqiy ong, huquqiy bilim, huquqiy qadriyat, huquqiy me'yor, huquqiy an'ana va shuningdek, huquqiy faoliyatga bo'linadi

B) huquqiy faoliyat, huquqiy me'yor

C) huquqiy bilim, huquqiy faoliyat

D) huquqiy madaniyat, huquqiy bilim

E) huquqiy faoliyat, huquqiy an'ana

8. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi necha bo'limdan iborat?

A) 6 bo'lim

B) 5 bo'lim

C) 4 bo'lim

D) 7 bo'lim

E) 8 bo'lim

9. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi necha bob, nechta moddadan iborat?

A) 126 modda, 28 bob

B) 128 modda, 26 bob

C) 128 modda, 27 bob

D) 127 modda, 26 bob

E) B va S javoblar to'g'ri

10. G'oya inson tafakkuri mahsuli?

A) u shaxsiy munosabatni emas, ijtimoiy maqsadni bildiradi

B) u shaxsiy maqsadni bildiradi

C) u shaxsning orzu-intilishlarini bildiradi

D) u tarixni bildiradi

E) barcha javoblar to'g'ri

11. "O'zingga ravo ko'rganni boshqalarga ham ravo ko'r". Bu nima?

A) hadis

B) maqol

C) hikmatli so'z

D) donolar so'zi

E) she'rdan olingan

12. Eng yuksak fazilat:

A) insoniylik

B) mehnatsevarlik

C) ishbilarmonlik

D) vatanparvarlik

E) mehmondo'stlik

13. Farzandning eng asosiy burchi:

A) ota-onani ardoqlash

B) ularni e'zozlash

C) qariganda suyanchiq bo'lish

D) ota-onaning faxri bo'lish

E) barchasi to'g'ri

14. Atrof-muhit to'g'risida chuqur bilimga, tabiatni asrash tuyg'usiga ega bo'lish, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik ko'rsatish, tabiat zahiralari bilan oqilona foydalanish, ularni ko'paytirish uchun qayg'urish xususiyati nima deb ataladi?

- A) huquqiy madaniyat
- B) ekologiya madaniyati
- C) madaniy meros
- D) axloqiy madaniyat
- E) madaniy yodgorlik

15. "Tabiatni muhofaza qilish" to'g'risidagi qonun qachon qabul qilingan?

- A) 1992 y 8 dekabr
- B) 1992 y 9 dekabr
- C) 1992 y 10 dekabr
- D) 1992 y 19 dekabr
- E) 1991 y 9 dekabr

16. Ekologiyaga oid qanday ishlar amalga oshirilgan?

- A) "Sog'lom avlod" davlat dasturi tuzilgan
- B) "Ekologiya ta'lim-tarbiya konsepsiyasi" ishlab chiqildi
- C) "Ekosan" jamg'armasi tuzildi
- D) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan ekologiyaga oid ko'plab hujjatlar qabul qilindi
- E) barcha javoblar to'g'ri

17. Tabiatga muhabbat nimadan boshlanadi?

- A) tabiatni tushunishdan
- B) uning go'zalliklarini anglashdan
- C) tabiat bilan munosabatga kirishishdan
- D) suvni isrof qilmaslik
- E) a, b, c javoblar to'g'ri

18. Orolni asrash muammosi g'oyaning qaysi bir turiga ta'aluqli?

- A) umumbashariy g'oya
- B) ilmiy g'oya
- C) diniy g'oya
- D) falsafiy g'oya
- E) siyosiy g'oya

19. San'atning qanday turlari mavjud?

- A) teatr, arxitektura, haykaltaroshlik
- B) musiqa, raqs, qo'shiqchilik, adabiyot
- C) televideniye, kino, rang-tasvir
- D) xalq amaliy san'ati
- E) hamma javoblar to'g'ri

20. Go'zallikni his qilish bu...

- A) estetik tuyg'u
- B) ichki tuyg'u
- C) tashqi olamni his qilish
- D) rasm chizish
- E) go'zal insonlar bilan bo'lish

Test javoblari

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
A	A	B	A	E	A	A	A	B	A	A	A	E	B	B	E	E	A	E	A

IV chorak

MSNI-4. Test.

MSNI-4 da tekshirilishi lozim bo'lgan BKMLar soni 20 ta.

Testlar:

1. Xulq-odoblilik g'oya turlarining qaysi birida va qanday vosita orqali ochib beriladi?

- A) badiiy g'oya, badiiy adabiyot orqali ochiladi
- B) ilmiy g'oya, axborot vositalari orqali
- C) diniy g'oya, diniy kitoblar orqali
- D) A, C javoblar
- E) barcha javoblar to'g'ri

**2. Do'st bilan obod uying, gar bo'lsa u vayrona ham,
Do'st qadam qo'ymas esa, vayronadir koshona ham.**

Ushbu misralar kimning qalamiga mansub?

- A) A. Oripov
- B) E. Vohidov
- C) Zulfiya
- D) Habibiy
- E) CHustiy

3. Insonlar orasidagi maqsad va qarashlar birligi, qiziqish, maslak va manfaatlar yaqinligi, o'zaro bir-birini tushunish bu qanday insoniy fazilatga kiradi?

- A) do'stlik
- B) samimiylik
- C) g'amxo'rlik
- D) mehr-oqibat
- E) kamatarlik

4. Do'stning haqiqiy do'stligini qanday bilish mumkin?

- A) boshga ish tushganda
- B) yaxshi kunlarda
- C) doimo yoningda tursa
- D) aytilgan siringni saqlay olsa
- E) A va D javoblar

5. Nima do'st emas?

- A) boylik
- B) xursandchilik
- C) sinfdoshlik
- D) qo'ni-qo'shnilar
- E) hurmat-e'tibor

6. Do'st bo'lsa ham, unga nimalarni aytavermaslik kerak?

- A) ichki sirni
- B) oilaviy sirni
- C) xizmat sirni
- D) puling borligi yoki yo'qligini
- E) javoblarning barchasi

7. Insoning o'z atrofidagilarga va o'z-o'ziga munosabatda ortiqcha izzat-ikrom, alohida ehtirom talab qiladigan axloqiy xislati qanday nomlanadi?

- A) manmanlik
- B) kamtarlik
- C) hurmattalab
- D) soddalik
- E) kamgaplik

8. Insonning o'ziga, o'z qobiliyatiga ortiqcha baho berish illati:

- A) kibru-havo, dimog'dor
- B) maqtanchoqlik
- C) mehnatsevarlik
- D) ko'p o'qish
- E) mensimaslik

9. Manmanlik qaysi kitoblarda qoralanadi?

- A) Qur'oni Karim
- B) ertak kitoblarda
- C) badiiy adabiyotlarda
- D) Hadisu shariflarda
- E) a, c, d javoblar

10. Do'st tanlash, xushmuomalalik haqida Kaykovusning qasi asarida fikr bayon etilgan?

- A) "Qobusnoma"
- B) "Xibatul-haqoyiq"
- C) "Hikmatlar xazinasi"
- D) "Hayrat ul-abror"
- E) "Al-adab-al-mufrat"

11. Muloqot madaniyati nimalarda namoyon bo'ladi?

- A) insonning ma'naviy qiyofasi
- B) uning tashqi ko'rinishi
- C) xatti-harakati
- D) xulq-atvori
- E) barcha javoblar to'g'ri

12. Muloqot tor ma'noda kechganda, ikki yoki undan ziyod odam orasida mantiqiy aloqada ko'rinadi. Bu qanday amalga oshadi?

- A) ikki odam so'zlaganda ular orasidagi munosabatni yaxshilashga xizmat qiladi
- B) bir-birlarini yaxshi bilib olish imkoniyatiga ega bo'ladilar
- C) boshqalarning o'zlari haqidagi aytgan fikrlarini bilib oladilar
- D) o'zlaridagi kamchiliklarini tuzatish imkonini beradi
- E) barcha javoblar to'g'ri

13. Muloqot keng ma'noda qo'llanishida nima nazarda tutiladi?

- A) xalqlar, davlatlar, turli sivilizatsiyalar o'rtasidagi o'zaro fikr almashish
- B) do'stlarning diydorlashib suhbat qurishi
- C) qarindosh-urug'larning munosabati
- D) o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot
- E) oiladagi muomala

14. Muloqot shakllari:

- A) nutqqa asoslangan muloqot
- B) tabiat bilan muloqot
- C) xat orqali muloqot
- D) imo-ishorali muloqot
- E) hamma javoblar to'g'ri

15. Eng samimiy, sof muloqot qayerda, kimlar orqali amalga oshiriladi?

- A) maktabda, sinfdoshlar, ustozlar bilan
- B) uyda, ota-ona, farzand bilan
- C) bozordagi munosabat
- D) transportdagi muloqot
- E) mehmondorchilikda

16. Muloqot jarayonida suhbatlashishdagi yuqori mahorat:

- A) ko'p gapirish
- B) hammani kuldirish
- C) sirni aytmaslik
- D) kam gapirish
- E) o'zini yerga urdirmaslik

17. Katta odamlar muloqotga kirganda:

- A) ularning gapiga quloq solmay, gapga aralashmaslik kerak
- B) o'z fikrini albatta bildirish
- C) suhbatni bo'lmaslik
- D) suhbatdoshing suhbatini tinglash
- E) so'kinmay gapirish kerak

18. Kamgap odamlar muloqotga kirganda:

- A) ular yaxshi tinglovchilar
- B) o'z fikrlarini bir og'iz so'z bilan ifoda eta oladilar
- C) ular sergap kishilar bilan do'stlashmaydilar
- D) ularning do'sti kam bo'ladi
- E) hamma javoblar to'g'ri

19. Oilada muloqot madaniyati:

- A) ota-ona munosabati
- B) ota va o'g'il munosabatida
- C) ota va farzadlar munosabatida
- D) o'zaro hurmatda namoyon bo'ladi
- E) barcha javoblar to'g'ri

20. O'ylamay gapirish oqibati:

- A) do'sti kamayadi
- B) hamma qochadi
- C) hurmat pasayadi
- D) ko'pchilikka yoqadi
- E) A, B, C javoblar

Test javoblari

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
D	B	A	E	A	E	B	A	E	A	E	E	A	E	B	S	A	E	E	E

**3 – masala bayoni: “Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari”
faning (7 sinf) tarbiyaviy ahamiyati**

Ma'naviyatning mohiyati va vazifasi yurtboshimizning “Ma'naviyat insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch-qudratidir. U yo'q joyda hech qachon baxt-saodat bo'lmaydi” degan ta'riflarida o'z ifodasini topgan.

“Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari” fanining predmeti mustaqil taraqqiyot jarayonida insonning e'tiqodini, dunyoqarashi, tafakkuri, xarakteri va fazilatalirini shakllantiradigan, ularga ta'sir etadigan ma'naviy-mafkuraviy asoslarni o'rganishdan iborat.

Milliy istiqlol g'oyasining asosiy tushuncha va tamoyillari, mustaqillik yillarida to'plangan bilim va tajribamiz, xalqimizning boy ma'naviyati, milliy va umumbashariy qadriyatlar, zamonaviy taraqqiyot yutuqlari ana shu ma'naviy-ma'rifiy asoslarni tashkil etadi.

“Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari” fanining asosiy maqsadi g'oya, g'oyalarning turlari, mafkura, milliy istiqlol g'oyasining asosiy tamoyillari, olijanob fazilatlar,

oila, maktab tarbiyasi, komillik bilan bog'liq tushuncha va tasavvurlarni shakllantirishga qaratilgan. Uning asosiy vazifasi esa ma'naviyat, g'oya va mafkura haqidagi tushunchalarni, milliy istiqlol g'oyasi tamoyillarini ma'rifiy yo'llar bilan singdirish, yuksak fazilatlarini, e'tiqod, dunyoqarash va mafkuraviy immunitet asoslarini, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, yosh avlod qalbida bo'shliq vujudga kelishiga yo'l qo'ymaslikdan iboratdir.

"Milliy istiqlol va ma'naviyat asoslari" fani esa xalqimizning urf-odat hamda an'analari, milliy va umumbashariy qadriyatlar, odamlarning ongu tafakkuridagi o'zgarishlarni anglashda, axborotlar orqali kuchayib borayotgan hozirgi murakkab davrda to'g'ri yo'lni tanlab, ogoh bo'lib yashashga o'rgatadi.

Ma'naviyatimizning yagona bir manbaa bo'lgan ilm-fan sohasidagi yutuqlarini ham jahon ahli tan oladi. Yurtimiz shuhratini olamga yoyayotgan alloma boblarimizning nomlari sizga yaxshi tanish.

Milliy qadriyatlar millat va xalqning o'zi bilan birga asrlar, ming yilliklar mobaynida shakllanib, takomillashib boradi. Shuning uchun ularga xalqning orzu-intilishlari, ruhiyati va tafakkuri, hayotiy falsafasi, turmush tarzi to'liq mujassam bo'ladi.

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining asosiy maqsadi insonlarni millati, tili va dinidan qat'iy nazar, birlashtiradi, ularning barchasida yagona Vatanga mansublik tuyg'usini shakllantiradi va mustahkamlaydi. Bizning yurtimiz fuqarolari ham o'zlarini yagona yurt farzandlaridek his etadi.

X u l o s a

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, milliy istiqlol g'oyasining asosiy tushuncha va tamoyillari mamlakatimiz mustaqilligi, xalqimizning ozodlik va yangi jamiyat qurish yo'lidagi orzu-intilishlarini mujassam etgan, milliy g'oya bilan bog'liq barcha bilim va tushunchalarni qamrab oladi. Bu bilim va tushunchalar Prezident Islom Karimov asarlari asosida tayyorlangan "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" risolasida o'z aksini topgan. Shuning uchun, "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining nazariy asosi haqida gap ketganda avvalo ana shu risolani tilga olamiz. Ushbu risola 2000 yilda tayyorlanib chop etilgan. Risola 5 ta bobdan iborat bo'lib, "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining barcha mavzulari ana shu risolaning ma'no-mazmunidan kelib chiqqan holda yozilgan.

Demak, "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani mustaqil dunyoqarash va ko'nikmani, sog'lom tuyg'u va tasavvurlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Buning uchun biz avvalo yaxshi o'qishimiz va olgan bilimlarimizni takrorlab borishimiz zarur.

3-mavzu yuzasidan tayanch tushunchalar.

Fan bo'yicha o'quv rejasi, kalendar, tematik reja, reja konspekti, fanning tarbiyaviy ahamiyati, ko'rgazmali qurol, Domino o'yini, Zakovat mashqi, hikmatli so'zlar, hadislar, kraşsvord.

3-mavzu yuzasidan savollar.

1. 7 sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" darsligi 1 yilda necha soatga mo'ljallangan?
2. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishdan maqsad.
3. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining vazifasi nimadan iborat?
4. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani (7 sinf)ning tarbiyaviy ahamiyati nimadan iborat?

5. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining metodologik asosini nima tashkil qiladi?

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov I.A. "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li". T. "O'zbekiston", 1992 y.
2. Karimov I.A. "Istiqlol va ma'naviyat". T. "O'zbekiston", 1994 y.
3. Karimov I.A. "Amir Temur-faxrimiz, g'ururimiz". T. "O'zbekiston", 1996 y.
4. Karimov I.A. "Jamiyatimiz mafkurası xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin". T. "O'zbekiston", 1998 y.
5. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T. "O'zbekiston", 2008 y.
6. O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi to'g'risidagi hujjatlar. T. "O'zbekiston", 1991 y.
7. Axloq-odobga oid hadis namunalari. T. Toshkent, 1990 y.
8. A. Fitrat. "Oila". T. "Ma'naviyat", 1999 y.
9. Kaykovus "Qobusnoma". T. "O'qituvchi", 1986 y.
10. M. K. Oripova, S. S. Raupov "Mustaqillik va komil inson" Buxoro 2004 yil.
11. M. Qarshiboev, S. Nishonova, O. Musumonova, R. Qo'chqorovlarning 7-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari". T. "Ma'naviyat", 2006 y.
12. B. Ziyomuhammadov, Sh. Abdullaeva. Ilg'or pedagogik texnologiya: Nazariyasi va amaliyoti, "Ma'naviyat asoslari" darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. T. Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti. 2001 yil.
13. A. S. Jo'raev (to'plovchi). "Ta'limning interfaol usullari". Buxoro 2006 yil

4-Mavzu: 8-sinfda o'rganiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" o'quv fanining mazmuni va ta'lim – tarbiyaviy vazifalari.

REJA:

1. 8-sinfda o'rganiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" kursining mazmuni, fan bo'yicha o'quv rejasi, kalendar va tematik reja, reja konspekti.
2. 8-sinfda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'rganishning tarbiyaviy vazifalari.

Kirish

8- sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani 2 qismdan iborat. Uning 1-qismi milliy istiqlol g'oyasi, asosiy tushuncha va tamoyillari bilan bog'liq bilimlarni qamrab oladi 2-qismi esa ma'naviyat asoslarini o'rganadi.

"*Milliy istiqlol g'oyasi*" – iborasi tarkibidagi "*milliy*" so'zi biror bir hudud yoki mamlakatga mansublikni bildiradi.

"*Istiqlol*" so'zi – mustaqillik degan ma'noni bildiradi.

"*G'oya*" so'zi – aniq maqsad-muddaoni ifoda etadigan fikrni anglatadi.

2-qismi esa "*Ma'naviyat asoslari*" iborasida "ma'naviyat" so'zi "ma'no", "ma'ni" degan so'zlarning ko'plik ma'nosini anglatadi. Ma'naviyat faqat odamga xos bo'lgani uchun ma'naviyat deganda insonni ma'noli, aniq maqsadga qaratilgan hayoti va faoliyatini anglatadi.

Ma'nisiz xatti-harakatlarni, masalan, aqli zaif, nodon yoki es-hushini yo'qotgan odamning qiliqlarini ma'naviyat deb bo'lmaydi.

"Ma'naviyat asoslari" deganda, inson hayotining ma'no-mazmunini tashkil etadigan harakat va hodisalar, an'ana va qadriyatlar tushuniladi. Mehr-oqibat, odob-axloq, ota-ona, oila, do'st-birodar, ustoz-murabbiy, xalq va Vatanga sadoqat, yaratganga e'tiqod, go'zal nutq, sog'lom fikr, yuksak tafakkur va aql-idrok, yaxshilik, go'zallik, ezigulik manbai bo'lgan barcha harakat va hodisalar an'ana va qadriyatlar ma'naviyat asoslarini tashkil etadi. Chunki ularning barchasi odamzod hayotiga ma'no-mazmun baxsh etadi, insonning ma'naviy mohiyatini boshqa jonzotlardan ajratib turadi.

Prezidentimiz I.A.Karimov ta'bin bilan aytganda: "Ma'naviyat asoslarining asosi, ya'ni insonni hayot asosi deb biladigan bo'lsak, shu asosga ma'no-mazmun baxsh etib turadigan ne'mat ma'naviyatdir".

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini chuqur bilish uchun biz ana shu fanlarni yaxshi o'qigan bo'lishimiz lozim. Chunki shakl va ma'no bir-biriga uzviy bog'liq bo'lgani kabi, insonning moddiy hayoti bilan ma'naviy hayoti ham, bu boradagi bilim va tasavvurlari ham o'zaro mushtarak va bir butundir. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani O'zbekiston xalqining mustaqil taraqqiyoti yo'lidagi maqsad-muddolari, orzu-mulohishlarini aniq ifoda etadigan fikrlar, tasavvur va qarashlar hamda ularni amalga oshirish tizimini, odamzod hayotiga ma'no baxsh etadigan, insonning ma'naviy mohiyatini tashkil etadigan bilimlar majmuasidan saboq beradi. Bu fanning maqsadi ana shu bilimlarni zamon talablari asosida har tomonlama puxta o'rganib o'quvchilarning his-tuyg'u va tasavvuriga moslab tushuntirishdan iborat. Bu fan bugungi dunyo, taraqqiyot, g'oya va mafkura. inson, xalq hamda jamiyatning milliy qadriyatlariga oid bilimlar asosida o'z Vatani e'tiqod bilan savadigan, ona xalqiga siddiqdildan xizmat qiladigan yuksak dunyoqarashli insonlarni tarbiyalashga ma'naviy-mafkuraviy jihatdan hissa qo'shadi.

Birinchi masala bayoni: 8-sinfda o'rganiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" kursining mazmuni, fan bo'yicha o'quv rejasi, kalendar va tematik reja, reja konspekti.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan 1 soatlik darsning konspekti

Dars maqsadi:

Ta'limiy – o'quvchilarning ilmiy bilimlarini oshirish, tarixiy faktlar bilan tanishtirish.

Tarbiyaviy – o'quvchilarning milliy bayramlarni e'zozlashi

Rivojlantiruvchi – O'quvchilar ongida faxr, iftixor tuyg'ularini shakllantirib, to'g'ri va tiniq fikrlashga o'rgatish.

Darsning tipi – Aralash

Darsning turi – An'anaviy dars

Darsning uslubi – og'zaki, yozma, amaliy ko'rgazmali

Darsning usuli – savol-javob, suhbat, o'yin

Darsning jihozi – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" darsligi, Prezident asarlari

Darsning borishi – Tashkiliy qism: sinf xonasini tozaligini ko'zdan kechirib, navbatchi axboroti tinglanadi.

O'quvchilardan siyosiy axborot tinglanadi. Keyin o'tilgan mavzu so'raladi. Uyg'a vazifa tekshiriladi. O'tilgan mavzuga xulosa qilinadi va yangi mavzu bilan bog'lab ketiladi.

Yangi mavzu bayoni:

Mavzu: Navro'z tarixi va odobnomasi

Reja:

1. Navro'z bayramining nishonlanishi
2. Navro'z-uyg'onish va yasharish fasli
3. Navro'z Sharq mamlakatlarining umumxalq bayrami

Mavzuning qisqacha bayoni:

Navro'z – mehr-muruvvat, insonparvarlik, insonlarni ruhan birlashtiruvchi bayramdir. Barcha zamonlarda Navro'z orqali xalqning ma'naviy dunyosi namoyish etilgan, turmush tarzi, orzu-o'ylari, go'zallikka, nafosatga bo'lgan munosabatlari ifodalangan. Ushbu xosiyatli bayramni nishonlashning o'ziga xos tomonlari mavjud bo'lib, ular davrlar o'tishi bilan mazmunan boyib, takomillashib kelmoqda. Navro'z bayrami munosabati bilan mamlakatlararo urush-janjallar to'xtatilgan, urushganlar yarashgan, gina-kuduratlar unutilgan. Ota-ona, qarindosh-urug', keksalar, kasalmandlar sovg'a-salomlar bilan yo'qlangan, yangi kiyimlar kiyilgan, turli-tuman Navro'z taomlari tayyorlangan. teatr tomoshalari tashkil etilgan.

Navro'z mehnat bayramidir. Bu kun dehqon yer chopib, ekin ekib, dehqonchilik faoliyatini boshlaydi.

Navro'z mehr-oqibat, insonparvarlik bayramidir.

Navro'z yashnash, yasharish bayrami, tabiatning uyg'onishi bilan bog'liq yangi kunning boshlanishidir.

"Navro'z" fors so'zi bo'lib, "yangi kun" degan ma'noni bildiradi. 21 mart-kecha va kunduz tenglashgan kun, yangi yil, ya'ni Navro'z bayrami sifatida Sharq xalqlari tomonidan keng nishonlanadi. Navro'z bayrami bolalar uchun olam-olam quvonch, shodlik keltiruvchi tantanadir. Ushbu tantanaga yosh bolalar alohida tayyorgarlik bilan keladilar. Bolalar uchun Navro'z udumlari, an'analari va rasm-rusumlari juda qiziqarli bo'lib, diqqat bilan kuzatadilar, o'zlari zavq-shavq bilan unda ishtirok etishga harakat qiladilar.

Navro'z ne'matlari – sumalak, halim, ko'k somsa, bahorda o'sadigan shifobaxsh o'simliklar, sedonaning inson salomatligiga naf keltirishi, Navro'z solnomasi haqida tasavvur hosil qilinadi. Bu bayram mazmun-mohiyati bilan Sharq xalqlarining eng yaxshi an'analarini o'zida mujassam etadi. Bayram tantanalari Respublikamizning barcha viloyatlari, tumanlari, mahallalari, qishloqlari, korxona va tashkilotlari hamda oilalarda katta tayyorgarlik bilan o'tkazila boshlanadi.

Dunyoning 50dan ortiq mamlakati xalqaro telekanal orqali ushbu bayram tantanalarini tomosha qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Navro'z tantanalarida mamlakatimizda istiqomat qilayotgan 130dan ortiq millat vakillari, respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan turli mamlakatlar elchixonalari vakillari, jurnalistlar va mehmonlar qatnashadi. Navro'z Sharq xalqlarining umrboqiy ma'naviy qadriyatlaridan biridir. Bu bayram necha ming yillik tarixga ega.

Dars davomida lirik chekinish qilinadi. Bunda o'quvchilar Navro'z haqida she'r yoki hikoya aytib beradilar. Keyin "Zakovat mashqi" o'tkaziladi.

Bunda:

N	A	V	R	O'	Z

1. G'azal mulkingining sultoni (Navoiy)
2. Qadimgi yozma manbalardan biri (Avesto)
3. Insonning kindik qoni to'kilgan makon (Vatan)
4. Yolg'on so'zining antonimi (Rost)
5. Respublikamizning, ya'ni davlatimizning rasmiy nomi (O'zbekiston)
6. O'zbek hunarmandchiligi turi

Xulosa: Navro'z bayrami milliy umumxalq bayrami sifatida nishonlanadi. Navro'z mehr-oqibat, insonparvarlik bayramidir. Bu bayramni axloqiy, ruhiy, ekologik, tarbiyaviy ahamiyati katta.

Baholash:

Uyga vazifa: Navro'z haqida umumiy ma'lumotlar yig'ib kelish.

Tayanch so'zlar: Navro'z, an'ana, urf-odat, Sharq xalqlari.

Mualiflar: M.Qarshiboyev, S.Nishonova, O.Musurmonova. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari", 3-nashri, 2003 yil.

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan 8-sinf uchun tematik reja:

№	Mavzular	Soat
1.	Kirish	1
2.	Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari fanining metodologik asoslari	1
3.	Milliy istiqlol mafkurasining tarixiy ildizlari va ma'naviyat asoslari	1
4.	Milliy istiqlol mafkurasining mazmun mohiyati	1
5.	Milliy istiqlol g'oyasi mafkurasining bosh g'oyasi – Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot	1
6.	Milliy istiqlol mafkurasining asosiy g'oyalari bunyodkor g'oyalar majmuasidir.	1
7.	Yurt tinchligi, xalq farovonligi g'oyasi, Vatan ravnaqi, komil inson g'oyasi.	1

8.	1-MSNI. Test	1
9.	O'tilgan mavzularni mustahkamlash	1
10-11.	Ijtimoiy hamkorlik, millatlararo totuvlik	1
12-13.	Dinlararo bag'rikenglik – tolerantlik	2
14.	2-MSNI. Ijodiy insho	1
15-16.	Bo'lim yuzasidan takrorlash	2
II. Ma'naviyat asoslari		
17-18.	Ma'naviy barkamollik – insoniylik ziynati	2
19-20.	Vatq mezon. Bo'sh vaqtdan unumli foydalanish.	2
21.	Shaxsiy gigiyena talablari	1
22.	Yoshlar va kiyinish odobi	1
23-24.	Milliy bayram va an'analarimiz – tarixiy qadriyat	2
25.	3-MSNI. Ijodiy insho	1
26.	Navro'z tarixi va odobnomasi	1
27.	O'tilgan mavzularni mustahkamlash	1
28-29.	Ichkilikbozlik, kashandalik va giyohvandlik aqliy hamda jismoniy kamolot kushandasi	2
30.	Mavzu yuzasidan amaliy mashg'ulot	1
31.	"Xotira va qadrlash" kuni - o'zaro mehr-oqibat namunasi	1
32.	Mavzu yuzasidan amaliy mashg'ulot.	1
33.	4-MSNI. Test	1
34.	O'tilgan mavzularni mustahkamlash	1

**8-sinf uchun "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan
MSNI o'tkazish jadvali**

	1-MSNI	2-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	8-dars	14-dars
MSNI o'tkazish shakli	Test	Ijodiy insho
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	20	14
NISB	5	5
	3-MSNI	4-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	25-dars	33-dars
MSNI o'tkazish shakli	Ijodiy insho	Test
Belgilangan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	12	25
NISB	5	5

8-sinf uchun "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan mavzular.

1. Ma'naviy barkamollik – insoniylik ziynati
2. Vaqt mezon, bo'sh vaqtdan unumli foydalanish

3. Shaxsiy gigiyena talablari
4. Yoshlar va kiyinish odobi
5. Milliy bayram va an'analarimiz tarixiy qadriyat
6. MSNI № 3 ijodiy insho. Sog'lom avlod millat ko'rki.
7. Navro'z tarixi va odobnomasi
8. Ichkilikbozlik, kashandalik, giyohvandlik, aqliy va insoniy, jismoniy kamolot kushandasi
9. Xotira va qadrlash kuni o'zaro mehr-oqibat namunasi
10. MSNI № 4 Test.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T.: "O'zbekiston", 2008 yil
2. (Darslik) "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" 3-nashri, 2003 yil, M.Qarshiboyev, O.Musurmonova, S. Nishonova.
3. Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari fani bo'yicha metodik tavsiyalar. //Ma'rifat, 2001 yil, 17 fevral

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanidan 17-18 – mavzu: Ma'naviyat barkamollik, insoniylik ziynati. (2 s)

Ma'naviy barkamol bo'lgan insonlar birovlar orqasidan ginaxonlik qilmaydi, fitnu-fasod, bo'htonga nisbatan murosasiz bo'ladi, mahalliychilikka yo'l qo'ymaydi, guruhbozlikka, millat ajratishlarga qarshi astoydil kurashadi, milliy birdamlik, milliy hamkorlik, milliy hamjihatlik, o'zaro do'stlikni qaror topirish va mustahkamlash yo'lida tinmay harakat qiladi. Vazifasini suiste'mol qilish, tanish-bilishchilik asosida ish yuritish, ta'magirlik, poraxo'rlik, odob-axloqsizlik va jamiyatimiz taraqqiyoti, davlat mustaqilligimiz uchun to'siq bo'layotgan salbiy illat va yaramas odatlarga nisbatan murosasiz bo'lish yetuk ma'naviyat sohibi bo'lgan insoning xosidir. Inson hayotida ma'naviyatga ehtiyoj sezilmaydigan sohani o'zi yo'q. Ma'naviyat insonga milliy o'zligini anglab olishda katta yordam beradi. Ma'lumki har bir jamiyatda kelajak taqdiri navqiron avlodlar qo'lida bo'lganidek, har bir xalqning ma'naviy va madaniy kamolot darajasi eng avvalo yoshlar tarbiyasida ko'rinadi. Istiqbolni o'ylagan har bir madaniyatli davlat yosh avlodning taqdirini, uning ma'naviyati qanday shakllanishi to'g'risida g'amxo'rlik qiladi. Xalq orasida hamon saqlanib kelinayotgan turli marosimlar, aqidalar, urf-odatlar, rasm-rusumlarga nisbatan ham oqilona yondashish lozim deb hisoblaymiz. Demak, o'tmish madaniyatimizdan, merosimizdan foydalanar ekanmiz, unga hozirgi talablarga muvofiq keladiganlarini aniq bilgan holda munosabatda bo'lishimiz lozim. Ma'lumki jamiyatda ma'naviyatga ehtiyoj bo'lmasa, u hech qachon paydo ham bo'lmaydi va rivojlana olmaydi. Ehtiyojning o'zi ham ma'naviyat darajasi bilan belgilanadi.

Ma'naviy kamolotga intilish insonning mohiyati bilan bog'langan fazilatdir. Ma'naviyatning rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti va shaxs kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunisi ham borki, dunyodagi biror xalq o'z milliy boylklari doirasidagina rivojlana olmaydi. Bunday yo'l millatni kamolotga emas, balki tanazzulga olib kelishi o'z-o'zidan ayon. O'z qobig'i ichida o'ralashib qolgan millatning madaniyati va ma'naviyati hech qachon kamol topa olmaydi. Milliy xudbinlik yo'lidan borish hech kimga naf keltirgan emas. Har bir millatning ma'naviyati o'z holicha alohida bo'lib emas, balki jahon madaniyati, ma'naviyatining tarkibiy qismi sifatida shakllanadi va rivojlanadi, degan g'oya Prezidentimiz asarlarida muhim o'rin egallaydi. Ularda juda o'rinni ta'kidlanishicha, umuminsoniy ma'naviyatdan ajralgan holda rivojlanadigan milliy madaniyatni tasavvur qilish ham mumkin emas. Turli davrlarda tarixiy sharoitlarda mamlakatlarda shakllangan ma'naviyat umuminsoniy ma'naviyatning bir-biri bilan bog'lanib ketgan tarkibiy qismlardir. Ana shu bog'liqlik va o'zaro aloqadorlik milliy

madaniyatlar va umuminsoniy ma'naviyat shakllanishining, rivojlanishining, asosiy yo'llaridan bo'lib hisoblanadi. Ma'naviyat juda chuqur va keng ma'noga ega. Ma'naviyat insonni inson qilib uni boshqa jamiki jonli mavjudotlardan tubdan farq qilib, keskin ajratib turadigan ong va til, aql, idrok va taffakur, odamgarchilik, muruvvat, sahovat, rahm-shavqat, mehr oqibat, iymon-e'tiqod, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, halollik, poklik, tabiatni e'zozlash, ilm va fanni, adabiyot, san'at va madaniyatni sevib ardoqlash, milkiy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat, o'zi va o'zga xalqlarning tili, tarixi, madaniyati, urf-odatlarini va ananalarini hurmat fazilatlarini o'z ichiga oladi. Ma'naviyat inson hayotini bezaydi, go'zallashtiradi.

Ma'naviyat jamiyat bilan chambarchas bog'liq holda tarkib topar ekan, jamiyat hayotining ruhlari bo'lmish ijtimoiy-iqtisodiy hodisalarga qattiq bog'langan bo'ladi. Ma'naviyat eng avvalo jamiyatning iqtisodiyoti bilan uzviy bog'langan. Iqtisodiyot inson va jamiyat hayotining o'zaro ajralmas, bir-birini to'ldiradigan o'zaro ta'sir va aks ta'sir etadigan ikki tomoni, ikki qirrasidir.

Jamiyat taraqqiyoti ana shu ikki tomonning o'zaro birligi va aloqadorligi asosida amalga oshadi. Agar jamiyatda iqtisodiyot ravnaq topgan, mo'l-ko'pchilik ta'minlangan bo'lmasa, ma'naviyat o'z-o'zidan pasayib ketadi. O'z navbatida ma'naviyat barqaror bo'lmagan joyda moddiy boyliklarni ishlab chiqarish va iste'mol qilish madaniyati ham yuksak bo'lmaydi.

Mamlakatimiz fuqarolari oldida turgan o'tish davriga xos islohotlarda ana shu jihatlar ko'zda tutilgan. Ishlab chiqarishni, umuman xalq xo'jaligini taraqqiy ettirish bilan bir qator tadbirlarning amalga oshirilayotgani buning yorqin dalilidir. Jumladan, ulug' ajdodlarimizning tavallud topgan sanalari munosabati bilan ularning yubileylarini munosib nishonlash shu asnoda asarlarini nashr etish, "Sharq taronalari" xalqaro festivalining doimiylik tusiga kirishi, maqom ijrosiga bog'langan xalqaro tanlovning o'tkazilib turishi, Xorazmda qadimda o'tgan Ma'mun akademiasining tiklanishi, kurash bo'yicha Xalqaro federatsiyaning tuzilishi va jahon chempionatining o'tkazilishi, boshqa qator tadbirlar ana shu maqsadga qaratilgandir.

Respublikamiz fuqarolarining ma'naviy barkamol bo'lib borishi ularning har jihatdan madaniyati yuksalib borishiga ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bugungi kunda ma'naviyat va jismoniy barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish biz uchun umummilliy, umumdavlat miqyosidagi kechiktirib bo'lmaydigan vazifa sanaladi. Bu ezgu maqsad yo'lida amalga oshirilayotgan ishlarimizni izchil va qat'iyatchilik bilan davom ettirish bugungi siyosatimizning diqqat markazida turibdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimovning har bir nutqi va ma'ruzalari, maqola va asarlarida yuksak ma'naviyat kelajak poydevori ekanligi qayta-qayta ta'kidlanmoqda.

"Zero, - deb uqtiradi Islom Karimov, - biz jamiyatimiz taraqqiyotini faqatgina iqtisodiy-ijtimoiy farovonlik bilangina emas, xalqimizning ma'naviy barkamolligi, demokratik va insonparvarlik tamoyillarining kishilar ongida nechog'lik chuqur ildiz o'tishi bilan baholaymiz". Ma'naviyat va e'tiqodli kishilar o'z maslagi Vatani uchun jonini fido qilishga ham tayyordirlar. O'zbekiston bozor munosabatlariga to'la o'tayotgan davrda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning ahamiyati tobora o'sib borayotganligi ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashni eng dolzarb masala sifatida kun tartibiga qo'yimoqda.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

19-20 mavzu: "Vaqt mezon. Bo'sh vaqtdan unumli foydalanish" (2 s)

Bu mavzuda vaqtning turli (madaniy, ma'naviy, maishiy) ehtiyojlari, vaqt inson qiziqishlari, istak va qobiliyatlari hisobga olinib taqsimlanadi.

Bo'sh vaqtning turlari: o'yin, sayr, sport, mutolaa, jamoat ishlari, madaniy-ommaviy bayramlar, teatr, kino, televideniye ko'rsatuvlari, madaniy hordiq chiqarish, to'garak mashg'ulotlari bilan band bo'lish va shu kabilardan unumli foydalanish haqida bilim beriladi.

Bo'sh vaqtning mohiyati: vaqt mezonini va uning kishi hayotidagi o'rni, maktabda, uyda, yashash joylarida bo'sh vaqtning samarali o'tkazishning shakllari, bo'sh vaqtda dam olishning turlari: uxlash, yo'l yurish va safarga chiqish odobi haqida mutaffakirlarning ibratli fikr va mulohazalari, yo'l yurish qoidalari, safarga tayyorgarlik, safar chog'ida hamroh tanlash, safarda kiyinish, muomala, ovqatlanish, hamrohlik madaniyatiga e'tibor, yoshlar o'rtasida sodir bo'layotgan ba'zi bir salbiy holatlarni bartaraf etishda bo'sh vaqt va hozirgi zamon yoshlarining undan foydalanish darajasi, o'quvchining bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etish yo'llari to'g'risida ma'lumot beriladi.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

21 mavzu: Shaxsiy gigiyena talablari. (1 s)

Har bir inson o'z sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash uchun tozalik qonun qoidalariga amal qilgani kabi o'smir gigiyenasining ham o'ziga xos tomonlari mavjud. Bu har bir o'smiring aqliy va jismoniy mehnatini to'g'ri yo'lga qo'yishi, jismoniy chiniqishi, to'g'ri ovqatlanish, me'yorida uxlashi, mehnat va bo'sh vaqtini to'g'ri uyushtirishiga bog'liq. Badanni, kiyim-kechak, ko'rpa-to'shak, turar joyni toza tutishi, me'yor asosida ovqatlanish, bularning barchasi shaxsiy gigiyenaga kiradi. Birinchi navbatda qo'lni toza tutishga o'rganish lozim.

Shaxsiy gigiyena talablariga o'g'il va qiz bolalarning jinsiy organlari parvarishi ham kiradi. Gigiyena (yunoncha *hygieia* – sog'lom) tibbiyotning bir sohasi bo'lib tan sihatlik, sog'liq haqidagi fan sanaladi. U atrof-muhitdagi turli omillarning (havo, tuproq, iqlim) va ishlab chiqarish faoliyatining kishi sog'lig'iga ta'siri hamda aholining hayot va mehnat sharoitlariga bo'lgan talabini ilmiy-amaliy jihatdan o'rganadi va zarur tibbiy choralarini ishlab chiqadi.

Mamlakatimizda inson salomatligini mustahkamlash, sog'lom avlodni tarbiyalash masalasi ustuvor masala bo'lib kelmoqda. Sog'liqni saqlash borasidagi islohotlar, sog'lom avlod tarbiyasiga oid dasturlar, "Oila yili", "Ayollar yili", "Sog'lom avlod yili", "Ona va bola yili" da amalga oshirilgan ishlar shular jumlasidandir.

Umumiy gigiyena quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi: kommunal gigiyena, ovqatlanish gigiyenasi, mehnat gigiyenasi yoki kasbga oid gigiyena, bolalar va o'smirlar gigiyenasi, aviatsiya gigiyenasi, harbiy gigiyena, radiatsion gigiyena va boshqalar. O'smirlar gigiyenasi bo'limi bolalar va o'smirlar salomatligini saqlash hamda uni mustahkamlash masalalarini o'rganadi va bu borada tavsiyalar ishlab chiqadi.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

22-mavzu: Yoshlar va kiyinish madaniyati. (1 s)

Mavzuni o'rganishda hozirgi davr yoshlari va kiyinish odobi, kiyinish inson tashqi qiyofasining rivojlanayotganligini ko'rsatuvchi muhim vosita ekanligi, kiyimga munosabat – inson didi va umumiy madaniyatning muhim belgisi ekanligi, hozirgi davr yoshlari va moda, madaniy kishilar alohida, jamiyatda o'zini tutishda, insoniy munosabatlarda aks etishi, moda va inson xulqi, moda va estetika muammolari, modaning inson ehtiyojlariga mos bo'lishi, modaga to'g'ri munosabatda bo'lish, yoshlar va zamonaviy kiyinish, moda va shaxsning o'ziga xosligi masalalariga e'tibor beriladi. Har bir kishi did bilan kiyinishda ma'lum qoidalarga rioya qilishi zarur. Kishi chiroyli ko'ylak kiyayotgan sochlari taralmagan bo'lsa, kiyimlarining rangi bir-biriga munosib tushmasa, mavsumga mos kelmasa, har qancha qimmatbaho bo'lmasin jarashmaydi. Muhim qoidalardan yana biri – kiyimga munosabatdir.

Inson o'z tashqi qiyofasiga loqayd bo'lishi yoki o'ta yasan-tusan qilib yurishi madaniyatlilik belgisi emas.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

23-24 mavzu: Milliy bayram va an'analarimiz tarixiy qadriyat (2 s)

O'zbek xalqining bayramlari ko'p, ularning har biri qadimiy tarixga ega.

Inson hayotida, uning ma'naviy shakllanishida bayramlar va ularning tarkibiy qismi bo'lgan an'ana, urf-odat va marosimlar muhim o'rin tutadi.

An'ana – o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida qaror topgan, avloddan-avlodga o'tadigan, doimiy takrorlanadigan tartib qoidalardir. An'ananing tarkibiy qismi urf-odat bo'lsa, urf-odatlarining muhim qismi marosimlar sanaladi. Urf-odat ko'pchilik tomonidan qabul qilingan bo'lib, u kishilar turmushiga singib ketadi, bu ko'proq oilaviy munosabatlarda sodir bo'ladi. O'zbek xalqiga xos urf-odatlariga: salomlashish qoidalari, kelin-qizlarning ertalabli hovlini supurishlari, mehmonlarga alohida hurmat ko'rsatish, bayram arafalarida bemor, yolg'iz, muhtoj keksalardan xabar olish, hashar kabi udumlar kiradi.

Marosim – hayotda muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan rasmiy va ruhiy ko'tarikilik vaziyatida o'tadigan, ramziy ma'no kasb etadigan hayotiy tadbir, masalan bolalarga ism qo'yish marosimi, nikohdan o'tish marosimi, dafn qilish marosimi va boshqalar.

An'ana nima, ma'rosimchi? Bunga hayotdan oddiy misol ko'rsatish mumkin. Yigitlarni uylantirish, qizlarni uzatish avloddan-avlodga o'tib kelayotgan an'ana. Ana shularni nishonlashga, o'tkazishga bag'ishlangan to'y-tantanasi marosimlar hisoblanadi. Kuyov-kelinning nikohdan o'tish marosimi ana shunday jarayonlardan biridir.

Marosimlar qayg'uli hodisalar bilan ham, bayram va xursandchiliklar bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, dafn marosimi, maktabni bitirish kechasi, yerga urug' qadash va boshqalar. An'analarining ba'zilar rivojlanib, yangicha mazmun kasb etadi va bayramlarga aylanadi. "Gul bayrami", "Lola sayli", "Qovun sayli", "Xirmon to'yi" va boshqalar shunday bayramlardandir. Lekin keyingi o'n yilliklarda zamon talabi bilan yuzaga kelgan va odat tusiga aylanib borayotgan yangi an'analar ham paydo bo'lmoqda. Yangi tug'ilgan go'daklarning ota-onalariga guvohnoma, voyaga yetgan yoshlarga pasport topshirish, turli mavzulardagi ko'rik-tanlovlar, "Avlodlar uchrasuvi", "Oltin va kumush to'ylar", qariyalarni nafaqaga tantanali kuzatish ana shunday yangi an'analarga kiradi. Xalqimiz qadimdan o'tgan avlodlarni munosib xotirlab kelgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999 yil 12 maydagi farmoniga binoan 9 may "Xotira va qadrlash kuni" sifatida nishonlanadigan bo'ldi. Shu munosabat bilan birga O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Vatan va xalq ozodligi yo'lida qurbon bo'lgan fidoyilar xotirasini abadiylashtirish to'g'risida"gi Qarori e'lon qilindi. Ajdodlarimiz azal-azaldan vafot etgan yaqinlari, qarindoshlarini eslab qabristonlarga borishgan, qabrlarini tozalab atrofiga tol-terak, guli rayxonlar ekkani, yaxshi fazilatlarini xotirlashgan. Islom kirib kelishi bilan "Qurbon hayiti", "Ramazon hayiti" arafalarida marhumlar eslanib ularning ruhiga duoi fohihalar o'qilgan. Tong bilan qabristonlarga borilib qabrlar ziyorat qilingan. Marhum ota-onalar, aka-opalar, qarindosh-urug', ustozlar esga olingan. Uzoq muddat sobiq mustabid tuzum davrida bunday marosimlar qoralab kelindi. Istiqlol yillarida ular qayta tiklandi. Endilikda o'tgan ajdodlarimizni xotirlash va mo'tabar zamondoshlarimiz hurmatini joyiga qo'yishda "Xotira va qadrlash" kuni nishonlanishi katta ahamiyat kasb etmoqda. "Xotira va qadrlash" kuni o'z mohiyati bilan boshqa bayram va an'analarimizdan farq qiladi. U olamdan o'tgan ajdodlarni eslashgina emas, Vatan uchun kurashda halok bo'lgan, sobiq mustabid tuzum davrida qatag'on qilingan, xalq faravonligi va mamlakat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shgan kishilarning xotirasini hurmatlash hamdir. Hozir yurtimizda "Xotira va qadrlash" kunini nishonlash borasida talay yaxshi ishlar qilinmoqda. "Xotira va qadrlash" kuni avlod ajdodlarni bir-biri bilan bog'lash,

yurtdoshlarimizda mehr-shavqat, muruvvat, o'zligini anglash, hayotning qadriga yetish hissini kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ajdodlarimiz xotirasini e'zozlash borasidagi ana shunday olijanob ishlarga Prezidentimiz Islom Karimov rahbarligida Toshkent shahri markazida barpo etilgan "Xotira maydoni", Bo'zsuv kanali bo'yifa bunyod etilgan "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmui yaqqol misol bo'la oladi.

8 sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani
25 mavzu (1 s): MSNI № 3. Ijodiy insho.

Maqsad: O'quvchilarda ma'naviy dunyoqarashni kengaytirish, ma'naviy qadriyatlar to'g'risida bilim, ko'nikma va malakalarni aniqlash.

Mavzu: "Sog'lom avlod - millat ko'rki".

Bilim.

1. Manaviyat sohibi bo'lgan inson haqida bilimga ega bo'lish.
2. Bo'sh vaqtni to'g'ri tashkil etish zarurligini bilish.
3. Giyiyena to'g'risida bilimga ega bo'lish.
4. Kiyinish madaniyati haqida bilimga ega bo'lish.

Ko'nikma.

1. Sabrli va qanoatli bo'lish insonni shon sharafga yetaklashini anglash.
2. Salomatlikning asosiy shartlarini tushunib yetish.
3. Did bilan kiyinish lozimligini anglash.

Malaka.

1. Inson barkamol bo'lish uchun nimalar qilish zarurligi haqida fikrlay olish.
2. Rostgo'ylik fazilatini maqollar bilan yoritish.
3. Ziyrak va to'g'ri so'z, inson qanday bo'lishini tasavvur etish.
4. Joyiga qarab kiyiladigan kiyimlar o'rtasida farq borligini tasavvur etish.
5. Inson didi va madaniyati nimalarda ko'rinishi haqida tasavvurga ega bo'lish.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani
26-mavzu: "Navro'z tarixi va odobnomasi". (1 s)

Mavzuni o'tishda Navro'z bayramining mohiyati, Navro'zning bayram qilinish tarixi, Mustaqillik va Navro'z, Navro'zning joriy etilish sabablari, Navro'zni nishonlash, xalq sayli, hashar, mehr – oqibat ko'rsatish, himmat va boshqalar haqida ma'lumot beriladi. Navro'zning bayram qilishning maqsadi va ahamiyati. Navro'z bezagi, Navro'z tafakkuri, Navro'z mehnati, Navro'z shodligi, Navro'z nashidasi, Navro'z iftixori haqida tushuntiriladi. Navro'z odobnomasi, zamin ko'katlari, arpa, bug'doy, sholi va sulining inson salomatligida tutgan o'imi, Navro'z ne'matlari – sumalak, ko'k somsa, halim, jo'ja, bahorda o'sadigan shifobaxsh o'simliklar. Savrijon kaklit – o't, bug'doy, ravoch, do'lana, yasmiq, nilufar, sedananing inson salomatligiga naf keltirishi, Navro'z solnomasi haqida tasavvur hosil qilinadi. Navro'z bilan bog'liq urf-odatlar, marosimlar, Navro'zning axloqiy, ruhiy, jismoniy, ekologik-tarbiyaviy ahamiyati o'quvchilar ongiga yetkaziladi.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

28-29 mavzular: Ichkilikbozlik, kashandalik va giyohvandlik – aqliy, insoniy va jismoniy kamolot kushandasi. (2 s)

Mavzuni o'rganishda ichkilikbozlikning kishilar sog'ligiga va turmushiga zarar yetkazishi, spirtli ichimliklarning inson organizmi hamda, hatti-harakatlariga ta'siri. Unda harakatlar uyg'unligining buzilishi. Kishilarda asab charchog'i va ichki a'zolarda yuz beradigan kasalliklar, alkohol psixozlari haqida ma'lumot beradi.

Giyohvandlik bir yoki bir necha narkotik moddalarga (alkogol, morfium, nasha va boshqalar)ga o'rganib qolib, ularni iste'mol qilmasdan tura olmaslik, xumor tutishining yomon oqibqatlarga olib kelishi, afyun va nashaning tarqashi, uning asab kasalliklarga olib kelishi sabablari, giyohvandlikning inson organizmiga salbiy ta'siri tushuntiriladi.

Ichkilikbozlik, kashandalik va giyohvandlikning inson nasliga hamda jamiyatga salbiy ta'siriga alohida e'tibor beriladi. M.Sa'diy, A.Navoiy ijodidan ichkilikbozlik va giyohvandlik haqida namunalar o'qiladi va ular tahlil etiladi.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

30-mavzu: Mavzu yuzasidan amaliy mashg'ulot. (1 s)

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari fani"

31-mavzu: Milliy bayramlar, an'analar, "Xotira va qadrlash" kunlarini nishonlash. (1s)

Bu mavzuda esa bayram – inson hayotidagi eng quvonchli voqea-hodisa ekanligi, an'ana avloddan-avlodga o'tib boradigan, jamoatchilik fikri bilan qo'llab-quvvatlanadigan, ijtimoiy axloq va munosabatlarning umumlashgan qonun va talablari ekanligi, bayram va an'analarning milliy, madaniy, ijtimoiy, siyosiy jihatlari yoritiladi. O'zbek xalqining qadimdan tarkib topgan an'analari, bir-biriga ko'maklashish, mehr-oqibat ko'rsatish, yigitlarni uylantirish, hashar va boshqalar, zamonaviy an'analardan go'dakning ota-onasiga guvohnoma berish, birinchi qo'ng'iroq, bitiruv kechasini nishonlash, birinchi maosh, avlodlar uchrashuvi, qariyalarni tantanali ravishda faxriy dam olishga kuzatish, xotira va qadrlash kuni, bilimlar kuni, kitob bayrami, san'at bayrami, gul sayllari va hokazolar bilan bog'liq bugungi an'analari haqida ma'lumot beriladi.

Mustaqillik yillarida an'anaga aylanib borayotgan bayramlar: Mustaqillik kuni bayrami, Konstitutsiya kuni, Vatan himoyachilari kuni, O'qituvchilar kuni va boshqa bayramlarning ahamiyati.

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani

32-mavzu: Mavzu yuzasidan amaliy mashg'ulot. (1 s)

8-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani.

33-mavzu: .

MSNI 4. Test.

Maqsad – o'quvchilarda ma'naviy poklikni yanada kengaytirish, turli illatlarga qarshi nafrat uyg'otish, ularda Vatan ozodligi yo'lida jon fido qilganlarni qadrlash, o'zaro mehr-oqibat tuyg'ularini shakllantirish.

Bilin.

1. Ichkilikbozlikni keltirib chiqaruvchi sabablarni bilishi.
2. Ichuvchi kishi to'g'risida allomalar fikrini o'rganish. Kaykovus ichkilik haqida bildirgan fikrini bilishi, Rizouddin ibn Faxruddinining ichkilikning zarari haqidagi fikrini bilishi,

inson sog'lig'iga zarar yetkazadigan omillarni bilish. Kasb-hunar va bilimning tuganmas davlat ekanligini bilib olish. Qanday tadbir asosida ajdodlar xotirlanishini, yod olinishini bilish. Shahid ketganlarning xotirasini tiklash haqida hukumat qarorini bilish. Qatag'on qilinganlarni xotirlash majmuasi qayerda joylashganini bilish.

Ko'nikma

1. Bolalarda ichkilikni tatib ko'rishga bo'lgan ishtiyoqni paydo bo'lishini anglash.
2. Bolalar o'rtasida ichkilikbozlik, giyohvandlik kabi illatlar tarqalishida ota-onalar ham aybdor bo'lishi mumkinligini sezish.
3. Ichkilik insonga ma'nadan katta zarar yetkazuvchi narsa ekanligini bilish.
4. "Ko'knori"lar qanday kasalliklarga muhtal bo'lishini anglash.
5. Xotira va qadrlash kunining mohiyatini anglab yetish.

Malaka

1. Ichkilikning inson sog'lig'iga zarar ekanligini anglab yetish.
2. Spirtli ichimlik ichuvchi ota-onadan nogiron bolalar tug'ilishi haqida tasavvurga ega bo'lish.
3. Jinoyatlarning onasi ichkilikbozlik ekanligini anglab olish.
4. Ichkilikbozlikning asoratlarini tushunib yetish.
5. Qanday mezon farzandlarni ichkilikdan saqlashini anglash.
6. Tamaki chekish inson organizmiga qanday ta'sir qilishi haqida tasavvurga ega bo'lish.
7. Giyohvandlik va nashavandlik jamiyat taraqqiyotiga zarba beruvchi illat ekanligini tushunib yetish.
8. Narkotik modda iste'mol qiluvchilarni bangi, nashavand, narkoman kabi laqab bilan nomlanishlarini sharhlanishi.
9. Kashandalikning oqibati turli kasalliklarga duchor qilinishini anglash.
10. Xotira va qadrlash kunining ahamiyatini tushunib olish.
11. Xotira va qadrlash kuni haqida to'liq bilimga ega bo'lish.

Testlar.

1. Ichkilikbozlikni keltirib chiqaruvchi sabablardan bir nechtasini aniqlang.
 - a) Tug'ilgan kunini nishonlash
 - b) Do'stlar o'rtasidagi gap-gashtaklar
 - c) Xatma va nikoh to'ylari
 - d) Quda chaqiriq va boshqa marosimlar
 - e) Barchasi to'g'ri
2. Kattalarning ichkilik ichish odatini ko'rgan bolada qanday tuyg'u paydo bo'ladi?
 - a) Ichkilikka nafrat
 - b) Ichkilikdan tatib ko'rish
 - c) Hech qanday ishtiyoq uyg'onmaydi
 - d) Ichkilik ichganlardan qo'rqish tuyg'usi
 - e) To'g'ri javob berilmagan
3. Bolalar o'rtasida ichkilikbozlik, giyohvandlik kabi illatlarning tarqalishida ota-onalarni ayblashadi. Buning sababi nimada deb o'ylaysiz?
 - a) Ularning o'z ishlari bilan juda bandligi
 - b) Bolalarning nazoratsiz qoldirilishi
 - c) Ota-onalarning o'rtasidagi urush, janjal
 - d) Ortiqcha boylik to'plashga kirishib ketishlar
 - e) Barchasi to'g'ri
4. Insonning ma'nadan va aqlan rivojlanishiga katta zarar yetkazuvchi narsa bu...
 - a) Spirtli ichimliklar iste'mol qilish

- b) Kitob o'qimaslik
 - c) Maktabdan ko'p qolish
 - d) Sport bilan shug'ullanmaslik
 - e) Barchasi to'g'ri
5. Spirtli ichimlik ichgan kishini yomon it emas, qopadigan it desa ham bo'ladi, – deb yozgan allomani toping.
- a) Kaykovus
 - b) A.Navoiy
 - c) Umar Xayyom
 - d) Bobur
 - e) Sa'diy
6. Ichkilikning inson sog'lig'iga yetkazadigan zarari yozilgan qatorni toping.
- a) Miyaga qattiq ta'sir etadi
 - b) Jigarni, asabni izdan chiqaradi
 - c) Yurakni zaiflashtiradi
 - d) To'g'ri javob a,b,c
 - e) Inson sog'lig'iga zarar yetkazmaydi
7. "Sharobxo'rlikning hosili ikki narsadir: yo bemorlik, yo devonalik" deb yozgan allomani aniqlang.
- a) Umar Xayyom
 - b) A.Navoiy
 - c) Kaykovus
 - d) Ibn Sino
 - e) Yusuf Xos Xojib
8. Spirtli ichimlik ichuvchi ota-onadan qanday farzandlar tug'ilishi mumkin?
- a) Aqli zaif, dovdur bolalar tug'iladi
 - b) Ichkilik zurriyotga ta'sir qilmaydi
 - c) Sog'lom va baquvvat bola tug'iladi
 - d) Aqli, dono bolalar tug'iladi
 - e) Barchasi to'g'ri
9. Turli jinoyatlarning onasi deb nom olgan illat, bu ...
- a) To'ylarda, ko'cha-ko'ya mushlashish
 - b) Spirtli ichimlik ichish
 - c) Qonunlarni mensimaslik, qonunni buzish
 - d) Qonunlarni bilmaslik
 - e) To'g'ri javob berilmagan
10. Ichkilikka ruju qo'ygan kishida quyidagi illatlarning qaysilarini uchratish mumkin?
- a) Vasvasa, xotiraning buzilishi
 - b) Beparvolik, zehning o'tmaslashuvi
 - c) Sezgirlik, tez fahmlash
 - d) Sinchkovlik, qiziquvchanlik
 - e) To'g'ri javob a va b
11. Farzandlarni ichkilikbozlikdan, kashandalikdan, g'yohvandlikdan asrovchi mezon bu ...
- a) Yaxshi do'st o'ttirish
 - b) Yomonlarga qo'shilmaslik
 - c) Ota-onaning halolligi, pokligi, mehnatsevarligi
 - d) Ko'p kitob o'qish
 - e) Barchasi to'g'ri
12. "Ichkilik insonning salomatligini yo'qotuvchi zahardir. Buning zararlarni bolalarga yaxshilab tushuntirish ota-onaning birdan-bir muhim vazifasidir" deb yozgan allomaning ismini aniqlang!
- a) Umar Xayyom
 - b) Rizouddin ibn Faxruddin
 - c) A.Navoiy
 - d) Bobur
 - e) Ibn Sino

13. Kishilar hayoti, sog'lig'i, turmush tarziga jiddiy zarar yetkazuvchi omillar qaysilar?
 - a) Ichkilikbozlik, kashandalik
 - b) Giyohvandlik, umrguzaronlik
 - c) To'g'ri javob a, b
 - d) To'g'ri javob a, b, c
14. Zaharli va zararli hisoblangan "qoradon"ni iste'mol qiluvchilar xalq orasida "ko'knori" deb nom olgan. Bu kishilar qanday kasalliklarga duchor bo'ladilar?
 - a) Jismoniy va aqliy zaif
 - b) Bir umr farzand ko'rmaydigan bo'lib qoladi
 - c) To'g'ri javob a, b
 - d) Kuchli va baquvvat bo'ladilar
 - e) Ular kasalliklarga chalinmaydilar
15. Kashandalik, sigareta chekish inson salomatligiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
 - a) Qon bosimini oshiradi, miya quvvatini pasaytiradi
 - b) Miyada tomirlarni toraytiradi
 - c) Nafas olishni tezlashtiradi, kishi yo'taladigan bo'lib qoladi
 - d) Ovqatni hazm qilishni qiyinlashtiradi
 - e) Barcha javoblar to'g'ri
16. Jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ma'naviy taraqqiyotiga zarba beruvchi illatlardan biri bu -
 - a) Qonli urushlar
 - b) Giyohvandlik, nashavandlik
 - c) Vatanga xiyonat, sotqinlik
 - d) Millatlararo nizolar
 - e) Barchasi to'g'ri
17. Nasha, qoradori, ko'knori kabi narkotik moddalarni iste'mol qiluvchilarning ismiga qanday laqab qo'shib aytiladi?
 - a) Bangi nashavand
 - b) Tamaki chekuvchi kashanda
 - c) Narkaman ko'knori
 - d) Sharobxo'r, aroqxo'r
 - e) To'g'ri javob a, c
18. Kashandalik qanday kasalliklarni keltirib chiqaradi?
 - a) Oshqozon gastrit, asab kasalliklari, o'pka raki
 - b) 12 barmoqli ichak yarasi, qon buzilishi
 - c) Gripp, gepatit, oyoq og'rig'i
 - d) Qon bosimining oshishi
 - e) To'g'ri javob a, b
19. Birov o'g'iray olmaydigan, o'z egasi uchun tuganmas davlat nima?
 - a) Oltin, zar, boylik
 - b) Mehnat, mashaqqat
 - c) Kasb-hunar, bilim
 - d) Uy-joy, mashina
 - e) Mansab, lavozim
20. Ajdodlarni xotirlash, hurmat va ehtirom ramzi sifatida belgilangan tadbir bu...
 - a) Mustaqillik bayrami
 - b) Navro'z bayrami
 - c) Xotira va qadrlash kuni
 - d) G'alaba kuni
 - e) Mehrjon bayrami
21. Xotira va qadrlash kuni qaysi sanada nishonlanadi?
 - a) 9-may

- b) 8-mart
 - c) 2-iyun
 - d) 31-avgust
 - e) 1-sentabr
22. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Vatan va xalq ozodligi yo'lida qurbon bo'lgan fidoyilar xotirasini abadiylashtirish to'g'risida"gi qarori nima munosabat bilan e'lon qilindi?
- a) Shahid ketgan, el-yurt uchun jonini fido qilgan ajdodlar xotirasini tiklash
 - b) Mehnat faxriylarini rag'batlantirish
 - c) II-jahon urushi qurbonlarini xotirlash munosabati bilan
 - d) Qatag'on qurbonlarini xotirlash munosabati bilan
23. Mustamlakachilik qurbonlari xotirasiga bunyod etilgan majmua qayerda joylashgan?
- a) Samarqand viloyati, Chelak tumanida, Zarafshon bo'yida
 - b) Toshkentda Yunusobod tumani, Bo'zsuv bo'yida
 - c) Toshkentda, S.Rahimov tumani, Bo'zsuv bo'yida
 - d) Toshkentdagi milliy bog'da
 - e) Xorazm markazi Urganchda
24. Xotira va qadrlash kunining mohiyatini nimada deb o'ylaysiz? Bu kuni kimlar esga olinadi?
- a) Olamdan o'tgan ajdodlar
 - b) Vatan uchun kurashda halok bo'lganlar
 - c) Sovet mustabid tuzumi davrida qatag'on qilinganlar
 - d) Xalq tinchligi va osoyishtaligi yo'lida qurbon bo'lganlar
 - e) Barchasi to'g'ri
25. Xotira va qadrlash kunining ahamiyati nimalarda yaqqol ko'rinadi?
- a) Avlod-ajdodlarni bir-biri bilan bog'lashga
 - b) O'zaro mehr-shafqatli va muruvvatli bo'lishga
 - c) Hayotning qadriga yetishga, o'zligini anglashga
 - d) To'g'ri javob a, b, c
 - e) Yurtimizdagi bayram kunlaridan biri hisoblanadi

Ikkinchi masala bayoni: 8-sinflarda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'rganishning tarbiyaviy vazifalari.

Milliy istiqlol yutuqlarini mustahkamlash, mustaqil respublikamizning jahon hamjamiyatidagi salohiyatini ta'minlashda, o'z bilimini, kuch g'ayratini ayamaydigan yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazish, o'g'il – qizlarimizda vatanparvarlik, insonparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni uzluksiz ravishda rivojlantirib borish, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" ta'lim muassasalari oldiga qo'yayotgan dolzarb vazifalardan biridir. Shunga asosan o'quv tarbiya muassasalarida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni shunday tashkil qilish kerakki, pirovard natijada yurtboshimiz I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek: "O'g'il-qizlarimizni o'zligini anglashda, mustaqil, ongli fikrlashga o'rgatsin, ularning tafakkurida bo'shliq vujudga kelmasin".

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani O'zbekiston xalqining mustaqil taraqqiyoti yo'lidagi maqsad-muddolari; orzu-intilishlarini aniq ifoda etadigan fikrlar, tasavvur va qarashlar hamda ularni amalga oshirish tizimini, odamzod hayotiga ma'no'bxsh etadigan, insonning ma'naviy mohiyatini tashkil etadigan bilimlar majmuasidan saboq beradi. Bu fanning maqsadi ana shu bilimlarni zamon talablari asosida har tomonlama puxta o'rganib, o'quvchilarning his-tuyg'u va tasavvuriga moslab tushuntirishdan iborat. Bu fan bugungi dunyo, taraqqiyot, g'oya va mafkura, inson, xalq hamda jamiyatning milliy qadriyatlariga oid bilimlar asosida o'z Vatani e'tiqod bilan sevadigan, ona xalqiga sidqidildari xizmat qiladigan yuksak dunyoqarashli insonlarni tarbiyalashga ma'naviy-mafkuraviy jihatdan hissa qo'shadi.

Tayanch tushunchalar: Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari, xotira va qadrlash, giyohvandlik, ichkilikbozlik, gigiyena, bo'sh vaqt, bayram, Navro'z, an'ana, marosim, qadriyat

Takrorlash uchun savollar:

1. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (8-sinf) fanining yuzaga kelish sabablari nimadan iborat?
2. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (8-sinf) fanining asosiy maqsadi nima?
3. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (8-sinf) fanining vazifalarini sanab bering?
4. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (8-sinf) faninig hozirgi kunda jamiyatimizdagi roli qanday?
5. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (8-sinf) faninig mazmun-mihoyati nimulardan iborat?

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: "O'zbekiston", 2008 yil
2. (Darslik) "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" 3-nashri, 2003 yil, M.Qarshiboyev, O.Musurmonova, S. Nishonova.
3. Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari fani bo'yicha metodik tavsiyalar. //Ma'rifat, 2001 yil, 17 fevral

5 –Mavzu: 9 - sinfda "Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" fanining o'qitilishi

Reja:

1. "Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" o'quv fanining (9 – sinf) tuzilishi va mazmuni, fan bo'yicha o'quv rejası, kalendar va tematik reja, reja konspekti, MSNI.
2. 9 – sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" fanini o'rganishning tarbiyaviy ahamiyati.

Kirish.

9-sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani yoshlarning ma'naviy g'oyasini oshirishga xizmat qiladi va 34 soatga mo'ljallangan bo'lib, haftada bir marta o'tiladi. Bu darslikni tayyorlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, bilim saviyalari, qabul qila olish darajasi va bir qancha xususiyatlar hisobga olingan. Ushbu fan orqali kelajak avlodni Vatanga sadoqat, ota-onaga, yurtga mehr oqibat, o'tmish avlodlar va ular qoldirgan ma'naviy me'rosga hurmat ruhida tarbiyalash vazifalari qo'yilgan.

Biz asosiy e'tiborni ma'naviyat asoslari qismiga qaratadigan bo'lsak u yerda oila muqaddas dargoh, o'zbek oilasi, ota – ona va farzandlik burchi, Mehnat –inson ziynati, kasb-hunar madaniyati, mehmon chaqirish va mehmon kutish madniyati, urf-odat va an'analar, to'y va marosimlar, mahalla vatan ichra vatan va shunga o'xshash bir qancha mavzular keng yoritib berilgan. Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy yozganidek "Tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir. Insonning yaxshi tarbiya topishida ma'naviyatning roli juda katta.

1-masala bayoni: *Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" o'quv fanining (9 – sinf) tuzilishi va mazmuni, fan bo'yicha o'quv rejası, kalendar va tematik reja, reja konspekti, MSNI*

G'oya va ma'naviyat shakllanishi, ijtimoiy hayotdagi o'rni va vazifasi, tarbiyaviy ahamiyatiga ko'ra bir-biriga g'oyat yaqin, g'oya bilan bog'liq bilimlar ma'naviyat bilan bog'liq bilimlarni ham taqozo etadi. G'oyaviy bilimlar ham, ma'naviyat ham insonning qalbi va ongidagi o'zgarishlarni jamiyat hayotidagi voqealar bilan bog'liq holda o'rganishni talab qiladi. Shularning barchasini inobatga olgan holda, bu fan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" deb ataladi.

Bu fanning asosiy maqsadi mustaqil taraqqiyot jarayonida insonning e'tiqodi, dunyoqarashi, tafakkuri, xarakteri va fazilatlarini shakllantiradigan, ularga ta'sir etadigan ma'naviy – mafkuraviy asoslarni o'rganish, hamda yosh avlod ongiga singdirishdan iborat.

Bugungi milliy va umumbashariy taraqqiyot, inson ma'naviyati va tafakkurini kamol toptirish, unda sog'lom e'tiqod va dunyoqarash, mafkuraviy immunitet asoslarini shakllantirish bilan bog'liq bilimlarni o'rganadigan bu fan ijtimoiy fanlarning deyarli barchasidan, ayniqsa, falsafa, tarix, adabiyotdan oziqlanadi, ularga suyanadi.

9 – sinf "Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" darsligini nazariy jihatdan ikkiga bo'lish muhim. Birinchi qism milliy istiqlol g'oyasi, undagi tushunchalar, tamoyillar berilgan bo'lib, bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasi, Markaziy Osiyo mintaqasida mafkuraviy jarayonlar, mafkuraviy poligon nima, O'zbekiston yagona Vatan. ona-tili – millat ruhi, ona tiliga muhabbat, milliy qadriyatlar, umumbashariy qadriyatlar, g'oyaviy bo'shliq nima, mafkuraviy immunitet nima va shunga o'xshash mavzulardan iborat. Ma'naviyat asoslari qismi esa inson ma'naviyatini o'stirishga qaratilgan. Unga oila muqaddas dargoh, o'zbek oilasi, ota – ona va farzandlik burchi, mehnat – inson ziynati, kasb – hunar madaniyati, mehmon kutish madaniyati, urf – odat va an'analar, to'y va marosimlar, ro'zg'or yuritish, tejamkorlik haqida, mahalla – vatan uchra vatan, mahalla – tarbiya maskani, oilada xalq bayramlari bilan bog'liq an'analar, marosimlar, ularni nishonlash kabi mavzular keng yoritilib berilgan. Ushbu mavzular orqali o'quvchilarni ma'naviy ongi, madaniyati shakllantiriladi, vatanga muhabbat, sadoqat tuyg'ulari singdiriladi. Shu uchun madaniyatga e'tibor kattadir.

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining tematik, kalendar reja va dars konspekti:

9-sinf uchun tematik reja		
№	Mavzular nomi	Soat
1	Buguyngi dunyoning mafkuraviy manzarasi?	1
2	Markaziy Osiyo mintaqasida mafkuraviy jarayonlar	1
3	Mafkuraviy poligon nima?	1
4	O'zbekiston – yagona vatan	1
5	Amaliy mashg'ulot "Jaholatga qarshi ma'rifat" suhbat	1
6	Takrorlash	1
7	Ona tili - millat ruhi	1
8	Ona tiliga muhabbat	1
9	Milliy qadriyatlar	1
10	Umumbashariy qadriyatlar	1
11	Takrorlash	1
12	G'oyaviy bo'shliq nima?	1
13	Mafkuraviy immunitet nima?	1
14	Taraqqiyotning "O'zbek modeli"	1
15	"O'zbek modelining 5 ta tamoyili"	1
16	Amaliy mashg'ulot "Bugungi islohotlar" suhbat	1
17	Oilal – muqaddas dargoh	1

18	O'zbek oilasi	1
19	Ota – ona va farzandlik burchi	1
20	Amaliy mashg'ulot "Burch va ma'suliyat" suhbat	1
21	Mehnat – inson ziynati	1
22	Kasb – hunar madaniyati	1
23	Amaliy mashg'ulot "Oila mehnat muhiti"	1
24	Amaliy m. "Oilada mehmon kutish madaniyati" suhbat	1
25	Mehmon chaqirish va kutish madaniyati	1
26	Amaliy mashg'ulot "Kim bo'lsam ekan?" suhbat	1
27	Urf – odat va an'analar	1
28	To'y va marosimlar	1
29	Amaliy m. "Xonadonlarning birida ro'zg'or yuritish, tejamkorlik haqida" suhbat	1
30	Mahalla – vatan ichra vatan	1
31	Mahalla – tarbiya maskani	1
32	Takrorlash	1
33	Oilada xalq bayramlari bilan bog'liq an'analar, marosimlar, ularni nishonlash	1
34	Mustahkamlash darsi. Referat yozish	

9-sinf uchun kalendar reja			
No	Mavzular nomi	Soat	Sana
1	Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasi?	1	
2	Markaziy Osiyo mintaqasida mafkuraviy jarayonlar	1	
3	Mafkuraviy poligon nima?	1	
4	O'zbekiston – yagona vatan	1	
5	Am. Mash. "Jaholatga qarshi ma'rifat" suhbat	1	
6	Takrorlash	1	
7	Ona tili - millat ruhi	1	
8	Ona tiliga muhabbat	1	
9	Milliy qadriyatlar	1	
10	Umumbashariy qadriyatlar	1	
11	Takrorlash	1	
12	G'oyaviy bo'shliq nima?	1	
13	Mafkuraviy immunitet nima?	1	
14	Taragqiyotning "O'zbek modeli"	1	
15	"O'zbek modelining 5 ta tamoyili"	1	
16	Am. mash. "Bugungi islohotlar" suhbat	1	
17	Oila – muqaddas dargoh	1	
18	O'zbek oilasi	1	
19	Ota – ona va farzandlik burchi	1	
20	Am. mash. "Burch va ma'suliyat" suhbat	1	
21	Mehnat – inson ziynati	1	
22	Kasb – hunar madaniyati	1	
23	Am. mash. "Oila mehnat muhiti"	1	
24	Am. mash. "Oilada mehmon kutish madaniyati" suhbat	1	
25	Mehmon chaqirish va kutish madaniyati	1	
26	Am. mash. "Kim bo'lsam ekan?" suhbat	1	

27	Urf – odat va an'analar	1	
28	To'y va marosimlar	1	
29	Am. 'mash. Xonadonlarning birida ro'zg'or yuritish, tejamkorlik haqida" suhbat	1	
30	Mahalla – vatan ichra vatan	1	
31	Mahalla – tarbiya maskani	1	
32	Takrorlash	1	
33	"Oilada xalq bayramlari bilan bog'liq an'analar, marosimlar, ularni nishonlash"		
34	Mustahkamlash darsi. Referat yozish.	1	

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanining o'quv rejasi:

№	Mavzular	Soat	Uyga vazifa	Foydalangan adabiyotlar	Sana
1	Mafkuraviy immunitet nima ?	1	Mavzuni o'qib kelish Krossvord tuzish.	9- sinf darsligi I. Karimov Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. 10-13 bet	
2	Komil inson g'oyasi	1	Testlar tuzib kelish 10 ta. Mavzuni o'qish.	9- sinf darsligi I. Karimov Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. 10-13 bet	
3	Ijtimoiy hamkorlik	1	Mavzuni darslikdan o'qish.	9- sinf darsligi, Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak 25-bet.	
4	Millatlararo hamjihatlik	1	O'zbekistonning boshqa davlatlardagi elchixonalari ochilgan sanani o'rganib kelish.	Bunyodkorlik yo'lidan 122-bet 9- sinf darslik.	
5	Diniy bag'rikenglik	1	O'zbekistonda mavjud diniy konfessiylar haqida ma'lumot to'plash	I.A. Karimov O'zbekiston XXI asrga intilmoqda 22-24-bet	
6	O'zbekiston – yagona vatan	1	Mavzuga doir insho yozib kelish	9-sinf darsligi 18-bet Vatan sajdagoh kabi muqaddas III tom 1-6-bet	
7	Ona tili-millat ruhi	1	Til haqida she'r yodlash 2 ta	9-sinf darsligi 22-bet Bizdan ozod va obod Vatan qolsin II tom 226-bet	
8	MSNI Test	1			
9	Jaholatga qarshi ma'rifat	1	Badiiy adabiyotlardan shu haqda ma'lumot to'plash.	Xavfsizlik va barqaror hayot yo'li VI tom 126-143-bet	
10	Oila muqaddasligi	1	Oila – muqaddas dargoh mavzusida insho yozib kelish	9-sinf darslik 48-bet	
11	Ota – ona va farzandlik	1	Ota – ona va	9-sinf darslik 60-bet	

	burchi.		farzand tarbiyasiga oid maqol topib kelish. 10 ta	Tinch-lik va xavfsizlik o'z kuch qudratimizga va qat'iy iro-damizga bog'liq XII tom 284-bet	
12	Amaliy mashg'ulot: Ota - ona va farzandlik burchi haqida suhbat	1			
13	Uy tutish haqida ro'zg'or sirlari.	1	Tajribali oilalardan birida ro'zg'or sirlari haqida ma'lumot to'plash.	Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz VIII tom 24-bet	
14	M S N I ijodiy insho	1			
15	Amaliy mashg'ulot: Xonadonlardan birida ro'zg'or tutish haqida suhbat.	1			
16	Mehnat madaniyati	1	O'zbekistonda mavjud kasblarni yozib kelish. 50ta	9-sinf darslik 71-bet. Mehnatga oid hadislar	
17	Amaliy mashg'ulot: Mehnat taqsimoti.	1			
18	Mehmon kutish	1	Mehmon kutish odobi, madaniyati haqida ijodiy insho yozish	9-sinf darslik 79-bet. Karim Mahmud: "Mehmonnoma"	
19	Amaliy mashg'ulot: Mehmon kutish, dasturxon tuzatish	1			
20	Farzand tarbiyasi	1	Farzand tarbiyasiga oid xalq maqollaridan 10 ta topib kelish	Abdurauf Fitrat "Oila" vatan ravnaqi uchun har birimiz ma'sulmiz IX tom 222-bet	
21	Amaliy mashg'ulot: "Bolalar shifokori bilan suhbat"	1			
22	Muomala madaniyati	1	Badiiy adabiyotlardan muomala madaniyatiga oid fikrlarni yozib kelish.	Kaykovus "Qobusnoma" Alisher Navoiy "Mahbub ul qulub"	
23	Amaliy mashg'ulot: Muomala odobi.	1			
24	M S N I Insho	1			
25	Tejamkorlik, sarf xarajat, isrofgarchilik	1	Mavzuga doir 15 ta savol va krossvord tuzib kelish.	K. Ergashev Yoshlarning ma'naviy tarbiyasi.	
26	Amaliy mashg'ulot: Oila, maktab va sinf byudjetiga oid qiziq o'yinlar.	1			
27	Xalq bayramlari, an'analari va marosimlari	1	10 ta xalq bayramlari va marosimlarini yozish.	M Sattorov O'zbek udumlari 93-y 9-sinf darslik 95-bet	
28	Amaliy mashg'ulot: Oila,	1			

	maktab va sinf byudjetiga oid qiziq o'yinlar.				
29	Amaliy mashg'ulot: Xalq bayramlari o'tkazish tarixi haqida.	1			
30	Mahalla – vatan ichra vatan.	1	Mahalla – vatan ichra vatan mavzuida insho yozish.	9-sinf darslik Prezident asarlari.	
31	Mahalla – tarbiya maskani.	1	O'zi yashayotgan mahalla haqida ma'lumot topib kelish.	9-sinf darslik, 100-bet. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz.	
32	MSNI Test	1			
33	Amaliy mashg'ulot: "Mahalla demokratiya darsxonasi" mavzusida suhbat.	1			
34	Mustahkamlash darsi.	1			

Dars konspekti

9 – sinf

Fanning nomi: Milliy istiqlol g'oyasi va m'naviyat asoslari

Mavzu: Urf – odat va an'analar

Darsning tipi: Induktiv

Dars maqsadi:

- ta'limiy: Urf – odat va marosimlar haqida ma'lumot berish
- tarbiyaviy: O'quvchini xalqning urf – odatlariga hurmat ruhida tarbiyalash
- rivojlantiruvchi: Keng dunyoqarash va erkin fikrlash, fikrni bayon etish.

Dars uslubi: aralash

Darsning borishi: o'tilgan mavzu, insho, baho, yangi mavzu bayonlari aytiladi.

Reja:

1. Urf – odat haqida ma'lumot, misollar.

2. O'zbek xalqi urf – odat, an'analarining boshqa xalqlar an'analaridan farqi.

Urf – odat, marosimlar millatning ma'naviyiy – ruhiy ehtiyojlari zaminida paydo bo'lib, shakllanib, sayqallanib, o'z mazmunida shu xalqning orzu-o'ylari, istaklari, axloq normalarini mujassam etadi.

An'ana o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida hayotdan qaror topgan, avloddan avlodga o'tadigan, doimiy takrorlanadigan tartib – qoidalaridir. An'ananing tarkibiy qismi urf – odat bo'lsa, urf-odatlarining muhim qismi marosim sanaladi.

Urf- odat ko'pchilik tomonidan qabul qilingan bo'lib, u kishilar turmushiga chuqur singib ketadi, barcha tomondan muhim hayotiy ehtiyoj sifatida tushuniladi. Masalan: salomlashish, kelin-qizlarning ertalab hovli va darvoza oldini supurib, suv sepishi, bayram arafalarida bemor, yolg'iz va muhtoj keksalardan xabar olish, hashar kabi udumlar kiradi.

Asosiy tushunchalar berilgach, o'quvchilardan o'zbek urf-odatlari, marosimlar so'raladi. O'qituvchi tomonidan bayramlar, urf-odatlar, marosimlar aralashtirib yozilgan varaqlar ikki guruhga bo'linib o'quvchilarga beriladi, ular 5 daqiqa ichida urf – odatni, bayramlarni, marosimlarni alohida guruhlab chiqadi. Kam xato qilgan guruh g'olib deb topiladi.

Dars jarayonida o'quvchilarga turli rasmlar, ko'rgazmalar, plakatlar ko'rsatiladi. Dars oxirida o'quvchilar baholanadi va fikrlar umumlashtiriladi.

17 mavzu. Oila muqaddas dargoh

Oila - mafkuraviy tarbiyaning ijtimoiy omillaridan biridir. IX sinf o'quvchisi esa mustaqil oilaviy hayot ostonasida turgan kichik shaxsdir. Shuning uchun balog'at yoshidagi yigit va qizlar ongiga milliy istiqlol g'oyasini singdirish, ularga "Oila - muqaddas dargoh" (To'qqizinchi mavzu) ekanligi haqida chuqur bilim berish, ularning malaka va ko'nikmalarini shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

O'qituvchining asosiy vazifasi mamlakatimiz mustaqillikni qo'lga kiritgach, oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish, xotin - qizlarning davlat va jamiyat qurilishidagi rolini yanada oshirish, ma'naviy va jismoniy sog'lom avlodni shakllantirish, onalar va bolalar sog'ligini mustahkamlash, ular uchun shart - sharoitlar, diqqatga sazovor ishlar mazmuni va mohiyati orqali oilaning kichik bir mamlakat, jamiyatning negizi, ma'naviyatning beshigi ekanligini har bir yigit - qiz ongiga singdirishdan iboradir.

O'qituvchining oila har bir xalqning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatning rivojini ta'minlaydigan, ya'ni avlodni dunyoga keltrib, uni jamiyat, Vatan uchun munosib farzandlar qilib tarbiyalaydigan, shaxs kelajagi uchun ma'naviy - mafkuraviy poydevor hisoblanadigan muqaddas maskan ekanligini, oila haqidagi qator fikrlar bilan asoslaydi. I.A.Karimov aytganidek: "Bola tug'ilgan kundan boshlab oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an'analar, qadriyatlar, urf - odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhimi, farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini anglaydi, his etadi.

Yurtboshimizning ushbu fikrlariga tayanib, oilaning o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Ya'ni, oila tabiatining eng go'zal mo'jizalaridan biri bo'lib, u insonlarga xos "tabiiy - biologik" (jinsiy munosabatlar, bola tug'ish), iqtisodiy (mulkiy munosabatlar, uy - ro'zg'or boshqarish), ma'naviy (er - xotin, ota - ona va bolalar o'rtasidagi mehr - oqibat tuyg'usi va boshqalar) munosabatlariga asoslangan ijtimoiy birlik ekanligi. Oila - farzand ko'rish, avlodlar davomiyligi, yer yuzida insoniyat tarixiy taraqqiyotini ta'minlash, ota - ona, bolalar va keksa avloddan iborat kichik jamiyatning yaxlit yadrosini tashkil etuvchi qo'rg'on, tarbiya o'chog'i, jamiyat taraqqiyotini belgilovchi asosiy mezon kabi vazifalarni bajaradi.

Nima uchun mamlakatimizda oila va uning muqaddasligini ta'minlash bilan bog'liq masalalar bu qadar yuksak darajalarga ko'tarildi?, degan savolning mohiyati, "milliy farovonlik asosidir", degan fikrlar mazmunini izohlash bilan ochib beriladi. Darhaqiqat, oila poydevorining mustahkamligi, uning moddiy va ma'naviy barkamolligi, farovonligi, oila a'zolarining tinch - totuvligi, davlat va jamiyat, millat farovonligi negizidir. Bu esa milliy istiqlolimizning asosiy g'oyalardan biri bo'lib, u o'z ifodasini mustaqillik yillaridagi hukumatimiz tomonidan amalga o'shirilib kelinayotgan quyidagi yo'nalishlar misolida izohlanadi.

- Oilaviy munosabatlarning huquqiy asoslarini takomillashtirish. oila manfaatlarini huquqiy himoya qilish borasida amalga oshirilayotgan ishlar.

- Oilaning ijtimoiy - iqtisodiy manfaatlarini ta'minlash uchun shart - sharoitlar yaratish maqsadida oilaning har bir a'zosi sog'ligini muhofaza etish, bilim olish darajasini oshirish uchun imkoniyatlarni yaxshilash.

- O'qituvchi alohida e'tibor beradigan masala oilaning ma'naviy - axloqiy asoslarini va madaniy manfaatlarini shakllantirish borasida amalga oshirilayotgan va qilinishi zarur bo'lgan ishlardir.

- Oilaning sog'lom, aql - zakovatli yosh avlodni tarbiyalashdagi rolini oshirish, har tomonlama kamol topgan barkamol avlodni tarbiyalashda oila va jamiyatning vazifalarini takomillashtirish yuzasidan amalga oshirilayotgan ishlar to'g'risida o'quvchilarga alohida ma'lumot beriladi.

Har bir xalq o'z urf – odatlarini an'analari, turmush tarzi bilan boshqa millat xalqlardan ajralib turadi. Bunday an'analarni avloddan avlodga o'tkazishdan oilaning o'rni juda beqiyos.

Oilada inson tug'iladi, tarbiya topadi. Ayniqsa o'zbek xalqida oilaga e'tibor juda katta, chunki jamiyatning hayotining asosini fuqarolar, shaxslar tashkil etadi, ularning tarbiyasi, madaniyat darajasi eng avvalo oilada shakllanadi.

O'zbeklarga xos mehmondo'stlik, kattaga hurmat, kichikka izzat, ochiq ko'ngillik, muhtojlarga yordam berish kabi bir qancha noyob urf – odatlar inson ongiga faqat oiladagina shakllanadi.

Xalqimizda "qush uyasida ko'rganini qiladi" degan fikrdan chiqadigan bo'lsak, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, bu masalaga barchaning jiddiy e'tibor bilan qarashiga erishish, jamiyatimizning ma'naviy – ruhiy sog'lomligini ta'minlashning muhim omili ekanligini anglash mumkin.

O'zbek oilalarining yana bir ajoyib xususiyati farzand tug'ilishi xuddi to'ydek kutib olinadi. O'zbek oilalarida farzand ko'rish bilan bog'liq qator marosim va rasm – rusumlar mavjud bo'lib, ularning har biri yaxshi niyatlar bilan amalgosha oshiriladi. Jumladan, chaqaloqqa ism qo'yish, uni birinchi marta cho'miltirish, kichik va katta chilla saqlash beshikka belash, soch, timoq olish, birinchi muhal munosabati bilan bog'liq oilaviy tantanalarning o'tkazilishida ramziy ma'nolar bor. Bunda marosim, rasm – rusumlar bola va uning atrofida qilargalarga quvonch qo'shadi, farzandning ma'naviy kamolotiga, o'zining muayyan millatga tegishli ekanini anglashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Alla o'zbek xalqining qadimiy, muhim tarbiyaviy va ruhiy ta'sir ko'rsatuvchi qo'shig'i hisoblanadi.

Ona allasidan bebahra qolgan bola qalbida ota – onaga, Vatanga nisbatan mehr muruvvat hissi shakllanishi qiyin. Ona alla orqali farzandiga nisbatan ko'nglida turadigan butun mehr – muhabbatini, orzu – o'ylarini, qalb haroratini shu qo'shiq orqali bola shuuriga yetkazadi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'zbek oilasi o'zining sharqona urf – odatlari, marosim va an'analari, ularni o'tkazish usullari, tarbiya berish vositalari bilan boshqa xalqlardan farq qiladi.

19- Mavzu: Ota – ona va farzandlik burchi.

O'zbek xalqi tabiatan bolajon xalq. Bolalarni yaxshi ko'radi. Ular farzandlarning milliy axloq – odob qoidalarini o'zlashtirishi, puxta bilim olishi, hunar egallashi va ularga amal qilishi yo'lida bor kuchi va imkoniyatlarini sarflaydilar. Ayniqsa, xalqimizda farzand tarbiyasiga katta e'tibor beriladi.

"Uylanishning birinchi maqsadi farzanddir. Avlodni tarbiyalash insoniyatning xizmatidir. Qachonki biz yaxshi axloq egasi bo'lgan farzandlarni tarbiyalasak, shundagina bo'yimizdagi bu xizmat majburiyati soqit bo'ladi", degan edi Fitrat.

Farzand tarbiyasi keng qamrovli, uzoq davom etadigan murakkab jarayon bo'lib, uning o'ziga xos talab ehtiyojlari mavjud. Oilada ota – ona barcha farzandlariga nisbatan bir xilda mehr – muhabbat, talab qo'yimg'i nihoyatda muhim. Bu borada Rizouddin ibn Faxriddin shunday deydi: "Adolat-u insof o'rgatmak uchun hojatlarni o'tganlik va keraklarini tahsil etganinigizda hammasini barobar ko'ringiz, hadya berganingizda barchasiga bir xil beringiz, biriga yashirib bir narsa berishda: "Ehtiyot bo'l, aka – ukalaringga bildirma", demog kabi narsalardan saqlaningiz, chunki bunday etmak ularga jabr, zulm, aldamoq, xiyonat kabi narsalarni o'rgatadi. Bu ahillik va hubbinafs kabi buzug'lik urug'larini ko'ngillarga sochadi. Farzand tarbiyasida ota – ona, qarindosh - urug', mahalla - ko'nying ham ta'siri juda katta. Bola yon – atrofida qilargalardan yurish – turish, muomala madaniyatini o'rganadi. Shu jamoada

yashab urf – odat, an'analar, o'zaro hurmat, ota-ona va kattalarning o'g'itlariga quloq tutish ruhida tarbiya topadi.

Oilada ota-onaning asosiy burchlaridan biri odob – axloqli farzand tarbiyalash bo'lsa, farzandlarning burchi esa ota-onani hurmatini joyiga qo'yish, doim xizmatlariga tayyor turishdir.

Ota – ona va farzandlarning burch va majburiyatlari Respublika Konstitutsiyasida ham belgilab qo'yilgan. 64-moddada "Ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar". 66-moddasida "Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar" deb belgilangan. Shuning o'zi ham bu masalaning naqadar muhim ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

20-mavzu: Amaliy mashg'ulot "Burch va mas'uliyat" suhbat.

Burch – qonun va boshqa huquqiy hujjatlarda belgilangan ayrim harakatlarni sodir etish, ayrim harakatlarni esa sodir etishdan tiyilishdir. Burchni buzish turli javobgarliklarga tortish va jazolashga sabab bo'ladi. Burch ixtiyoriy bajarilganida jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir qiladi.

Burch bevosita mas'uliyat bilan bog'liq. Mas'uliyat bo'lmagan joyda vazifalar ham to'liq bajarilmaydi, ota-ona va farzandlar o'rtasida o'zaro burch va mas'uliyat bo'ladi. Masalan: ota – onalar farzandlar tarbiyasi uchun mas'uldirlar. Bu mavzuni o'tishda o'quvchilar bilan bevosita savol – javob metodidan foydalansa, natija yaxshi bo'ladi. Bunda o'quvchilar avval ota – onaning burchi keyin esa farzandlik burchlarini sanab berishadi.

Burch va majburiyatning farqi haqida fikr bildiradilar. O'qituvchi tomonidan bildirilgan fikrlar umumlashtiriladi. Mavzu mustahkam bo'lishi uchun O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Oila Kodeksi moddalaridan foydalanib, moddalar sharhlanadi. Bu orqali o'quvchilarda burchga sadoqat bilan munosabtda bo'lish o'rgatiladi.

21-mavzu: Mehnat – inson ziynati.

Ba'zan atrofimizga qarab, mehnat qilayotgan hasharotlarni, hayvonlarni ko'rib hayron qolamiz. Biz ba'zan anglab yetmagan "Hayot uchun kurashdir bu". Ba'zan atrofimizdagilar ish yo'qligidan nolib turganlarini ko'rib, "Nahotki shu qumursqalarchalik bo'lolmasang" degingiz keladi. Axir biror narsaga erishish uchun mehnat, harakat kerak.

Eng qadimgi davrni oladigan bo'lsak ham insoniyatni shu darajaga yetishiga mehnat sabab bo'lgan-ku. Mehnat tufayli inson o'zining moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondiradi. Mehnat orqali odamning iste'dodi, uquvi, layoqati yuzaga chiqadi, ko'rinadi. Mehnat bilan mashg'ul bo'lish jarayonida insonning dunyoqarashi kengayadi, bilimi ortadi, jismoniy va ma'naviy jihatdan shakllanishi va yuksalishi tezlashadi. Inson mehnati aqliy, va jismoniy turlarga bo'linadi. Aqliy mehnat inson aqlini charxlab, tafakkurini rivojlantirsa, jismoniy mehnat uning jismu joni barkamol, sog'lom o'sishi uchun zamindir. O'z hayotida har ikki mehnat turining uyg'unligiga erisha olgan shaxs har tomonlama yetuklikka ko'tariladi. Bunday kamolotga erishganlar mehnatda toblangan, el-yurt va oilasida hurmat ila obro' topgan bo'ladi.

22-mavzu: Kasb – hunar madaniyati.

Inson shunchaki qora mehnat kishisiga aylanib qolmasligi uchun yoshligidan kasb – hunar o'rganishga qunt qilmog'i lozim. Ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda 50 mingdan ortiq kasb – hunar mavjud bo'lib, ular yer yuzidagi aholining turmush ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Har bir inson u yoki bu kasbni yohud bir necha kasb – hunarni egallashi mumkin. Inson navbatdagi bir kasbni, ilmni egallab borgan sayin, hayot atalmish ummon naqadar chuqur ekaniga guvoh bo'lib boraveradi.

“Hunarli er xor bo'lmas, burda nonga zor bo'lmas”, “Hunarmandning noni butun”, “Bilgan bitar, bilmagan yitar” kabi maqollarda ham inson risq-nasibasining butunligi hunar orqasidan kelishi ta'kidlanadi.

Sa'diy “Guliston” asarida: “Hunar qaynar buloq, tuganmas davlatdir, agar hunarmand molidan mahrum bo'lsa, qayg'usi yo'qdir”, degan. Shogirdning murabbiyiga hummati, e'tiqodi va sadoqati uning ustasiga nisbatan ham mahoratli bo'lib yetishuviga sabab bo'ladi. Chunki ustozga hurmat u o'rganayotgan kasbga nisbatan muhabbatni, e'tiqodni yanada oshiradi. Bularning bari mehnat va kasb – hunar madaniyati deb ataladi.

23-mavzu: Amaliy mashg'ulot: Oilada mehnat muhiti

“Oilada mehnat muhiti” mavzusi orqali oila mehnatga ijobiy munosabatni tarbiyalashning muhim vositasi ekanligi o'quvchi ongiga singdiriladi.

Insonning inson sifatida qadr-qimmat topishining, farovon hayotining mezonini mehnatdir. Mustaqil hayot ostonasida turgan o'smir uchun oilada mehnat jarayonini to'g'ri tashkil etish, oila a'zolari o'rtasida mehnatning to'g'ri taqsimlanishi, halol mehnat insonga baxt keltirishi, mehnat turlari, mehnat jarayonida saranjom – sarishtalik, ozodalikka rioya etish, mehnatning ixtiyoriyligi va majburiyligi, mehnatni rag'batlantirishning tarbiyaviy ahamiyati haqidagi bilim, ularda mehnatsevarlik, unga vijdonan ijodiy munosabatni shakllantiradi.

Mehnat jarayonida tejamkorlikka, o'zaro hamkorlikka alohida e'tibor berish ham uning unumdorligini ta'minlash omilidir.

O'qituvchi mehnatning ijobiy tomonlari bilan bir qatorda mehnatni sevmaslik, undan bosh tortish, dangasalik, o'z mehnatidan rohatlanmaslik inson hayotining mazmunsiz o'tishi, oilani ma'naviy va iqtisodiy tanazzulga olib keluvchi sabablar ekanligi haqida ham ma'lumot beradi.

Mazkur mashg'ulot mehnatning xosiyati va uning inson hayotida, oila farovonligini ta'minlashda tutgan o'rni haqida maqol, hikmatli so'zlar, hadis namunalari, shoir va yozuvchilarimizning asarlaridan misollar bilan mazmunan boyitiladi.

Shuningdek, o'zbek xalqiga xos bo'lgan mehnatsevarlik, mehnatda ijodkorlikning namunasi sifatida asrlar davomida dunyoni lol qoldirib kelayotgan noyob tarixiy obidalar, mustaqillik yillarida barpo etilayotgan katta –katta inshootlar, yo'llar, bozorlar, tarixiy shaxslar nomi bilan bog'liq yodgorliklar haqida ma'lumot beriladi.

24-mavzu: Amaliy mashg'ulot: “Kim bo'lsam ekan?” mavzusida suhbat.

Ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda 50 mingdan ortiq kasb – hunar mavjud. Ushbu amaliy mashg'ulot orqali o'qituvchi o'quvchilarga mavjud kasb – hunarlar haqida ma'lumot beradi. Har bir o'quvchidan kelajakda kim bo'lmoqchiligi to'g'risida so'rab olinadi. Bu mashg'ulotda “O'z o'zingni top” usulidan foydalaniladi. O'quvchilar fikri so'rab olingach, hunarmandchilik, kasb – hunarlar haqida, yengillik va mashaqqatli tomonlari, shu kasb egasi bo'lish uchun qanday bilim yoki ko'nikmalarga ega bo'lish kerakligi to'g'risida turli ma'lumotlar beriladi. Ayniqsa, bu mashg'ulotda turli kasb egalarini taklif qilib, ular o'zlarining kasblari haqida o'quvchilar savollariga javob bersalar juda samarali bo'ladi.

Dars so'ngida o'quvchilardan yana bir bor kim bo'lmoqchiligi, qaysi kasbni tanlaganligi, agar dars boshlanishidagi fikridan qaytgan bo'lsa, buning sababini tushuntirib berilishini so'rab olinadi.

Shu bilan o'quvchilarni o'z fikrini asoslab berishga, fikrini tutilmay bildirishga o'rgatiladi va eng asosiysi qaysi kasbni tanlash erkinligi beriladi.

25-mavzu: Mehmon kutish madaniyati.

O'zbek xalqi boshqa xalqlardan o'zining mehmondostligi, bolajonligi bilan ajralib turadi. Mehmondostlik milliy xarakterimizni, bag'rikeng xalq ekanimizni ko'rsatuvchi belgidir.

Mehmon mezbonlikiga ikki xil yo'sinda, ya'ni maxsus taklif ila yohud tasodifan keladi. Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" asarida "Agar sen odamlarni taklif qilayin desang, taklif qilgin va lekin taraddudlarini yaxshi ko'rib qo'y. Idish – tovoq, dasturxon, uy – joy, libos pokiza bo'lsin, pokiza ko'rpacha yoyilgan bo'lsin va ichimliklar ham yaxshi bo'lishi kerak. Taklif qilmasang (ya'ni mehmon tasodifan tashrif buyursa) osh – suvning kamchiliklari bitta bo'ladi, taklif qilsang, uni ko'rgan buni ming qiladi", deb yozib qoldirgan.

Mehmondorchilik qaridosh–urug'lar, do'st–u birodarlarning bir–birlari bilan mehr oqibatli, totuv yashalari uchun birodarlik rishtalarini bog'lab turuvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

To'y, ziyofat va turli marakalarga taklif etilmagan kishini, iloji bo'lsa, yosh bolalarni ham birga olib bormaslik ma'qul. Dasturxondagi taomlarni maqtab tanavvul qilish mezbon uchun quvonch bag'ishlaydi.

Mehmonlarga qolgan ovqatlarni zo'rlab yedirish o'ta madaniyatsizlikdir. Ziyofat tugagach, mezbonga rahmat aytib, ezmalik qilmasdan, ketishga ijozat so'rash lozim.

Sinalmagan, bilmagan, taklif etilmagan joyga mehmonga borish, mehmondorchilikka to'q yoki juda och holda borish mezbonga noqulay ahvolga solib qo'yishi mumkin. Dasturxondagi taomlarga avval katta yoshdagi kishilar qo'l uzatadi.

Kim bo'lishidan qat'iy nazar, taklif qilingan joyga mehmonga borish, taklif etilmagan joyga bormaslik kerak. Mehmondorchilikka xonadon sohibi qayerga lozim topsa, o'sha joyda o'tirish joiz, qanday taom tayyorlab keltirilsa, "juda shirin bo'пти", "Rahmat" kabi so'zlar bilan minnatdorchilik bildirib, tanovul qilinadi.

Yuqoridagilarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, biz oddiygina deb bilgan mehmondorchilikda ham shuncha narsaga e'tibor berish kerak ekan.

Mehmonga borganda, o'sha joyning o'ziga xos xususiyatlarini oldindan o'rganish, bilib olish foydadan xoli bo'lmaydi. Qolaversa, bu ham mehmondost o'zbek xalqining urf-odatlariga naqadar rang-barang va boy ekanidan yana bir dalolatdir.

26-mavzu: Amaliy mashg'ulot: Oilada mehmon kutish.

O'n to'rtinchi "Oilada mehmon kutish" mavzusi orqali mehmonning ulug'ligi, mehmon kutish insoniylikning va do'stlikning poydevori ekanligi, mehmonga borish, mehmonnavozlik qoidalari odat va an'analarimiz asosida o'quvchilar ongiga singdiriladi. Mehmondostlik orqali kishilar o'rtasida mehr-muhabbat, o'zaro hurmat, oqibatlilik, odamgarchilik, izzat–ikrom, do'stlik kabi fazilatlar shakllanadi, milliy urf-odatlar, qadriyatlar sayqallanib boradi. O'quvchilarga har bir xalqning mehmon kutishdagi milliy, irqiy, hududiy shart–sharoitlari, odatlari, O'rta Osiyo xalqlarining jahonda mehmondostligi bilan mashhurligi, o'zbek oilasida mehmon kutishning o'ziga xos xususiyatlari, mehmon kutish va mezbonlik qoidalari haqida ma'lumot beriladi. Dasturxon bezash, mehmondorchilikka taklif etish, mehmon va mezbonning kiyinish madaniyati hamda mehmon kutishda u bilan suhbat qurish alohida san'at ekanligi, mehmon buni doimo esda saqlashi lozimligi uqtiriladi.

Mehmonnavozlikda oila a'zolarining o'zaro munosabatlari va mehmonga nisbatan takallufi, taom tayyorlashi va mehmon bilan tanovul qilish odobi, mehmondorchilikda

suhbatlashish madaniyati, mezbonning mehmonni kuzatish qoidalariga o'quvchilar ongiga singdiriladi.

Amaliy mashg'ulot: o'zbek oilalarida mehmon kutish tartib-qoidalariga binoan dasturxon tuzatish, mehmon kutish, mehmon bilan muloqot qilish, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, taom tayyorlash, mehmonni kuzatish va boshqa mehmonnavozlik qoidalariga amal qilish sinfi o'quvchilari bilan muhokama qilinadi.

27-mavzu: Urf-odat va an'analar.

Urf-odat, marosimlar millatning ma'naviy-ruhiy ehtiyojlari zaminida paydo bo'lib, shakllanib, sayqallanib o'z mazmunida shu xalqning orzu-o'yleri, istaklari, axloq normalarini mujassam etadi. Bugungi avlod ularni ko'z qorachig'iday avaylab-asrab, yanada taraqqiy ettirmogi, kelgusi nasllarga ma'naviy qadriyat sifatida yetkazmog'i ham qarz, ham farz.

An'ana o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida qaror topgan, avloddan - avlodga o'tadigan, doimiy takrorlanadigan tartib-qoidalaridir. An'ananing tarkibiy qismi urf-odat bo'lsa, urf-odatlarining muhim qismi marosim sanaladi.

Urf-odat ko'pchilik tomonidan qabul qilingan bo'lib, u kishilar turmushiga chuqur singib ketadi, barcha tomonidan muhim hayotiy ehtiyoj sifatida tushuniladi. Masalan: salomlashish, kelin-qizlarning ertalab hovlini va darvoza oldini supurib, suv sepishi, bayram arfalarida bemor, yolg'iz va muhtoj, keksalardan, qiynalganlar holidan xabar olish, hashar kabi udumlar kiradi.

Marosim - hayotda yuz bergan muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan, bu voqealar sababiga ko'ra turli kayfiyat va tadorik bilan o'tadigan, ramziy ma'no kasb etadigan tadbirlar majmuasidir. Masalan: bolaga ism qo'yish, sunnat to'yi, muchal to'ylari, dafn marosimi va boshqalar.

An'analarning ba'zilar vaqt o'tishi bilan rivojlanib, yangicha mazmun kasb etishi, hatto katta bayramlarga aylanishi mumkin. Bizdagi "Gul bayrami", "Qovun sayli" va boshqalar shunday bayramlardir.

Keyingi yillarda zamon talabi bilan yuzaga kelgan va odat tusiga aylanib borayotgan yangi an'analar ham paydo bo'lyapti. Pasport topshirish, turli xil ko'rik tanlovlar, "oltin" va "kumush" to'ylar ana shunday yangi an'analarga kiradi.

Marhumlarni dafn etish, xotirlash bilan bog'liq qator marosimlar ham qadimiy an'analrimizdandir. Albatta, bular o'z yaqin kishisidan judo bo'lgan kishini ma'naviy qo'llab-quvvatlash, ularga ruhiy dalda berish, olamdan o'tib ketgan avlod-ajdodlarni yodga olish beqiyos qadriyatlardir.

Har bir urf-odat va marosim o'zining maqsadi va mohiyatiga ko'ra muayyan shakl va mazmunga ega. Bunday tadbirda to'y egasi yoki yaqin kishisidan judo bo'lgan insonlarning qarindosh - urug'lari, mahalla ahli, do'st-u birodarlarning hamfikrligi, hamjihatligi muhim ahamiyat kasb etadi. Albatta, turli tantanalarda to'y - hashamlar, maraka o'tkazish mumkin emasdir, lekin ularni tartibga solish, kamchiqim, isrofgarchiliksiz o'tkazish chora-tadbirlarini belgilash va amalga oshirish har bir fuqaroning burchi hisoblanadi.

28-mavzu: To'y va marosimlar.

O'zbeklar qadimdan to'ylarga boy xalq. Beshik to'yi, sunnat to'yi, nikoh to'yi, uy to'yi va boshqalar.

To'yda xalqimizning milliy mentaliteti, o'zligini tom ma'noda aks etadi. Lekin to'ylar xalqimizning ma'naviy yukshalishida qanchalik ijobiy rol o'ynamasin, uni o'tkazish bilan bog'liq ba'zi ortiqcha rasm - rusumlar, odat tusiga kirib borayotgan sun'iy udumlar jamiyatimizning ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir o'tkazmoqda. To'y marosimlarini

o'tkazishda isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik, kimo'zarlik bo'lmasligi kerak. Qadimda to'y – baxmlarda o'yin – kulgi, she'rxonlik, kurash, ko'pkari, askiyabozlik qilingan, baxshilarning bahslari to'ylarga nafis va latif kayfiyat bag'ishlagan. Xalq milliy qadriyatlari targ'ib etilib, sayqal topgan, yosh avlodning ma'naviyati shakllanib borgan. To'yga, odatda, ma'naviy oziq olish, qarindosh urug', yor-u birodarlar bilan uchrashib, diydorlashish, xonadon sohiblarining xursandchiligiga sherik bo'lish maqsadida boriyadi.

Xalqimizning yaxshi bir odati to'yga to'yona bilan kelishdir. Bu to'y sohiblariga nisbatan hurmat – e'tibor ramzi, yosh oilalarni qo'llab quvvatlash demakdir.

29-mavzu: "Ro'zg'or yuritish to'g'risida". Xonadonlarning birida suhbat.

Amaliy mashg'ulotda o'qituvchi maktabga yaqin joyda joylashgan mahallada o'z obro' – e'tiboriga ega bo'lgan xonadonlarning birida ro'zg'or sirlari, uy tutish haqida suhbat uyushtiradi. Uy bekasi o'quvchilarga ko'proq qizlarga, ro'zg'or yuritish haqida gapirib beradi.

Oilaning moddiy baquvvatligi daromadni mohirona ko'paytirishga va ro'zg'or yuritishni o'qilona tashkil etishga bog'liq. Shu boisdan tejamkorlik azaldan oila farovonligini ta'minlovchi muhim moddiy – ma'naviy qadriyat hisoblanib kelinadi. Tejamkorlik aslo xasislik yoki ziqnalik emas, uning mazmun-mohiyati oila mablag'ini avaylab – asrash, tejab sarflashni taqozo etadi.

Ayni bozor iqtisodi har bir kishidan tejamkorlikni talab qiladi. Oiladagi narsalarni tejash bilan jamiyat, davlat boyliklarini, mol-mulkni avaylab – asraydi. Bu fazilat hozirgi zamon kishisi uchun hayotiy ehtiyoj, ma'naviy yetuklik mezonidir.

Ehtiyoj imkoniyatga qarab qondiriladi. Ba'zi oilalarda bu qoidalarga amal qilmaslik, iqtisodda rejasizlik, isrofgarchilikka yo'l qo'yilishi oqibatida topilgan boylikning ham barakasi bo'lmaydi. Suvi qochgan nonni kesib quritish o'miga molga berish, hatto axlatga tashlash, taomni me'yorida, odam soniga qarab tayyolamaslik, ayollar va qizlarning bozorda yangi paydo bo'lgan matoni, albatta sotib olib, kiyim tiktirib kiyishga haddan tashqari qiziqishlari tinch va ko'rkam oilaning iqtisodida dars ketishining sababi bo'lishi mumkin.

30-mavzu: Mahalla-vatan ichra vatan.

Biz uchun oilamiz ko'z ochib ko'rgan dargoh bo'lsa, mahallamiz muqaddas Vatanimiz ichidagi mo'jaz vatandir. Vatan, mahalla oiladan tashkil topadi. Farzandlar kamol topgani kabi oila ham mahalla ko'z oldida barpo bo'ladi, uning ichida ravnaq topadi. Mahalla oilaning eng yaqin maslahatchisi, ishonchli tayanchidir.

O'zbek mahallasi shunday bir dargohki, unda insonlar bir-biri bilan opa-singil, aka-uka, do'st bo'lib ketadi. Odamlar o'zaro quvonch va g'amlarga sherik, farzand tarbiyasiga mas'ul, yutuqlar ham, kamchiliklar ham mahalla ahliga baravar bo'lib tushadi. Mustaqillik yillari mahallalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish masalasiga katta ahamiyat berildi. Prezidentning 1992 yil 12-sentabrdagi Farmoniga ko'ra "Mahalla" xayriya jamg'armasi tashkil etildi. Vazirlar Mahkamasining 1992 yil 17-oktabr "Respublika "Mahalla" xayriya jamg'armasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida"gi qarori. Oliy majlisning 1993- yil 2-sentabr va 1999- yil 14-apreldagi qabul qilingan "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonunlar tufayli mahallaning maqomi huquqiy asosga ega bo'ldi.

31-mavzu: Mahalla – tarbiya maskani.

Mahalla o'zbeklarning tarixan shakllangan, yagona maqsad bilan yashab, faoliyat ko'rsatuvchi, xalqning turmush tarzi, ruhiyati, ijtimoiy hayotining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi ijtimoiy institutdir. Mahalla milliy an'analarimiz, urf – odatlarimiz, axloqiy-

ma'naviy qadriyatlarimizni avloddan-avlodga sog'omon yetkazuvchi muqaddas maskan bo'lib hisoblanadi. Insonlarning millati, dini, irqi, tili, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, ularni ezgulik yo'lida jipslashtiruvchi katta oila hisoblangan o'zbek mahallasi barchaning bir-biriga o'zaro hurmati, muhabbati, mustahkam do'ltligi asosida yashaydi, faoliyat ko'rsatdi. Hududda o'sayotgan har bir yigit-qizlarning axloq-odobi uchun butun mahalla ahli mas'ul. Chunki mahalla yoshlarning har bir xatti-harakati barchaning diqqat markazida bo'ladi. Mahalladoshlarning har bir yosh taqdiriga javobgarligi, ular uchun kuyinishi, yurish - turishini nazorat qilishi barkamol shaxsni tarbiyalashning asosiy omili hisoblanadi. Mahalla tartib-qoidalariga uning butun ahli amal qilishi shart, amal qilmagan shaxsni turli marosimlarga aytmasdan, yolg'iz qoldirish bilan jazolanadi.

Mahallarda turli ma'naviy-ma'rifiy, madaniy, sport, tashkiliy tadbirlar muntazam o'tkazib turiladi. Keyingi yillarda mahallalarimiz kam ta'minlangan, ko'p bolali oilalar, yolg'iz keksalar, nogironlar, yetim-yesirlar, boquvchisini yo'qotgan oilalarni ijtimoiy muhofaza qilishning asosiy kuchi bo'lib qoldi.

Mahallada to'y va boshqa maraka-marosimlarda yoshlarni ko'pchilikning ishiga jalb etish nihoyatda muhim bo'lib, bu yumushlarni bajarish davomida ularga nimaga e'tibor berish, kinga qanday muomala-munosabatda bo'lish kerakligi o'rgatiladi. Bunday mahallada tarbiyalanayotgan yoshlar, birinchidan, mehnatsevarlikni, mehmon kutish, kuzatish odobini, ikkinchidan, xushmuomalalik odobini, uchinchidan, jamoaga hurmat odobini egallaydilar.

Mahalla faollari an'anaviy, oilaviy to'ylar, bayramlar o'tkazish bilan bog'liq tashkiliy ishlarni amalga oshirishda bosh-qosh bo'ladilar.

Demak, mahalla bu vatanning kichik bir bo'g'ini, oilalar majmui desak ham bo'ladi.

32-mavzu: Takrorlash darsi.

Mahalla tarbiya maskani.

Mashg'ulotlarda yoki takrorlash darslarida o'qituvchi muammoli vazifalar usulidan foydalansa bo'ladi.

Muammoli vazifalar usuli o'quvchilarning muammoli vaziyatlarni tushunishi va ularning faoliyatini tashkil etish usuli bo'lib-aniq vaziyatlarni tahlil qilish, baholash va keyinchalik qaror qabul qilishdan iborat.

Bu usulning yetakchi funksiyalari:

O'rgatuvchi: - Bilimlarni aktualashtirishga asoslangan.

Rivojlantiruvchi: - Tahliliy tafakkurni, alohida organlar orasidagi hodisa va qonuniyatga ko'ra bilishni shakllantirish.

Tarbiyalovchi: - Kommunikativ ko'nikmalarni tarkib topdirish.

Muammoli vazifalar usuli o'quvchilarning mustaqil ishlashlarini murakkablashtirishga asoslangan ilmiy tushunchalardan, amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirish asosida yotgan u yoki bu materialni chuqur mantiqiy tahlil qilishga asoslanadi

Muammoli vazifa hayotdan olingan holatlarni, ma'ruza va vazifani o'rganishdan, alohida shaxslar yoki tashkilotlarning manfaatlarini ko'zlashdan iborat bo'lishi mumkin.

Xuddi shu ma'noda "Mahalla - tarbiya maskani" mavzusida ham.

Sinf va guruhlarda muammoli vaziyatlarni yaratish usullari quyidagilar:

- O'quvchilarni qarama - qarshilik tomon olib boriladi va uni yechimini mustaqil ravishda topishlari taklif etiladi.

Masalan "Mahallaning biz uchun eng kerakli taraflari" bir guruhga beriladi, fikr bildirish uchun, "Boshqa taraflari bormi?", degan mavzu ikkinchi guruhga beriladi.

So'ng amaliy faoliyatga duch keladigan qarama - qarshiliklarni ma'lum qiladi.

Bir savolga turli nuqtai nazardan qarashni bayon qiladi.

Bunda o'qituvchi muammoli vaziyatni tug'diradi, muammoni bayon qiladi. o'quvchilarni uni yechishga yo'naltiradi, shu bilan birga ularning ish natijalarini baholash me'zonlari bilan tanishtiradi.

Muammoni to'g'ri tushunganiga ishonch hosil qilish uchun, kerak bo'lsa maqsadga yo'naltirish uchun bir guruhdan ikkinchisiga o'tadi. O'quvchilarga mavjud muammolarni turlicha ko'rib chiqish mumkinligini tushuntirishga imkon beradi.

O'quvchilar ushbu muammoni yechishni turli imkoniyatlarda muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar, eng qulaylarini topadilar, bir fikrga keladilar. O'zlarining "mahalla" haqidagi natijalarini xabar qiladilar, boshqa guruhlar taklif qilgan variantlarni muhokama qiladilar va eng qulay variantlarni aniqlaydilar. Guruh o'z - o'zini baholashi mumkin.

Muammoli vazifalar usulidan samarali foydalanishdan eng avvalo topshiriq o'quvchilar saviyasiga mos bo'lishi, ularning yechimini topa oladigan bo'lishi kerak. Muammoli topshiriqlar nazariyani amaliy vaziyatlar bilan bog'lash imkonini beradi, o'quvchilar ongida bilim olishga nisbatan mas'uliyat, insoniy munosabatda bo'lishga olib keladi.

33-mavzu: Amaliy mashg'ulot: Oilada xalq bayramlari bilan bog'liq an'analar, marosimlar hamda ularni nishonlash.

Yoshlarning ma'naviy madaniyatini shakllantirishning muhim vositalaridan biri urf-odatlar, an'analar va marosimlar. 9-sinf o'quvchisi oilada xalq bayramlari bilan bog'liq an'analar, marosimlar hamda ularni nishonlash mavzusini o'rginishda milliy istiqlolimizning mohiyatini, bu borada mamlakatimizda amalga oshirilayotgan muhim o'zgarishlar misolida chuqur anglab yetadilar.

O'qituvchi xalq bayramlari, an'analari, marosimlarning paydo bo'lishi, qadriyat sifatida shakllanishi va inson hayotidagi oila madaniyatini tarbiyalashdagi o'rni haqida o'quvchiga ma'lumot berar ekan, asosan quyidagi tushunchlarga to'xtaladi: xalq bayramlarining oilada, xalq orasida o'tkazilishi. Xalq bayramlari shod-xurramlik, o'zaro mehr-muruvvat, e'tiqod, iymon va milliy ruhiyatni namoyon qilish shakli sifatida.

Xalq bayramlari bilan bog'liq oilaviy an'analar, marosimlar, udum va urf - odatlarning tarixi va milliy mohiyati. Oilada chaqaloqning tug'ilgan kunini nishonlash, unga ism qo'yish. bolaning birinchi qadami, muchal yoshi, nikoh to'yi, qizlar majlisi, kelinchak qo'lidan choy ichish, quda chaqiriq, beshik to'yi, payg'ambar yoshi, 40-50-60-70-80 va hokazo yoshlarni nishonlash va ularning me'yori, keyingi vaqtlarda oila an'analari bilan bog'liq ba'zi salbiy holatlarning paydo bo'lganligi va ularning bozor iqtisodiyoti sharoitidagi oqibatlari. bu holatlarning oldini olish xususida atroflicha ma'lumot beriladi. Oilada motam marosimlari bilan bog'liq urf-odatlar va ularni o'tkazish qoidalari. Motam marosimlarida tayyorlangan taomlar, kiyiladigan kiyimlar. Prezidentimiz I.A.Karimovning 1998 yil 28-oktyabrda "To'y-hashamlar, oilaviy tantanalar, maraka va marosimlarni, marxumlarning xotiralariga bag'ishlangan tadbirlarni o'tkazishni tartibga solish to'g'risida"gi farmoni va uning ahamiyatlari. Amaliy mashg'ulotda biror-bir oilada o'tkaziladigan marosimda qatnashadilar va referat tayyorlaydilar.

9- sinf «Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari» o'quv fanidan yillik rejalashtirish

№	Mavzular	Sani
1	Mafkuraviy immunitet nima?	1
2	Komil inson g'oyasi	1
3	Itimoiy hamkorlik	1
4	Millatlararo hamjihatlik	1
5	Diniy bag'rikenglik	1
6	«O'zbekiston – yagona Vatanim g'oyasi»	
7	One tili – millat ruhi	1
8	1-MSNI. Test.	1
9	Jaholatga qarshi ma'rifat	1
10	Oila muqaddasligi	1
11	Ota-ona va farzandlik burchi	1
12-13	Amaliy mashg'ulot: Ota-onalik va farzandlik burchi haqida suhbat	2
14	Uy tutish haqida. Ro'zg'or sirlari I	
15	2-MSNI. Ijodiy insho.	1
16	Amaliy mashg'ulot: Xonadonlardan birida ro'zg'or tutish haqida suhbat	1
17	Mehnat madaniyati	1
18	Amaliy mashg'ulot: Mehnat taqsimot.	1
19	Mehmon kutish	1
20	Amaliy mashg'ulot: Mehmon kutish, dasturxon tuzatish	1
21	Farzand tarbiyasi	1
22	Amaliy mashg'ulot: Bolalar shifokori bilan suhbat	1
23	Muomala madaniyati	1
24	Amaliy mashg'ulot: Muomala odobi I	
25	3-MSNI. Ijodiy insho	1
26	Tejamkorlik, sarf-harajat, isrofgarchilik	1
27-28	Amaliy mashg'ulot: Oila, maktab va sinf byudjetiga oid qiziqarli o'yin	2
29-30	Xalq bayramlari, an'analar, marosimlar	
31-32	Amaliy mashg'ulot: Oilalardan birida o'tkaziladigan marosimlarda qatnashish va o'z oilaviy an'analari to'g'risida referat yozish	2
33	4-MSNI. Test	1
34	Afhalla – demokratiya darsxonasi	1

23. Mustamlakachilik davri qurbonlari xotirasiga bunyod etilgan majmua qayerda joylashgan?

- A. Samarqand viloyati, Chelak tumanida Zarafshon bo'yida
- ✓ V. Toshkentda, Yunusobod tumani Bo'zsuv bo'yida
- S. Toshkentda, S. Rahimov tumani Bo'zsuv bo'yida
- ✓ D. Toshkentdagi «Milliy bog'da»
- E. Xorazm markazi Urganchda

24. Xotira va qadrlash kunining mohiyatini nimada deb o'ylaysiz? Bu kuni kimlar esga olinadi?

- A. Olamdan o'tgan ajdodlar
- V. Vatan uchun kurashda xalok bo'lganlar
- S. Sovet Mustabid tuzumi davrida qatag'on qilinganlar
- D. Xalq tinchligi va osoyishtaligi yo'lida qurbon bo'lganlar
- ✓ E. Barchasi to'g'ri

25. Xotira va qadrlash kunining ahamiyati nimalarda yaqqol ko'rinadi?

- A. Ajdod-avlodlarni bir-biri bilan bog'lashda
- V. O'zaro mehr-shafqatli va muruvvatli bo'lishda
- S. Hayotning qadriga etishda, o'zligini anglashda
- ✓ D. To'g'ri javob A, V, S
- E. Yurtimizdagi bayram kunlaridan biri hisoblanadi

MSNIlarni o'tkazish jadvali

	1-MSNI	2-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	8-dars	15-dars
MSNI o'tkazish shakli	Test	Ijodiy insho
Berilgan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	25	16
NISB	5	5

	3-MSNI	4-MSNI
MSNI o'tkazish muddati	25-dars	33-dars
MSNI o'tkazish shakli	Ijodiy insho	Test
Berilgan vaqt	40 daqiqa	40 daqiqa
BKM elementlari soni	15	25
NISB	5	5

1-MSNI. Test.

Maqsad: Mustaqil taraqqiyot jarayonida o'quvchilar e'tiqodi, dunyoqarashi, tafakkuri va fazilatlarini shakllantiradigan ma'naviy-ma'rifiy asoslarni o'rganish, milliy urf-odatlarimizni hayotiy misollar asosida tushuntirish

Ushbu 1-MSNIda tekshirilishi lozim bo'lgan BKMlar soni 25 ta

Bilim

1. Immunitet so'zining ma'nosini bilishi
2. Ma'furaviy immunitetning shartlarini bilish
3. Ulug' atalmalarimizning komillik to'g'risidagi fikrlarini bilishi
4. Insonni odamiylikka xos bo'lgan xususiyatiga qarab baholanishini bilishi
5. Ijtimoiy hamkorlik haqida tushunchalarga ega bo'lishi
6. Ijtimoiy hamkorlik g'oyasiga xos bo'lgan vazifalarni bilishi
7. Millatlararo totuvlik unumbashariy qadriyat ekanligini anglashi
8. Millatlar do'stligi, hamjihatligi zarurligini anglashi
9. Diniy konfessiya haqida tushunchaga ega bo'lishi
10. Yurtimizdagi mavjud diniy konfessiyalar haqida bilishi
11. Tolerant so'zini ma'nosini bilishi
12. G'oya inson tafakkurining mahsuli ekanligini bilishi
13. «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» ning asosiy maqsadlarini bilishi
14. «Kuch – bilim tafakkurda» shiorining muallifini bilishi

Ko'nikma

1. Ishonch nima ekanligini anglashi
2. Ogohlikka oid shartlarini anglashi
3. Komillik so'zining ma'nosini anglashi
4. Sidqiy Xondaliqiyning hamjihatlikka da'vat etuvchi she'rining ma'nosini anglashi
5. Jamiyat haqida fikr yuritishi
6. O'zbekistonda qancha millat yashashini bilishi
7. Vatanparvarlikning shakllanishini anglashi
8. O'z tilini bilmaslik «o'zligidan» judo bo'lish ekanligini anglashi

Malaka

1. Abu Nasr Farobiy va A.Navoiyning komillik to'g'risidagi yozgan g'azalini yoddan bilishi
2. Milliy qadriyatlarimizning barchasida ijtimoiy hamkorlikni ko'rish mumkinligini sharhlashi
3. Navoiyning vatandan ayrilish to'g'risidagi ruboisining sharxlashi

Testlar:

1. Biror narsadan xalos va forig' bo'lish ma'nosini bildiradigan lotincha so'z yozilgan qatorni toping.

A. Immunitas

V. Demos

S. Liberalis

D. Conserv

E. Konstitutsion

2. Nima e'tiqodga asos bo'ladi?

A. Tuyg'u

V. Fikr

S. Ong

D. Ishonch

E. Tushuncha

3. Ma'furaviy immunitetning muhim shartlaridan biri...

A. Kirishimlilik

V. Ma'rifatlilik

S. Ma'naviyatlilik

D. Mehribonlilik

E. Sanimiylik

4. Ogohlik shartlari yozilgan qatorni toping?

A. Dunyodan yon-atrofda bo'layotgan o'zgarishlardan xabardor bo'lish

V. Odamlar va xalqlarning orzu-intilishlaridan doimiy boxabar bo'lib yashash

S. Xalq hayotida paydo bo'layotgan muammolarni vaqtida hal etish

D. Tajovuzkor kuchlarning g'oyaviy va boshqa har qanday hamllariga qarshi munosib zarba berish

E. Barcha javoblar to'g'ri

5. Komillik – so'zining ma'nosiri toping.

A. Sog'lomlik

V. Xushfe'llik

S. Aqlilik

D. Go'zallik

E. Mukamallik

6. Noqis uldirkim, o'zini komil degay

Komil ulkim, nuqsin isbot aylagay.

Mazkur misralar muallifini toping.

A. Lutfiy

V. Ogahiy

S. A.Navoiy

D. Sa'diy

E. Z.M.Bobur

7. Komil inson g'oyasi qaysi donishmand bobolarimiz asarlarida teran ifoda etilgan?

A. Munis Xorazmiy, Sakkokiy

V. Beruniy, Abu Ali ibn Sino

S. Abu Nasr Farobiy, A.Navoiy

D. Mahmud Zamaxshariy, Najmiddin Kubro

E. Baxovuddin Naqshbandiy, Mahmud Qoshg'ariy

8. Inson nimasiga qarab baholanadi?

A. Millatiga qarab

V. Boyligiga qarab

S. Odamiylik xususiyatiga qarab

D. Kiyinishiga qarab

E. Kelib chiqishiga qarab

9. Sidqiy Xondaliqiy quyidagi satrlarda insonlarni nimaga da'vat etadi?

«Yashang, ittifoq ila bir tan bo'lib, hama shodlik misli gulshan bo'lib, hama odam o'g'li bir a'zo erurki, hilqatda bir duru tanho erur».

A. Do'stlikka

V. Birodarlikka

S. Vafodorlikka

D. Hamjihatlikka

E. Sadoqatga

10. «Jamiyat»ga berilgan to'g'ri ta'rifni belgilang?

A. Qarindosh urug'lar bilan uyushib yashash jamiyat deyiladi

V. Faqat oila a'zolaridan iborat jamoaga jamiyat deyiladi

S. Odamlarning uyushib, jamoa va xalq bo'lib yashashi - jamiyat deyiladi

D. Qo'ni-qo'shnilar bilan uyushib mahalla jamoasida yashashiga - jamiyat deyiladi

E. Barcha javoblar to'g'ri

11. Ijtimoiy hamkorliksiz taraqqiyotga erishib bo'lmasilikni qaysi mamlakat misolida ko'rish mumkin?

A. Armaniston

V. Tojikiston

S. Afg'oniston

D. Qozog'iston

E. Turkmaniston

12. Ijtimoiy hamkorlik bizning milliy qadriyatlarimizning qaysilarida o'z ifodasini topgan?

A. To'y - marakalarda

V. Hasharlarda

S. Qo'ni - qo'shnichilik, maxallachilikda

D. V javob to'g'ri

E. Barcha javoblar to'g'ri

13. Ijtimoiy hamkorlik g'oyasining vazifasi nimalardan iborat.

A. Xalqni birlashtirishdan

V. Mamlakatdagi tinchlik va osoyishtalikni fuqarolar o'rtasidagi hamjihatlikni mustahkamlashda

S. Vatan ravnaqini ta'minlashda

D. Inson mukammal bo'lishi uchun unga sharoit yaratishdan

E. A,V,S javoblar to'g'ri

14. O'zbekistonda necha xil millat vakillari istiqomat qiladi?

A. 100 dan ortiq

V. 150 ga yaqin

S. 130 dan ziyod

D. 100 ga yaqin

E. 120 dan ortiq

15. Millatlararo totuvlik va hamjihatlik - qanday qadriyatlar sarasiga kiradi?

A. Umumbashariy qadriyat

V. Milliy qadriyat

S. Madaniy qadriyat

D. Siyosiy qadriyat

E. Diniy qadriyat

16. Yurtimizning yanada yuksalishiga xizmat qiladigan muhim omillardan birini ko'rsating?

A. Tajovuzkor millatchilik va shovinizm

V. Yurtimizdagi millat va elatlarning do'stligi, hurmati, hamjihatligi

S. Millatlar o'rtasidagi nizo va kelishmovchilik

D. To'g'ri javob A,S

E. To'g'ri javob yo'q

17. Muayyan dinga e'tiqod qiluvchi kishilar jamoasi qanday nomlanadi?

- A. Diniy qo'mita
- V. Diniy konfessiya
- S. Diniy tashkilot
- D. Diniy federasiya
- E. Diniy oqim

18. Yurtimizda qancha diniy konfessiyaga mansub diniy tashkilotlar mavjud?

- A. 5 ta
- V. 8 ta
- S. 10 ga yaqin
- D. 10 dan ziyod
- E. 3 ta

19. Chidam, chidamlilik, toqat qilish, kengfe'llik ma'nosini bildirgan lotincha so'z yozilgan qatorni toping.

- A. Tolerant
- V. Konfessiya
- S. Terminator
- D. Zombi
- E. Klon

20. Vatandan ayrilish azoblari haqida qaysi shoirimiz ruboiylarida yozgan?

- A. Lutfiy
- V. Sakkokiy
- S. M. Xorazmiy
- D. Ogahiy
- E. A. Navoiy

21. Milliy istiqlol maskurasi vatanparvarlikni shakllantirishga qanday xizmat qiladi?

- A. Vatanni e'tiqod bilan sevishtga
- V. Vatanparvarlikni ongli faoliyatga aylantirish
- S. Vatan fidoiysi bo'lishga
- D. Vatan uchun jon fido etishga
- E. Barchasi to'g'ri

22. Inson tafakkurining shakllanishi bevosita nima bilan bog'liq bo'ladi?

- A. Aql
- V. Fikr
- S. G'oya
- D. Til
- E. Zakovat

23. O'z tilini yo'qotgan har qanday millat nimasidan judo bo'ladi?

- A. Boyligidan
- V. Sog'lig'idan

- S. O'zligidan
- D. Do'stidan
- E. Hamkoridan

24. «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» qanday maqsadda yuzaga keldi

- A. Odamlarning qalbi va ongida bo'shliq paydo bo'lishi va ularning zararli tajovuzkor g'oya va mafkuralar ta'sirida berilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida
- V. Istiqlol yo'lidagi maqsadlarni xalqqa singdirish maqsadida
- S. Iqtisodiy tenglikdan chiqish maqsadida
- D. Faqat yoshlarga milliy qadriyatlarni singdirish maqsadida
- E. A va V javoblar to'g'ri

25. «Kuch – bilini va tafakkurda» shiorining muallifi kim?

- A. Amir Temur
- V. Islom Karimov
- S. Alisher Navoiy
- D. Mirzo Ulug'bek
- E. Zahiriddin Bobur

2-MSNL Ijodiy insho:

Mavzu: «Oila - muqaddas dargoh»

Maqsad: O'quvchilarda milliy urf-odat, an'analar va marosimlarga hurmat hissini uyg'otish, ularni kelgusi mustaqil hayotga tayyorlash
Ushbu 2-MSNLda tekshirilishi lozim bo'lgan BKMLar soni 16 ta

Bilim

1. Mustahkam nikoh haqida tushunchaga ega bo'lishi
2. O'g'il bola tarbiyasida otaning o'rmini bilishi
3. Qiz bola tarbiyasida onaning o'rmini bilishi
4. Ota-onaning burchlarini bilishi
5. Erkak oilada katta rol o'ynashini bilishi
6. Farzand tarbiyasi muhimligini anglashi
7. Oilaning ehtiyoji imkoniyatga qarab qondirilishini tushunib etishi
8. Oila boy bo'lishi uchun nima qilish kerakligini bilishi

Ko'nikma

1. O'zbek oilasining o'ziga xos xususiyatlarini bilishi
2. Ota-ona oila asosi ekanini anglashi
3. Oilani erkak moddiy jihatdan ta'minlashini anglashi
4. Farzandlik burchini nimalardan iborat ekanligini anglashi
5. Ayolning ro'zg'or tutishdagi o'rmini idrok etishi

Malaka

1. Oila haqidagi ma'lumotlarni sharhlay olishi
2. Oila va ro'zg'or tutishga oid hadis va maqollardan misol keltira olishi
3. Oila haqida yorqin tasavvurga ega bo'lishi

3-MSNL. Ijodiy erkin insho.

Mavzu: «Mehnatdan kelsa boylik turmush bo'lar chiroylik»

Maqsad: O'quvchilarning bilimlarini nazorat qilish, milliy urf-odatlarimiz, an'ana va qadriyatlarimiz haqida tushunchalar hosil qilish

Ushbu 3-MSNLda tekshirilishi lozim bo'lgan BKMLar soni 15 ta

Bilim

1. Mehnatning turlarini bilishi
2. Hunarlarning xilma-xilligini bilishi
3. Hunarni hech kim tortib olmasligini anglashi
4. Erta turishning afzalligini bilishi
5. Rejali ish haqida bilishi
6. Mehnat bilan topilgan boylik qadri ekanini bilishi
7. Ehtiyoj va imkoniyatni tushunib yetishi
8. Ehtiyojga amal qilish kerakligini bilishi
9. Inson qanoat qilib yashashi kerakligini anglashi

Ko'nikma

1. Dangasalikning salbiy oqibatlarini bilishi
2. Ro'zg'orda iqtisodga ahamiyat berishni anglashi
3. Nopok yo'l bilan topilgan boylik tez sovurilishini bilishi
4. Isrofgarlik qashshoqlikka olib kelishini anglashi

Malaka

1. Mehnat insonni ulug'laydi va qadrlaydi shiori mazmunini sharhlashi
2. Mehnat haqidagi naql va maqollarni o'z o'rnida qo'llashi

4-MSNL. Test.

Maqsad: O'quvchilarda mustahkam e'tiqod, yuksak dunyoqarash va olijanob fazilatlarini shakllantirish va ularga hayot saboqlari, yashash sirlarini o'rgatish

Ushbu 4-MSNLda tekshirilishi lozim bo'lgan BKMLar soni 25 ta

Bilim

1. An'analar, urf-odatlar, marosimlar, bayramlar - millat ma'naviyatining tarkibiy qismlari ekanini bilishi

2. To'y-hashamlar to'g'risida Prezident Farmoni mazmunini bilishi
3. Prezidentimizning milliy qadriyatlar to'g'risida qaysi asarlarida ma'lumot berilganini bilishi
4. Nikoh to'yiga oid urf-odatlarini bilishi
5. Amir Temurning farzand tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini bilishi
6. To'y marosimini haqidagi tushunchalarga ega bo'lishi
7. Aza marosimini 3 kun o'tkazilishi kerakligini bilishi
8. Muhammad Sodik Qoshg'ariy «Odob us-solihin» asari haqida bilishi
9. Bolani beshikka belash marosimini haqida bilishi
10. Beshikning mo'jizaviy qudratini bilishi
11. Alla xalqimizning qadimiy, muhim tarbiyaviy xarakterga ega bo'lgan qo'sbiq ekanligini bilishi
12. Bolani tuzli suvda cho'miltirishning ahamiyatini bilishi
13. «Mahalla» xayriya jamg'armasi haqida ma'lumotga ega bo'lishi
14. Ko'p bolali oilalar, yolg'iz keksalar, nogiron farzandlari bor, boquvchisini yo'qotgan oilalar mahalla tomonidan ijtimoiy muhofaza qilinishini bilishi
15. Mahalla sharqona madaniyat o'chog'i ekanligini bilishi
16. Mahallaga ishlariga aralashib turish lozimligini bilishi
17. Mahalla rahbarlari oilaviy janjallarga qanday chora ko'rishini bilishi
18. Maktab – oila – mahalla hamkorligi samarali bo'lishini bilib olishi

Ko'nikma

1. To'yona nima uchun berilishini bilishi
2. To'y – ma'rakalar qanday o'tkazilishini bilishi
3. To'ylarda ishtirok etib, mehnatsevarlikni, mehmon kutish va kuzatishni odobini o'rganib borishini anglashi mumkinligini bilishi
4. Mahallalar qadimdan o'z no'ig' egaligini bilishi

Malaka

1. Istiqlof tufayli xalqqa qaytarilgan bayramlarni bilish
2. Mahallada o'tkaziladigan tashkiliy tadbirlar haqida bilishi va ishtirok etishi
3. Bir bolaga etti mahalla ota-ona maqoli mazmunini sharhlashi

Testlar:

1. Xalqning, millatning ma'naviyati, qadriyatlarning ajralmas qismlari nimalaridan iborat.

A. An'analar

V. Urf-odatlar

S. Marosimlar

D. Bayramlar

E. Barchasi to'g'ri

2. Istiqlol sharofati tufayli xalqqa qaytarilgan qadriyat hisoblangan bayramlar.

- A. «Navro'z», «Mehrijon» bayramlari
- V. «Ramazon hayiti», «Qurbon hayitlari»
- S. «Mustaqillik» bayrami, «O'qituvchilar kuni»
- D. «Vatan himoyachilari kuni», «Konstitutsiya kuni»
- E. A va V javoblar to'g'ri

3. To'y-hashamlar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlarni, marhumlar xotirasiga bag'ishlangan tadbirlarni o'tkazishni tartibga solish to'g'risidagi Prezident farmoni qachon qabul qilingan?

- A. 1998-yil 28-oktabr
- V. 1998-yil 13-may
- S. 1998-yil 26-mart
- D. 1998-yil 27-yanvar
- E. 1998-yil 5-yanvar

4. «Inson ma'naviyatining yuksak axloq va madaniyatining go'zal milliy an'analarini qayta tiklashning muazzam qatlamlari ochildi...» Mazkur fikr Prezidentimizning qaysi asarida berilgan?

- A. «Bizdan ozod va obod Vatan qolsin»
- V. «O'lloh qalbimizda, yuragimizda» risolasida
- S. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari

va taraqqiyot kafolatlari

- D. «O'zbekiston buyuk kelajak sarin»
- E. «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» risolasida
- S. Nikoli to'yiga aloqador tadbirlar yozilgan qatorni ko'rsating.

- A. Qiz ko'rdi, oq o'rar, unashtirish
- V. Fotiha to'yi, maslahat oshi, to'y yuborish
- S. Aqiqa, soch to'yi, chilla chiqdi
- D. Muchal to'yi, kunush to'yi, oltin to'y
- E. A va V javoblar to'g'ri

6. O'g'il uylantirishda kelin tanlashni, farzand tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko'targan hukmron.

- A. Z.M. Bobur
- V. Mirzo Ulug'bek
- S. Amir Temur
- D. Xusayn Boyqaro
- E. Shoh Jahon

7. Xalqimizning milliy mentaliteti, o'zligi tom ma'noda aks etadigan milliy marosimi, bu...

- A. Yerga urug'-qadash marosimi
- V. Darveshona
- S. To'y marosimlari
- D. Armiyaga kuzatish
- E. Barchasi to'g'ri

8. To'yga to'yona bilan kelishni qanday tushunasiz?

- A. To'y egasiga hurmat
- V. Yosh oilani qo'llab-quvvatlash
- S. To'y egasiga moddiy yordam
- D. O'qungarchilik ramzi
- E. Barchasi to'g'ri

9. Turli-to'y-ma'rakalar, marosimlar qanday tarzda o'tkazilishi lozim deb hisoblaysiz?

- A. Kamchiqim, isrofgarchiliksiz
- V. Qarindosh-urug'lar ishtirokida
- S. Janjalsiz, tartibli, osoyishta
- D. Mahalla - ko'y ishtirokida
- E. Barchasi to'g'ri

10. Islom diniy ta'limotlarida aza necha kun tutilishi haqida ma'lumot berilgan?

- A. 40 kun
- V. 1 yil
- S. 6 oy
- D. 3 kun
- E. 9 oy

11. Ta'ziya va musibat odobi haqida yozilgan «Odob-us-solihim» asari muallifi

nomini toping

- A. Mahmud Qoshg'ariy
- V. Muhammad Sodiq Qoshg'ariy
- S. Kaykovus
- D. A. Avloniy
- E. Sidqi Xondaqoliy

12. Chaqaloq dunyoga kelishi bilan bog'liq marosimlardan biri, bu...

- A. Chaqaloqni beshikka belash
- V. Alla aytish
- S. To'y qilish
- D. Kiyim kiydirish

E. Barchasi to'g'ri

13. Bola tarbiyasida mo'jizaviy qudratga ega bo'lgan muhim milliy qadriyatimizni ayting.

- A. Belanchak
- V. Beshik
- S. Yo'rgaklash
- D. Soch oldirish
- E. Aqiqa to'yi

14. Xalqimizning qadimiy, muhim tarbiyaviy xarakterga ega bo'lgan qo'shiq turlaridan birini toping.

A. Maqom

V. Lapar

S. Alla

D. Yor-yor

E. Kelin salom

15. Nima uchun chaqaloq tuzli va tuproqli suvda tez-tez cho'miltirib turiladi?

A. Tanasini oqartirish uchun

V. Badandagi ortiqcha tuklarni to'kish uchun

S. Baquvvat bo'lishi uchun

D. Ko'z tegmasin deb

E. Barcha javoblar to'g'ri

16. Respublika Mahalla xayriya jamg'armasi qachon tashkil etilgan?

A. 1992-yil 12-sentyabrdagi farmoniga ko'ra

V. 1992-yil 17-oktyabrdagi qaroriga asosan

S. 1993-yil 2-sentyabrdagi qonuni asosida

D. 1999-yil 14-apreldagi qonun asosi

E. Barcha javoblar to'g'ri

17. Mahallada o'tkaziladigan tashkiliy tadbirlar yozilgan qatorni ko'rsating

A. «Umid nilollari», «Universiada», «Olimpiada» musobaqalari

V. «Yil shifokori», «Yil o'qituvchisi», «Yil maktabi» tanlovi

S. «Namunali otla», «Namunali kelin», «Qaynonam – jonim onam» ko'rik

tanlovlari

D. «Eng yaxshi mahalla», «Eng uzoda ko'cha» ko'rik-tanlovlari

E. S va D javoblari to'g'ri

18. Mahallada qanday oilalar ijtimoiy muhofaza qilinadi?

A. O'rta xol pedagoglardan tashkil topgan oilalar

V. Ko'p bolali oilalar, yolg'iz keksalar

S. Nafaqaga chiqqan mashhur odamlar yashaydigan oilalar

D. Nogiron farzandlari bor, boquvchisini yo'qotgan oilalar

E. V va D javoblar to'g'ri

19. Shu qong an'analari, urf-odatlar va udumlarni jamoa asosida amalga oshiruvchi avlodlarni ko'zga etkazuvchi madaniyat o'chig'i bu...

A. Oila

V. Jamiyat

S. Maktab

D. Mahalla

E. Hokimiyat

20. Mahalla tartib-qoidalariga amal qilmagan oilalarga qanday choralar ko'riladi

A. Ayollar o'rtasida muhokama qilinadi

- V. Oila a'zolari bilan gaplashilmaydi
- S. Mahallada o'tadigan tadbirlarga, to'y-ma'rakalarga taklif etilmaydi
- D. Jinoiy ish qo'zg'atish uchun sudga beriladi
- E. To'g'ri javob berilmagan
21. Mahallada o'sayotgan har bir yigit-qizning axloq-odobi uchun butun mahalla ahli mas'ul degan ma'noni bildirgan naql yozilgan qatorni ko'rsating.
- A. Qo'shning tinch, sen tinch
- V. Bir bolaga etti mahalla ota-ona
- S. Gilani sotsang qo'shnigga sot, bir chekkasida o'zing o'tirasan
- D. Yaxshi qiz mahalladan ortmas
- E. O'tni kavlasang o'chadi, qo'shningni kavlasang ko'chadi
22. To'y marosimlarida el xizmatiga jalb qilingan mahalla yoshlari ishlarni bajarish davomida nimalarni o'rganib boradilar.
- A. Mehnatsevarlikni
- V. Mehmon kutish va kuzatishni
- S. Xushmuomalalikni
- D. Xushchaqchaqlikni
- E. A, V, S javoblari to'g'ri
23. Mahallaning rasmiy nomidan tashqari uzoq tarixga ega bo'lgan nomlarini sanang?
- A. Zardo'zlar, do'ppido'zlik
- V. Etikdo'zlar, beshikchilar
- S. Tenurchilar, duradgorlar
- D. Qandolarchilar, sandiqchilar va boshqalar
- E. Barchasi to'g'ri
24. Oilaviy janjal tufayli murojaat qilinganda mahalla rahbarlari qanday chora yo'lini tanlashlari lozim?
- A. Faqat yarashtirish yo'lini
- V. Ajratib yuborish
- S. Ular janjaliga aralashmaslik
- D. Hukimga yuborish
- E. To'g'ri javob yo'q
25. Mahalla yoshlar tarbiyasida o'z ishining samaradorligini oshirish uchun kimlar bilan hamkorlikda ishlashi zarur?
- A. Ichki ishlar idoralari
- V. Ishlab chiqarish korxonalari
- S. Maktab va oila bilan
- D. Nodavlat tashkilotlar
- E. Xayriya jamg'armalari

2- masala bayoni: 9 – sinf “Milliy istiqlol g’oyasi va ma’naviyat asoslari” fanini o’rganishning tarbiyaviy ahamiyati.

O’zbekiston mustaqillikka erishgach, o’ziga xos yo’lini tanlab oldi va davlatning yuksak taraqqiyotga erishishini maqsad qilib qo’ydi. Lekin eng muhim masala, eng avvalo, insonlar ongini sobiq tuzum davridagi boqimandalik va beparvolikdan xalos qilish kerak edi. Chunki bizga ma’lumki, xalqimiz ko’p asrlar mobaynida boshqa davlatlar qaramog’ida, qullikda yashadi. Bu insonlar ongiga juda salbiy ta’sir o’tkazdi. Ma’naviy qadriyatlarimiz, an’analarimiz, urf-odatlarimiz toptaldi, oyoqosti qilindi. Lekin ozodlikka erishish uchun kurash o’sha davrlarda ham kuchli bo’lgan. Mamlakatimiz ozodlik, mustaqillikka erishgach, asriy orzular ushaldi, qadriyatlarimiz tiklandi.

Mamlakatimiz jahonda o’z o’mini topib bormoqda. Lekin hozirgi zamonda insonlar ongini egallab, ularga buzg’unchi g’oyalarni singdirishga urinishlar juda ko’p bo’lmoqda. Bunday ta’sirlar ostiga tushgan shaxslar o’z vatani, yurti, hatto ota-onasini sotishga ham tayyor bo’ladi. Bu eng dahshatlisidir.

Xalqimizni bunday yot g’oyalar ta’siridan saqlab qolish uchun, eng avvalo, yoshlarni vatanga muhabbat, sadoqat, xalqimiz urf-odat va an’analariga hurmat ruhida tarbiyalash muhim masaladir. Buni to’g’ri anglab yetgan Prezidentimiz milliy g’oya va ma’naviyat targ’ibotiga katta e’tibor qaratdilar. Bu fanni maktablarda o’qitilishi yuzasidan qator taklif va mulohazalarini bildirib, amaliyotga qo’llanishini nazorat qilish yuzasidan tegishli vazirliklar, davlat qo’mitalari va tashkilotlarga topshiriqlar beriladi.

Ayniqsa, ma’naviy yetuk shaxslarni tarbiyalash har qanday davlatning oldiga qo’yan asosiy maqsadiga aylangan. Prezidentimiz tomonidan yozilgan “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” nomli asari bunga yorqin misol bo’ladi. Bu asarda e’tibordan chetda qolib ketayotgan ba’zi masalalar va ularning yechimiga doir fikrlar bayon etilgan.

Biz yuqoridagilarni umumlashdirsak, bu fanning yoshlar tarbiyasiga naqadar katta ahamiyatga ega ekanligini bilib olish qiyin emas.

XULOSA

Xalqimiz azaldan o’z ma’naviy qadriyatlari va diniy e’tiqodini yuksak qadrlab kelgan. Shuning uchun u eng mushkul damlarda ham o’zligini yo’qotmadi.

Endigi asosiy vazifa kishilarning mustaqil fikrlashga o’rganishi, o’ziga ishonchining ortib borishidir. Chunki tafakkur ozod bo’lmasa, ong va shuur tazyiqdan, qullikdan qutulmasa, inson to’la ozod bo’lmaydi. Taraqqiyot taqdirini ma’naviy jihatdan yetuk odamlar hal qiladi. Aqliy zakovat va ruhiy–ma’naviy salohiyat–ma’rifatli insonning ikki qanotidir.

“Yurtiga, Vataniga muhabbat, insonparvarlik tuyg’ulari xalqimizning qon-qoniga singib ketgan azaliy xususiyatdir. Ana shu noyob insoniy fazilatlarini asrab, avaylash, farzandlarimizni ozod va demokratik O’zbekistonning munosib o’g’il-qizlari etib tarbiyalash masalasi ma’naviyat sohasidagi ishlarimizning asosiy yo’nalishini tashkil etmogi kerak”, degan edilar Prezidentimiz “O’zbekistonning siyosiy–ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari” kitoblari. Shu yerdan ham “milliy istiqlol g’oyasi va ma’naviyat asoslari” o’quv faning vazifalarini va ahamiyatini bilish mumkin.

Demak, ushbu kitob ham ma’nan, ham jismonan yetuk, Vatani, yurti uchun jonini berishga tayyor, o’z fikri va dunyoqarashi va e’tiqodiga ega bo’lgan, jamiyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo’sha oladigan yetuk, komil inson shakllanishiga yordam beradi.

Tayanch tushunchalari

- Madaniyat
- farzandlik burchi
- madaniyat
- an’ana
- marosim

- urf – odat
- mahalla
- tematik reja
- kalendar reja
- savol – javob
- induktiv
- ta'limiy maqsad

Takrorlash uchun savollar:

1. Dunyoning mafkuraviy manzarasi deganda nimani tushunasiz?
2. "Mafkuraviy poligon – yadro poligonlaridan kuchli" iborasini izohlang.
3. Milliy va umumbashariy qadriyatlarning farqi nima?
4. G'oyaviy bo'shliqning oldini olish yo'llarini ayting.
5. "O'zbek medeli"ning besh tamoyili qaysi?
6. Ota-ona va farzandlik burchi haqida Adurauf Fitrat qaysi asarida fikr bildirgan?
7. Inson mehnati qanday turlarga bo'linadi?
8. Urf- odat va marosimlarni qanday farqlash mumkin?
9. O'zbekiston Respublikasi "Mahalla" xayriya jamg'armasi qachon tashkil etilgan?
10. Mafkuraviy immunitet so'zini birinchi marta kim izohlab bergan?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.Karimov "O'zbekistonning siyosiy – ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari". Toshkent "O'zbekiston" 1995 y
2. I.Karimov "O'zbekiston XXI asrga intilmoqda". Toshkent "O'zbekiston" 2000 y
3. I.Karimov "Vatan sajdagoh kabi mauqaddas". Toshkent "O'zbekiston" 1995 y
4. I.Karimov "Bizdan ozod va obod vatan qolsin". Toshkent "O'zbekiston" 1996y
5. I.Karimov "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz". Toshkent "O'zbekiston" 2000y
6. I.Karimov "Istiqlol va ma'naviyat". Toshkent "O'zbekiston" 1994y
7. I.Karimov "Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas'ulmiz". Toshkent "O'zbekiston" 2001 y
8. I.Karimov "O'zbekiston: milliy istiqbol, iqtisod, siyosat, mafkura". Toshkent "O'zbekiston" 1996y
9. I.Karimov "O'zbekiston XX asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari". Toshkent "O'zbekiston" 2003y
10. I.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent "O'zbekiston" 2008y
11. 9-sinf "Milliy istiqbol va ma'naviyat" darsligi, Toshkent "O'zbekiston" 2006y
12. Mirobid Inoyatov "Oila, ijod, tarbiya va ma'naviyat". Toshkent "Sharq" 2000y
13. Oxunjon Safarov, Mels Mahmudov "Oila ma'naviyati". Toshkent "Ma'naviyat" 1998y
14. Ahmad Aliyev "Ma'naviyat, qadriyat va badiiyat". Toshkent "Akademiya" 2000y
15. Boymon Asadov "Yoshlar va qadriyatlar". Toshkent "Istiqlol" 2000y
16. Kaykovus "Qobusnoma". Toshkent "O'qituvchi" 2006 y

6 Mavzu: «Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari» fanini o'qitish usullari.

Reja:

1. «Ma'naviyat asoslari» fanini o'qitishning og'zaki tushuntirish usuli.
2. Fanni o'qitishda darslik matni bilan ishlash.
3. Yangi materialni sinfda darslikdan o'rganish.
4. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish usul – analiz-sintezdan foydalanish.
5. Fanni o'qitishning ko'rgazmali usuli.
6. O'quvchining ma'naviyatga oid tushunchalarning kengayishida badiiy adabiyotning roli.
7. Fanni o'qitishda badiiy adabiyotlardan foydalanish usuli.
8. Badiiy qo'llanmalar-emosional idrok qilishga yordam beruvchi usul.
9. Ta'lim jarayonida ommaviy axborot vositalari xabarlarining, eshittirishlarning ahamiyati, uni tahlil qilish usuli.

Kirish.

Bu mavzu «Ma'naviyat asoslari» fanini o'qitish usullariga bag'ishlangan bo'lib, bu usullar orqali o'qituvchi (pedagog) darsda ta'lim-tarbiya jarayonlarini o'rganadi.

1-masalaning bayoni.

Insonning boshqa mavjudotlardan farqi–oldiga ma'lum bir maqsad qo'yib, so'ng unga tomon harakat qilishidir. Kishi maqsadi sari qiladigan harakati (faoliyati) jarayonida muayyan tabiiy va sun'iy to'siqlarni yengib o'tadi. Bu to'siqlarni bartaraf etish uchun bir qator tadbir va choralardan foydalaniladi.

Maqsadga yetishda muayyan to'siqni yengib o'tish uchun qo'llaniladigan tadbir va choralar majmui usul deyiladi.

Maqsadga yetishishda qo'llaniladigan usullar tizimi **uslub** (yo'l) deyiladi. Kishi maqsad sari qilgan harakatida uning uchun tamoyil vazifasini bajaruvchi maqsad ko'rsatkichlari bilan harakati davomida amal qilishi shart bo'lgan qonuniyatlar majmuiga **metodologiya** deyiladi. Har bir sohada mavjud maqsad ko'rsatkichlari faqat shu sohada faoliyat ko'rsatuvchilar uchun umumiy metodologik asos hisoblanadi.

Har qanday jamiyatning eng umumiy maqsadi bo'ladi. U milliy g'oya deyiladi. Ta'lim usulubi–o'qituvchi (pedagog) bilan o'quvchi (talaba)lar orasida bilim berish va uni olish maqsadida amalga oshiriladigan o'zaro aloqalami tizimga soluvchi pedagogik tadbirdir. O'qitish usullari o'quv jarayonining asosiy qismi hisoblanadi. Tegishli usulblarsiz pedagogik faoliyatni amalga oshirib bo'lmaydi.

Jamiyat oldiga qo'ygan eng umumiy maqsad ko'rsatkichlari bilan falsafaning umumiy qonuniyatlari hamma uchun eng umumiy metodologik asosdir.

Har bir sohada mavjud maqsad ko'rsatkichlari, faqat shu sohada hukm suruvchi qonuniyatlar shu sohada faoliyat ko'rsatuvchilar uchun umumiy metodologik asos hisoblanadi.

Muayyan faoliyatning eng umumiy, umumiy maqsad ko'rsatkichlari va qonuniyatlari bilan birga shu faoliyatning ichida qisqa muddatli maqsad ko'rsatkichlari va tarmoq qonuniyatlari ham bo'ladi. Ularga amal qilish xususiy metodologiya deyiladi. Asosiy maqsadi huquqiy demokratik davlat barpo qilish hamda odil fuqarolik jamiyatini shakllantirishdir. O'qitish usulblari o'quv jarayonining asosiy qismi hisoblanadi. Tegishli usulblarsiz pedagogik faoliyatni amalga oshirib bo'lmaydi. Usulblar bilimni uzatish va qabul qilish xarakteriga qarab so'z orqali ifodalash, ko'rgazmali va amaliyga bo'linadi. Ta'lim faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayoni uzatish, qabul qilish, anglash, esda saqlash va amalda qo'llay olishni nazarda tutadi.

Talimning og'zaki uslublariga: hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar kiradi. Bu uslublarni qo'llanishda o'qituvchi (pedagog) so'z boshida o'quv materialini bayon qiladi, tushuntiradi, o'quvchi (talabalar) esa tinglash, eslab qolish orqali uni faol qabul qiladilar.

Hikoya – ushbu uslubda o'quvchi (talaba)larga beriladigan bilim mazmunini og'zaki bayon qilish ko'zda tutiladi. Hikoyaning bir necha turi mavjud:

Hikoya muqaddima - o'quvchi (talaba)ni suhbat orqali ongini bilimni qabul qilishga tayyorlash. Hikoyaning bu turi bayonning nisbatan qisqaligi, yorqinligi, qiziqarliligi va hissiyotga boyligi bilan ajralib turadi, yangi bilimlar olishga qiziqish, uni faol o'zlashtirishga ehtiyoj uyg'otadi. Hikoyaning bu turida o'quvchi (talaba) faoliyatining vazifalari to'g'risida tushunarli shaklda xabar beriladi.

Hikoya bayon – davrida o'qituvchi (pedagog) yangi mavzu mazmunini ochib beradi. muayyan rivojlanuvchi reja asosida bilim berib, ichidan muhimlarini ajratib, ko'rgazmali va ishonarli misollar bilan izchil bayon qilib beradi.

Hikoya xulosa – odatda mashg'ulotning oxirida keltiriladi. O'quvchi ushbu usul orqali asosiy fikrni yakunlaydi, umumlashtiradi.

Hikoya samaradorligining shartlari: Rejani qunt bilan o'ylab turish, mavzuning izchil yoritilishini ta'minlash, misol va ko'rgazmalarni muvaffaqiyatli tanlash, bayonda kerakli emotsionallikka erishish.

Ma'ruza – bilimni so'z bilan ifodalash uslublaridan biri sifatida, beriladigan bilimni og'zaki bayon qilishni ko'zda tutib, o'z hajmining kattaligi, mantiqiy qurilishi, obrazli isbotlash va umumlashtirishning murakkabligi bilan hikoyadan ajralib turadi.

Ma'ruza davomida beriladigan bilimni og'zaki bayon qilish, uzoq vaqt davomida o'quvchi (talaba)larning diqqatini tutib turish hamda ularning fikrlarini faollashtirish, dalillash, isbotlash, tasniflash, ta'riflar berish, tizimga keltirish kabi pedagogik usullardan foydalaniladi.

Ma'ruzalar orqali asosan umumta'lim maktablarining yuqori sinflarida, akademik litsey, kollej va oliy o'quv yurtlarida o'qitiladi. Ma'ruza rejasini aniq o'ylash va aniq texnologiyalashtirish zarur.

Ma'ruza dars davomida shunday o'qilishi kerakki, o'quvchilar kerakli jarayonlarini yozib olishga ulgurishlari, qolaversa asosiy jarayonlarning tushunarli bo'lishi uchun 2-3 marta qayta-qayta aytilishi kerak. Hayotiy misollar bilan yoritilsa yanada tushunarliroq bo'ladi va o'quvchi ma'ruzani o'zlashtirishi oson kechadi.

Ma'ruza vaqtida o'quvchi zerikib qolmasligi uchun muammoli vaziyat yaratilishi kerak. Bu samara berishi tabiiy.

Suhbat uslubi – atroflisha o'ylangan savollar yordamida o'qituvchi (pedagog) bilan o'quvchi (talabalar) orasidagi suhbatni ko'zda tutib, u o'quvchi (talaba)larning fikrlash tizimini, yangi tushunchalar va qonuniyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Suhbat uslubini qo'llanishida savollarni qo'yish (asosiy, qo'shimcha) o'quvchi talabalarning javob va mulohazalarini muhokama qilish, suhbatdan xulosalarni shakllantirish, javoblarni tuzatish usullaridan foydalaniladi.

Suhbat uslubida o'quvchi (talaba)larning fikri inobatga olinishi kerak. O'qituvchi (pedagog) har bir talabaga yetarlicha mustaqil fikr uyg'ota bilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Savollar yaxshi qabul qilinishi uchun yetarlicha hajmdor bo'lishi lozim. Mavzuni haddan tashqari mayda savollarga bo'lib yuborish mantiqiy butunligini buzsa, nihoyatda katta savollar mavzuni mavhumlashtirib, muhokama uchun tushunarsiz qilib qo'yadi.

O'qituvchi (pedagog) muammoni muhokama qilishni davom ettirishga imkon beruvchi yordamchi, yo'lovchi savollardan foydalanishi mumkin. Shunday suhbatlar bo'lishi mumkinki, unda o'quvchi (talaba)lar ilgari o'zlashtirgan bilimlarini eslaydilar, tizimga soladilar, umumlashtiradilar. Bunday suhbatlar asosan tushuntirish xarakteriga ega va ilgari

o'zlashtirilgan bilimlarni eslaydilar, tizimga asoslaydilar, umumlashtiradilar, xulosa chiqaradilar. Bunday suhbatlar asosan tushuntirish xarakteriga ega va ilgari o'zlashtirilganlarga suyanish, o'quvchilar xotirasini faollashtirish ko'zda tutadi. Suhbat uslubi va unga tarkibiy qism bo'lib kiruvchi usullardan foydalanishda o'qituvchi (pedagog)ning samimiyligi, chehrasining ochiqligi, ruhining ko'tarinkiligi yetakchi o'rin egallaydi.

Fanni o'qitishda darslik matni bilan ishlash. Yangi materialni sinfda darslikdan o'rganish. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun sintez-analizdan foydalanish.

Darslik - o'quv fani dasturiga mos bilimlarning mustahkam bayoniga ega bo'lgan va rasman tasdiqlangan o'quv kitobi.

Maktab ta'limining mazmunini boyitishi va uni yanada takomillashtirishda zamonaviy darsliklar yetakchi o'rin egallaydi. Ular bilimlar tizimining asosiy yo'naltiruvchisigina bo'lib qolmay, balki butun o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishning muhim vositalari hisoblanadi.

Darsliklar umumiy o'rta ta'limning asosiy vositasi hisoblanar ekan, vaqt o'tishi bilan ularni mazmun va mohiyat jihatidan yangilash, qayta tiklash, DTS talablariga mos holda takomillashtirib borish taqazo etiladi. Darslikning mazmuni ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning hozirgi talablariga javob berishi, o'quvchilarning fan asoslari bo'yicha chuqur va puxta bilim olishlarini ta'minlashi, ularning bilim va ijtimoiy qobiliyatlari rivojlanishiga xizmat qilishi uchun darslik yaratishga asos bo'ladigan ikki yo'nalishni e'tiborga olish sharur:

A) darslikning bob va paragraflarida o'quv fani mazmuni, ya'ni ta'lim mazmunining yangi modellarini aks ettirish;

B) darslikning o'rganiladigan materiallarini mikro va makromatnlar, illyustratsiyalar va boshqalardan foydalangan holda taqdim etishga urinish.

Darsliklar boshqa turdagi nashr qilinadigan kitoblardan quyidagilar bilan farqlanadi:

- o'ziga xos vazifalari;
- mazmuni;
- matnga qo'yiladigan maxsus talablar;
- darslik alohida tizimga egaligi bilan.

Darslik mazmuniga qo'yiladigan talablar:

- dasturga asoslanib, darslikning o'quv fani bo'yicha o'qitishdan ko'zlangan maqsadini aniq bayon qilishi;
- o'quv fanining tarbiyaviy imkoniyatlaridan to'liq foydalanish;
- darslik materiallarida nazariya bilan amaliyot o'zaro bog'liqligining aks etganligi;
- dasturda berilgan mavzularning darslikda to'laqonli yoritishi.

Ta'lim mazmunini aks ettiruvchi tamoyillar o'quv materiali mazmuniga mos tanlanishi lozim (ilmiyligi, barcha uchun tushunarli, milliy, hududiy qirralarni hisobga olgan holda fanlararo aloqadorlik ta'minlangan bo'lishi shart).

O'quv fanining mazmuni ilmiy axborot, o'quv materiallari va metodik apparatni tashkil etuvchi tushunchalar matnlar ko'rinishida namoyon bo'ladi. Ya'ni, darslik matnidagi o'quv vositalaridan tashkil topadi.

Darslik 2 parametrdan iborat o'quv materiallarini o'z ichiga oladi.

- mavzu hamda uslubiga;
- lug'aviy qurilishiga ko'ra,

Mavzu hamda uslubiy yo'nalishiga ko'ra matn quyidagilarni o'z ichiga oladi.

- o'quv materialining ilmiyligi, uning amaliy jihatdan tasdiqlanganligi, mazkur darslik yoki boshqa o'quv vositalarida berilganligi va izchil bayon qilinganligi;
- nazariy jihatdan ilgari o'tilgan mavzularga bog'liqligi.

Darslik matnining 3 xil turi mavjud: asosiy, qo'shimcha, tushuntiruvchi.

Asosiy matnda nazariy bilimlar bayon qilinadi. Uning tarkibiga faqatgina amaliyotda tasdiqlangan va ilmiy jamoatchilik tomonidan e'tirof etilgan nazariy tushunchalar kiritiladi.

Qo'shimcha matnlar esa o'tilgan darslarni mustahkamlash maqsadida beriladi.

Tushuntirish matnlari o'quvchi mavzuni batafsilroq tushunishga ko'maklashish maqsadida taqdim etiladi.

Darslikning tili aniq, lo'nda, tushunarli bo'lishi talab etiladi. Darslikdagi gap qurilmalarining qisqa va uzunligi bilan ham katta ahamiyatga ega.

Darslik matnida murakkab va qo'shma gaplarning ishlatilishi ham ahamiyatlidir. Gaplar mazmun jihatidan aniq, qisqa bo'lishi lozim. Matnda imloviy xatolarga yo'l qo'yishi mumkin emas.

Maktab darsliklarida ilmiy atamalarni qo'llashga nisbatan bir qator talablar qo'yiladi. Bu talablar didaktik, uslubiy, statistik xarakterga ega. Bu didaktikada metodik apparat deb ataladi: darslik tarkibiga kiruvchi savol va topshiriqlar o'quvchilarning bilim saviyasini oshirishga yordam beradi va o'zlashtirish darajasini rivojlantiradi. Ularning bilimi jarayoniga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantiradi, mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Darslikning ilmiy bayoni:

1. O'quv materiallari mazmunining ta'lim maqsadlari hamda ta'lim sohasida qabul qilingan me'yoriy hujjatlarga mos bo'lishi:

- o'quv materiallarining mazmuni darslik mavzulariga mos kelishi;
- dasturning barcha bo'limlari qamrab olinishi;
- dastur mavzularidan chetga chiqmasligi.

2. O'quv materiallari fan-texnika taraqqiyoti, o'quvchi shaxsining ehtiyojlari, imkoniyatlari, ishlab chiqarish talablariga mos bo'lishi:

- darslikda keltirilgan ilmiy atamalarga aniq va o'quvchi uchun tushunarli tilda izoh berilishi;
- murakkab munosabatlarni tushuntirishda o'xshash munosabatlardan foydalanilganligi;
- mavhum tushunchalarga izoh berganda aniq misollar keltirilishi. Ularning to'g'ri tanlanishi talab etiladi.

Elektron darsliklarga qo'yiladigan pedagogik-didaktik talablar.

Didaktik talablarga o'zlashtirishning ilmiyligi, muammoni qo'yish va har tomonlama asosli tarzda bilim olishlik, o'qish jarayonida o'quvchining faol va ongli ishtiroki, bilim olishning tizimi va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirishning ta'minlanishi, ta'lim tizimida bilimni o'zlashtiruvchi, rivojlantiruvchi o'qituvchi va o'quvchilar vazifalarining yaxlitligi, o'quvchi uchun o'qish mustaqil holda bo'lishligining ta'minlanishi, o'qitishning interfaolligi, uning uyg'unligini ta'minlash, o'quv materialini taqdim etishda tizimli yondashish kabilar kiradi.

Psixologik talablar: elektron darslik haqida gapirilganda, ularning psixologik, estetik, gigiyenik va tabiiy-psixologik tomonlarini ham e'tiborga olish lozim bo'ladi. Buning sababi, o'quvchining jismi elektron ko'rinishdagi ma'lumotlarni qabul qilishning o'ziga xos xususiyatlarini talab qiladi. Ammo shunday psixologik to'siqlar bo'lishi mumkinki, o'quvchilar kompyuter ekranidagi ma'lumotlarni to'g'ridan-to'g'ri qabul qila olmaydilar.

Darslikning elektron versiyasini yaratishda yana bir muhim muammo—bu o'quvchilarga qancha miqdorda ma'lumot berish mumkinligi bilan bog'liqdir. Odatda o'quvchi jismi tashqaridan kelayotgan ma'lumotlarga nisbatan moslanishini talab etadi. Shu sababli bu sohada izlanishlar versiyalari bilan ishlashda mashq qilish rejimida yoki ko'proq mustaqil ishlash soatlarida foydalanish maqsadga muvofiq.

Elektron darslik tarkibi quyidagi elementlarni o'zida ifoda etishi lozim.

- muqova;
- mundarija;
- qisqacha anyutatsiyasi;
- «E.D» ning to'liq bayoni;
- «E.D» ning qisqacha bayoni (chizma ko'rinishida);
- asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati;

- bilimni nazorat qilish mexanizmi;
- ma'ndan olingan parcha bo'yicha izlash amalini bajarish;
- mualliflar ro'yxati va ular haqida ma'lumot;
- atamalar ro'yxati;
- ED bilan ishlash uchun ma'lumotlar tizimi.

O'quvchining ijodkorligi eng avval uning har qanday faoliyat jarayonidagi o'ziga xos usul bilan masala yechish, insho yozish, tajriba ishlari, mehnat darslari va hokazolardagi mustaqil fikrlashida namoyon bo'lishi lozim.

O'quvchining ijodi-uning olgan bilimlarini hayotga ko'rgan faktlar va hodisalarga bog'lay olishi, ularni to'g'ri baholab, dastlabki ma'lumotlarni tahlil va sintez qila olishdir.

Har qanday ijod borliqni rad etish emas, balki borliqqa to'laroq kirib borishdir.

O'qitishdagi individual yondashish ham ta'lim jarayonining muhim talabidir. Biz ana shu talabni qanday tushunamiz? O'qitishdagi individual yondashish faqat mashq ishlari emas, balki o'quv jarayonining barcha bosqichlarida: yangi materialni o'tishda, mustahkamlashda va takrorlashlarda ham, uy vazifasini tuzishda va darsdan tashqari qo'shimcha mashg'ulotlarda ham amalga oshirish zarur.

Ta'limning demokratik va insonparvarlik tizimiga o'tish davrida o'qitishdagi individual yondashish alohida ahamiyat kasb etadi, binobarin hozirgi kunning talabi o'quvchi o'rta maktab dasturini o'zlashtirish uchun ta'limning har bir bosqichida tegishli bilimlar olishiga erishishdan iboratdir.

"Ma'naviyat asoslari" 9- sinf. 48- bet.

"Oila muqaddas dargoh".

Inson aslida baxt va ezgulik uchun dunyoga keladi, shu orzu umid bilan yashaydi. Insoniy shakllanishi, hayotda o'z o'rnini topishi, el-yurt hurmatiga sazovor bo'lishida u voyaga yetadigan oila muhiti hal qiluvchi rol o'ynaydi. Chunki oila shunday makonki, unda hayotning doimiylikni ta'minlovchi shaxs shakllanadi, milliy madaniyat, urf odatlar, axloqiy qadriyatlar saqlanadi va rivojlantiriladi. Har bir oila ahil va totuv bo'lsa demakki jamiyatda ham tinchlik va hamjihatlikka erishiladi, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm saradi.

Oilada inson tarbiyasiga asos solinadi. U bolada shakllanishi lozim bo'lgan barcha insoniy jihat va fazilatlarni tarbiyalovchi hayot maktabi hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida Prezident I.Karimov rahbarligida olib borilayotgan siyosatning ustivor yo'nalishlari: ayollarning davlat va jamiyat qurilishidagi rolini oshirish, oilani har tomonlama mustahkamlash, oilada va ta'lim tizimida yoshlarni barkamol etib tarbiyalash, aholi salomatligini mustahkamlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarning negizida ham aynan ana shu g'oyalar yotibdi.

Farzand oilaning orzu-umidi, er-xotin o'rtasidagi muhabbat rishtalarini qattiqroq bog'lovchi ne'mat. Hayotning mazmuni, achchiq yoki chunchukligi, har turli tasodiflarga boyligi-farzand bilan. Xalqimizning "Bolali uy bozor, bolasiz uy mozar", "Bolalilar bosh soch, timoq olish, tish chiqishi, yoshiga to'lishi, o'g'il bolalarni xatga to'lishi, birinchi Odobli qiz-yuqadagi qunduz" kabi ko'plab maqolalarni hayotiy tajribalar mevasi desak, aslo xato bo'lmaydi.

O'zbek oilalarida farzand ko'rish bilan bog'liq bir qator marosimlar va rasm-rusumlar mavjud bo'lib, ularning har biri yaxshi niyatlar bilan amalga oshiriladi. Jumladan, chaqaloqqa ism qo'yish, uni birinchi marta cho'miltirish, kichik va katta chilla saqlash, beshikka belash. soch, timoq olish, tish chiqishi, yoshiga to'lishi, o'g'il bolalarni xatga to'lishi, birinchi muchal munosabati bilan bog'liq oilaviy tantanalarning o'tkazilishida rasmiy ma'nolar bor.

"Alla" o'zbek xalqining qadimiy, muhim tarbiyaviy va ruhiy ta'sir ko'rsatuvchi qo'shig'i hisoblanadi. Ona allasidan bebahra qolgan bola qalbiga ota-otaga, Vatanga nisbatan mehr-muhabbat hissi shakllanishi qiyin.

Ota-onaning bir-biriga nisbatan yuksak axloqiy munosabatini ko'rgan, bilgan bola kelgusida oila qurganda ham o'z turmush o'rtog'i bilan shunday yashashni orzu qiladi.

Oiladek muqaddas maskanda istiqomat qiluvchi har bir inson uning farovonligi uchun harakat qilmog'i kerak. Chunki bu maskandagi xotirjamlik, ko'ngil to'qligi uning farovonligi evaziga qo'lga kiritiladi. Oila yumushlariga sarflanadigan pul, ko'p bora ta'kidlaganimizdek, halol, pok yo'l bilan qilingan mehnat evaziga topilmog'i lozim. Oilaga kirib keladigan har bir tiyinning halol bo'lmog'i bu oila a'zolarining doimiy to'g'ri boshini baland qiladi. Halol bilan qaramni farqlay bilishni esa ongimizga yoshlikdan singdirib borishimiz lozim.

Xullas, shaxsning kelajagi oiladagi muhitga, unda tarbiyaning qanday amalga oshirilishiga, tarbiyachi hisoblanmish ota-onaning o'zi burch va vazifalariga qanday munosabatda bo'lishiga bog'liq.

Shu o'rinda tutor olimi Rizouddin Ibn Faxriddin nasihatlarini eslash foydadan xoli emas: "Onasining buyruqlariga jazo yoki tanbehdan qo'rqib emas, balki uni hurmat-ehtirom bilan, farzandlik tuyg'usi bilan sevgani sababidan itoat etgan bola adolatli tarbiyalangan bo'ladi. Adolat o'lchovi ushbudir. Ota-onaga itoatni, dinga hurmatni, tug'ishgan qarindosh-urug'lar, yaqin-yiroq hamda el-u yurt, xalqini sevis, har bir katta-yu – kichik bilan yaxshi muomalali bo'lishni bolalarning qonlariga sut bilan birga singdirmoq lozim...". "Qush uyasida ko'rganini qiladi", degan hikmatdan kelib chiqilsa, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, bu masalaga barchaning jiddiy e'tibor bilan qarashiga erishish jamiyatimizning ma'naviy-ruhiy sog'lomligini ta'minlashning muhim omili ekan.

"Ma'naviyat asoslari" 9-sinf 95 bet.

"Urf-odat va marosimlar".

O'zbek xalqining paydo bo'lish tarixi necha ming yillarga borib tarqalsa, uning an'analari, urf-odatlari, marosimlari ham shunchalik uzoq tarixiy ildizga ega. Ularning millatning ma'naviy-ruhiy ehtiyojlari zahirida paydo bo'lib, shakllanib, sayqallanib o'z mazmuniga shu xalqning orzu-o'ylari, istaklari, axloq normalarini mujassam etadi.

An'analar, urf-odatlar, marosimlar va bayramlar xalqning, millat ma'naviyatining ajralmas qismi. Istiqbol yillarida Prezidentimizning sa'y-harakatlari tufayli jamiyatni ma'naviy yuksaltirish, milliy qadriyatimizni tiklash, ularning umrboqiyiligini ta'minlash borasida juda katta g'amxo'rliklar qilinmoqda.

Xalqimiz mustaqillik sharofati bilan o'zligimizni namoyon qiladigan an'analimiz, urf-odatlarimizni qaytadan tiklab, ularni mazmunan boyitish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Xalqimizning o'chmas qadriyatlari hisoblangan "Navro'z", "Mehrjon" bayramlari, "Ro'za hayiti" va "Qurbon hayiti" odamlarga qaytarildi. Bu istiqlolning sharofati, mustaqillikning to'li mevasidir.

Prezidentimiz Islom Karimov "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" kitobida yurtimiz milliy mustaqillikni qo'lga kiritgach "inson ma'naviyatining, yuksak axloq va madaniyatining, go'zal milliy an'analarni qayta tiklashning muazzam qatlamlari ochildi", deb yozadi.

O'zbeklar qadimgi to'ylarga boy halq. Beshik to'yi, nikoh to'yi, askar to'yi, uy to'yi, muchal to'yi, ellik va undan ortiq to'ylarni nishonlash to'ylari, Ramazon va qurbon hayitlari.

To'yda xalqimizning milliy mentaliteti, o'zligi tom ma'noda aks etadi. O'zbek xalqining to'y-marosimlari aslida juda go'zal, mazmunan rang-barang bo'lgan.

Qadimdan qizlarni bisoti bilan turmushga uzatish, yigitlarga ma'lum miqdorda meros berish ota-onaning burchi hisoblanib kelinadi. Bu albatta yaxshi odat. Chunki oila moddiy tomondan o'zini tutib o'lgunga qadar ota-ona qilgan bisot kelin- kuyovga asqotadi. Ikkinchi tomondan, yodgorlik sifatida ham qadrlidir. To'yga, odatda, ma'naviy oziq olish, qarindosh-urug', yor-birodarlar bilan uchrashish, diydorlashish, xonadon sohiblarining xursadchiliklariga sherik bo'lish maqsadida boriladi.

Har bir urf-odat va marosim o'zining maqsadi va mohiyatiga ko'ra muayan shakl va mazmunga ega. Bunday tadbirida to'y egasi yoki yaqin kishisidan judo bo'lgan insonlarning qarindosh-urug'lari, mahalla ahli, do'stu-birodarlarining hamfikrligi, hamjihatligi muhim ahamiyat kasb etadi. Albatta, turli tantanalari, to'y- hashamlar, maraka va marosimlarni bir qolipda o'tkazish mumkin emasdir.

Axloq-odobga oid bir necha kitoblari yaratgan Muhammad Sodiq Qoshg'ariy (1740 y) "Odob us-solihin" kitobida ta'ziya va musibat odobi haqida yozar ekan, ta'ziya bildirish qoidalari, ta'ziyaning muddati, azada xotinlarning o'zini tutushi, yig'lamay, ovozi baland ko'tarmaslik, marhum qabrini tosh, pishiq g'ishtlar bilan o'rab olmaslik, qabrlarni ziyorat etish, ularni oyoq osti qilmaslik kabi qoidalarni alohida ta'kidlab o'tadi.

Oilada to'y va marosimlarni o'tkazishda barcha milliy qoida va udumlarga rioya etishi bid'atlarni ko'paytirishga yo'l qo'yilmasligi turmush odobimizga xos muhim masalalardir.

2- masala bayoni

O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun analiz-sintezdan foydalanish. O'quvchilarni mustaqil fikrga o'rgatishga analiz – sintezdan foydalanish hozirda anchagina takomillashdi.

Analiz-sintezdan foydalanish prinsiplari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga analiz-sintez shaxsni shakllantirish maqsadiga ko'ra ta'limiy va o'stiruvchi xarakterda bo'ladi. U analiz-sintez orqali o'sishini ta'minlaydi. O'quvchilarning o'z tajribalariga tayanadi, o'qishning yuksak ongli bo'listi va o'quvchilarning o'quv materialining boshqa turlarini talab qiladi.
2. Analiz-sintez tovush metodi psixologik-lingvistik nuqtai-nazaridan: Birinchidan, savod o'rgatish bolalarning jonli nutqiga, ular egallagan nutq-malakasiga asoslanadi; ikkinchidan, savod o'rgatishda tovush ya'ni mustaqil fikrlash asos qilib olinadi, bunda o'quvchilarning mustaqil fikrini analiz-sintez qilishga katta ahamiyat beriladi.

Analiz- sintezdan foydalanish xususiyatlari va prinsiplari:

1. Ta'lim jarayonini tashkil etish nuqtai-nazaridan mustaqil fikrlashni o'rgatish jarayonida o'quvchilarda differensial va individual yondashish.
2. O'qitishning istiqboli nuqtai-nazaridan grammatika, so'z yasash orfografiyaga oid elementlarni nazariy tushunchasiz-amaliy asosda muntazam berib boorish.
3. Psixologik-lingvistik nuqtai-nazardan, mustaqil fikrlashga o'rgatishning qulay tartibini izlash, unda fikrlarning mosligi va osonligi, ikkinchidan ta'limning tarbiyaviy va o'stiruvchan xarakteri hisobga olinadi.

O'quvchilarda muhim aqliy jarayonlarni, idrokni, xotirani, tafakkurni va nutqni o'stirish o'qitishda muvaffaqiyatga erishishning kaliti hisoblanadi. O'qitishni bunday uyushtirishda tez va aniq idrok qilish, diqqatda barqarorlik; uzoq esda saqlash, xotiraning tayyorligi, tafakkurning puxtaligi, mantiqiyliigi va nutqning boyliigi, rang-barangliigi, to'g'riligi, har bir o'quvchining aktiv, ma'lum darajada mustaqil bilim olishiga xizmat qiladi. O'quvchi faqat faoliyat, mashq qilish orqaligina o'sishi mumkin. Maktabda o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun analiz-sintezdan foydalanishda maxsus tekshirishlar va tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarni mustaqil fikrlashda analiz-sintezga ham bir muncha tayyor bo'lib, ba'zi o'quvchilar bunda qiynalishi mumkin. Mustaqil fikrlashni o'rgatishda o'quvchilarda fonematik eshitish qobiliyatini o'stirishga, ya'ni so'zlarni to'g'ri, aniq talaffuz qilish, talaffuzda ayrim tovushlarni farqlash, so'zdan tovushni ajrata olish ko'nikmasini o'stirishga katta ahamiyat beriladi.

Maktabda o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda analiz-sintez tovush metodi bilan o'rgatiladi. O'quvchilar so'zni analiz qilish bilan kerakli ma'lumotlarni ajratadilar.

O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda analiz-sintezdan foydalanishda nutq katta ahamiyatga ega. Nutq, suhbat, gap tuzish, idrok qilingan mavzular yordamida gapirib berish, ma'lum mashg'ulotlar yordamida ko'nikma asosida qayta hikoyalash. O'qituvchining o'quvchilarga mos badiiy asarni o'qib berishi. O'qilganlar yuzasidan suhbat samarali natija beradi.

1.1 **"Analiz"**-nutqdan so'zni ajratish, so'zni aniq talafuz qilish, so'zni bo'g'inlarga bo'lish va bo'g'inlarni aniq talafuz qilish, maxsus tovushni ajratgan holda so'zni bo'g'inlab o'qish. Darsda o'rganiladigan yangi tovushni ajratish.

"Sintez"-tovush tomonidan analiz qilingan so'zni yoki birgina bo'g'inni talaffuz qilish, o'qish.

3- masala bayoni:

Fanni o'qitishning ko'rgazmali usuli.

Inson boshqa mavjudotlardan farqi-oldiga ma'lum bir maqsad qo'yib, so'ng unga tomon harakat qilishidir. Kishi maqsadi sari qiladigan harakati jarayonida muayan tabiiy va sun'iy to'siqlarni yengib o'tadi. Ba to'siqlarni bartaraf etish uchun u bir qator tadbir va choralaridan foydalanadi.

Maqsadga etishishda muayan to'siqni yengib o'tish uchun qo'llaniladigan tadbir choralar majmui-usul deyiladi.

Maqsadga etishishda bir necha, goho o'nlab-yuzlab to'siqlarni yengishga to'g'ri keladi. Bu to'siqlarni yengish uchun tegishli usullar ma'lum bir tizimda qo'llaniladi.

Maqsadga yetishda qo'llaniladigan usullar tizimini uslub (yo'l) deyiladi.

Ta'limning ko'rgazmali uslubini shu usullardan deb ko'rsatish mumkin. Bu uslubni shartli ravishda ikki katta guruhga bo'lish mumkin. Ko'rgazmali va tamoyilli qilish usublari.

Ko'rgazmali uslub-o'quvchi (talaba)larga namoyish etiladigan qo'llanmalar- xarita, plakat, doskadagi chizma va rasmlar, allomalarning surati va boshqalarni ko'rsatishni nazarda tutadi.

Namoyish qilish uslubi, odatda, qurilma, asboblari, tajribalar, turli tipdagi preparatlarni namoyish qilish bilan bog'liq. Namoyish qilish uslubiga, shuningdek, diafilm, kinofilm ko'rsatish ham kiritilgan. Ko'rgazmali uslublarni qo'llashda quyidagi usullardan foydalaniladi: ko'rsatish, yaxshi ko'rinishni ta'minlash, o'tkazilgan ko'rsatuv, namoyish va hokazolar natijalarini muhokama qilish.

Keyingi yillarda amaliyot-ko'rgazma uslubi bir qator yangi vositalar bilan boyidi. Plastmassa qoplamali ancha rangdor jo'g'rofiy xaritalar, tarix, biologiya, adabiyotdan ilyustrativ albomlar yaratildi. O'qitish amaliyotiga shaffof plyonkada tayyorlangan rasm, chizmalarni sinfni qorong'ulashtirmasdan ko'rsatuvchi LETI apparati, kodoskoplar va kompyuterlar kirib keldi. Darslarda vatman qog'oziga keng flamasterlar yordamida chizilgan, o'rganilayotgan narsa va hodisaning tadrijini birin-ketin ochib berish imkonini beruvchi chizma va suratlar qo'llanila boshlandi.

O'quv kinosini qo'llash uslubi ta'lim amaliyotida odatdagi hodisa bo'lib qoldi. Asosiy o'quv filmlarining ro'yxati o'quv dasturlariga kiritilgan. Bu esa o'qituvchi (pedagog)ning film tanlashini ancha osonlashtiradi. O'quv jarayonida mavzu bo'yicha to'liq film, shuningdek kinoparcha va kinokolsovkalardan foydalaniladi. Kino parchalari tegishli mavzuning ayrim masalalariga bag'ishlanadi.

O'quv jarayonidan filmlardan foydalanishga tayyorlanishda o'qituvchi uni oldindan ko'rishi, namoyish qilish davomida o'quvchi (talaba)lar oldiga qo'yiladigan asosiy savollarni tuzishi, darsning tegishli lahzasida ko'rsatiladigan parchalarni, savollarini tuzish, alohida parchalarni ajratish lozim. Nihoyat, film bo'yicha yakuniy suhbat rejasini belgilash kerak.

Umumiy ta'lim maktab, akademik litsey, kollej va oliy o'quv yurtlari uchun ko'plab rilefilmlar yaratildi, shuningdek o'quv ko'rsatuvlari ham olib borilmoqda. Respublika televideniya shirkati bo'lajak ko'rsatuvlar dasturi matbuotda e'lon qilinadi, malaka oshirish institutlarida ularni videoga tushirib olib ko'paytirib, pedagoglarga yetkazib beriladi.

Ta'limning ko'rgazmali uslublarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular so'z bilan ifodalash uslubi bilan u yoki bu darajada uyg'unlashib ketadi. So'z va ko'rgazmalilikning chambarchas bog'liqligi shundaki ob'ektiv borliqdagi qonuniyatlarni amaliyotda birgalikda qo'llanishni taqazo etadi.

Shunday qilib, so'z va ko'rgazmalilik aloqasining xilma-xil shakllari mavjud. Ularning birontasiga ustunlik berish xato bo'lar edi, chunki ta'lim vazifasining o'ziga xos xususiyati, mavzuning mazmunini, mavjud ko'rgazmali vositalarning xarakteri, shuningdek o'quvchi (talaba)lar tayyorgarligi darajasidan kelib chiqib, har bir konkret holatda ularning eng oqilona qo'shiluvi tanlanadi.

Ko'rgazmali ta'lim turida o'qituvchining o'quvchiga bayon qilgan ma'lumotlari, narsa va hodisalarning mohiyat-mazmunini idrok qiladilar, tushunadilar, mustahkamlaydilar va amalda qo'llaydilar. Bu hozirgi kun maktablarida eng ko'p qo'llaniladigan ta'lim turlaridan biridir.

Ko'rgazmali-izohli ta'lim texnologiyasi ko'rgazmalardan foydalanib, ma'lumotlarni izohlashga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyasidir.

Ko'rgazmali-namoyishlar yordamida "o'qituvchi-o'quvchi" munosabati emas "o'quvchi-oqituvchi" munosabatida yangi axborotlarni ko'rgazmaga qarab o'quvchi tomonidan izohlash jarayonidir.

Professor O.Roziqovning ta'kidlashicha, ko'rgazmali izohli ta'lim bolalar xotirasiga mo'ljallab tashkil etiladi.

Ko'rgazmali ta'limda o'qituvchi fandan tayyor ilmiy xulosalarni ko'rgazmaga qarab tushuntirish usulidan foydalanib bayon qiladi, uni o'zi tahlil qiladi.

O'quvchilar ko'rgazmali dars usulida yangi tushunchalarni anglab oladilar, insonlar yordamida mustahkamlab amalda qo'llash, yo'llarini o'rganadilar:

Tajriba, eksperiment, kuzatish yo'li bilan yangi faktlarni o'rganish ham o'qituvchi tomonidan amalga oshirilib umumlashtiriladi. Yangi ma'lumot, axborotlar qanchalik murakkab bo'lsa o'quvchi shuncha batafsil tushuntiradi. O'zlashtirib olingan ma'lumot, axborot va materiallar ijodiy faoliyatni talab qilmaydigan operatsiyalar yordamida amalga oshadi. Bunday ta'limda o'quvchilarda diqqat, esda saqlash, qayta xotirlash rivojlanadi, ammo mustaqil fikrlash shakllanmaydi. Shunday qilib ko'rgazmali-tushuntiruvchi ta'lim – bu o'quvchi yordamida tushuntiriladi, umumlashtiriladi, tahlillar asosida fandagi tayyor xulosalarni o'quvchilar tomonidan idrok qilish, qayta xotirlashga qaratilgan o'qish, bilish faoliyatidir.

4- masala bayoni.

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda badiiy adabiyotlardan darsda foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari shundan iboratki- yosh o'quvchilarning ongini o'stiradi, bunyodkor g'oyalarni shakllanishiga ko'maklashadi.

Darsda badiiy adabiyotlardan foydalanish quyidagi qoidalariga muvofiq kelishi zarur:

Birinchidan – mavzuga oid barcha badiiy adabiyotlar yig'iladi.

Ikkinchidan – yig'ilgan badiiy adabiyotlarning qay biri o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi aniqlanadi.

Uchinchidan – qanday badiiy adabiyot o'quvchini fanga nisbatan qiziqishini uyg'otadi, qiziqitira oladi kabi qoidaga amal qilinishi kerak.

Avvalo, o'qituvchi darsda o'zi bilan olib kirgan badiiy adabiyotlarni ko'rsatishi, ba'zi birlarini aytib berishi, ba'zilarini dars davomida o'quvchilarning o'ziga o'qitish, darsda

ulgurmay qolganlarini uyga o'qishga tavsiya etishi lozim. Albatta, u she'r yoki hadis bo'ladigan bo'lsa, uni yodlashga undash lozim. Fanni o'qitishda badiiy adabiyot bilan ishlash usullari ta'limning barcha bosqichlarida foydalanilishi, hamma o'quv fanlarda keng qo'llanilishi mumkin bo'lgan ta'lim usullaridan biridir. Zero kitobsiz ta'limning samaradorligini ta'minlab bo'lmagligini, har bir pedagog yaxshi biladi.

Badiiy adabiyot bilan ishlash o'quvchilarda kitob o'qishga qiziqish, dunyoqarashlarini, hayotiy tajribalarini kengaytirishga xizmat qiladi. Dars davomida o'quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqib, darslik, vaqti matbuot, xrestomatiya, badiiy adabiyot, disket, matn kabi manbalardan foydalanish tizimi mavjud.

Kitob bilan ishlashda:

- Kitob bilan dastlabki tanishuv;
- Matnga ko'z yugurtirib chiqish;
- Matnlarni qismlarga ajratib qayta himoya qilish rejasini tuzish;
- Matnlarni konspektlashtirish;
- Referat, tezislar tayyorlash va chiqishlar qilish va hokazo.

Pedagogikamizning buyuk allomalari Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Jomiy, Navoiy, A.Avloniy, Hamzalar o'z asarlarida inson ma'naviy kamolotida kitob, kitobni mutolaa qilishning ahamiyati haqida alohida ta'kidlaganlar. Xilma-xil axborotlar ko'lami, hajmi mislsiz oshib borayotgan bugungi kunda hali o'quvchilarni kitob bilan ishlashga (uni o'qish, tushish, taqqoslash, komplekslashtirish va hokazolar) o'rgatish lozim.

"Ma'naviyat asoslari fani"dan o'qituvchilar o'quvchilarga asosiy bilimlarni yaxshi beraman desa, ularni badiiy adabiyotga nisbatan qiziqishni uyg'otishi kerak. Badiiy adabiyot o'quvchini yaxshilikka yetaklaydi. Insoniylik tuyg'ularini shakllantiradi. Vatanni, onani, do'stni qadriga yetishni o'rgatadi. Aslini olganda bularni o'zi ma'naviyatning asosiy va muhim belgisidir. Masalan 5-6 sinflar uchun Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minitib" asarini o'qituvchi vazifa qilib bersa bo'ladi. "Sariq devni minitib" asari sarguzashtlarga boy, o'quvchini yaxshilikka yetaklaydi.

O'qituvchi o'quvchilarga bergan vazifa orqali dars jarayonida muammoli vaziyat yaratib, o'quvchilar bilan ular o'qigan badiiy adabiyotlaridan savol-javob qilsa ko'zlangan maqsadga erishiladi. Muammoli vaziyat yaratilgan paytda asarni o'qimagan o'quvchiga ham bevosita qiziqish uyg'onadi. Va albatta, keyingi darsda bu asarni o'qib kelishga harakat qiladi. O'quvchilarga Chingiz Aytmatovning "Oq kema" asari o'qishga tavsiya etilishi lozim. Bu ham ma'naviyatning bir belgisidir.

O'quvchi dars o'tish jarayonida o'quvchilarni badiiy adabiyotga qiziqtirib borar ekan, ularning har bir o'qigan badiiy adabiyoti to'g'risida o'z shaxsiy fikrini va shu orqali ularning o'z dunyoqarashi qanday shakllanib borayotganligini bilish uchun darsda biror interfaol usullardan foydalansa bo'ladi. Bunday usullardan biri "Pres" usulidir.

"Pres" usuli o'quvchining nuqtai nazarini, uning u yoki bu masalaga bo'lgan shaxsiy munosabatini shakllantirishga qaratilgan. "Pres" usulini qo'llashda quyidagi algoritm asos qilib olinadi. O'quvchilar bu asosga o'zlari o'qigan xohlagan biror badiiy adabiyotlar timsolida bayon etsalar bo'ladi:

Asos quyidagicha:

F - o'z nuqtai-nazarini bayon etadi.

R - nuqtai-nazarini qo'llovchi va isbotlovchi dalillarni keltiradi.

E - dalillarni asoslaydi va misollar keltiradi.

S - nuqtai nazarini yakunlaydi.

Algoritmдан foydalanish usuli shu tariqa boradi.

Aynan shu o'yindan o'qituvchi dars davomida o'quvchilarda oz bo'lsada mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirishda foydalansa bo'ladi. Darsning 10-15 minuti ajratilib, har bir o'quvchi yuqoridagi algoritmdan foydalangan holda o'z nuqtai- nazarini bayon etadi."

O'qituvchi xohlagan badiiy adabiyotini, masalan "O'tgan kunlar" romanini tahlil qilishi mumkin.

U quyidagicha boradi (bir o'quvchi misolida)

P - "O'tgan kunlar" romanidagi "Zaynab" obrazini yoqtirmayman.

R - Agar "Zaynab" aql bilan ish yuritganda asar fojea bilan tugamasdi.

E - "Zaynab"dagi ichqoralik, hasad ko'zlarini ko'r qilgan edi.

S - Shuning uchun ham "Zaynab" obrazi menga ma'qul emas.

Shu tariqa har bir o'quvchining o'z shaxsiy fikri so'raladi. Ushbu usul o'quvchilarda notiqlik san'atini o'sishida ko'maklashadi, ya'ni u shaxsiy fikrni bayon etadi, unga dalillar topadi, misollar yordamida asoslaydi va yakunida o'z fikrining haq ekanligini qayta ta'kidlaydi.

Bu misolni qo'llash o'quvchilarda nutq, so'zlash malakasini rivojlantirish, o'z fikrini asoslab bera olish, murakkab muammolarni hal qilishda turli nuqtai- nazardan yondashishni tarbiyalaydi. Ushbu usulni dars vaqtida 10-15 daqiqada qo'llash samarali natija beradi. Bunda o'quvchilar mavzu yuzasidan chiqarilgan xulosalarni niqtai-nazar sifatida belgilab, ushbu algoritim yordamida uni asoslab yakunlab topshiradilar.

O'qituvchi dars jarayonida aynan badiiy adabiyotlarni o'quvchilar qalbiga jo qilish uchun shu usuldan foydalansa o'qituvchi o'zi ko'zlagan maqsadga erishgan bo'ladi. Aynan badiiy adabiyot tufayli o'quvchini kelajak sari ya'ni yangi hayot sari qadam qo'ymoq uchun zamin yaratib beradi.

Ma'naviyatni yuksaltirishda ta'lim o'ziga xos o'ringa ega. Ta'lim-tarbiya jarayonida shaxs ma'naviy shakllanadi. Hozirgi kunda ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda, yoshlarni tarbiyalashda ilm va fan yutuqlarini yoshlar ongiga samarali singdirib borishda qo'llaniladigan metod va vositalarni ishlab chiqish bilan bog'liq muammolar mavjud. Bu muammoni yechishning bir yo'li fanni o'qitishdan oldin o'ziga xos kichik sotsiologik tadqiqot xarakteridagi ongli savollar tuzib, talabalar orasida tarqatish va ularning har biri tarqatilgan savolga o'z ismi-shariflarini yozmasdan, amaliy tarzda javob yozishlarini uqtirish orqali ham natijaga erishish mumkin. Tarqatiladigan savollar:

- Ma'naviyat nima?
- Mustaqillik ma'naviyati deganda nimani tushunasiz?
- Inson uchun ma'naviyat nima uchun zarur?
- Milliy, umuminsoniy ma'naviyat nima?
- Komil inson kim?
- XXI asrda o'zbek farzandining ma'naviy qiyofasini qanday tasavvur qilasiz?
- Erkin ma'rifatlari va demokratik davlat fuqarolari qanday ijtimoiy sifatlarga ega bo'lishi kerak?

Anketa savollariga olingan javoblar darajasi va saviyalarini turli-tumanligi bu boradagi nazariy va amaliy pedagogik faoliyatning yo'nalishi aniqlash va samaradorligini oshirishda katta amaliy ahamiyat kasb etadi.

Anketa savollari ichida talabalarining so'ngi vaqtda qanday asarlar va san'at asarlari tanishganliklarini qayd etgan javoblariga alohida e'tibor berish zarur. Ko'pgina talabalar taxsil olish davrida dasturdagi fanlarni o'rganishga ko'p vaqt ajratib, badiiy adabiyot asarlarini o'z o'qiganlarini yosh teatr spektakllari va tasviriy san'at muzeylari, ko'rgazmalari kam bo'lganliklarini qayd etganlar. Vaholanki, adabiyot va san'at asarlari ma'naviyatni, milliy istiqlol g'oyasini singdirishning asosiy vasitalaridandir.

Fanni o'qitish jarayonida rasmlar, portretlar, diafilmlar, badiiy asar namunalari muhim tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Yana shuni aytish lozimki, magnitafon tasmasidan eshittirilgan va tarbiyaviy ahamiyati kuchli bo'lgan nazmiy asarlarni nasriy bayon qilish ham talabalarning tafakkurini o'stiradi va tarbiya berishning muhim omili hisoblanadi. Tafakkur jarayonida nutq namoyon bo'ladi. Quyida shunday topshiriqlardan namunalar keltiramiz.

1-topshiriq:

Yurtdoshim, bog'inga bir nihol qada,
Niholning nomini "Yaxshilik" ata.
Niholning yoniga bir gul qadab qo'y,
va gulning nomini "Go'zallik" deb qo'y.
Nihol va gulingga bag'ishlab "Hayot",
Unga suv ber va suvga "Mehr" deb qo'y ot!
Sendan farzandingga bog' qolsin, ey do'st,
Bog'ing "Vatan" deya nom olsin, ey do'st.

(E. Vohidov)

2-topshiriq:

Tayyormisan bu yurt uchun jondan ham kechmoqqa.
El boshiga ish tushsa gar, o'tu olov kechmoqqa.
Haqqing borki shu Vatanga farzanding deb aytmogga
Vatan senga neki bersa, jimgina olaverdim.
Insof bilan ayt, yurtdoshim. Sen Vatanga ne berding?

(Zikrilla Ne'mat)

Shoirming she'ri nasriy bayon qilingach, asarda uchragan (1-topshiriq) Yaxshilik, Go'zallik, Mehr va Vatan so'zlari sarlavha qilib olinadi. II-topshiriq bo'yicha Insof, Iymon, E'tiqod, Mas'uliyat, Vatan hissi, Vatan tuyg'usi, Vatanga muhabbat, Vatanga sadoqat, Vatan qayg'usi, Vatan sog'inchi, Vatanparvarlik so'zlari sarlovha qilib olinadi va "Sarlavhasi mendan, matni sendan" o'yini o'ynaladi. Unda talabalar shu sarlavha asosida matn yaratadilar, o'z fikr mulohazalarini bildiradilar.

Masalan:

Mas'uliyat – g'oyaviy tarbiya mezonlaridan biri.

Mas'uliyat – odamning o'z zimmasidagi vazifalar mohiyatini, ularni boshqarish yoki boshqarmasligidan keladigan oqibatlarni to'g'ri his qilish, anglash va bu vazifalarni amalga oshirish yo'lidagi sa'y-harakatlardir. Mas'uliyat ikki xil, ya'ni shaxsiy va fuqarolik mas'uliyatidan iborat bo'ladi. Shaxsiy mas'uliyat shaxsiy manfaatni nazarda tutsa, fuqarolik mas'uliyati avvalo, ta'lim olayotgan o'quv dargohi, mahallasi, yurtning ravnaqini, jamiyat foydasini o'ylab yashashni taqozo etadi.

O'zbekiston fuqarolari uchun umumiy maqsad – Vatan ravnaqi, yurt tinchligi va xalq farovonligi uchun xizmat qilishdir. Mas'uliyatni his qiladigan kishi o'zining ekrin va mustaqil fikriga ega bo'ladi, maqsad sari faol harakat qiladi.

Shu bois Vatan va millat oldidagi burch, mahalla, mehnat jamoasi, oila taqdiri uchun javobgarlik hissini tardiyalash muhim ahamiyatga egadir. Topshiriq sifatida "Vatanni sevmog' iymondandur", "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir" mavzularida uy inshosi yozish vazifa qilib beriladi.

Mustaqil O'zbekistonimiz o'qituvchilar oldiga komil insonlarni tarbiyalash vazifasini qo'ygan ekan, ta'lim va tarbiya birligini ta'minlash ma'naviyat asoslari fani o'qituvchisining bosh maqsadi bo'lmog'i lozim.

5-masala bayoni.

"Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda, uni tushunib yetishda o'quvchilarga tajribali pedagog, o'qituvchilar bor bilim-malakalaridan tashqari dars jarayonida "ommaviy axborot vositalari" usulidan unumli foydalanishlari zarur.

Avvalo, darsda "Ommaviy axborot vositalarini qay tarzda qo'llash va undan foydalanish mumkin?" degan savolga to'xtalish.

Birinchiidan – Shu soatga o'tiladigan mavzuga oid gazeta, jumallardan maqolalar, farmon, farmoyish va qarorlar yig'iladi.

Ikkinchiidan – Shu yig'ilgan ma'lumot materiallari o'quvchining yosh xususiyatlariga mos kelishi, bolalar bu yangi materiallarni tushunib yeta oldimi? Yo'qmi? Bu inobatga olinishi shart. Masalan, o'quvchini bu material haqidagi fikrini so'rash orqali.

Uchinchiidan – Yig'ilgan "ommaviy axborot vositalari"dagi xabar o'tiladigan mavzuning muammoli vaziyatlariga yechim topa oladi. O'quvchi fikri so'ralgandan so'ng agar kamchiliklari bo'lsa o'qituvchi tomonidan to'ldirilishi shart. Chunki boshqa o'quvchilar ma'lumotlardan to'liq tushunchaga ega bo'lishi lozim.

To'rtinchiidan – Fanni o'qitishda bu vositalarning qay biri o'quvchilarni qiziqitira oladi va fanni sevishga ma'lum ma'noda ko'priki bo'ladi, kabi masalalar o'z yechimini topishi kerak. Ma'lumi ma'noda to'plangan materiallar mavzu bilan bo'q'liqlik bo'lishi kerak. Chunki "ommaviy axborot vositalari" ko'pincha hayot bilan bo'q'liq bo'ladi va o'quvchilarni yangi mavzuni tushunishlari uchun bu ma'lumotlar zamin yaratib beradi.

Shu o'rinda bir narsani ta'kidlab o'tish kerakki – fanni o'qitishda "ommaviy axborot vositalari"ni darsda qo'llash – bugungi kunda yoshlar orasida gazeta, jurnal, kitob o'qishga, yangilikka nisbatan befarq mas'uliyatsizgi bilan birga bilimsizlik, savodsizlikni oldini oladi.

Har kuni chiqadigan gazeta va jumallardagi maqolalar o'quvchi – yoshlarni dunyoqarashini shakllanishiga va o'sishiga yordam beradi. O'quvchini bu narsaga qiziqitirish esa dunyoda bo'lib turadigan olamshumul voqealar, xabarlariga mustaqil fikr bildirib olish, siyosiy maydonda yuz berayotgan voqealar ularning oqibati-yu, sabablarini o'zida mushohada qila olish, buqungi davrning muhim talabidir. Mashg'ulot paytlarida yoki umuman darsda 5-10 daqiqa mobaynida o'quvchilar bilan yangi to'plangan materiallar ustida muammoli vaziyat yaratish orqali maqsadga erishsa bo'ladi. Muammoli vaziyat yaratishdan oldin darsda o'quvchilarga "ommaviy axborot vositalari" orqali ma'lumot to'plab kelish vazifaga berilgan bo'ladi. Va dars mobaynida berilgan vazifalar orqali sinf guruhlariga ajratilib, yangi ma'lumotlar so'raladi. Ko'proq ma'lumot bergan guruh "rag'bat" bilan taqdirlanadi. Yutgan guruh ijobiy baholanadi. Mana shu tariqa o'quvchilarni gazeta, jurnal orqali oddiy dunyo muammolaridan xabardor qilishga erishsa bo'ladi.

Mustaqil O'zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimov milliy mustaqillikka erishgan O'zbekiston jamiyatini inqiroz holatidan olib chiqishning asosiy yo'llaridan biri aholi ma'naviyatini oshirish deb bildi hamda ushbu yo'nalishdagi talay farmon va ko'rsatmalar berdi. Aynan ana shu farmon va ko'rsatmalar to'g'risida o'quvchilarni xabardor qilish o'qituvchining vazifasidir.

Oliy Majlis qarorlari, Vazirlar Mahkamasining ayrim farmoyishlari, I.Karimovning farmonlari haqida xabardor bo'lib borgan har bir yosh avlod ertangi kuni uchun poydevordir.

Ma'naviyatga doir maqolalarni o'qituvchi yig'ib o'quvchilarga ma'lum ma'noda tushuncha berishi zarur. Chunki bunday hayotiy misollardan foydalansa, o'qituvchi qiyin mavzularni bayon qilib berish uchun qulaydir.

"Kichik guruhlarda bosma materiallar bilan ishlash" usuli. Guruhlarda ishlashning bir muhim metodi-nashr qilingan materiallar bilan ishlash hisoblanadi. Talabalarning zaruriy axborotni izlashlari, nazariy bilimlarni mustahkamlashlari hamda nazariy materiallarni chuqur aniqlashlari uchun bu metoddan foydalanish yaxshi samara beradi. Auditoriya 4-5 kishidan iborat kichik guruhlar bo'linadi. Guruh bir xil yoki turli mavzudagi topshiriq hamda gazeta, jurnal, fotoalbom va bukletlar olishadi.

Zarur materiallar: A-1 formatli oq qog'oz, qaychi, yelim.

Topshiriqlar:

a) gazetalaridan inson huquqlari to'g'risida ma'lumotlar topib, quyidagi tartibda joylashtiring:

- 1 Fuqarolik huquqlari;
- 2 Siyosiy huquqlari;
- 3 Iqtisodiy huquqlar;
- 4 Ijtimoiy huquqlar;
- 5 Madaniy huquqlar;

b) Inson huquqlarini joriy etish shakllarini ayting.

Uning 4 turi mavjud.

- rioya qilish;
- bajarish;
- foydalanish;
- qo'llash;

Har bir guruh (ular 4ta) topshiriq oladi. Gazetadan kerakli materiallarni topadi, maqola, suratlarni qirqib oladi va plakatga yelimlaydi, zaruriy matnни sharhlaydi.

Har bir guruhning sardori ish yakuni to'g'risida hisobot beradilar.

Boshqa guruh talabalari savol berishadi va ishini baholashadi.

Hisobotdan oldin talabalardan barcha materiallar yig'ib olinadi, ular gazeta o'qishga berilib ketib, sardor fikrlariga quloq solmasliklari mumkin.

Talabalardan ehtiyot bo'lib ishlash talab etiladi, ortiqcha qog'oz qirg'ish, yelimlash, auditoriyani ifloslashtirishga yo'l qo'yilmaydi.

"Kichik guruhlarda ishlash"

Kichik guruhlarda ishlash talabaning faolligini oshiradi, har biri uchun munozarada qatnashish huquqini beradi, bir-biridan o'rganish imkoni tug'iladi, boshqalar fikrini qadrlashga o'rgatadi.

Qo'llash usuli:

1. Faoliyatni tanlash. Mavzuga oid muammo shunday tanlanadiki, natijada talabalar uni o'rganish (bajarish) uchun ijodiy faoliyat ko'rsatishlari zarur bo'ladi va vazifalar belgilab olinadi.

2. Zaruriy asos yaratish. Talabalar kichik guruhlarda qatnashishlari uchun tanlangan faoliyat bo'yicha yetarli bilim, ko'nikmaga ega bo'lishlari kerak.

3. Guruhni shakllantirish. Odatda, har bir guruhda 3-5 talaba bo'ladi (ba'zan, kam yoki ko'p bo'lishi mumkin). Agar guruhda ishlash ma'lum yozma hujjat tayyorlashni talab etsa, 2-3 kishilik guruh tuzilgani ma'qul. Guruh tarkibi masalaning muhimligi, auditoriyada talabalar soni, ularning bir-biri bilan o'zaro harakatiga bog'liq holda o'zgaradi. Eng yaxshisi "getrogen" guruh tashkil etishdir (jinsi, o'zgartirish darajasi va boshqa belgilar asosida). Guruhda ishlash talabalar o'rtasida vazifalarni aniq taqsimlashga asoslanadi. (Misol uchun bir talaba munozarani boshqaradi, ikkinchisi yozib boradi, uchunchisi spiker (sardor) rolini o'ynaydi va hokazo). Auditoriyani guruhlariga ajratish, taklif yoki hisob bo'yicha amalga oshiriladi.

4. Aniq yo'l-yo'riqlar ko'rsatish. Talabalarga faoliyatni bajarish uchun ixcham tarzda aniq tushuntirish beriladi. O'qituvchi guruhlarining ishlash tezligi turlicha bo'lishini inobatga olgan holda vaqt chegarasini aytadi. Guruhlar kerakli material va axborot bilan ta'minlanadi. Talabalar ish boshlashlari uchun vazifalarni tushunib yetganligi tekshiriladi.

5. Qo'llab quvvatlash va yo'naltirish. O'qituvchi guruhlar to'g'ri ishlayotganligini qayd etadi, ularga zarurat tug'ilsa yordam beradi, guruhlariga tazyiq o'tkazilmaydi.

6. Muhokama qilish va baholash. Guruhlarda ish yakunlangach, ularning natijalari bo'yicha axborot beriladi. Buning uchun har guruh o'z sardorini belgilaydi. Zarurat

tug'lsa, faoliyat natijalari bo'yicha fikrlarni o'qituvchi yozib boradi. Muhimi guruh yechimining asoslashishini aniqlashtirib olishdir. Agar vaqt yetarli bo'lsa, muayyan fikrni asoslashda guruhlar bir-biriga savol berishlari mumkin, uning natijalari o'qituvchi tomonidan baholanadi. Bunda faoliyatni to'g'ri va aniq bajarish, vaqt sarfi asosiy mezon hisoblanadi.

Tayanch tushunchalar:

-Usul;	-“Pres” usuli;
-Uslub;	-“Badiiy adabiyot”;
-Metodologiya;	-Ko'rgazmali dars usuli;
-Metodologik asos;	-Urf-odat va marosimlar;
-Xususiy metodologiya;	-Oila;
-Hikoya;	-Individual yondashish;
-Ma'ruza;	-Didaktik talab;
-Suhbat;	-Psixologik talab;
-Darslik;	-Elektron versiya;
-Elektron darslik;	-Darsning ilmiy bayoni;
-Ko'rgazmali uslub;	-Darslikning “asosiy” matni;
-Namoyish qilish uslubi;	-Darslikning “qo'shimcha”
-Ko'rgazmali ta'lim;	matni;
-Mas'uliyat;	-Darslikning “tushuntirish”
-Kichik guruhlarda ishlash;	matni;

Savollar:

1. “Ma'naviyat asoslari” fanini o'qitishning og'zaki tushuntirish usullaridan qanday usullarni bilasiz?
2. “Hikoya” uslubining nechta turi mavjud?
3. “Darsliklar” boshqa turdagi nashr qilinadigan kitoblardan qaysi jihatlari bilan farq qiladi?
4. O'quv fanining mazmuni qanday namoyon bo'ladi?
5. Darslik nechta parametrdan iborat?
6. Darslikning ilmiy bayoni nima?
7. “Oila – muqaddas dargoh” xususida tushunchangiz?
8. Ta'limning “ko'rgazmali uslubi” nima?
9. Darsda badiiy adabiyotlardan foydalanishda qanday qoidalarga muvofiq ishlash kerak?
10. Darsda badiiy adabiyot bilan ishlash o'qitishda qanday samara beradi?
11. “Mas'uliyat” nima?
12. Dars davomida “Ommaviy axborot vositalari”dan foydalanish qay tariqa olib boradi?
13. “Kichik guruhlarda bosma materiallar bilan ishlash” usuli haqida ma'lumot bering?
14. “Kichik guruhlarda bosma materiallar bilan ishlash” usuli o'qituvchilarga qanday samara beradi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Ilg'or pedagogik texnologiya” nazariya va amaliyot. “Ma'naviyat asoslari” darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. (Bo'ri Ziyomuhamedov, Shoir Abdullaeva) 2001yil.
2. “Ta'limning interfaol usullari”. Buxoro, 2006.
3. 9-sinf “Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari” darslik.
4. 8-sinf “Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari” darslik.
5. “Milliy g'oya” (Targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati). “Akademiya” nashriyoti. Toshkent, 2007yil.
6. “Milliy istiqbol mafkurasi va taraqqiyot” H.Babayev, Z.G'afurov, Z.Islomov

7-mavzu: “Milliy istiqlol g’oyasi va ma’naviyat asoslari” fanini o’qitishda noan’anaviy dars usulining o’rni va roli. (2soat)

Reja:

1. Nostandart ijodiy topshiriqlar turlari, ularning foydalanish usuli.
 - a) Krassvordlar, skanvordlar tuzish va ulardan foydalanish.
 - b) O’quvchi xotirasini charxlovchi o’yinlar tashkil etish: Zakovat mashqi, Domino o’yinlari.
 - v) Testlardan foydalanish (ochiq va yopiq testlar).
 - g) Bayon va insholardan foydalanish.
 - d) Badiiy qo’llanmalardan emosional idrok qilishga beruvchi vosita sifatida foydalanish.
 - e) Mavzuga oid lug’at tuzish va ulardan foydalanish.
 - j) Sahna ko’rinishlari.
2. Interfaol usullar, ularning tavsifi, ulardan foydalanish.
3. Mavzu asosida noan’anaviy dars konspektini tuzish.

Kirish.

O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning talablaridan biri mutaxassislarda umuminsoniy qadriyatlariga asoslangan shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, noan’anaviy dars usullari orqali pedagogik tamoyillar asosida ma’rifiy yo’llar bilan o’quvchilar ongiga singdirish hamda shu tariqa ularga yangicha dunyoqarash, mustaqil fikrlash ko’nikmalarini shakllantirish, hozirgi kunda dars berishda noan’anaviy dars turlari keng qo’llanilib kelinmoqda. Noan’anaviy dars mashg’ulot jarayonida birdan yaratiladigan o’quv mashg’uloti bo’lib, noan’anaviy (odatdan tashqari, belgilanmagan) tuzilishga ega. Bunday darslar noan’anaviy darslarga o’xshab qat’iy belgilanmaydi.

Noan’anaviy tanlangan dars ma’ruzalari bo’yicha o’quvchi fikri bayon etiladi. O’quvchining gapi to’g’ri bo’lmasa ham muhokama qilinmaydi.

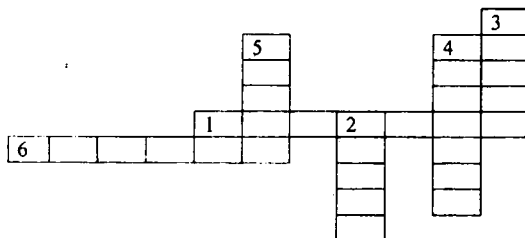
- an’anaviy darsdagidek yangi mavzu bayoni, o’rganilgan mavzuni mustahkamlash bo’lmaydi.
- noan’anaviy darsda darsning borish jarayonida ta’lim usul va metodlar almashinib boradi.
- noan’anaviy darsda standart didaktik ko’rgazmalar bilan, undan tashqari o’quvchi yaratgan ko’rgazmalar ham bo’ladi.
- noan’anaviy darsda o’quvchi shaxsi birinchi o’rinda turadi. Shuning uchun o’quvchilar bilan individual ishlash bunday dars boshqaruvining asosi hisoblanadi.
- mustaqil ishlash, guruhli ishlar, o’zaro juftlikda ishlash, o’zaro muloqotda bo’lish, ta’limiy o’yinlari tashkil etadi.
- noan’anaviy darslarda faqat darslik emas, atlas va matbuot materiallaridan foydalaniladi.
- noan’anaviy darslarda mavzuni o’zlashtirib olish imkonini kengaytiradi.

Mazkur ma’ruza matnida nostandart ijodiy topshiriqlar turlari, ulardan foydalanish usullari, o’quvchi xotirasini charxlovchi o’yinlar tashkil etish, Zakovat mashqi, testlardan foydalanish, ochiq va yopiq testlar, interfaol usullar ulardan foydalanish noan’anaviy dars reja konspektini tuzamiz.

1-masala bayoni. Nostandart ijodiy topshiriqlar turlari ulardan foydalanish usuli o'quvchilarni o'ylashga, fikrlashga, ijod qilishga undaydi. Dars davomida beriladigan savollarda olinadigan javoblar asosida mavzularni bir-biri bilan bog'lab o'quvchilar bilimni aniqlash ham oson kechadi. Nostandart ijodiy topshiriqlar turlari ulardan foydalanish bugungi kunning talabi bo'lib kelmoqda. Krassvordlar, skanvord tuzish va ulardan foydalanish, o'quvchi xotirasini charxlovchi o'yin tashkil etish, zakovat mashqi, "Domino" o'yinlari, testlardan foydalanish, ochiq va yopiq testlar, bayon va insholardan foydalanish, badiiy qo'llanmalarni emosional idrok qilishga beruvchi vosita sifatida foydalanish. Mavzuga oid lug'at tuzish va ulardan foydalanish, sahna ko'rinishlaari va hokazolar. Krassvord va skanvordlardan foydalanish o'quvchilarning bilimni charxlaydi ya'ni ularning eng qulay tomoni shundaki o'quvchilarning qiziqishini oshiradi hatto o'zlashtirish darajasi past o'quvchilarni ham darsga jamlaydi. Krassvordda savol beriladi va javobini yozish uchun katakchalar belgilab qo'yiladi. Har bitta savol va katakchalar xonasi raqam bilan belgilab chiqiladi. Bu o'quvchilardan savolga javob topishni osonlashtiriladi va xotirasida ham saqlanadi.

Krassvord

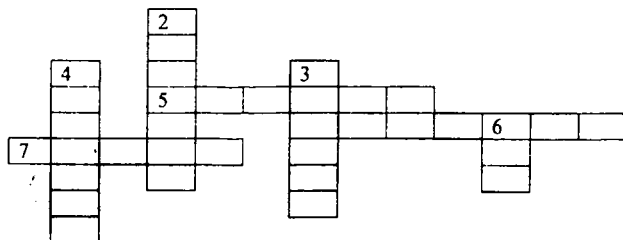
- 1) So'z yuritmak, chaqimchilik bu ...
- 2) Arabcha so'z bo'lib "ishonch" degan ma'noni bildiradi.
- 3) Or-nomusdan tashqari izzat-nafs, qadr tuyg'usi.
- 4) O'qimagan bilimsiz hech narsaga tushunmaydigan nodonlik.
- 5) Nafsi g'iybat va buzuvchi ishlardan saqlamoq.
- 6) Bir kishining kamchilik va qusurini orqasidan so'ylamaklik.

Javob:

1) Namimot	4) Jaholat
2) Iymon	5) Iffat
3) Oriyat	6) G'iybat

Bilagi zo'r birni,
Bilimi zo'r mingni
yiqar. (A. Temur)

1) Qo'rqqoqlik va yuraksizlik nima deb ataladi? (Jibonat)

- 2) Ona yurti himoyasi uchun kurashga boshchilik qilib, taxminan 530 yilda Eron shohi Kir IIning kesilgan boshini qonli meshga solgan massagetlar malikasi. (To'maris)
- 3) ... ruhimizga, fikrimizga ta'sir qiladigan hissiyot, u kishining kundalik faoliyati, jamiyat va Vatan oldida ma'naviy ma'suliyatni his etishdir. (Vijdon)
- 4) Yaramas, jirkanch hatti-harakat, qabih ish, tubanlik, razillik. (razolat)
- 5) Oqibatini. o'ylab yoki yuz-xotir qilib yuritilgan mulohaza ehtiyotkorlik hissi. (andisha)
- 6) Ishda, so'zda odobni rioya qilmak. (hayo)
- 7) Yetuk, nuqsonsiz. eng yuksak darajaga ko'tarilgan degan ma'nolarni bildirib, "inson" so'zi bilan bo'lganda undagi to'liq kamolotni ifodalaydi. (Komil)

a) O'quvchi xotirasini charxlovchi o'yinlar tashkil etish.

Zakovat mashqi, Domino o'yinlaridan foydalanish o'quvchi xotirasini charxlaydi. Hozirgi ilmiy texnikaviy taraqqiyot o'quvchi talabani fikrlash, o'ylash, ijobiy faoliyat ko'rsatish, ijodiy faoliyat ko'rsatish, izlanishga undaydigan metodlardan foydalanishni taqozo etmoqda. "Domino" o'yinlaridan foydalanish o'quvchi talabalarni faollashtirish, bahsga barcha ishtirokchilarni jalb qilish maqsadida tashkil qilinadi. O'yin boshlovchi talaba muayyan bir kartochka oladi, uni qalam bilan shartli ikki qismga ajratadi. Kartochkaning birinchi qismiga "Start" deb yoziladi. Ikkinchi qismiga o'yin boshlovchi tayanch tushunchalar asosida bitta savol yozadi va keyingi o'yin ishtirokchisiga beradi.

Ikkinchi o'yin ishtirokchisi yangi kartochkani olib, uning birinchi qismiga savolga javob beradi. Kartochkaning ikkinchi qismiga keyingi o'yin uchun savol yozadi. 10-15 talaba o'rtasida davom etadi. O'yin oxirida kartochka o'yin boshigacha yetib kelib, u savolga javob yozadi va o'yin kartochkaning oxirgi qismiga "finish" deb yozadi, o'qituvchi talabalarni reyting asosida baholash uchun talaba savol-javob tagiga

Kartochka №1	
Start	lymon nima?

o'z

familiyasini

qalam bilan yozishi kerak.

Kartochka №2	
lymon – bu insondagi ruhiy hodisa, yuksak e'tiqod.	Finish

Bu o'yin jarayonida lug'atlardan ham foydalanib o'yinash mumkin. Bu o'yin talabani o'ylashga, fikrlashga, ijod qilishga undaydi. O'yin jarayonida tayanch tushunchalar to'g'risidagi ilmiy bilimlar mustahkamlanadi. Chunki yozma o'yin tugagach o'yin boshlovchi savol-javoblarni o'qiydi. Butun guruh javoblarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tahlil qiladi. Kerak bo'lsa misollar bilan asoslaydi.

Zakovat mashqi "O'ylang, fikrlang, ijod qiling!"

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
o	V	A	T	A	N	P	A	R	V	A	R	L	I	K
	I	N	O	L	A	O	Y	O	A	X	A	U	D	O
	J	D	M	L	S	S	B	S	T	L	Z	T	R	M
	D	I	A	A	A	B		T	A	O	O	F	O	I
	O	Sh	R		B	O		G	N	Q	L	K	K	L
	N	A	I		N			O			A	O		
			S					Y			T	R		
								L				L		
								I				I		
								k				k		

Seminar mashg'ulotini olib borayotgan o'quvchi esa bu topshiriq ijodiy ishlardan maqsad talablarning nutqiy faoliyatini oshirishga qaratilganligini ham unutmashlik lozim. Shu bilan birga har bir topshiriq ilmiy bo'lishi shart. Bu topshiriqni bajarish jarayonida talabalarining bilim malakalarini zaif tomoni ham aniqlanadi.

"Sinkveyn" usuli

Sinkveyn usuli fransuzcha so'z bo'lib "besh" degan ma'noni bildiradi. Bu usul qatorlar usuli bo'lib besh qatordan iborat. Har bir qatorga yozilgan so'zlar bitta gap hisoblanib, u keng ma'noni o'ziga qamrab oladi.

- 1- qator Mavzu bitta so'z bilan ifodalanadi.
- 2- qator Ikkinchi so'z qo'shilib mavzu mazmuni kengaytiriladi.
- 3- qator Uchinchi so'z kiritilib voqelik ochib beriladi.
- 4- qator To'rtinchi so'z kiritilib voqelikka shaxsning munosabati bildiriladi.
- 5- qator Bitta so'z bilan umumlashtiriladi.

Masalan :

- 1- qator Maqol.
- 2- qator Xalq maqollari.
- 3- qator Xalq tafakkurining qaymog'idir.
- 4- qator Inson nutqining jilosi.
- 5- qator Ibrat.

"Pres" usuli

"Pres" usuli shaxsning nuqtai nazarining, uning u yoki bu masalaga bo'lgan shaxsiy munosabatini shakllantirishga qaratilgan. "PRES" usulini qo'llashda quyidagi algoritim asos qilib olinadi.

- P – Nuqtai nazaringizni bayon eting.
R – Nuqtai nazaringizni qo'llovchi va isbotlovchi dalillarni keltiring.
E – Dalillarni asoslang va misollar keltiring.
S – Nuqtai nazaringizni yakunlang.

Algoritimdan foydalanish usuli quyidagicha.

- P – Men ba'zi insonlardagi hasadgo'ylikni yoqtirmayman.
R – Dono xalqimiz uzoq yillik tarixiy tajribasidan kelib chiqib ta'kidlaydiki, "hasad qilib emas havas qilib yashash kerak".
E – Hasadgo'y insonlarning qilgan ishlarini ko'rsam, asabim buzilib, qalbim og'riydi.
S – Shuning uchun ham hasadgo'y odamlarni yomon ko'raman.

Ushbu usul notiqlar tajribasida ko'proq qo'llaniladi, yani o'z fikrini bayon etadi, unga dalillar topadi, misollar yordamida asoslaydi va yakunida o'z fikrining haq ekanligini qayta ta'kidlaydi.

Bu usulni qo'llash o'quvchilarda nutq, so'zlash malakasini rivojlantirish, o'z fikrini asoslab bera olish, murakkab muammolarni hal qilishda turli nuqtai nazardan yondashishni tarbiyalaydi. Ushbu usulni dars vaqtida 5-10 daqiqada qo'llash samarali natija beradi. Bunda o'quvchilar mavzu yuzasidan chiqarilgan xulosalarni nuqtai nazar sifatida belgilab, ushbu algoritim yordamida uni asoslab, yakunlab topshiradilar.

- b) Testlardan foydalanish. Ochiq va yopiq testlar.

Bilimlarni o'zlashtirganlik darajasini nazorat qilishining yangi va ilg'or usullaridan biri test nazoratidir. Haqiqiy bilimni baholash o'quvchi talabaning pozitiv fikrlash darajasini aniqlash, intellektual ko'nikmalarini takomillashtirish, nisbatan qisqa vaqtda katta mazmunli o'quv topshiriqlarini egallanganlik holatini aniqlashga imkon yaratadigan nazorat usulidir. Test nazorati yuksak psixologik tayyorlikni talab etadigan jarayondir. Chunki o'quvchi talaba qisqa vaqtda katta mazmundagi o'quv ma'lumotlarini xotirasida tiklashga majbur bo'ladi. Bu esa undan katta psixologik tayyorgarlikka ega bo'lishini talab etadi.

Test nazorati xoh u yozma tarzda bo'lishi, xoh kompyuter vositasida bo'lsin ishonchlikni mustahkamlaydi. Asosilik prinsiplari talablarini bajarishda imkon yaratadi. Testlardan foydalanganda ta'lim mazmunining barcha modullarini qamrab olish kerakki, toki o'qitish va o'qish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Buning uchun ta'lim jarayonining boshqaruvchilari pedagoglar testlashtirish (test variantlarini tuzish, test nazoratini tashkil qilish, o'tkazish) madaniyatini chuqur o'zlashtirgan test nazariyasi va amaliyotini mukammal egallagan bo'lishlari lozim. Taniqli O'zbekistonlik pedagog-olim B.A.Farbermanning tavsiya va xulosalariga tayanib og'zaki, yozma va test nazoratining afzalliklari va kamchiliklarini quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.

Bilimlarni og'zaki yoki yozma va test usulida nazorat qilishining xususiyatlari

Nazorat usuli	Afzalliklari	Kamchiliklari
Test	O'z fikrlarini yozma nutqda ifodalash malakalarini oshirish 1) Xolis o'lchov birligi bo'lganligi sababli nazoratchi shaxsiga baholashning bog'liq bo'lmashligi 2) Katta mavzudagi o'quv ma'lumotlarini nisbatan qisqa vaqtda tekshirish mumkinligi. 3) Natijalarni qayta ishlash, uni rasmiylashtirish jarayonini o'tkazishni avtomatlashtirishning mumkinligi. 4) Bilim xolis va obyektiv baholashni doimo amalgam oshishi mumkinligi. 5) Test nazoratini kompyuter vositasida avtomatlashtirishning mumkinligi. Talabalar bilimining zaif tomonlarini tekshirish uchun ochiq va yopiq testlar tuzish va uning talabalar bilan auditoriyada yechish ma'quldir. Testlar orqali talabalar komil inson ahloqiga xos xususiyatlardan voqif bo'ladilar. Yomon xususiyatlar haqida ham tushunchaga ega bo'lmaydilar.	Bilimlarni nazorat qilishda o'qituvchi-o'quvchi muloqotining bo'lmashligi. 1) Talaba (o'quvchi)larni og'zaki yoki yozma nutqini aniqlash imkonining yo'qligi. 2) Talabaning rehiy kechinmalarini aniqlash imkoniyatining bo'lmashligi. 3) Talabaning aqliy zakovatini aniqlash uchun imkoniyatning yo'qligi va hozazolar.

Talabalar bilimining zaif tomonlarini tekshirish uchun ochiq va yopiq testlar ustida ishlashni tavsiya etamiz. Ochik va yopiq test tuzish, uni talabalar bilan auditoriyada yechish ma'qul. Testlar orqali talabalar komil inson axloqiga xos xususiyatlardan voqif bo'ladilar, yomon xususiyatlar haqida ham tushuncha va malakalarga ega bo'ladilar.

Yopiq testlar

- 1) Qo'rqqoqlik va yuraksizlik nima deb ataladi? (jibonat)
- 2) Kishining oldida bir xil, orqasidan boshqa bir xil so'zlanadigan so'z nima? (nifoq)
- 3) Birovdan bir narsa umidvor bo'lmak nima? (ta'ma)
- 4) So'z yuritmak, chaqimchilik nima? (namimat)
- 5) Dangasa va yalqovlik bu - (atolat)

Ochik testlar

- 1) Ishda, so'zda adabni rioya qilmoq -

- a) hayo
- b) latofat
- c) nomus

J: hayo

2) Nafsnı gunoh va buzuq ishlardan saqlamoq-

- a) iffät
- b) nomus
- c) odob

J: iffät

3) Kechirmak bu -

- a) avf
- b) uzr
- c) o'ch

J: avf

4) Kibr va g'ururdan, manmanlikdan o'z navsini saqlamoq.

- a) viqor
- b) takabburlik
- c) vukur

J: viqor

5) Aql egasi bo'luv

- a) fatonat
- b) qanoat
- c) ilm egasi

J: fatonat

c) Bayon va insholardan foydalanish.

Seminar mashg'uloti birinchi rejasini bayon etishda ijodiy bayonlarni ham eshitish maqsadga muvofiq. Masalan: (chinakam insoniy fazilatlar va illatlar haqida, buning uchun o'qituvchi oldindan (hikmat-bir hovuch oltin) qadimiy hikmatlar, nasihatlar, hikoyatlar, o'giltarni o'qishni talabalarga tavsiya qiladi. Ulardan foydalanib talabalar ijodiy bayon yozib keladilar.

Masalan: (qarang)

1) Hikmat-bir hovuch oltin.

Qarang:

2) Quyidagi parchalardan foydalaning, vazifa zamonaviy fan talablari nuqtai nazaridan ajdodlarimiz o'giltarini tahlil etishdir. Undan chiqarilgan xulosalar barkamol insonni shakllantirishga xizmat qiladi.

Hikmat-bir hovuch oltin.

Uch narsani uch narsa bilan topib bo'lmaydi

- 1) Boylikni orzu bilan:
- 2) Yoshlikni pardoz-andoz bilan
- 3) Sog'liqni dori-darmon bilan

Uch xil kishiga yaxshilik qilib bo'lmaydi.

- 1) Dangasaga, unga qanchalik yaxshilik urug'ini eksang ham hosil bermaydi.
- 2) Orsiz, hayosiz kishilarga, ularga yaxshilik qilsang buni tushunish, rahmat aytish o'miga mendan qo'rqqanidan qilyapti deb o'ylaydi.
- 3) Ahmoqlar qilingan yaxshilikning qadrini bilmaydi. Farqiga ham bormaydi.

Insonlarada haqiqiy do'st bo'lish - aqlning yarmi;

Bilmagan narsani odob bilan so'rash - limning yarmi;

Chiroyli tadbir qilish - bu imtihon, hayotdagi baxtning yarmi.

Chinakam insoniy fazilatlar va illatlar haqida:

Besh narsa aqlli odam xislati:

qo'ldan ketgan narsaga achinib o'tirmaslik,
mehtatdan qo'rqmaslik,
mag'rur bo'lmaslik,
qo'lidan kelmaydigan ishga kirishmaslik
xohlagan narsasi qo'lga kirmaganiga qayg'urmaslik.

Oqil ersang sabr aylab har zamon, qilma singan ham to'kilganga fig'on.

Seminar jarayonida o'qituvchining tanlash ixtiyorlariga qarab hayotiy kuzatishlar asosidagi insholarni eshitishtni tavsiya etamiz. Hayotiy kuzatishlar asosidagi insholar ko'proq erkin mavzudagi yoki publitsistik mavzudagi insholar deb yuritiladi. Bu insholar mustaqillikni, kundalik matbuotdan xabardorlikni, keng bilim saviyasini talab qiladi. Bu insho talabani erkin fikrlashga, mustaqil yozishga o'rgatuvchi inshodir. Bunday erkin mavzuda yoziladigan insholarda birinchi navbatda badiiylilik, yozma nutqning ravonligi, obrazlilikni talab qiladi.

Inshoning bunday turiga buyuk yozuvchilar, davlat arboblarning hikmatli so'zlari, go'zal she'rlardan keltirilgan xarakterli parchalar mavzu qilib olinishi mumkin. Masalan: "O'zbekiston-Vatanim manim" (A.Oripov). Hayotiy kuzatishlar asosidagi insho uy inshosi sifatida talabalarga yozish uchun vazifa qilib beriladi va seminar jarayonida eshitishtladi. Bu insho hozirgi davrda ayniqsa talabalarning lug'at boyligining mukammallashuvi, nutqining ifodali bo'lishida xalq iboralari, maqollar, hikmatli so'zlardan ya'ni xalq tilining bitmas-tuganmas boyligidan o'rinli foydalanishni o'rgatadi. Pirovardida talabaning nutqi ravon, silliq, ifodali, sheva elementlaridan xoli bo'lib boradi.

O'qituvchi o'quvchi talabalarini uch guruhga yoki qatorlararo uy inshosini so'rab, mavzuni mustahkamlashi mumkin. Bu inshoni yozish jarayonida talaba o'z fikrini to'g'riligini asoslash, fikr mulohazalaridan mantiqiy xulosalar chiqarishga o'rganadi.

"Talabalar uchun hayotiy kuzatishlar asosidagi ijtimoiy – siyosiy yo'nalishdagi insholar mavzularini tavsiya etamiz.

- 1) "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir"
- 2) "Oila – muqaddas dargoh"
- 3) "Ota – onaga hurmat farzandning sharaflı burchı"
- 4) "Do'stlik boshga qiyinchilik tushganda sinaladi"
- 5) "Hozirgi davr yoshlarining ma'naviy qiyofasi"

№	So'z	Ma'nosi	Manbasi
1	Mahalla	Arabcha so'z, "joy" degani	X. Sultonov, M. Qarshiboev "Vatan tuyg'usi" 4-nashr Ma'naviyat 2006-yil 8-bet.
2	Navro'z	Forscha so'z bo'lib, "yangi kun" degani	R. Qo'chqorov, S. Nishonova, O. Musurmonova, M. Qarshiboyev Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari
3	Vatan	Arabcha so'z bo'lib, ona yurt, tug'ilgan makon.	X. Sultonov, M. Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 4-nashr Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil 7bet.

4	Ma'naviyat	«Ma'ni», «ma'no» so'zlari-ning ko'plik shakli bo'lib insonning ma'noli hayoti va faoliyatini bildiradi. Inson o'ylab fikrlab, his etib amalga oshirgan ishlarning barchasi ma'naviyat .	X.Sultonov, M.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 4- nashr Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil 23-bet.
5	Jamiyat	Odamlarning uyushib, birikib yashash shaklidir.	X.Sultonov, M.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 4- nashr Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil 49-bet.
6	Qadriyat	"Qadr" so'zidan olingan bo'lib, inson uchun qadrlı bo'lib qolgan narsalarni bildiradi.	X.Sultonov, M.Qarshiboyev "Vatan tuyg'usi" 4- nashr Toshkent "Ma'naviyat" 2006 yil 39-bet.
7	Komil inson	Avvalo ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq – atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladi-gan bilimli, ma'rifatli kishi-larni tushunamiz.	Q.Nazarov, A.Xolbekov, B.Umarov, M.Quronov "Milliy g'oya: targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati". "Akademiya" nashriyoti Toshkent, 2007 yil 170-bet
8	Vatanpar-varlik	O'z yurtini sevis, unga sadoqat bilan xizmat qilish uning taraqqiyot, tinchligi va mustaqilligi yo'lida jismu-jonini safarbar etish. Fidoyilik ko'rsatib yashashga aytiladi.	Q.Nazarov, A.Xolbekov, B.Umarov, M.Quronov "Milliy g'oya: targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati". "Akademiya" nashriyoti Toshkent, 2007 yil 108-bet

Tavsiya qilingan mavzudagi insholarni yozganda talabadagi adabiy til me'yorlariga muvofiq ravshan, savdoli, o'rinli ehtiros va sun'iylikka yo'l qo'ymagan tarzda fikrlash talab etiladi.

Talabadan fikrlarni mavzu talabiga moslab, aniq, to'la va ta'sirchan shaklda bayon qila olish va turli dalil, isbotlar bilan fikrni asoslab berish so'raladi. Inshoning mavzusiga mos fikr va iboralar o'rinli foydalanishi, ko'chirmalarni o'z o'rnida ishlatishi, matnini to'g'ri tuzata olish shart. Talabadan talab qilib ana shu me'yorlar darajasiga mos insholar reyting asosida ijobiy baholanadi.

d) Badiiy qo'llanmalarning emosional idrok qilishga beruvchi vosita sifatida foydalanish – yosh avlodning ongini o'stiradi, darsda badiiy qo'llanmalardan foydalanish, ko'cha qoidalariga muvofiq kelishi zarur.

Birinchidan – mavzuga oid barcha badiiy qo'llanmalar yig'iladi.

Ikkinchidan – yig'ilgan badiiy qo'llanmalarining qay biri o'quvchilarning xususiyatlariga mos keladi. Shu orqali aniqlanadi.

Uchinchidan – qanday badiiy qo'llanma o'quvchini fanga nisbatan qiziqishini uyg'otadi, qiziqitira oladi va shu kabi qoidaga amal qilinishi kerak. Badiiy qo'llanmalar foydalanish o'quvchilar manbalarni tushunib o'qishi, kitob o'qishga qiziqishi dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Avvalo, o'qituvchi darsda o'zi bilan olib kirgan badiiy qo'llanmalarini ko'rsatish, ba'zi birlarini aytib berish, ba'zilarini dars davomida o'quvchilarning o'ziga o'qitishi, darsda ulgura olmay qolganlarni uyga o'qishga tavsiya etishi lozim. Albatta u adabiyot, Hadis yoki Qur'oni Karimning ayrim suralari bo'ladigan bo'lsa, uni yodlashga undash lozim. Fanni o'qitishda badiiy qo'llanma bilan ishlash usullari ta'limning barcha bosqichlarida keng foydalaniladigan usullaridan biridir. Zero badiiy qo'llanmalardan foydalanmay ta'limning samaradorligini ta'minlab bo'lmagligini hammamiz yaxshi bilamiz. Bu usullarni qo'llash o'quvchilardan nutq so'zlash malakasini rivojlantirish, o'z fikrini asoslab bera olish, murakkab muammolarni hal qilishda turli nazardan yondashishni tarbiyalaydi. O'qituvchi dars jarayonida aytan badiiy qo'llanmalarni o'quvchilar qalbiga jo qilish uchun shu usuldan foydalansa o'qituvchi o'zi qo'llagan maqsadga erishgan bo'lardi.

e) Lug'at tuzish.

j) Saxna ko'rinishlari.

Har qanday jamiyat o'z kelajagi o'z kelajagi farzandlarini mas'uliyatni his etadigan va ularning jamiyat taraqqiyotiga, uning gullab yashnashiga o'z hissasini qo'shadigan munosib farzandlar bo'lib qaror topishini istaydi, bunda sahna ko'rinishlaridan ko'proq foydalanib hayotga tadbqiq etmoq'imiz kerak.

"Sohibqiron hikoyatlari"dan sahna ko'rinishi.

Bir kun Amir Temur Qarshi qal'asini zabt etolmay, dilga qadar tugib qaytmoqda edi. Qizil daryodan kechib, bir qishloqqa qo'ndi va bir kulbani ixtiyor etibdi. Unda ushoqqina kampir yashar, tirikchiligi yolg'iz echkidan ekan.

- A.Temur momidan biror ovqat qilib bermoqni so'rabdi. Ko'p o'tmay yog'och tovoqqa suzilgan atala dasturxonda paydo bo'libdi. Och ekan, yog'och qoshiqni tovoqdagi atalaga to'ldirib, yutaqib yegan ekan, og'ziti kuygandan kuyibdi.

Shunda momo dedi:

- Sen-da Amir Temurda c'xshash shoshqaloqlardan ekansan.

- Temurbekning shashqaloqligini qaydin bildingiz, momo? - so'radi.

- Eshitishimcha, Amir Temur Qarshi qal'siga tik borib uni ololmabdi. Magarku, avval qal'a atrofidagi kichik-kichik qishloq va mahallalarni egallab, kuch to'plab so'ng qal'aga hujum qilmoq kerak edi. U esa bir yo'lga beklikni olmoqchi bo'ldiyu shashti sindi... Shunga o'xshash sen ham shoshding va og'zingni kuydirding. Atalani avval tovoqning girdidan olib sekin-sekin yalab ko'radi, sovuganini bilgach qoshiqni to'ldirib yeydi...

- Shunda Amir Temur o'z xatosini anglabdi va debdi:

- Darxon momo o'shal shoshqaloq Amur Temur mendurman, tanbehingizni bosh ustiga oldim. Tilang tilagingizni.

Darxon momo odamlar uchun ariq qozib suv chiqarib berishni so'radi. Oradan ko'p o'tmay Tanqos daryosidan ariq qazib suv chiqarib beribdi.

Xulosa qilib aytganda: Sahna-bu tarbiya maskani. Sahna ko'rinishlari, har bitta hikmat jonli, hayotiy tus olib, ulkan ma'no va ibrat kasb etadi.

Shu boisdan usbu sahna ko'rinishini qo'yilishi, nafaqat yoshlarga hattoki yoshi ulug' ziyolilarga ham «Yetti o'lchab bir kes» maqolini eslatib, hayotiy saboq berishga qodirdi. Biz barkamol insonni tarbiyalashda har bir ishni qilayotganda shoshmasdan, kattalarning maslahatiga amal qilishning ahamiyatini yosh avlod ongiga singdirishimiz lozim. Sohobqiron Amir Temur bobomiz xalqimizning asrlar davomida shakllangan hukuk ma'naviyati, an'ana va udumlari, ulug' bobokalonimizning o'lmas me'rosidan oziqlanishini tan olib, milliy mafkuramizning chuqur tarixiy va boy ma'naviy asosga ega ekanining guvohi bo'lamiz.

2-masala bayoni. Interfaol metodlar va ularning tavsifi, ulardan foydalanish.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda bu borada katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Quyidagi ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish borasida so'z yuritamiz.

"Fikriy hujum" (Мозговая атака) metodi

Mazkur metod o'quvchilarning mashg'ulotlar jarayonidagi faolliklarini ta'minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag'batlantirish hamda bir xil fikrlash inersiyasidan ozod etish, muayyan mavzu yuzasidan rang-barang g'oyalarni to'plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni; hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo'lgan fikrlarni yengishga o'rgatish uchun xizmat qiladi. "Fikriy hujum" metodi A.F.Osborn tomonidan tavsiya etilgan bo'lib, uning asosiy tamoyili va sharti mashg'ulot (bahs)ning har bir ishtirokchisi tomonidan o'rta tashlanayotgan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo ta'qiblash, har qanday luqma va hazil-mutoyibatarni jazolashdan iboratdir. Bundan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning mashg'ulot (bahs) jarayonidagi erkin ishtirokini ta'minlashdir. Ta'lim jarayonida ushbu metoddan samarali va muvaffaqiyatli foydalanish o'qituvchining pedagogik mahorati va tafakkur ko'lamining kengligiga bog'liq bo'ladi. "Fikriy hujum" metodidan foydalanish chog'ida o'quvchilarning soni 15 nafardan oshmasligi maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodga asoslangan mashg'ulot bir soatga qadar tashkil etilishi mumkin.

"Yalpi fikriy hujum" metodi

Ushbu metod J.Donald Filips tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, uni bir necha o'n (20-60) nafar o'quvchilardan iborat sinflarda qo'llash mumkin.

Metod o'quvchilar tomonidan yangi g'oyalarning o'rta tashlanishi uchun sharoit yaratib berishga xizmat qiladi. Har biri 5 yoki 6 nafar o'quvchilarni o'z ichiga olgan guruhlar 15 daqiqa ichida ijobiy hal etilishi lozim bo'lgan turli xil topshiriq yoki ijodiy vazifalar beriladi. Topshiriq va ijodiy vazifalar belgilangan vaqt ichida ijobiy hal etilgach, bu haqida guruh a'zolaridan biri axborot beradi.

Guruh tomonidan berilgan axborot (topshiriq yoki ijodiy vazifaning yechimi) o'qituvchi va boshqa guruhlar a'zolari tomonidan muhokama qilinadi va unga baho beriladi. Mashg'ulot yakunida o'qituvchi berilgan topshiriq yoki ijodiy vazifalarning yechimlari orasida eng yaxshi topshiriqlarning to'g'ri hal etilganligiga ishonch hosil qilganidan so'ng guruhlardan munozaralarni yakunlashni so'raydi.

Munozara uchun belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach, o'qituvchi guruhlarini qaytadan shakllantiradi. Yangidan shakllangan har bir guruhda avvalgi 6 ta guruhning har biridan bir nafar vakil bo'lishiga alohida e'tibor qaratiladi. O'quvchilar o'z o'rinlarini almashtirib olganlaridan so'ng belgilangan vaqt ichida guruh a'zolari avvalgi guruhlariga topshirilgan vazifa va uning yechimi xususida guruhdoshlariga so'zlab beradilar. Shu tartibda yangidan shakllangan guruh avvalgi guruhlar tomonidan qabul qilingan xulosalar (topshiriq yechimlari)ni muhokama qiladilar va yakuniy xulosaga keladilar.

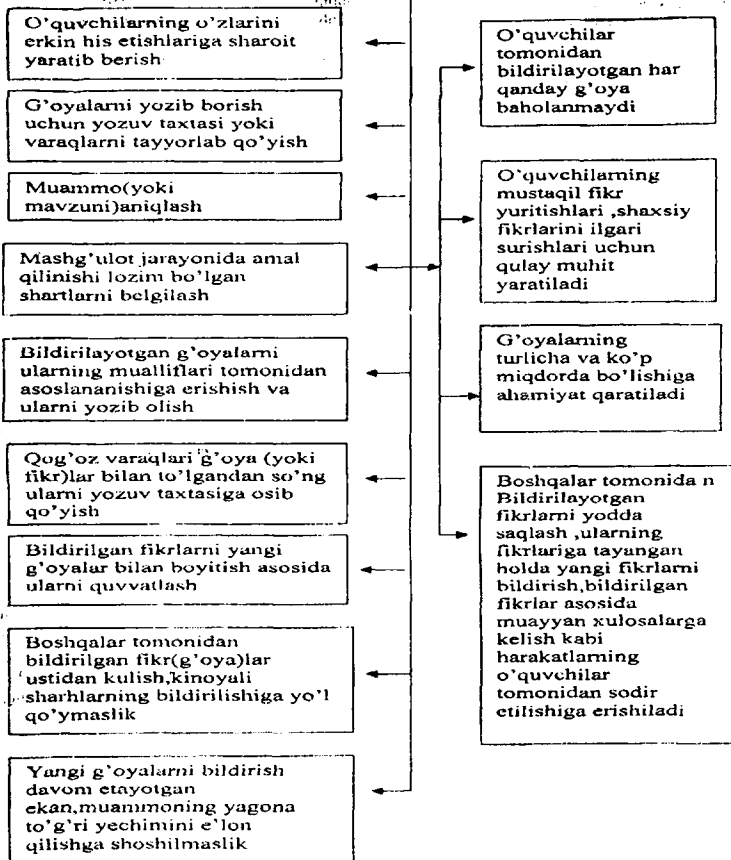
"Aqliy hujum" metodi

Mazkur metod muvzan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo'llaniladigan metod sanalib, u mashg'ulot ishtirokchilarini muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritish, shuningdek, o'z tasavvurlari va g'oyalardan ijobiy foydalanish borasida ma'lum ko'nikma hamda malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. Ushbu metod yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlar jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir nechta original yechimlarini topish imkoniyati tug'iladi. "Aqliy hujum" metodi tanlab olingan mavzular doirasida ma'lum qadriyatlarini aniqlash, ayni vaqtda ularga muqobil bo'lgan g'oyalarni tanlash uchun sharoit yaratadi.

Mashg'ulot jarayonida "Aqliy hujum" metodidan foydalanishda bir nechta qoidalarga amal qilish talab etiladi. Ushbu qoidalarga quyidagilardir:

1. Mashg'ulot ishtirokchilarini muammo doirasida keng fikr yuritishga undash, ular tomonidan kutilmagan mantiqiy fikrlarning bildirilishiga erishish.
2. Har bir o'quvchi tomonidan bildirilayotgan fikr yoki g'oyalar miqdori rag'batlantirilib boriladi. Bu esa bildirilgan fikrlar orasidan eng maqbulini tanlab olishga imkon beradi. Bundan tashqari fikrlarning rag'batlantirilishi navbatdagi – yangi fikr yoki g'oyalarning tug'ilishiga olib keladi.
3. Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy fikr yoki g'oyalari asoslanishi hamda ularni o'zgartirishi mumkin. Avval bildirilgan fikr (g'oya)larni umumlashtirish, turkumlashtirish yoki ularni o'zgartirish ilmiy asoslangan fikr (g'oya)larning shakllanishiga zamin hozirlaydi.
4. Mashg'ulot yakunida o'quvchilarning har qanday faoliyatlarini standart talablar asosida nazorat qilish, ular tomonidan bildirilayotgan fikrlarni baholashga yo'l qo'yilmaydi. Agarda ularning fikr (g'oya)lari baholanib boriladigan bo'lsa, o'quvchilar o'z diqqatlarini shaxsiy fikrlarini himoya qilishga qaratadilar, oqibatda ular yangi fikrlarni ilgari surmaydilar. Mazkur metodni qo'llashdan ko'zlangan asosiy maqsad o'quvchilarni muammo xususida keng va chuqur fikr yuritishga rag'batlantirish ekanligini e'tibordan chetda qoldirmagan holda ularning faoliyatlarini baholab borishning har qanday usulidan voz kechish maqsadga muvofiqdir. Ushbu metoddan samarali foydalanish maqsadida quyidagi qoidalarga amal qilish lozim:

"Aqliy hujum" metodi

"Klaster" metodi

Klaster metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo'lib, u o'quvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu)lar xususida erkin, ochiq o'ylash va shaxsiy fikrlarni bema'lol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g'oyalar o'rnatidagi aloqalar to'g'risidagi fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashga talab etadi. "Klaster" metodi aniq ob'yektga yo'naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatini ishlash tamoyili bilan bogliq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning o'quvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o'zlashtirilguncha qadar fikrlash maromida bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Stil g'oyasiga muvofiq ishlab chiqilgan "Klaster" metodi puxta o'ylangan strategiya bo'lib, undan o'quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonida foydalanish mumkin. Guruh asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotlarda ushbu metod guruh a'zolari tomonidan bildirilayotgan g'oyalarning majmui tarzida namoyon bo'ladi. Bu esa guruhning har bir a'zosi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirish hamda ular o'rnatidagi aloqalarni topa olish imkoniyatini yaratadi. "Klaster" metodidan foydalanishda quyidagi shartlarga rioya qilish talab etiladi:

"Klaster" metodi

Nimaniki o'ylagan bo'lsangiz, shuni qog'ozga yozing. Fikringiz sifati to'g'risida o'ylab o'tirmay, ularni shunchaki yozib boring.

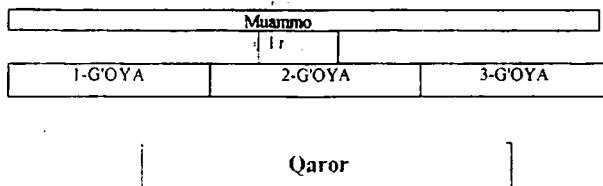
Yozuvingizning "orografiyasi" yoki boshqa jihatlari e'tibor bermang.

Belgilangan vaqt nihoyasiga yetmaguncha yozishdan to'xtamang. Agar ma'lum muddat biror bir g'oyani o'ylay olmasangiz, u holda qog'ozga biror narsaning rasmini chiza boshlang. Bu harakatni yangi g'oya tuzilguniga qadar davom ettiring.

Muayyan tushuncha doirasida imkon qadar ko'proq yangi g'oyalarni ilgari surish hamda mazkur g'oyalar o'rnatidagi o'zaro aloqadorlik va bog'liqlikni ko'rsatishga harakat qiling. G'oyalar yig'indisining sifati va ular o'rnatidagi aloqalarni ko'rsatishga cheklanmang.

"Qarorlar shajarasi" (Qarorlar qabul qilish texnologiyasi) metodi

"Qarorlar shajarasi" metodi muayyan fan asoslariga borasidagi bir qadar murakkab mavzularni o'zlashtirish, ma'lum masalalarda har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, bir muammo xususida bildirilayotgan bir necha xulosalar orasidan eng maqbul hamda to'g'risini topishga yo'naltirilgan texnik yondashuvdir. Ushbu metod, shuningdek, avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qaror (xulosa)lar mohiyatini yana bir bora tahlil etish va uni mukammal tushunishga xizmat qiladi. Guruh yoki sinf o'quvchilari ishtirokida qo'llaniladigan "Qarorlar shajarasi" bir necha o'n nafar o'quvchilarning bilimlari darajasini aniqlash, ularning fikrlarini jamlash va baholash imkonini beradi. Ta'lim jarayonida mazkur metodning qo'llanilishi muayyan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish)da o'quvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variant, ularning maqbul hamda nomaqbul jihatlarni mufassal tahlil etish imkoniyatini yaratadi. Mashg'ulot jarayonida o'quvchilar quyidagi chizma asosida tuzilgan jadvalni to'ldiradilar (yoki ushbu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadilar):

"Qarorlar shajarasi" metodi quyidagi shartlar asosida qo'llaniladi:

1. O'qituvchi mashg'ulot boshlanishidan oldin munozara, tahlil uchun mavzuga oid biror muammoni belgilaydi. Guruhlar tomonidan qabul qilingan xulosa (qaror)larni yozish uchun plakatlarini tayyorlaydi.

2. O'qituvchi o'quvchilarni 4 yoki 6 nafar kishilardan iborat guruhlariga ajratadi. Muammoning hal etilishi, bu borada eng maqbul qarorning qabul qilinishi uchun muayyan vaqt belgilanadi.

3. Qarorni qabul qilish jarayonida guruhlarning har bir a'zosi tomonidan bildirilayotgan variantlarning maqbullik hamda nomaqbullik darajalari beriladi. Mashg'ulot yakunida o'qituvchi berilgan topshiriq yoki ijodiy vazifalarning yechimlari topiladi. O'ziga xos deb topilgan javoblarni e'lon qiladi. Mashg'ulot jarayonida guruh a'zolarining faoliyatlarini ularning ishtiroklari darajasiga ko'ra baholab boriladi.

"Fikrlarning shiddatli hujumi" metodi

So'z yuritilayotgan metod E.A. Aleksandrov tomonidan asoslangan hamda G. Ya. Bush tomonidan qayta ishlangan.

"Fikrlarning shiddatli hujumi" metodining mohiyati quyidagichadir:

jamoa orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish.

o'quvchilarda ma'lum jamoa (guruh) tomonidan bildirilgan fikrga qarshi g'oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltirishdan iboratdir.

Yuqorida mohiyati bayon etilgan "Fikrlarning shiddatli hujumi" metodini ijtimoiy, gumanitar va tabiiy yo'nalishlardagi fanlar yuzasidan tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonida birdek muvaffaqiyatli qo'llash mumkin.

Metodni qo'llash jarayonida quyidagi holatlar yuzaga keladi:

- 1) o'quvchilar tomonidan muayyan nazariy bilimlarning puxta o'zlashtirilishiga erishish;
- 2) vaqtni iqtisod qilish;
- 3) har bir o'quvchini faollikka undash;
- 4) ularda erkin fikrlash layoqatini shakllantirish.

Ushbu metoddan foydalanishga asoslangan mashg'ulot bir necha bosqichda tashkil etiladi

"6x6x6" metodi

Ushbu metod yordamida bir vaqtning o'zida 36 nafar o'quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish. shuningdek, guruhlarning har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin "6x6x6" metodi asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rtaga tashlangan muammo (masala)ni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qaytadan tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarning har birida avvalgi 6 ta guruhdan birta vakil bo'ladi. Yangi shakllangan guruh a'zolari o'z jamoadoshlariga avvalgi guruhi tomonidan muammo (masala) yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar. "6x6x6" metodining afzallik jihatlari quyidagilardir:

- 1) guruhlarning har bir a'zosini faol bo'lishga undaydi;
- 2) ular tomonidan shaxsiy qarashlarning ifoda etilishini ta'minlaydi;
- 3) guruhning boshqa a'zolarining fikrlarini tinglay olish ko'nikmalarini hosil qiladi;
- 4) ilgari surilayotgan bir necha fikrni umumlashtira olish, shuningdek, o'z fikrini himoya qilishga o'rgatadi.

Eng muhimi mashg'ulot ishtirokchilarining har biri qisqa vaqt (20 daqiq) mobaynida ham munozara qatnashchisi, ham tinglovchi, ham ma'ruzachi sifatida faoliyat olib boradi.

Ushbu metodni 5,6,7 va hatto 8 nafar o'quvchidan iborat bo'lgan bir necha guruhlarda ham qo'llash mumkin. Biroq yirik guruhlar o'rtasida "6x6x6" metodi qo'llanganda vaqtni ko'paytirishga to'g'ri keladi. Chunki bunday mashg'ulotlarda munozara uchun ham, axborot berish uchun ham bir muncha ko'p vaqt talab etiladi. So'z yuritilayotgan metod qo'llanilayotgan mashg'ulotlarda guruhlar tomonidan bir yoki bir necha mavzu (muammo)ni muhokama qilish imkoniyati mavjud.

"6x6x6" metodidan ta'lim jarayonida foydalanish o'qituvchidan faollik, pedagogik mahorat, shuningdek, guruhlarni maqsadga muvofiq shakllantira olish layoqatiga ega bo'lishni talab etadi. Guruhlarning to'g'ri shakllantirilmasligi topshiriq yoki vazifalarning to'g'ri hal etilmasligi sabab bo'lishi mumkin. "6x6x6" metodi yordamida mashg'ulotlar quyidagi tartibda tashkil etiladi:

1. O'qituvchi mashg'ulot boshlanishidan oldin 6 ta stol atrofiga 6 tadan stol qo'yib chuqadi.
2. O'quvchilar o'qituvchi tomonidan 6 ta guruhga bo'linadilar. O'quvchilarni guruhlariga bo'lishda o'qituvchi quyidagicha yo'l tutishi mumkin: 6 ta stolning har biriga muayyan obyekt (masalan, kema, to'lqin, baliq, delfin, kit, akula) surati chizilgan lavhani qo'yib chiqadi. Mashg'ulot ishtirokchilariga kema, to'lqin, baliq, delfin, kit hamda akula surati tasvirlangan (jami 36 ta) varaqchalardan birini olish taklif etiladi. Har bir o'quvchi o'zi tanlagan varaqchada tasvirlangan surat bilan nomlanuvchi stol atrofiga qo'yilgan stuldan joy egallaydi.
3. O'quvchilar joylashib olganlaridan so'ng o'qituvchi mashg'ulot mavzusini e'lon qiladi hamda guruhlariga muayyan topshiriqlarni beradi. Ma'lum vaqt belgilanib, munozara jarayoni tashkil etiladi.
4. O'qituvchi guruhlarning faoliyatini kuzatib boradi, kerakli o'rinlarda guruh a'zolariga maslahatlar beradi.

3 – masala bayoni.

Ma'naviyat asoslari fanida "Ma'naviyat taraqqiyotiyoning mezonlari" mavzusini o'qitishda noan'anaviy dars. Dars tipi: aralash

Darsning turi: noananaviy dars

Darsning uslubi: og'zaki, yozma, amaliy, ko'rsatmali.

Darsning usuli: interfaol (axborot tuzatish: savol – javob, guruhlar bilan ishlash, bahs munozara, talaba zehniini qharxlovchi o'yinlar, fanlararo bog'liqlik: adabiyot, tarix).

Mavzuning rejası.

1. Ma'naviy barkamol inson tushunchasi.
2. Vatan tuyg'usi va vatanparvarlik.
3. Insonparvarlik – insonning o'z-o'zini anglashi va ma'naviy yetuklik mezonı.
4. Iymon, diyonat, adolat, mehr – shavqat va e'tiqod poklik, halollik va vafodorlik shaxs ma'naviy fazilatları.

Darsning borishi: 1 – reja bayonida guruhlarda ishlash usulini qo'llashni tavsiya etamiz. O'qituvchi – o'quvchılarga atalgan gullar dastasini qo'lga olib ulardan xohlagan rangli gulni tanlashni so'raydi. Shu tariqa oq, qizil, sariq, havo rang gullarnı yigıt qizlardan iborat 4 ta guruh paydo bo'lib, alohida-alohida o'tirishadi. O'qituvchi guruhlarğa og'zaki savol beradi. Bir o'quvchi fikrini ikkinchi guruh a'zosi davom ettirishi mumkin, bunda vaqt hisobga olinadi.

1 guruh: O'qituvchi savoli. Sog'lom kishi, sog'lom avlod deganda qanday kishilarnı tushunasiz, izohlang. 2000 yil "Sog'lom avlod yili" deb e'lon qilindi. Bu borada hukumatning maxsus qarori va davlat dasturi qabul qilindi. Sog'lom kishi, sog'lom avlod deganda nafaqat jismonan balki ma'naviy jihatdan sog'lom kishilarnı tushunamiz.

2 guruh: O'qituvchi savoli. 2000 yil "Sog'lom avlod yili" deb e'lon qilindi va bu borada hukumatning maxsus qarori asosida davlat dasturi qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimov dasturnı ijro etish jarayonida bajarilishi zarur ustuvor yonalishlarga alohida o'xtalib o'tiladi. Ustuvor 6 yo'nalishini so'zlab bering.

3 guruh: O'qituvchi savoli. Ma'naviy barkamol inson, unung mohiyati va asosiy qirralari xususida gapirib bering.

4 guruh: O'qituvchi savoli. Komil inson deganda nimani tushunasiz yoki komil inson kim?

Har bir guruh talabalari o'z fikrini bayon etganda, oqituvchi yakunlab boradi. Masalan 3-guruh savoliga javoblar yakuni aytib beriladi.

3-masala bayonida «Domino» o'yinidan foydalanishi mumkin. O'yinni boshlovchi talaba muayyan bir kartochka oladi, uni qalam bilan shartli 2 qismga ajratadi. Kartochkaning birinchi qismiga «start» deb yoziladi, ikkinchi qismiga o'yin boshlovchi tayanch tushunchalar asosida bitta savol yozadi va keyingi o'yin ishtirokchisiga beradi. Ikkinchi o'yin ishtirokchisi yangi kartochka olib uning birinchi qismiga savolga-javob beradi, kartochkaning 2-qismiga keyingi o'yinchi uchun savol yozadi. O'yin 10-15 ta talaba o'rtasida davom etadi. O'yin oxirida kartochka o'yin boshigacha yetib keladi, u savolga javob yozadi va o'yin kartochkaning oxirgi qismiga «finish» deb yozib qo'yadi. O'qituvchi talabalarnı reyting asosida baholashi uchun savol-javob tagiga o'z faoliyatini qalam bilan yozishi mumkin.

Kartochka №1	
Start	Inson parvarlik nima?

Kartochka №2	
Insonparvarlik-	Finish

Bu o'yin talabani o'ylashga, fikrlashga, ijod qilishga undaydi. O'yin jarayonida tayanch tushunchalar to'g'risidagi ilmiy bilimlar mustahkamlanadi. Chunki yozma o'yin tugagach o'yin boshlovchi savol-javoblarnı o'qiydi butun guruh javobgarligini to'g'ri yo noto'g'riligini tahlil qiladi, kerak bo'lsa misollar bilan asoslaydi.

4-masala bayonida asosan shaxs ma'naviy fazilatları mohiyatini bilish kerak. Bunda quyidagi kommunikativ o'yinni tavsiya qilamiz. Kommunikativ metodda 4 ta nutq ko'nikmalari mavjud "Tinglash", "gapirish", "o'qish", "yozish" bu metodda dars markazida asosan talaba turadi. O'qituvchi faqat darsni boshqarib turadi. Dars mobaynida talabalarga bilim berishni emas balki bilim olishni ko'proq o'rgatiladi deb aytiladi. Bu o'yin talabalarnı tinglab tushunishi ko'nikmasini rivojlantiradi. Bir talaba ikkinchi talaba qulog'iga sekin shivirlab, savol beradi. Ikkinchi o'quvchi baland ovozda hammaga eshittirib javob beradi. Javobdan kelib chiqqan holda qolgan o'quvchilar qanday savol berilganini topadilar. Masalan:

Talaba shivirlab savol beradi: Iymon nima?

2-talaba javob beradi: u arabcha so'z bo'lib, lug'aviy ma'nosi-ishonchdir. U axloqiy fazilat, odamzodga xos ruhiy hodisa. U odamning insonoyligi, e'tiqodi.

- Adolat nima?

- U odillik, to'g'rilik so'zidan olingan. U axloq va huquqning me'yorıy kategorıyalaridan biri bo'lib, mavjud ijtimoiy voqeelik inson ma'naviyatiga va huquqlariga mos yoki mos emasligini ajratish usuli sifatida xizmat qiladi.

U insoniyat ma'naviy qadriyatlarining oliy ko'rinishi bo'lib baxt, ozodlik, tenglik, tinchlik tushunchalari kabi inson erki va irodasini o'zida ifoda etadi. (qarang: Mustaqillik: "Izohli-ommabop lug'at". Toshkent, "Sharq" 1998 yil (13-14bet).

Bu kommunikativ o'yin natijasida dars samarali, qiziqarli bo'ladi. Talabani og'zaki nutqi ko'proq rivojlanadi.

Yangi pedagogik texnologiya asosida seminar jarayonida 2-masala bayonida "Zakovat mashqi"ni o'tkazish ham qiziqarli, unga ko'ra tayanch tushunchalardan biri olinadi. "Yuqoridagi pastga" sharti bilan berilgan savol topshiriqning javoblari tez aniqlanib yozilishi kerak. Talabalarga vatman va flomaster beriladi.

Savol-topshiriqlar.

"O" eniga: asosiy tayanch tushuncha.

1. Tarixiy rivojlanish jarayonida shakllanadigan insonning ona-yurt, maskan, zaminga munosabatni bildiruvchi ijtimoiy tuyg'u. (watanparvarlik)
2. Bu aziz va go'zal vatanimizga yuksak e'tiqod bilan yashash. unga hamisha sadoqatli bo'lish. (watan tuyg'usi)
3. Zaminu-zamonni tarbiyalovchi qudratli qo'shiq. (alla)
4. Insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlikdan qaytaruvchi bir ilm-bu... (axloq)
5. Yaramas, jirkanch xatti harakat, qabih, razil ish, tubanlik, razillik. (razolat)
6. Insonning o'z xatti-harakatini ongli ravishda tartibga solish va ko'zlangan maqsadini amalga oshirishda uchraydigan to'siqlarni bartaraf etish layoqati. (iroda)
7. Bu atama yetuk, nuqsonsiz, eng yuksak darajaga ko'tarilgan degan ma'nolarni bildirib, inson so'zi bilan bog'langanda undagi to'liq kamolotni ifodalaydi. (komil)
- Xulosa: Bunday o'yinlar natijasi talabani tafakkuri charxlanishiga olib keladi. Ijodiy tafakkuri yetarli darajada rivojlangan talaba ta'lim jarayonida har qanday muammoni yechishga o'ziga xos yo'l topadi, o'z kuchi, aqli, bilim, malakasiga tayanib qiyinchiliklarni bartaraf qila oladi, xullas ijodiy vazifa talabani topqirlik layoqatini o'stiradi.

Baholanishi: I guruh o'quvchilari: 4 baho, II guruh 4,5 baho, III guruh o'quvchilari 3 baho, IV guruh o'quvchilari 3, 5 baho.

Uyga vazifa: Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohod ahloq" asari asosida ochiq va yopiq testlar tuzib kelish.

Tayanch tushunchalar:

Noan'anaviy dars, nstandart ijodiy topshiriqlar, zakovat mashqi, "Domino" o'yinlar, ochiq va yopiq testlar, interfaol usullar, aqliy hujum, klaster, fikriy hujum, yalpi fikriy hujum.

Takrorlash uchun savollar:

1. Nstandart ijodiy topshiriqlar turlari. Testlardan foydalanish, afzallik va kamchilik tomonlari.
2. Ta'limning zamonaviy texnologiyalari.
3. Interfaol metodlar va ularning tavsifi.
4. "Aqliy hujum" metodining asosiy qoidalari.
5. "Klaster" metodining asosiy maqsadlari nimalardan iborat?
6. "Fikrlarning shiddatli hujumi" metodi kim tomonidan asoslangan va kim tomonidan qayta ishlangan?
7. "Fikrlarning shiddatli hujumi" metodining mohiyati.
8. "Fikrlarning shiddatli hujumi" metodidan foydalanish bosqichlari.
9. Ma'naviyat asoslari fanini o'qitishda noan'anaviy dars rejasining ahamiyati.
10. Noan'anaviy darslarda kichik guruhlarda ishlashning o'rni va roli.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.A. Karimov "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li". Toshkent, "O'zbekiston" 1999.
2. I.A. Karimov "Milliy mafkuramiz millatni millat, xalqni xalq qilishga xizmat qilsin". //Tafakkur № 2. 1998.
3. M.Oripova, S.Raupov. "O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Buxoro Davlat Universiteti "Siyosatshunoslik va huquq" kafedrasi Mustaqillik va komil inson (uslubiy qo'llanma) Buxoro, 2004.
4. S.Yo. Usmonova, R.Normurodova. "Pedagogik amaliyotni tashkil etish" o'quv qo'llanma. Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti, 2004.
5. A. Avloniy "Turkiy guliston yohud axloq". Toshkent, 1996.
6. B.Ziyomuhhammadov, Sh.Abdullayeva. "Pedagogik texnologiya va amaliyot. "Ma'naviyat asoslari" darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. Toshkent, "Abu Ali Ibn Sino" nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2001.
7. Q.Nazarov, A.Xolbekov, B.Umarov, M.Qarshiboev. Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi milliy g'oya va mafkura ilmiy amaliy markazi. Milliy g'oya: targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati. "Akademiya" nashriyoti, Toshkent 2007.

8 Mavzu: "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitish samaradorligini oshirishda sinfdan tashqari olib boriladigan ishlar usuli. (2 soat)

Reja:

1. O'zbekiston bayramalari.

a) Navro'z bayramini o'tkazish tadbirlari va bayramni nishonlash.

2. Milliy an'analar, qadriyatlar bo'yicha tayyorlanadigan tadbirlar:

a) Ko'rik tanlovlari;

b) Shaharda "Xotira kuni"ni nishonlash, mahalla, qishloq qabristonlarini ziyorat qilish, qabristonni obodonlashtirishga ishtirok etish

c) Go'daklar uyi va maxsus bolalar maktab internatiga ekskursiya.

d) Guruhlarga bo'linib muhtojlarga yordam, bemorlardan hol so'rash.

e) Muzey me'morchilik obidalari, madaniyat uylari va teatrga sayohat orqali qadriyatlarimizga bo'lgan insoniy munosabatlarni targ'ib qilish.

3. "Ma'naviyat va ma'rifat" xonasini jihozlash va bezatish.

Kirish

Jamiatimizni isloh qilish va yangilash boshlangani tufayli inson ma'naviyati yuksak axloqi va madaniyatining qudratli qatlamlari ochildi, go'zal milliy an'analar tiklandi, jahon sivilizatsiyasiga salmoqli hissa qo'shgan ulug' ajdodlarimiz ulkan ma'naviy me'rosiga murojaat etish boshlandi. O'zbek millatining milliy bayramlari shular jumlasidandir. Navro'z, Gulisurx, Mehrjon, Hayit bayramlarimiz, Qovun sayli, hashar kabi an'analariimiz o'tmish allomalariimiz merosida o'z aksini topgan

"Avesto", "Navro'znom" (Umar Xayyom), "Devonu lug'ot-i turk" (Mahmud Qoshg'ariy) va bir qancha katta qiymatga ega asarlar bu borada yaxshigina ma'lumot beradi. Endilikda bu milliy bayramlarimiz yangicha ma'no-mazmun kasb etmoqda.

Mazkur ma'ruza matnida xalqimizning milliy bayramlari, urf-odatlari, qadriyatlari, ko'rik tanlovlari hamda ma'naviyat-ma'rifat xonasini jihozlash, bezatish xususida to'xtalamiz.

1-masala bayoni. O'zbekiston bayramlari.

Inson hayotida, uning ma'naviy shakllanishida bayramlar va ularning tarkibiy qismi bo'lgan an'ana, urf-odat va marosimlar muhim o'rin tutadi. Bayramlar – inson hayotida eng yirik voqea, hodisa sanalarining nishonlanishi bilan bog'liq. Ular asosan kishining erishgan yutuqlarini ifodalaydi. Bayramlar xalqqa ko'tarinki kayfiyat baxsh etadi. Ularda hayotning eng yaxshi tomonlari, xalqning ezgu qarashlari aks etadi. Bayram kunlari hamma quvonadi, go'zal liboslar kiyadi, laziz taomlar tayyorlanadi, barcha qiyinchiliklar, dard, alam, gina-kudratlar unutiladi. Qadimda bayram kunlari urushlar to'xtatilgan, o'zaro yarash bo'lgan. Bayram ham milliy-ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy, ham madaniy-maishiy ahamiyat kasb etadi. O'zbek xalqining bayramlari ko'p, ularning har biri eng qadimiy tarixga ega. Ajdodlarimiz yashagan eng qadimgi davrlarda ibtidoiy ovchilar o'trasida ovchilar o'yinlari bo'lib, har bir ovdan keyin uning muvaffaqiyatini nishonlash an'anaga aylangan. Qadimgi odamlar dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullana boshlagach, hosilni yig'ish davrida ham bayram o'tkazishgan. Oila muassasasi paydo bo'lishi bilan to'y marosimlar ham vujudga kelgan. Bu davrda o'spirinlarni "yigitlikka o'tkazish" marosimlari ham nishonlanib, ularning hayotga tayyorgarlik darajasi sinab ko'rilgan. Shuningdek, qurg'oqchilik bo'lsa "Sust xotin" yong'ir tilash, shamol zarar keltirganda "Choy momo", shamolni to'xtatish kerak bo'lsa "Shamol chaqirish", bevaqt sovuq tushsa "Quyoshga sig'inish" qurbonlik marosimlari qilganlar. Bularning ba'zilari keyinchalik an'anaviy bayramlarga aylanib ketgan. "Sust xotin", "Qurbon hayiti" bayrami ana shu bayramlardandir.

Navro'z-yil boshi O'rta Osiyo xalqlarining eng qadimiy bayramlaridan bo'lib, bu bayram mustaqillik yillarida yurtimizda yangi mazmun, yangicha ruh kasb etmoqda. Kuzgi bayramlardan "Mehrjon" ham xalq tomonidan xuddi "Navro'z" kabi keng nishonlanmoqda. Qishda o'tkaziladigan "Sada-olov" bayramida esa odamlar g'ulxan yoqib atrofida o'yin – kulgi qilganlar. Islomgacha bo'lgan davrda ayollar – "Ro'zi isfandarmuz" ham nishonlab, bunda ayollarga yaxshi sovg'alari berilgan. O'rta Osiyoga islom orqali kirib kelgan diniy bayramlar katta bayram "Qurbon hayiti" (Iyd al-kabir), kichik bayram "Ro'za hayiti" (Iyd al-sag'ir), ("Iyd al-fitr") ham yurtimizda qadimdan nishonlanib keladi. Bu bayramda namozgohda ertalab namoz o'qilgan, marhumlar yod etilib ehsos qilingan. Katta hayitda haj va qurbonlik amallari bajarilgan. Ramazon – ro'za hayitida esa ramazon oyi oxirida "og'iz ochish" marosimi o'tkazilib, faqirlarga fitr sadaqa berilgan. Bu har ikki bayramga mahalliy xalqlarning urf-odatlari qo'shilib mazmunan yanada boyib borgan. Arafa kuni qo'stimlarga osh ulashilgan, bolalarga, qariyalarga hayitlik berilgan. Yangi liboslar kiyishgan, yaqin qarindoshlar, qariyalar, kasal nochorlardan sovg'a salomlar bilan xabar olishgan. Sayllarga chiqilgan. Yurtimizda mustamlakachilik hukm surgan davrlarda bu bayramlarning aksariyati turli ayblovlar bilan ta'qib qilindi. Faqat mustaqillik sharoifi, Prezidentimizning adolatli siyosati tufayli ularning barchasi tiklandi. Mustaqillik yillarida, ma'naviy hayotga diniy bayramlar, Hayit kunlarining Respublikada umumxalq bayrami sifatida nishonlanishi uchun keng yo'l ochilgani ham ma'naviy poklanishning muhim ko'rinishidir. Ma'naviy hayotda islom dinining alohida o'rni

bor. Bu ilohiy ta'limot olamni anglash, dunyoviy tafakkur, tabiat-inson o'rtasidagi munosabatlarini idrok etish borasidagi beqiyos ahamiyatga ega. Butun jahon ahli diqqatni tortgan boy va rang-barang madaniy-ma'naviy merosimiz ikki qudratli to'liq, dunyoviy ilmlar diniy falsafiy tafakkurga tayanadi. Shu bois ham bu o'lmaz qadriyatlar bugungi yangi davlatchiligimiz qurilishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatda islom dini omilidan unumli foydalanish, uning boy, ma'naviy va madaniy qadriyat sifatidagi imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida Prezident Islom Karimovning 1992 yil 27 martdagi farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Din ishlari bo'yicha qo'mita tashkil qilindi. 1992 yil 27 martda O'zbekiston Prezidentining "Ro'za hayitini dam olish kuni deb e'lon qilinishi to'g'risida"gi Farmoni e'lon qilindi. O'rta Osiyo, xususan hozirgi O'zbekiston hududida yashovchi xalqlarning orasida o'rta asrlarda y'ta fasllari, mehnat jarayoni bilan bog'liq yana ko'p bayramlar shakllangan. Bahorda mehnat mavsumiga oid marosimlar keng nishonlangan. "Dalaga qo'sh chiqarish", "Shox moylash", "Ekin sayli", "Qo'sh oshi" marosimlari yerga urug' qadash munosabati bilan o'tkazilgan. Vatanimiz hududidagi marosim va bayramlardan eng sevimsi gulga bag'ishlangan bayram sayllaridir. Xorazm va Buxoroda "Qizil gul sayli", Farg'ona vodiysi va Toshkentda "Lola sayli", Chust, Denovda "Sunbula sayli" va boshqa joylarda "Boychechak" bayramlari o'tkaziladi. Bolalar erta bahorda qir -adirlarga guruh-guruh bo'lib borib, boychechak terishadi. Keyin ko'chalarda yugurib "Boychechak" ashulasini aytishgancha, bahorning ilk guli ochilgandan ogoh etishadi. Avval qariyalar, keyin barcha erkak-ayollar boychechakni ko'zga surtib "Omonlik somonlik, hech ko'maylik yomonlik, yanagi yil shu kunlarga yetaylik" deya bolalarga sovg'alari ulashishgan. Namanganda avgust oyining oxiri sentyabrning boshlarida qadimdan "Gul sayli" o'tkazish an'anaga aylangan. Ular ertalabki an'anaviy karnay-sunray tantanali marosim bilan boshlanadi. Madaniyat bog'ining markaziy yo'lida guillar ko'rgazmasi tashkil etiladi. Tajribali gulchilar maslahati bilan uyushtiriladi. Gul viktorinalari o'tkaziladi. Sayilda askiya, kurash, shaxmat musobaqasi, o'ltaviy o'yinlar, estrada guruhlari chiqishlari bo'ladi. Bayram yakunida g'oliblarni taqdirlash tantanali mashakbozlikka aylanib ketadi. O'rta asrlardan buyon davom etib kelayotgan "Qovun sayli", "Paxta bayrami", "Xirmon to'yi" bayramlari ham hozirga qadar yetib kelgan. Hozir "Qovun sayli", "Hosil to'yi" kabi bayramlarning hanuzgacha nishonlanishi o'zbek milliy bayramlari rivojlanishidan darak beradi. Yig'interimdan keyin boshlanadigan bayram to'ylari ko'pkari (uloq) kabi ommaviy sayllarga ulanadi. Odatda qish mavsumi boshlanishi bilan xalqimiz biron bo'lsada, yozgi, kuzgi tashvishlardan qutulib dam olgan. Mehmonxonalarda gap gashtaklar, dalalarda, hovlilarda birinchi qor yog'ishi bilan shodiyonalar boshlangan. Shularning barchasidan kelib chiqadigan holda farqlaydigan bo'lsak, xalqimiz azaldan tinchliksevar, to'y, bayram, shodiyona, xursandchiliklarga moyil xalq bo'lib kelgan. An'analar, urf-odatlar, rasm-rusumlar, insoniyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Ular hayotiy zaruriyat tufayli paydo bo'lgan va xalqning turmush tarzi, ruhiyati, ma'naviy dunyosi, orzu-istaklarini ifoda etib, jamiyat ma'naviy-xalqiy rivojlanishiga katta ta'sir qilgan.

a) Navro'z bayramini o'tkazish tadbirlari va nishonlash.

An'analar mazmunan har bir millatni, xalqni, elatni ezigulikka, insonparvarlikka, yaxshilikka chorlaydi. Ular davr talabi bilan ham shakllan, ham mazmunan yangilanib boradi. Ba'zi bir an'analar o'zining ijobiy ta'siriga ko'ra ma'naviy qadriyat darajasiga ko'tariladi. Sharq xalqlarining ana shunday umrboqiy, ma'naviy qadriyatlaridan biri Navro'zdir. Bu bayram necha yillik tarixga ega. Prezidentimiz I. Karimov ta'kidlaganlaridek "Navro'z hayot abadiyligining, tabiatning ustivor qudrati va cheksiz saxovatining, shu bilan birga necha yillik milliy qiyofamizning, urf-odatlarimizning manguilik ifodasi tasdig'idir". Navro'z-yashnash bayrami, tabiatning uyg'onishi bilan bog'liq yangi kunning boshlanishidir. "Navro'z" forscha so'z bo'lib "yangi kun" degan ma'noni anglatadi. 21-mart kecha va kunduz tenglashgan kun, yangi yil ya'ni Navro'z bayrami sifatida sharq xalqlari omonidan keng nishonlanadi. U dehqon uchun ekin-tekin ishlarining boshlanish pallasini hisoblanadi. Navro'z mehr-munosabati bilan mamlakatlararo urush janjallar to'xtatilgan, urushlanganlar yarashgan, gina-qudratlarlarni unutilgan, ota-ona, qarindosh-urug'lar, keksalar, kasallanganlarga sovg'a salom bilan yo'qlangan, yangi kiyimlar kiyilgan, turli-tuman Navro'z taomlari tayyorlangan. Uy, hovli, ko'chalar supurilgan, o'yin-kulgu, askiyabozlik, qo'chqor, xo'roz urushtinsh, kurash, ko'pkari o'tkazilgan, teatr tomoshalari tashkil etilgan. Navro'z bayramlari bir kundan bir oygacha nishonlangan bo'lib, uni tantana qilish bilan bog'liq turli urf-odatlar, udumlar, rasm-rusumlar avloddan avlodga o'tib kelmog'ida. Yuqorida aytib o'tiganimizdek forscha yangi kun degan ma'noni bildirib shamsiya (quyosh) yil hisobida yilning birinchi kuni O'rta Osiyo va Sharq mamlakatlarida yashovchi xalqlarning an'anaviy bayrami Navro'zdir. Bahorgi teng kunlikka (21-yoki 22-mart) ya'ni quyoshning hamal buriyga kiritilishiga to'g'ri keladi. Tarixiy manbalarga ko'ra Navro'zni bayram qilish almoniyatlar davridan boshlangan va O'rta Osiyo, Eron, Afg'oniston xalqlarida eng katta bayramlardan biri hisoblangan. Bu o'lkalarga islom dini kiritilgandan keyin Navro'zni nishonlash man qilingan, ammo xalq o'z sevgan bayramini nishonlashda davom etgan. O'rta Osiyo va Eron xalqlari Arab xalifaligi hukmronligidan qutilgan davr 9-10 asrdan boshlab Navro'z bayramini o'tkazish rasmiy tus olgan. Qadimgi paxlaviy kitoblardagi ma'lumotlarga asoslanib, Abdulqosim Firdavsiy o'zining "Shohnoma" asarida Navro'z bayramining paydo bo'lishini afsonaviy shoh Jamshid nomi bilan bog'laydi. Navro'z bayrami haqidagi ma'lumotlar Abu Rayhon Beruniyning "Qadimgi xalqlardan qoigan yodgorliklar" va boshqa asarlarida, Umar Xayyomning "Navro'zнома" asarida uchraydi.

Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" asarida uchraydi. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" asarida Navro'zga bag'ishlangan xalq qo'shiqlari keltirilgan. O'rta Osiyolik tarixchi olim Abu Bakr al-Narshaxiy (899-959) o'zining "Buxoro tarixi" asarida Navro'z kuni Siyovush qabri boshida odamlar xo'rozo so'yishlarini va bunga 10 ming yillardan ortiqroq vaqt o'tganini yozgan ("Buxoro tarixi", T. 1966). O'rta Osiyo hududida Navro'z bayrami nishonlanganligi to'g'risida boshqa manbalarda ham ma'lumotlar bor. Hozirgi O'zbekiston hududida yashagan xalqlar ham bu kunni yangi yilning boshlanishi deb quvonch bilan kutib olganlar. Bir necha kun ilgari tayyorgarlik ishlari olib borishgan. Bug'doyni undirishga qo'yilgan va uning mayasidan sumalak tayyorlangan. Ko'kat, chuchvara, yalpiz somsa kabi taomlar pishirilgan, otchopar, uloq, kurash singari xalq o'yinlari, sayllar o'tkazilgan. Bahor haqida qo'shiqlar kuylangan. Navro'zning birinchi kuni qishloq joylarda bolalar to'p-to'p bo'lib xonadonlar eshigi oldida Navro'zga bag'ishlangan qo'shiq aytishgan. Xonadon egasi ularni sovg'a-salom va yeguliklar bilan siylagan. Bolalar yeguliklarning bir qismini qishloqdagi beva-bechoralarga ulashishgan. Bu udum hozir ham Samarqand viloyati va Jizzaxning ayrim qishloqlarida saqlangan. Navro'z yangi yil bayrami bo'libgina qolmay, mehnat bayrami ham hisoblanadi. Keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, O'rta Osiyoda Navro'z bayrami islom dini qabul qilinmasdan ancha ilgari rasm bo'lgan. Lekin sobiq sovet tuzumi davrida (XX asrning 80-yillar o'rtalaridan) asossiz ravishda Navro'z diniy bayram qatorida man qilindi. O'zbekiston va O'rta Osiyodagi boshqa mamlakatlar mustaqillikka erishgach ko'p qadriyatlar qatorida Navro'z bayrami yana tiklandi. Hozir O'zbekistonda ham Navro'z umumxalq bayramlaridan biri sifatida nishonlandi, 21-mart dam olish kuni deb e'lon qilingan. Har yil shu kuni Respublikaning barcha viloyatlarida xiyobon maydonlarida bayram sayllari tashkil qilinadi. Konsertlar beriladi. Bir necha kun mobaynida mahallalarda Navro'zga bag'ishlangan tadbirlar o'tkaziladi, sumalak, halim tansiq taomlari pishiriladi. Navro'z kunlari hokimliklar mahallalarning faollari, xayr-ehson tashkilotlari, mehribonlik uylari bolalari, urush va mehnat faxriylari, yolg'iz keksalar buzuriga tashrif buyurib ularni qutlab, sovg'a-salomlar ulashadi. Shu jumladan Universitetda har yili ishlab chiqilgan va rektor buyrug'i bilan tasdiqlangan nizom asosida Navro'z bayrami keng nishonlanadi. Bu yerda mazkur bayram tantanalari nizomi ishlab chiqilib tasdiqlangan tadbir asosida o'tkaziladi. Tadbirlar 21-martgacha guruhlarda, bosqichlarda, fakultetlarda, yotoqxonalarda (21-martgacha guruhlarda bosqichlarda), 21-mart kuni esa universitet miqyosida bo'lib o'tadi. Tadbirlardagi vazifalar fakultet jamoalariga bo'lib beriladi. Bundan maqsad-barchani ushbu bayram tadbiriga jalb etish. Guruh, bosqich, fakultetlarda bu bayram urf-odatlaridan tashqari milliy musiqa, sahna ko'rinishlari, g'azalxonlik, milliy taomlar, devoriy gazetalar, fakultetda talabalar tomonidan yaratilgan buyumlar, naqshlar, o'ymakorlik san'ati, kiyimlar ko'rik tanlovlari ham o'tkaziladi. 21-mart kuni Universitetning konsert zalida katta konsert uyushtirilib, ko'rik tanlovga yakun yasaladi. G'olib guruh, bosqich, fakultetlar rektorat va jamoat tashkilotlari tomonidan rag'batlantiriladi. Biz quyidagi universitet talabalari, professor-o'qituvchilari tomonidan nishonlanadigan Navro'z bayrami yuzasidan tadbirlar nizomi va buyruq matnini keltiramiz. Universitetda Navro'z bayramini o'tkazish tadbirlari va nizomi. Ushbu tavsiyanomada universitet tomonidan nishonlanadigan Navro'z bayramini qaysi vaqtda qay tarzda va nimalarga e'tibor bergan holda o'tkazish tadbirlari va nizomi bosqichma - bosqich ko'rsatilgan.

1. bosqich: bayramga tayyorgarlik ishlari.

1. Universitet hududiga qarashli maydonlar, hovlilar, bog'lar va binolarni obodonlashtirish, barcha fakultetlar jamoalarning binolari binokritilgan joylar bo'yicha.

2. Milliy taomlar tayyorlash uchun zarur bo'lgan masallig'larini hozirlab qo'yish.

3. Bayram tantanalari o'tadigan joylarni jihezlash, bezash uchun tayyorgarlik ishlarni amalga oshirish

a) o'yin maydoni va boqqa kirish joylarini jihezlash.

b) sport maydonlarini tartibga keltirish.

v) universitet hovlisidagi taomlar o'tkaziladigan joylar va oshxona zallarini jihezlash ishlari.

g) bayram kunlari milliy taomlar tayyorlash va ularni tarqatish ishlarga yordam.

4. Televideniye, radio, matbuot vakillarini hamda mehmonlarni taklif etish.

5. Mehnat faxriylarini yo'qlash, ularga tabrik qog'ozlari yuborib, bayram jamoalariga taklif etish.

6. Bayramona suratlari va shiorlarni tayyorlash va ularni 19-mart kuni universitet peshtoqiga joylashtirish

Fakultetlar jamoalari uchun "uyga vazifa" topshiriqlar yilning 21-martgacha bajarilishi va universitet miqyosidagi turli tanlovlarda namoyish etilishi shart.

Eslatma: quyida Pedagogika universiteti fakultetlarining nomlarini qoldirdik. Tavsiyanomadan foydalanuvchilar shunday tadbirlarni tuzishda bu fakultetlar o'miga o'z jamoasidagi fakultet yoki ko'limlarni qo'yishni nazarda tutadilar degan umiddamiz.

1. Tarix fakulteti - "Qaynona - kelin munosabatlari" mavzuida sahna ko'rinishi.

2. Pedagogika va jismoniy madaniyat fakulteti - "Bolani beshikka bog'lash marosimidan" sahna ko'rinishi.

3. Defektologiya fakulteti - Farzand yurish boshlagandagi milliy udumlaridan sahna ko'rinishi.

4. San'at-pedagogika fakulteti - "Sunnat to'yi" marosimidan sahna ko'rinishi.

5. Fizika fakulteti - "To'y qarindoshda - tashvish biznuz boshda" mavzuida hajviy ko'rinish.

6. O'bek filologiyasi fakulteti - "Qizlar 12 yoshga to'lganda muchal marosimidan sahna ko'rinishi.

7. Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti fakulteti - Farzand tarbiyasiga oid sahna ko'rinishlari (hajviy).

8. Tabiiyot fakulteti – "Qiz unashtirish" marosimidan sahna ko'rinishi.
9. Rus va koreys filologiyasi fakulteti – "O'zga millat qizini sevib qoldim, endi..." mavzuida hajviy yoki ijobiy sahna ko'rinishi.
10. Musiqa fakulteti – "Kelin tushirish" va "Kelin salom" marosimidan sahna ko'rinishi.
11. Matematika fakulteti – "Qaynona-kelin munosabatlari"ni yoritish mavzuida sahna ko'rinishi (ijobiy yo'sinda).
12. Chiqiriqgacha harbiy ta'lim bo'limi – viloyatlar to'yilaridagi "Kurash bazmi" marosimidan sahna ko'rinishi.

13. Badiiy grafika fakulteti – asosiy bino, ma'muriy binolar peshtoqiga Navro'z bayramini madh etuvchi shior va suratlar tayyorlash (18 martgacha).

14. Pedagogika litseyi – o'quvchilar hayotidan sahna ko'rinishi (hajviy yumoristik yo'sinda).

Eslatma: ushbu ko'rinishlarning namoyish etish vaqti 7 minutdan oshmasligi kerak.

II bosqich. Navro'z bayramini fakultetlarda nishonlash. Bu bosqich fakultetlar miqyosida belgilangan jadval asosida o'tkaziladi. Fakultetlar o'z bayramlarini o'quv binosi, talabalar yotoqxonasi yoki oshxonasida o'tkazishlari mumkin. Bu bosqichda fakultetlar uchun quyidagi badiiy musiqiy chiqishlarni tayyorlab namoyish etishlari tavsiya etiladi.

1. Navro'z bayramiga bag'ishlangan tabrik qutlovlar.
2. Yigilar tomonidan bahorni tarannum etuvchi folklor qo'shig'i ijrosi.
3. Zamonaviy ko'rik tanlovlar qizlar o'rtasida
4. "Milliy iftixorim liboslarda mujassam" ruknida ko'rik tanlov (milliy kiyimlar tanlovi ularning fazilatlarini va tarixi haqida savol javoblar).
5. Milliylashgan zamonaviy diskoteka
6. Milliy qadriyatlar bo'yicha "uyga vazifa" tariqasida topshirilgan sahna ko'rinishlarini namoyish etish.

Universitet miqyosidagi hakamlar hay'ati fakultetlar bayram tantanalarida tavsiya etilgan chiqishlarni qay darajada bajarilganligiga e'tibor beradilar va fakultetga yuklatilgan vazifadan tashqari boshqa ijobiy bahoga loyiq chiqishlarni ham keyingi bosqichga taklif qilishlari mumkin.

III bosqich. Navro'z bayramini universitet miqyosida nishonlash. Ushbu bosqich 21-mart kuni Navro'z bayramini universitet miqyosida o'tkazishdan iborat bo'lib unda quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi.

1. Soat 8:00da sport maydonini bayramona bezatish.
2. Soat 8:30da sumalak tarqatish.
3. Soat 9:00da sport maydonida musiqa sadolari ostida bayram tantanalarining ochilishi.
4. Soat 9:15da sport musobaqalarining boshlanishi.
5. Soat 10:30da asosiy maydonda ko'rik tanlovlarning boshlanishi.
 - a. Milliy taomlar tanlovi;
 - b. Milliy kiyimlar tanlovi;
 - c. Devoriy gazetalar tanlovi;
 - d. Fakultetlar jamoalariga yuklatilgan uy vazifalarining tanlovi;
6. G'oliblarni taqdirlash.
7. Soat 12:30da talabalar oshxonasida bayram dasturxonasi.

Baholash va g'oliblarni taqdirlash tartibi.

1. Sport musobaqalari alohida yakunlab, go'liblar hakamlar hayatining qarori asosida quyidagi tartibda mukofotlanadilar:

- a. I o'rinni olgan jamoaga 200 ming so'm
- II o'rinni olgan jamoaga 150 ming so'm
- III o'rinni olgan jamoaga 100 ming so'm
- b. Sportning alohida turlari bo'yicha g'oliblarning har biriga 20 ming so'mdan.

2. Universitet miqyosida hakamlar hayati ko'rik tanlovlarni quyidagi tartibda 5 ballik tizim asosida baholaydilar:

a. Jadval asosida bo'lib o'tadigan fakultetlarga Navro'z bayramiga qatnashgan hakamlar hayati vakillari, fakultet rahbariyati va talaba faollarning tashkilotchilik qobiliyatiga 5 balgacha

b. Fakultetlarga tavsiya etilgan badiiy musiqiy chiqishlarning bajarilishini va senariysiga ham 5 balgacha baho qo'yadilar. Ushbu baholar esa fakultet jamoalarining III bosqichga yiqqan ballariga qo'shiladi.

3. Hakamlar hayati 21-mart kuni universitet miqyosidagi bosqichga 5 ballik tizimda fakultetlarning quyidagi ko'rinishlarini baholaydilar:

- I. Milliy taomlar ko'rigi 5 balgacha;
- II. Milliy kiyimlar ko'rigi 5 balgacha;
- III. Devoriy gazetalar ko'rigi 5 balgacha.

4. Fakultet jamoalariga berilgan "uy vazifa"ning bajarilishi va namoyishiga 5 balgacha

5. Fakultet professor-o'qituvchilari va talabalarining ishtiroki va tartib intizomiga 5 balgacha

6. Hakamlar hayati fakultet jamoalarining I-III bosqichlardagi ballarini jamlab universitet bo'yicha g'olib jamoalarni aniqlaydi.

7. Hakamlar hayati qorari asosida Navro'z bayrami tadbirlari va tanlovlarida sovrinli o'rinni olgan fakultet jamoalari quyidagi tartibda taqdirlanadilar.

I o'rin uchun 150 ming so'm

2 ta II o'rin uchun 100 ming so'mdan

2 ta III o'rin uchun 75 ming so'mdan

Bayramona bezash ishlarga faol qatnashgan fakultet jamoasi uchun I o'rin 25 ming so'm.

Eng yaxshi milliy taomlarni, devoriy gazetalarni, milliy kiyimlarni va uyga vazifa, badiiy musiqiy ko'rinishlarni tayyorlab namoyish etgan jamoalarga har biriga 10 ming so'mdan mukofot beriladi.

Izoh: odatda har yili Navro'z bayramini nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va uni tartibli o'tkazish yuzasidan universitet rektoratining buyrug'i e'lon qilinadi. Unda Navro'z bayramining intizomli ravishda o'tkazish maqsadida tuziladigan tashkiliy qo'mita tarkibi, fakultetlarga bayram tantanalari o'tkaziladigan kunlar, ko'rik tanlovni baholash uchun hayot tarkibi, shuningdek universitetning qaysi bo'linmasi nimalar uchun mas'ulligi kabilar aniq ko'rsatilgan bo'ladi.

Bu bayram tantanalardan oldin hovilar tozalangan, ko'rpa-yostiqlik, deraza-eshik pardalari, gilam poyondozlar yuvilib xonadon saranjom sarishta etilgan. Mahallalar, ko'cha va bog'lar hashar yo'li bilan obodonlashtirilgan, ariqzorlar, qabristonlar, tarixiy yodgorliklar tozalangan. Karnay-sumaylar bilan bayram tantanasini boshlanadigan bu bayramda dorbozlar, masxarabozlar, polvonlar, qo'shiqchilar, changovuschi, sozandayu-raqqosalar, baxshilar o'z san'atlarini namoyish etishgan. Tantana ishtirokchilari turli xalq o'yinlarini jumladan, ko'pkari, kurash, poyga, qilichbozlik, mushakbozlik musobaqalarini tomosha qilganlar. Bayram tantanalari o'tkazilgan joyda kosiblik, zargarlik, duradgorlik, ganchkorlik, sataroshlik, kulolchilik singari xalq amaliy san'ati namunalari ko'rgazmaga qo'yilgan. Bular hammasi bayramni shodu-xurrulik bilan o'tkazishda muhim rol o'ynagan. Aynan shu Navro'z qadriyatlarini mustaqillik yillarida qayta tiklandi.

2-masala bayoni. Milliy an'ana-qadriyatlar bo'yicha tayyorlanadigan tadbirlar.

Marosim, an'ana, qadriyat.

Kishilar hayotining ma'naviy shakllanishida bayramlar va ularning tarkibiy qismi bo'lgan an'ana va urf-odat, marosimlar muhim o'rin tutadi. An'ana o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida qorayib avlodlardan avlodga o'tadigan doimiy takrorlanadigan tartib qoidalardir. An'ananing tarkibiy qismi urf-odat bo'lsa, urf-odatning muhim qismi marosim sanaladi.

Urf-odat ko'pchilik tomonidan qabul qilingan bo'lib, u kishilar turmushiga singib ketadi, bu ko'proq oilaviy munosabatlarda sodir bo'ladi. Masalan, o'zbek xalqiga xos urf-odatlariga salomlashish qoidalari, kelin-qizlarning ertalab hovilarni supurib suv sepiishi, mehmonlarga alohida hurmat ko'rsatish, bayram arafalarida bemor, yolg'iz, muhtoj keksalardan, qiyналganlardan xabar olish, hashar kabi udumlar kiradi.

Marosim-hayotda muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan rasmiy va ruhiy ko'tarinkilik vaziyatida o'tadigan, ramziy ma'no kasb etadigan hayotiy tadbir. Masalan, bolaga ism qo'yish marosimi, nikohdan o'tish marosimi, dafn marosimi va boshqalar. An'ana nima, marosimchi? Bunga hayotdan oddiy bir misol keltirish mumkin. Yigilarni uylantirish, qizlarni uzatish avlodlardan avlodga o'tib keladigan an'ana. Ana shuni nishonlashga bag'ishlangan to'y tantanasini ma'lum urf-odat bilan o'tkaziladi. Marosim qayg'uli hodisalar bilan ham, bayram va xursandchiliklar bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin.

a) Ko'rik tanlovlar.

"Vatan yagonadir, vatan bittadir" nomli ko'rik tanlov o'tkazish mumkin.

Ko'rik tanlov quyidagi shartlar asosida o'tkaziladi:

1-shart. "Mardlar qo'niqlaydi Vatanni". Vaqti 10 min, 25 balgacha. Quyidagilar yoritilishi kerak:

- Komanda sardori;
- Komandaning shiori;
- Komandaning nemi;
- Sahna bezagi;

Bu shartda komanda ishtirokchilari "14 - yanvar O'zbekiston Qurolli kuchlari" bayrami bilan boshlang'ich harbiy ta'lim talabalari kafedrasini o'qituvchilari va boshqalarni tabriklashi (tabriklash sharti ixtiyoriy, fonogrammadan foydalanishlari mumkin).

2-shart. "Bilib qo'yki seni Vatan kutadi" vaqti 10-13 min, 25 balgacha. Bu shartda komanda ishtirokchilari vatanga muhabbati kuchli bo'lgan yoshlarni yoki aldanib, adashib vatanga qarshi bo'lgan kishilarga qo'shilib jinoyatga qo'l urgan yoki vatan uchun qahramonlik ko'rsatgan qurolli kuchlar xodimlarini sahna ko'rinishida yoritishlari kerak.

Komandalar badiiy asarlardan ham foydalanishlari mumkin.

Komanda ishtirokchilari:

- sahna bezagi;
- tanlangan mavzuni mahorat bilan yoritib berishlariga;

c. kiyimlarning mosligiga;

d. aktyorlik mahoratiga e'tibor berishi kerak.

3-shart. "Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir" vaqti 10 min, 25 balgacha. Tanlangan mavzuning mazmunini izohlash, tushuntirish. Fonogramma ko'rinishi orqali namoyish etiladi. Komanda ishtirokchilari e'tibor berishi kerak:

a. tanlangan qoshiqni mahorat bilan yoritib berishlariga (fonogramma asosida)

b. kiyimlarning mosligiga.

4-shart. Epchillik, chaqqonlik va hozirjavoblik. Bu shart 3 qismdan iborat bo'lib:

I qism. Qo'shiq kuylash mahorati dialog usulida namoyish etiladi. Vaqti 3 minut. Izoh: bir komanda qo'shiq boshlaydi va tugallanish qismidagi harfdan 2- komanda davom ettiradi. Davom ettira olmaganda komanda yengiladi. Ushbu shartni musiqashunos 5 ballgacha bo'lgan tizim asosida baholaydi. Ikkala komanda ishtirokchisi ham baholanishi shart.

II qism. Raqs ijro mahorati baholanadi. Bu shartda ketma-ket 4-5 ta turli xarakter va millatga mansub kuylar ijro etiladi. Bu kuylar xarakteriga monand raqs xarakterlari ifodalanishi kerak. Baholash 5 balgacha, ikkala komanda ishtirokchisi ham baholanishi shart.

III qism. "Chaqqonlik va epchillik" deb nomlanadi. Bunda komanda a'zolarining tez va chaqqon kiyim almashtirishi namoyish etiladi. Ya'ni, har ikkala komandaning a'zolari hamkorligida 1 yigitingni kiygan kiyimlari qiz kiyimiga almashtirilib, hamda qiz bola ko'rinishiga xos bezatiladi. Juri a'zosi buyrug'i bilan o'yin boshlanadi va vaqti hisobga olinadi.

Izoh: qaysi komanda oldin bajarsa o'sha komanda g'olib hisoblanadi, lekin barcha holatlar: kiyinishi, bezanishi, pardozlashlar bo'yicha yutuq va kamchiliklar inobatga olinib xulosalanadi va 5 balgacha baholanadi. Ikkala komanda ishtirokchisi ham baholanishi shart.

b) *Shaharda xotira kunini nishonlash, mahalla, qishloq, qabristonlarni ziyorat qilish, qishloqni obodonlashtirishga ishtirok etish.*

Xalqimiz qadim-qadimdan o'tgan ajdodlarni munosib xotirlab kelgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yil 12-maydagi farmoniyasiga binoan 9-may "Xotira va qadrlash kuni" sifatida nishonlanadigan bo'ldi. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Vatan va xalq ozodligi yo'lida qurbon bo'lgan fidoiylar xotirasini abadiylashtirish to'g'risida"gi qarori e'lon qilindi.

Ajdodlarimiz azal-azaldan vafot etgan vaqinlari, qarindoshlarini eslab qabristonlarga borishgan, qabrlarni tozalab, atrofga tol terak, gulu rayxonlar, ekan, yaxshi fazilatlarini xotirlashgan. Islom dini kirib kelishi bilan "Qurbon hayiti", "Ramazon hayiti" arafalarida marhumlar eslanib, ularning ruhiga duo-fotiha qilingan. Tong bilan qabristonga borilib, qabrlar ziyorat qilingan Marhum ota-onalar, aka-opalar, qarindoshlari, ustozlar esga olingan, uzoq muddat sobiq mustabid tuzum davrida bunday marosimlar qoralab kelindi. Istiqloq yillarida bular qayta tiklandi. Endilikda o'tgan ajdodlarimizni xotirlash va mo'tabar zamondoshlarimiz hurmatini joyiga qo'yishda "Xotira va qadrlash kuni"ning nishonlanishi katta ahamiyat kasb etadi. "Xotira va qadrlash kuni" o'z mohiyati bilan boshqa bayram va an'analardan farq qiladi. U olamdan o'tgan ajdodlarni eslashgina emas, vatan uchun kurashda halok bo'lgan, sobiq mustabid tuzumi davrida qatag'on qilingan, xalq farovonligi va mamlakat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shgan kishilarning xotirasini hurmatlash hamdir.

Hozir yurtimizda "Xotira va qadrlash kuni"ni nishonlash borasida tayayin ishlar qilinmoqda. "Xotira va qadrlash kuni" ajdod-avlodlarni bir-biri bilan bog'lash, yurtidoshlarimizda mehr-shavqat, muhabbat, o'zligini anglash, hayotni qadriga yetish hissini kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ajdodlarimiz xotirasini e'zozlash borasidagi ana shunday oliyanob ishlarga Prezidentimiz Islom Karimov rahbarligida Toshkent shahri markazida barpo qilingan "Xotira maydoni", Bo'zsuv kanali bo'yida bunyod etilgan "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuvi yaqqol isbot bo'la oladi. Har bir xonadon, mahalla, tumen, viloyatda hurmat-e'zozga munosib kishilar ko'p o'tgan. Shuningdek mash'um urushda halok bo'lgan bobolarimiz va otalarimiz, qarindoshlarimiz, mahalladoshlarimizni eslash, urushdan omon qaytgan va kundan-kun siyraklashib borayotgan faxriylarning, mamlakatimizda melinat qilgan tabarruk qariyalarimizning holidan xabar olib turish yosh avlod zimmasidagi farz va qat'ir.

v) *Go'daklar uyi va maxsus bolalar internatiga ekskursiya.*

Muruvvat-insonning insonga nisbatan hurmati, mehr-muhabbatining amaliy tarzda namoyon bo'lishi, boshqacha qilib aytganda insonparvarlik jamiyat hayotining asosiy me'zonlardan biriga aylanishidir. Mehr-muruvvat tarixan tarkib topgan tushuncha; xalqimizning dunyoqarashi, ongi, tafakkuri va fe'l-atvorining uyg'unligidir. Yurtimiz mustaqilligining ilk yillaridanoq "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi qonun (1991 yil) qabul qilib, muhtoj odamlarni davlat tomonidan ijtimoiy qo'llab quvvatlashning milliy, modelini shakllantirishga asos solindi. Mamlakatimizda jismoniy va aqliy jihatdan nuqsoni bor bolalar o'qiydigan maxsus ta'lim muassasalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Masalan hozir 120ga yaqin maxsus ta'lim muassasalari faoliyat ko'rsatayotgan bo'lsa, ularning 87tasi turli nogironlikka chalinganlarga mo'ljallangan bo'lib, ularda 23000 nafardan ortiq bolalar muntazam ta'lim olmoqda. Alohida muhtoj bolalar va o'smirlarga maxsus dastur asosida, o'z imkoniyatlariga mos tarzda ta'lim berishning turlari kengaytirilmoqda. Bunday bolalar va o'smirlarning klinik ko'rsatkichlari va mehnat qilish imkoniyatlari hisobga

olingan holda ular nafaqat umumiy ta'lim, balki kasb-hunar dasturlarini tanlashning ham keng imkoniyatiga ega bo'ldilar. Ular kasb-hunar kollejlarda turli ixtisoslarni ayniqsa milliy-amaliy san'at sohasidagi kasblarni muvaffaqiyatli o'zlashtirib, keyinchalik ijtimoiy hayotda faol ishtirok etmoqdalar. Masalan, 101-kar bolalar maktabining raqs ansambli, 102-maktabning qulog'i og'ir tarbiyalanuvchilarning diuxovoy arkestri, Oxunboyev nomli maktabning ko'zi ojiz bolalar xori va boshqa ijodiy guruhlar har xil ko'nikma tanlovlarda faol ishtirok etib, sovrinli o'rinlarni egallashdi. Jismoniy jihatdan nuqsoni bo'lgan bolalar "Umid nihollari", "Barkamol avlod" va "Universiada" umumrespublika sport harakatlari faol jalb etilganlar. Har bir fuqaroga ota va bobolarimizdan me'ros bo'lib kelayotgan, xalqimizning qalbidan chuqur o'rin olgan, qon-qonimizga chuqur singib ketgan mehr-muruvvat tamoyillarining namoyon etilishi hayot mazmuniga, ta'bir joiz bo'lsa, odat tusiga aylanishiga erishmog'imiz lozim. Eng asosiysi mehr-muruvvatga bag'ishlangan tadbirlar kompaniyanavozlikka aylanib, faqat bir bor o'tkazilishi mo'ljallangan tadbir bo'lib qolmasligi kerak, balki har bir fuqaroda mehr-muruvvatli dunyoqarash va fe'l-atvorini, jamiyatda mehr-muruvvat madaniyatini shakllantirish borasida to'plagan ko'p asirlik tajribani davom ettirishi va boyitishi, aniq maqsadni ko'zlab va muntazam amalga oshirilishi kerak. Bu esa, fikrimizcha mamlakatimizda istiqomat qiluvchi har bir fuqaroning muqaddas burchi, milliy istiqlol g'oyasini to'yog'ba chiqarishga qo'shgan munosib ulushi bo'ladi. Mehr-muruvvat yiliga internet maktablariga ko'rsatilgan yordami ahamiyatlidir. Biz Buxoro shahridan 27-internet maktabiga sayohat uyushtirib, ularda bo'ladigan har xil tadbirlar dars jarayonlari bilan tanishamiz.

d) Muzey, me'morchilik obidalari, madaniyat uylari va teatrga sayohat orqali qadriyatlarimizga bo'lgan insoniy munosubatlarni targ'ib qilish.

Buxoro Davlat Arxitektura-badiiy muzey qo'riqxonasi o'zining badiiy jihatdan unchalik katta va juda xilma-xil emas. Bu avvalo shu bilan bog'liqlik, muzey oldiga ko'p vaqt rang tasvirlar kolleksiyasini tuzishdek o'ziga xos vazifa qo'yilmagan. U vaqti-vaqti bilan o'lkashunoslik tarixiy muzeyi vazifasini o'tab kelgan. Faqat 1960 yildagina bu yerda tasviriy san'at bo'limi ochildi. San'at yodgorliklari kolleksiyasi mavjudligi tufayi muzey 1985 yilda hozirgi nomga ega bo'ldi. Shu bilan birga muzey O'zbekistondagi P.Benkov, M.Kurzin, V.Ufimqev, N.Kashina, R.Choriyev kabi yirik rassomlarning kartina va etyutlaridan iborat qimmatli to'plamni mujassamlashtirgan. Boshlanishda Muзей uchta arxeologiya, etnografiya, zoologiya bo'limi bo'lib, atigi bir nechtagina rassomlik asarlari bor edi. Muзей xodimlarining urinishlari tufayli keyingi yillarda muzeydagi kolleksiyalar to'plamni yanada boyidi. Hozirda muzeyga "Kamoliddin Behzod" nomi berilgan. Ushbu muzey 1912 yil Sokovin markazi tomonidan qurilgan. 1980 yilga kelib Ark qaramog'iga o'tadi. 1982 yilda muzey holiga keltirilgan. 1992 yil Kamoliddin Behzod nomidagi san'at muzeyi nomi berilgan. Muзей hozirda to'rt bo'limdan iborat:

1. O'zbek milliy liboslari, qadimgi nusxalari eramizdan avvalgi VI asrdan XX asrgacha.

2. O'zbek milliy liboslari ko'rinishi XIX asr oxiri XX asr boshlari.

3. Buxoro rassomlari ijodi XIX asr oxiri XX asr boshlari.

4. Taqinchoqlar.

Birinchi bo'limda: Toshkent, Zamonbobodan keltirilgan matolarni chizma nusxalari, arxeologik toshlarning chizma nusxalari

XIX asr oxiri XX asr boshlari bosh kiyimi, pesh kurtalari.

XIX asr kaltacha, shoyidan tikilgan xalat.

XIX asr, XX asr atlas, adras matolari nusxalari.

XIX asr oxiri XX asr boshlari – Peshonaband, jamalak, kultapo'shak, oyoq kiyimi.

XIX asr, XX asr boshlari to'qimachilik dastgohi. Boy erkaklar kiyimi, yaktak sama zardo'zi, rementli chopon.

XX asr Shahrisabz so'zanas.

XIX asr oxiri Kelinchak kiyimi, yosh qizlar kiyimi.

Ikkinchi bo'limda: O'zbek milliy liboslari ko'rinishi

Uchinchi bo'lim: Galeriya. Buxoro rassomlari Benkov, Sadriddin Boltayev, Tansiqboyev, Sadriddin Pochayev, A.Sobirova, Abdullayev rassomlarning ijodi.

To'rtinchi bo'lim: Taqinchoqlar, shibirma, zirak, muhammadi, baldqo.

d-qismini davomi: Teatr haqida ma'lumot.

Teatr (yunoncha theatron-tomoshaqoh) ma'nosini anglatadi. Teatr ham boshqa san'atlarda bo'lganidek xalq hayoti, tarixi, dunyoqarashi aks etib, jamiyat taraqqiyoti ma'naviyati, madaniyati bilan bog'liq holda o'zgarib takomillashib boradi. Teatr san'ati uzoq tarixga ega bo'lib Yunoniston, Hindiston, Turonda millodan avvalgi V asrdayoq teatr jamiyat hayotida muhim o'rin tutgan.

Teatr XIX asrning birinchi yarmida vujudga kelgan romantik yo'nalish. Unda gumanistik ideallar va ko'p hollarda orzularning yoritilishiga olib keldi. Teatr san'ati Buxoroda ham rivojlangan bo'lib, 1922-yilda amir hokimiyati ag'darilganidan so'ng maktab va klublar qoshida tashkil etilgan badiy havaskorlik to'garaklari ishtirokchilari jamida bunyodga keldi. Teatrning tashkilotchisi va badiy rahbari M.Uyg'ur (Majidov) edi. Buxoro teatri jamoasi o'z original repertuari va avvalambor ona shahar Buxoroning revolyutsion o'rtnishiga bag'ishlangan spektakllar yaratish borasida nihoyatda jiddiy, xayrli ishni amalga oshirdi. Teatr Sadriddin Ayniy romani asosidagi "Doxunda" insenirovkasini, N.Yusupovning o'nlab dramalarini bayroq kabi sahnaga qo'ydi.

Bugungi kunda teatrga A.Akbirovning shogirdlari boshchilik qilmoqda, Sadrididdin Ayniy teatrining rahbari Shamsiddin Yo'liiyev, U kishi qator sahna asarlarida ishtirok etib, xalqimizni xushnud qilib kelmoqdalar.

Bugungi kunda Sadrididdin Ayniy teatrida Sh.Yo'liiyev boshchiligidagi Saodat G'ulomova, X.Kozimov, R.Hoshimova, B.Boltaev va yosh, tahsil olayotgan Hayot Asnurov kabi aktyor va aktrisalari faoliyat olib bormoqdalar.

O'zbekiston mustaqil davlat deb elon qilingach, o'zbek teatr hayotida ham yangi davr boshlandi. Istiqloq tufayli milliy merosga tayanib ijod qilish, milliy qadriyatlar, an'analarni tiklashga intilish jidiy tus oldi.

Har oyning Buxoro davlat universitetida "Ma'naviyat kuni" o'tkazish an'ana bo'lib qolgan, shu jumladan bizing fakultetimiz ya'ni Gumanitar Fakultet talabalari o'z vaqlarini zo'yr ketkazmasdan ma'naviyat kunida teatrga boradilar. Milliy qadriyatlarimiz va an'analarimizga bo'lgan insoniy munosabatlar bilan yo'g'rilgan sahna ko'rinishlarini tomasha qilib, ma'naviy hordiq oladilar.

Teatr inson hayotida va uning estetik tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Shunday ekan biz talabalarni teatr orqali ma'naviy dunyoqarashini shakllantirmoqimiz lozim.

"Sevgi formulasi yohud so'nggi pushaymon" spektakli, Ahror Hasanov asari. Buxoro viloyati S. Ayniy nomidagi teatr.

3-masala bayoni. "Ma'naviyat va ma'rifat" xonasini bezatish.

"Ma'naviyat maskanlari"ni jihozlashda, asosan, quyidagilarga e'tibor berish lozim:

- O'zbekiston Respublikasining Davlat ranzlari (Bayroq, Gerb, Madhiya) va ularning to'liq tasnifi;
 - Siyosiy-huquqiy qadriyatlarimiz (mamlakatimiz xaritasi, Konstitutsiyamiz hamda milliy valyutamizni ifodalovchi lavhalar);
 - Ma'naviy-ma'rifiy islohotlarga oid farmonlar, farmoyishlar, Qonunlar va Qarorlar jamlanmasi;
 - Mustaqillik ma'naviy-ma'rifiy islohotlarga oid Prezident Islom Karimovning asarlari hamda ularning qisqacha annotatsiyasi;
 - Milliy ma'naviyatimizning zabardast vakillari siymolari aks ettirilgan suratlar hamda ta'sirchan fikrlardan namunalar;
 - Xalqimizning madaniy me'rosi, an'analari, udumlarini aks ettiruvchi ko'rgazmalar;
 - Respublika ma'naviyat va ma'rifat Kengashi nashrlari, "Tafakkur" va "Jahon adabiyoti" jurnallarining barcha sonlari;
 - "Ma'naviyat" nashriyotida chop etilgan asosiy kitoblar;
 - Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" risolasi, shu fan hamda "Ma'naviyat asoslari", "Odobnomasi" darsliklari va qo'llanmalar, asosiy gazeta va jurnallar taxlamlari;
 - Diniy-axloqiy kitoblar, ularidagi ma'naviy kamolotga undovchi fikrlardan namunalar.
- Shuningdek, bu ishda o'ta muhim bo'lgan ikkita yangilikni joriy etish tavsiya etiladi:
- Birinchisi, elshunos olim, tarix fanlari nomzodi Bilol Aminov tomonidan yozilgan "Hikmat-ibrat" risolasi
- Ikkinchisi, "Tillo qushchalar parvozi" nomli himatlar yo'riqnomasiga binoan "Ma'naviyat maskani"ning bir qismida devorning katta va kichik sathi loyiha asosida ishlanib, "Dono bo'lay desangiz" yoki "Olim bo'lay desangiz" kabi so'zlar zaruriyatiga ko'ra turli tillarda yozib qo'yiladi. Bu katta yozuvlar ostiga naqshli hoshiyalarda hikmatli so'zlardan 15-20 tasi chiroyli qilib yoziladi. Hoshiyalar atrofida chiroyli qushchalar parvozi, daraxtlarda o'tirgan holatlari, gul yoki daraxtlarda sayrayotgan qushlar tasviri beriladi. Ostiga 8-10 quticha o'rnatiladi. Ularga haftada ikki yoki uch marta, "vizitka" shaklidagi turli hikmatlar yozilgan "tillo qushchalar" maketi solib qo'yiladi, ularning soni kishilar soniga qarab ko'paytirilishi mumkin. Chiroyli naqshli "vizitka"da 2 tadan hikmat yozilgan bo'ladi. "Tillo qushchalar" nomini olgan bu "vizitka"larni o'quvchi, talaba yoki xodimlar o'z ixtiyorlari bilan olishlari va kelgusida davomini sabrsizlik bilan kutishlari kerak. Dastlab haftada bir marta, keyinchalik ikki-uch marta seanslar tashkil etish mumkin. Seanslarni katta tanaffus vaqtida yoki mashg'ulotlardan so'ng o'tkazsa bo'ladi. Seanslarda beriladigan ma'naviy oziq tabiiy ravishda ehtiyojga

aylanib ketishi va yoshlar e'tiborini tortishi uchun "chaqiruvchi xabar signallari"dan foydalanish maqsadga muvofiq.

Ikkinchisi, yangilik – bu juda sodda, lekin g'oyatda mas'uliyatli ish, milliy ma'rifat tizimidagi muhim o'zgarishdir. Xalqimizning madaniy me'rosi, urf-odatlari, an'analari va qadriyatlari tushirilgan videojamlanma tashkil etiladi. "Ming eshitgandan, bir bor k'rgan afzal", -deydi dono xalqimiz. "Odobnoma" hamda "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" darslarida, "Ma'naviyat kun"larida har doim og'zaki bayon qilish uslubidan foydalanavermay, videojamlanma vositasida darslar tashkil etish juda katta samara bergan bo'lar edi. To'g'ri, ushbu yangilik akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari va oliy o'quv yurtlarida moliyaviy mablag' talab etadi. Bunday muammoni homiylar va o'ziga baquvvat ishlab chiqarish korxonalari yordamida hal etish mumkin. Madaniy meros, urf-odat an'ana va qadriyatlarimizni ifoda etuvchi videotasmalar "Ma'naviyat va ma'rifat" markazi, "Oltin me'ros", "Mahalla" jamg'armalarining joylardagi bo'limlari hamda tuman xalq ta'limi metodistlari bilan hamkorlikda tayorlansa maqsadga muvofiq bo'ladi. "Ma'naviyat maskanida videojamlanmani tashkil etish yosh avlodning ma'naviy kamolotida zamonaviy mos vosita usuli bo'lar edi.

"Ma'naviyat maskani"ning old qismini jihozlashga oid tavsiyalar.

"Ma'naviyat maskani"ning old qismi eng yuqorısında O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so'zlari yoziladi:

"Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'g'iti bilan birga singadi".

Bundan so'ng: "O'zbekiston - kelajagi buyuk davlat!" shiori yoziladi. Ushbu yozuvlarning yuqoridan chap qismida O'zbekiston davlatining rangli siyosiy xartasi joylashtiriladi. Xartaning pastki qismida quyidagilar yoziladi:

Davlat tuzumi – Respublika.

Qonun chiqaruvchi oliy organi – Oliy Majlis

Davlatni – Prezident boshqaradi.

Ma'muriy va hududiy tuzilishi: Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va 12 viloyatdan iborat. Hududi -447,4 ming km². Poytaxti Toshkent shahri.

Xartaning yonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning portreti hamda pastki qismida qisqacha tarjimai holi beriladi. Hozirgi kungacha bo'lgan "Ma'naviyat maskan"larida davlat ramzlari to'g'ri o'rnatish yoki jihozlash masalalarida turli xil qarashlar mavjud edi. Shu sababli bu yo'nalishlarda o'z tavsiyalarimizni berishni ma'qul topdik. Yuqorida keltirilgan davlat ramzlari va siyosiy xaritaga teng hajmda kitob tasviri tushirilib, uning teta qismida "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi" deb yoziladi. Pastki qismidan esa "O'zbekiston Mustaqil Demokratik respublika, O'zbekiston Respublikasi va O'zbekiston degan nomlar bir ma'noni anglatadi, "Demokratiya O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotining bosh yo'li" va "Bizning Konstitutsiyamiz yakka partiyaviylik, sinfiy illatlardan xolidir", -deb yoziladi. Davlatchilgimiz tarixining qaysi bir davrini olib qaramaylik, "Vatan" timsollari aziz va muqaddas sanaladi. Har bir davrda ham davlat ramzlari, timsollari shunchaki siyosatni amalga oshirish vositasi bo'libgina qolmay, balki juda katta ijtimoiy-ma'naviy ahamiyat ham kasb etgan. Xalqimizning mustaqil va mustahkam davlat barpo etish g'oyasi, salohiyati va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi eng avvalo, davlat ramzlari va timsollarida o'z ifodasini topgan.

Shuning uchun bo'lsa kerak, ajdodlarimiz ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy hayotida ramzlari va timsollarni juda e'zozlagan. Xalqimiz vakillari davlat timsollari uchun hatto, o'z jonlarini ham fido etgan. Jangu-jadallarda bayroqning qulashi yoki dushman qo'lga o'tishi mag'lubiyat bilan barobar turgan. Bu borada tariximizdan juda ko'p misollar keltirish mumkin. Masalan 1221 yilning kuzida mo'g'ul bosqinchilari 6 oylik qamalidan so'ng Xorazm poytaxti Gurganchga yopinib kirganida, millatimizning buyuk qahramonlaridan biri Shayx Najmiddin Kubro shahar mudofasiga rahbarlik qilib, tengsiz kurashga o'z ko'ksini dushman nayzasiga qalqon qiladi, yurt ozodligi yo'lidagi shahid bo'ladi. Aytishlaricha, Shayx o'limi oldidan mo'g'ul yalovbardondan dushman bayrog'ini tortib olib u bilan yerga qulaydi. Yovga nisbatan nafrat shu qadar kuchli ediki, mo'g'ul keyinchalik Shayxning jonsiz qo'lidagi bayroqlarini tortib ololmagan va uning panjalarini kesib, o'z bayroqlarini olgan. Shayx Najmiddin Kubroning yurt ozodligi yo'lidagi bu jasorati qariyb 800 yildirki, barcha avlodlarga ibrat bo'lib kelmoqda.

Sohibqiron Amir Temur davrida ham davlat bayrog'ini juda katta ahamiyat kasb etgan. Shu sababli jangu jadallarda davlat bayrog'ini Amir Temurning eng ishonchli bahodir sipohiyarlari qo'riqlagan. Amir Temur "Tuzuklar"ida takidlanishicha, dushman ustidan shijoat va mardlik ko'rsatib g'alaba qozongan amirlar va sipohiyarlari Temur davlatining timsollari tug' nog'ora bilan mukofotlangan. Bu ham Sohobqiron saltanatida davlat ramzlari nechog'lik baland turganligidan dalolatidir.

Shonli tariximizdan bunga o'xshash misollarni ko'plab keltirish mumkin. Xo'sh bugungi kunda mustaqil davlatimiz ramzlari, xususan, millat g'ururi bo'lgan bayrog'imizga munosabat qanday? Kelajagi buyuk davlat barpo etish g'oyasi mustaqilligimizning ilk kunlandayoq qabul qilingan davlatimiz ramzi va timsollarida ham o'z ifodasini topgan. 1991 yilning 18 noyabrda qabul qilingan bayrog'imizga ham xalqimizning xohishi irodasi, aql salohiyati, asrlar davomida so'nmagan g'ururi kayfiyati aks etgan.

Davlatimiz bayrog'ida ifoda etilgan yangi chiqib kelayotgan yarim oy, yulduzlar, moviy, oq, yashil ranglar hamda qizil hoshiya chiziqlar xalqimiz g'ururi va kelajakka bo'lgan ishonchining ifodasidir. Respublikamiz miqyosida o'tkaziladigan ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda davlat bayrog'ini tantanali suratda ko'tarish, madhiyani kuylash bilan boshlanadi. Xalqimizning mustaqillik tufayli qaddini tiklagan ma'naviyati, g'ururi 1992 yilning 2 martida BMTga a'zo mamlakatlar safida O'zbekiston bayrog'ining hilpirashi bilan bir necha bor o'sganligi hech kimga sir emas. Davlat ramzlari amaldagi Qonunlar asosida to'g'ri o'rnatish yo'nalishida o'z tavsiyalarini berib bormoqda. Yana bir bor o'z tavsiyalarimizni bayon etamiz:

- Binolarning peshtoqida bayroqni to'g'ri o'rnatish. Quyosh nuri, yomg'ir, chang to'zondan rangi o'chib eskirib qolgan bayroq xalqimizning ruhiyatiga, kayfiyatiga aslo mos kelmasligini hisobga olib eskirgan, rangi o'chgan bayroqni yangilab turish;

- Binolarning old tomonida (ochiq maydonda) boshqa davlatlarning bayroqlari bilan birgalikda o'rnatilganda O'zbekiston Respublikasining bayrog'i (binoning old tomoniga qarab turganda) o'ng tomondan, boshqa davlatlarning bayroqlari chap tomondan o'zbek alifbosi asosida va bir xil balandlikda joylashtirilishi;

- Bayroqning tasviri tushirilganda Qonun asosida belgilangan sxematik va rangli tasvirga qat'iy amal qilish;

- Bayroqning ramziy ma'nolari targ'ibida qabul qilingan tasvir asosida to'g'ri talqin etish kerak.

Xonalarda yoki binolarning ichki qismlarida davlat ramzlarini o'rnatayotganimizda har doim old qismida o'rnatish maqsadga muvofiq. Davlat bayrog'i, gerbi, madhiyasi bilan jihozlanishda har doim ramziy tasvir bilan burga berish juda katta samara beradi.

"Ma'naviyat maskani"ning o'ng qismini jihozlashga oid tavsiyalar.

Yuqorida chapdan ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan eng qadimiy yozma ma'naviy merosimiz bo'lgan "Avesto" va uning bugungi kundagi tarbiyaviy ahamiyati o'z ifodasini topishi kerak. Yuqorida "Avesto" ma'naviy ziyosi" deb yozilgandan so'ng birinchi jihoz ostiga kitob surati chizilib, ustiga "Avesto" deb yoziladi. Kitobning pastki qismida "Avesto"ning "Ardivisuryashi" deb nomlangan qismidan olingan ushbu parcha yozib qo'yiladi:

Men Parushasp zurriyodi o'shal Zardushtikim,

Mudom saboq bermoqchiman.

Iymon binal fikr aylasin,

Iymon binal so'z so'yulasin

Va iymonga amal qilsin.

Undan keyin "Ezgu niyat, ezgu so'z, ezgu amal" so'zlari yoki "Avesto"da oldinga surilgan yana bir muhim ma'naviy davlatlardan biri - "Ona tabiatga mehr-muhabbatli bo'l, yer, suv, ololni e'zozla, yaratuvchilik mehnatini ulug'la" so'zlari yozilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. 1-jihozning yonidan eri va bo'yi unga teng ravishda 2-jihoz "turkiy qavmlar ma'naviyati" joy oladi. Ushbu ruknda milliy qahramonlarimiz Alp Er To'nga (A frosiyob), Shiroq, To'maris, Spitamenlarning Vatan ozodligi yo'lidagi qahramonliklaridan lavha va namunalar keltirish mumkin. Masalan:

Yoz ko'rkingga ishonma,

Yomonlikka otlanma,

Suvlar uza tayanma,

Tildan chiqar ezgu so'z.

(Alp Er To'nga jaangnomasidan).

Yoki shu rukning o'zida eng qadimgi turkiy yozuvlar, birlashtirilgan hozirgi davr uchun ibratli bo'lgan hikmatlardan namunalar berish mumkin. Shundan so'ng turkiy adabiy tilning shakllanishiga muhim ta'sir ko'rsatgan allomalari Mahmud Qoshg'ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy kitob ustiga "Devoni lug'otit turk", 2-kitob ustiga "Hibbat ul-haqoyiq", 3-kitob ustiga "Qutadg'u-bilig" deb yoziladi va ushbu asarlardan hikmatli baytlar keltiriladi. Masalan:

Biri to'g'rilikka tayanchi-adolat,

Uchinchi ulug'lik aql ham zako.

Biri davlat erur, u qulgi g'oyat,

To'rtinchi-qanoat erur bebaho.

(Yusuf Xos Hojib)

3-jihoz "Islom nuri-ziyosi" deb yuritilib, muqaddas "Qur'on" tasviri beriladi va quyidagi oyat yozib qo'yiladi:

"Iqra" va Rabbuka akram allazi alama bil qalam. Allaman - insona malam ya'lam". ("O'qi! Sening o'ta karami parvardigoring qalam vositasi bilan ta'lim berdi. Insonga u bilmagan narsalarni o'rgatdi"). Ushbu oyatning pastki qismida kitob tasviri tushinilib, uning ustiga "Al-jome' as-sahih" deb yoziladi va Imom Buxoriy hazratlarining kitoblaridan quyidagi hadislar keltiriladi.

Masalan: "Kimki ilm olgan bo'lsa, Payg'ambar alayhissalomdan to'liq meros olibdi. Kimki ilm istab qadam qo'ysa Oллоh taollo unga jannat yo'lini oson qilgaydir".

4-jihoz "Qomusiy ma'rifat yog'dusi" deb nomlanib, butun bashariyatga daxldor, O'rta Osiyoda yashab ijod etgan buyuk allomalari Muso Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ahmad Farg'oni, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinolarning suratlarini hamda tarjimai hollari beriladi.

Har bir alloma suratining oski qismida kitob tasviri tushinilib kitobda har birinning yozgan asarlari ro'yxati berilishi mumkin. Bundan tashqari, buyuk qomusiy olimlarimizning ta'sirchan fikrlari, hikmatlari, baytlari berilsa yoki ular yaratgan olamshumul ixtirolar sanalsa ham o'quvchilar ma'naviyatini yanada oshiradi.

5-jihoz "Temuriylar davri ma'naviyati" deb nomlanib, diqqat bevosita Sohbiqiron Amir Temur shaxsi, uning hukmronligi yillarida fan va madaniyatning gullab yashnaganligi, hokimiyatni idora etish usullari singari milliy qadriyatlarga qaratilishi kerak. Bu rukunda Amir Temurning portreti va uning dasturi bo'lmish "Kuch - adolatlar. Adolat rahbaringiz va dasturingiz bo'lsin" shiori beriladi. Shu rukning o'zida Sohbiqiron tomondan bunyod etilgan tarixiy obidalar va unga vobasta ravishda mustaqillik yillari qurilgan "Temuriylar tarixi davlat muzeyi" hamda Toshkent, Samarqand, Shahrisabz shaharlarida o'rnatilgan Amir Temurning haykallaridan birin tasvirlanadi.

6-jihoz "XX asr ma'naviy inqirozi va yutuqlari" deb nomlanib, sobiq sho'ro tuzumi davrida milliy qadriyatlarimizga qusbatan olib borilgan siyosat hamda uning ma'naviy inqirozga olib kelganligi to'g'risidagi fikrlar o'z ifodasini topishi kerak. Xususan, til, urf-odatlarimiz, an'analarimiz, qadriyatlarimiz, milliy ma'naviy meroslarimiz joptalganligini ifoda etuvchi ko'rgazmalar, lavhalar o'z ifodasini topsa ko'rgazma ta'sirchanligi oshadi. Shuningdek milliy istiqlol g'oyasini ilgari surgan, kuylagan ulgur allomalari, shoir va yozuvchilar portretlari, ularning mo'tabar asrlari, hikmatli so'zlari, fikrlaridan namunalar keltirish mumkin. Masalan, Abdulla Avloniy, A.Qodiriy, Behbudiy, Munavvar Qori, Cho'lpon, Fitrat kabilarning asarlari, she'rlaridan

namunalari berish kerak: "Tarbiya bizlar uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir" (A. Avloniy).

"Milliy tilni yo'qotmak – millatning ruhini yo'qotmaktir" (A. Avloniy).

"Turkiston-shonimiz, turonli unvonimiz, vatan – bizning jonimiz, fido bo'lsin qonimiz!" (Cho'lpon).

"Ma'naviyat maskanlari" ning chap qismini jihozlashga oid tavsiyalar.

Maskanning bu qismi "Mustaqillik va ma'naviyat" deb nomlanib, ushbu ruknda "Ma'naviyat" nashryoti chop etgan ko'rgazmali plakatlari, mustaqillikka erishganimizdan so'ng tiklangan urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz va ma'naviy merosimizga oid hamda umumxalq bayramlarini ifodalovchi lavhalar, shuningdek buyuk allomalar, davlat va jamoat arboblari tavalludi to'ylarini o'tkazish to'g'risidagi Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, shuningdek, mustaqillik davrida qad ko'targan inshootlar, madaniy-ma'rifiy binolarning tasvirlari o'z aksini topishi kerak.

Shuningdek, maskanning ushbu qismida "Ma'naviyat" nashriyotining nashrlari, gazeta va jumllar taxlamlari, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi muassisligida chop etilayotgan barcha nashrlar, xususan "Tafakkur" va "Jahon adabiyoti" jurnallari, ma'naviy ta'limga oid dasturlar, darslik va qo'llanmalar hamda "Ma'naviyat maskani"ga oid hujjatlar jam bo'lishi kerak.

"Ma'naviyat maskani"da yuritiladigan hujjatlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining farmonlari, qarorlari.

PF N 842 23.04.1994 y

PF N 1559 09.09.1996 y

PF N 2385 03.09.1999 y

VMQ N 288 08.06.1994 y

VMQ N 311 24.07.1998 y

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi hamda hududiy kengashlar qarorlari jamlanmasi.

- Yillik ishlanma
- Bayonnomalari

Kelgan va ketgan xatlar-hujjatlar, ko'rgazmalar, farmoyishlar.

Yuqoridagi rejalar, berilgan ma'lumotlarni yoritish va dars jarayoni davomida o'quvchilarga yangi bilim va ko'nikmalar berish va uni mustahkamlashda quyidagi metodlarni qo'llash juda o'rinni deb o'ylayman.

Birinchidan – izohli, ko'rgazmali metoddan foydalanish. Izohli ko'rgazmali ta'lim texnologiyasi bu ta'lim beruvchi yoki ta'lim o'rganuvchining sxemalar, ko'rsatmalar, xaritalar, diagrammalarga qarab ma'lumotlarni bayon qilish yoki o'zlashtirishni tushunishimiz kerak, yana bir metod bu: muammoli ta'lim mashg'ulotlarida muammo yoki masala muammoli vaziyat yaratish orqali hal etiladi. Yuqoridagi metodlardan foydalangan holda biz butun dars jarayonida qiziqarli va samarali o'tishga erishishimiz mumkin, bundan tashqari ko'rsatib o'tilgani kabi turli test va krossvordlar yordamida o'quvchilarni baholab olamiz yoki shu jarayonni o'zida darsni mustahkamlashga erishamiz.

Testlar

1. O'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida qaror topgan, avloddan avlodga o'tadigan, doimiy takrorlanadigan tartib qoidalar bu....

- a. Marosim
- b. An'ana*
- c. Bayram
- d. Urf-odat
- e. Qadryat

2. Ko'pchilik tomonidan qabul qilingan bo'lib, u kishilar turmushiga singib ketgan va ko'proq oilaga xos odatlari bu....

- a. Marosim
- b. Oilaviy yig'in
- c. Urf-odat*
- d. To'y

3. "Navro'znomasi" asarining muallifi kim?

- a. Umar Xayyom*
- b. Mahmud Qoshg'ariy
- c. Yusuf Xos Hojib
- d. Abdulla Avloniy

4. Hayotda muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan rasmiy va ruhiy ko'tarinkilik vaziyatida o'tadigan, ramziy ma'no kasb etadigan hayotiy tadbir ...

- a. Urf – odat
- b. Marosim*
- c. To'y
- d. Qadryat

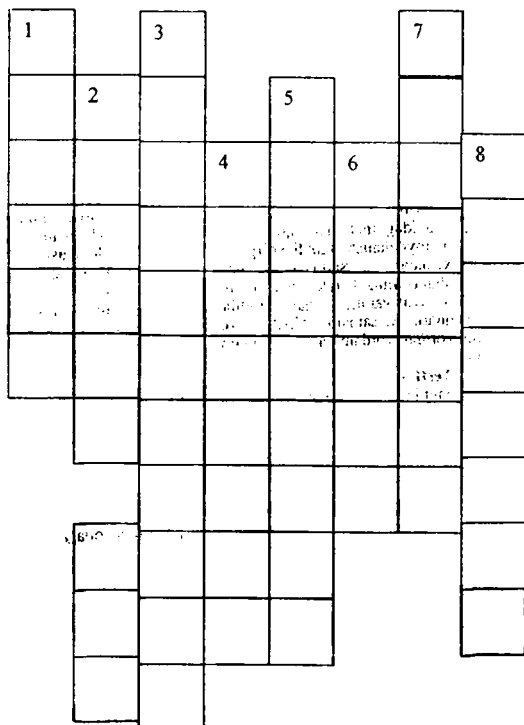
5. O'zbekistonning qaysi hududlarida gulga bag'ishlangan bayram "Qizil gul sayli" o'tkaziladi?

- a. Farg'ona va Toshkentda
- b. Xorazm va Buxoroda*
- c. Navoiy va Samarqandda

- d. Chust va Qo'qonda
- 6. Kuzgi bayramlardan biri ...
- a. Navro'z
- b. Ro'za hayiti
- c. Mehrjon*
- d. Xotira kuni

Krossvord

- 1. ...Yil boshi hisoblangan bayram. (Navro'z)
- 2. 1992 yil 27 martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan dam olish kuni deb elon qilingan diniy bayram. (Ro'za hayiti)
- 3. Islom olamida katta nishonlanadigan bayram. (Qurbon hayit)
- 4. Bahorda ilk bor ochiladigan gul. (Boychechak)
- 5. Mehnat mavsumiga oid bayramlardan biri. (Ekin sayli)
- 6. Bahor mehnat mavsumiga oid yana bir bayram. (Qo'sh oshi)
- 7. Kuzda nishonlanadigan bayram. (Mehrjon)
- 8. Yil kuni kuzgi bayram. (Hosil bayram)

ZAKOVAT MASHQI

Bilagi zo'r birni yiqar, bilimi zo'r mingni.

KALIT SO'Z: XOTIRA VA QADRLASH.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
X	O	T	I	R	A	V	A	Q	A	D	R	L	A	Sh
A	D	A	N	O'	N	I	R	A	L	I	I	A	N	A
D	A	F	S	Z	'	J	A	D	L	Y	S	T	D	F
I	T	A	O	A	A	D	F	R	A	O	Q	O	I	Q
S		K	F	H	N	O	A	Y		N		F	Sh	A
		K		A	A	N		A		A		A	A	T
		U		Y				T		T		T		
		R		I										
				T										
				I										

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bugungi taraqqiyot o'zining yuksaklik darajasiga erishayotgan davrda hech bir sohaning zamondan, uning qonuniyatlari rivojidan orqaga qolishga haqli emas. Shunday ekan biz bugungi kunning darsini turli yangi metodlardan foydalanib, oz vaqt ichida ko'p va puxta bilim berishga erishmog'imiz lozim va pirovard natija sifatida ma'nau yuksak, ilmiy salohiyati kuchli va zamonaviy dunyoqarashga ega kadrlarni tarbiyalab chiqarishga erishmog'imiz lozim. Yuqorida aytib o'tilgan milliy urf-odatlarimiz, an'alarimiz va bayramlarimizni yoshlar ongiga singdirib kelajak avlodga o'z holicha yetib borishida noan'anaviy dars usullaridan foydalanib, ularning ongiga singishida zamonaviy metodlardan foydalanish o'rinni deb hisoblaymiz.

Tayanch tushunchalar

Navro'z, Xotira va qadrlash, ko'rik tanlov, an'ana, qadriyat, bayram, urf – odat, marosim, krassvord, zakovat mashqi, test

Takrorlash uchun savollar

1. Navro'z bayramining xosiyati nimalarda ko'rinadi?
2. Navro'zning kishilarga rihiy, jismoniy, ekologik, tarbiyaviy jihatdan keltiradigan foydalarini yoritib bering.
3. Xalqimizning qanday bayramlarini bilasiz?
4. An'ana va marosimlarga nimalar kiradi?
5. Marosimlar kishi hayotida qanday ahamiyat kasb etadi?
6. Sho'ro davrida o'zbek xalqining qanday bayramlari qattiq qarshilikka uchraganini bilasiz?
7. Xotira kunini nishonlash mahalla, qishloq, qabristonlarni ziyorat qilish borasida o'y va fikrlaringiz.
8. Ko'rik tanlovlarni o'tkazish to'g'risida qanday chora tadbirlar qo'llaniladi?
9. Ko'rik tanlov shartlarida nimalarga amal qilish kerak?
10. Ma'naviyat va ma'rifat xonasini jihozlash va bezashda nimalarga e'tibor berish lozim?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.A.Karimov "Istiqlol va ma'naviyat". Toshkent, "O'zbekiston" 1994 y
2. I.A.Karimov "Ma'naviy yuksalish yo'lida", Toshkent, "O'zbekiston" 1998 y
3. I.A.Karimov "O'zbekiston XXI – asrga intilmoqda", Toshkent, "O'zbekiston" 1999 y
4. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", Toshkent "O'zbekiston" 2008 y
5. M.Karimboyev, S.Nishonova, O.Musurmonova "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" 8-snif O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'lim Vazirligi
6. "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" (7-9-sniflar uchun dastur) Toshkent 2001y
7. "Entsiklopediya" 8-tom.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1-Mavzu: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlarida ma'naviyat masalalari (2 s.)	16
2-Mavzu: "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fani o'qitilishining ta'lim-tarbiyaviy vazifalari va tuzilishi (4 soat)	23
3-Mavzu: 7-sinfda o'tiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" kursining tuzilishi va ta'lim tarbiyaviy vazifalari. (2 soat)	41
4-Mavzu: 8-sinfda o'rganiladigan "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" o'quv fanining mazmuni va ta'lim – tarbiyaviy vazifalari.	69
5-Mavzu: 9 - sinfda "Milliy istiqlol g'oyasi va manaviyat asoslari" fanining o'qitilishi	84
6-Mavzu: «Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari» fanini o'qitish usullari.....	115
7-Mavzu: "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" fanini o'qitishda noan'anaviy dars usulining o'rni va roli. (2soat)	130
8-Mavzu: "Ma'naviyat asoslari" fanini o'qitish samaradorligini oshirishda sinfdan tashqari olib boriladigan ishlar usuli. (2 soat).....	145

QAYDLAR UCHUN:

Buxoro Davlat Universiteti "Ziyo-Rizograf"
*ishlab chiqarishi korxonasi*da chop etildi. Buyurtma № 14
Adadi 100 nusxa. Buxoro shahri M. Iqbol k'chasi, 11-uy.